

Bárka

X. évfolyam 2002/5. szám

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Tartalom

- 3 Banner Zoltán: Szalonta szemei; falak; pipavers; kártyajáték *(versek)*
6 Grecsó Krisztián: Az utolsó felvétel *(elbeszélés)*
15 Suhajda Zoltán: Téli nyitány; Rutinok és rituálék *(versek)*
17 Hartay Csaba: Viszony és viszonyítás; Hiábavaló ima;
Természetfilm *(versek)*
19 Kiss László: Tati utolsót szellent *(elbeszélés)*
25 Újházy László: Kasszandra leveleiből; Féltalálkozások;
Emlékére(m) *(versek)*
28 Sass Ervin: Valld be csak hé; Sandri; Circusmaxi; Heprecsóré;
Örömkorzó *(versek)*
30 Balogh Tamás: Játszani Kosztolányit *(elbeszélés)*
35 Nagy Mihály Tibor: a naplemente; az esti ég; éjszakád *(versek)*
36 Verasztó Antal: Ne engedj elmenni; Tavasz lesen *(versek)*
37 Nagy Zopán: Csütörtök *(elbeszélés)*
39 Szilágyi András: Zöld fejek; Credo; Zöld *(versek)*
41 Molnár Lajos: Arcok Csudaballáról *(elbeszélések)*
46 Szilágyi Ferenc: Haza a magasban; Enyed Kölcsey-je *(versek)*
47 Kiss Ottó: Apokrif Szövetek *(regényrészlet)*
51 Kántor Zsolt: A papszentelés koreográfiája; A frigláda *(versek)*

Műhely

- 55 Elek Tibor: Vidék – Vidéki – Vidékiség
56 Sándor Iván: Amit a „kocka” lebontása mögött megpillantunk
62 Füzi László: Vidék – vidékiség
67 Mikola Gyöngyi: Rebeka birtoka (Miért élünk vidéken?)
72 Takács Géza: Dadogások, barangolások

- 85 Körmendi Lajos: Itt lent, elásva
88 Csatári Bálint: A vidékiségről általában és konkrétan
***
95 Niedzielsky Katalin: Falstaff, Sarolta, Simonyi, Ibusár és Karnyóné
Az idén Gyulán a komédiázásé volt a főszerep
105 Cs. Tóth János: Vannak tartalékai az alkotói energiának
A Békéscsaba Művészeti Társaság tíz éve
111 Elek Tibor: Cseppben a tenger
Kis magyar alternatív napilap történet

Figyelő

- 125 Alexa Károly: Zárt világok írója
Rott József: Szikár ember lelke; Sárréti sors
130 Láng Gusztáv: Múlsirató
Banner Zoltán: Vincellérének
133 Vasy Géza: „Magyarnak számkivetve”
Sarusi Mihály: Fekete-Zaránd
136 Kántor Zsolt: Olvasónapló
*Nagy Mihály Tibor: Szomjazó madár; Hartay Csaba:
Az idegen irány; Szilágyi András: Némán hordott;
Gábor László: Placebo*
141 Gyarmati Gabriella: Posztumusz jelzések
Supka Magdolna: Kohán György

*E számunk illusztrációit a Békéscsaba Művészeti Társaság alkotásaiból
állítottuk össze.*

*A borító 2. oldalán Tóth Ernő: Don Quijote bronzszobra,
a borító 3. oldalán Széri-Varga Géza: Nagybögös című alkotása,
a borító 4. oldalán Nyisztor János: Dedoszférikus tájtextúrák XVIII.
(olaj, farost) látható*

*Lapunk a következő internetcímen érhető el:
www.bmk.iif.hu/barka*

Banner Zoltán*

Szalonta szemei

éreztem: valaki néz

a háború másnapján Szatmáron
egy pincébe dobott könyvtárból
Krúdyt és Márait válogattam
egyszer csak éreztem:
a szemközti pince ablakából
valaki néz
talán a megmenekült szomszéd
vagy lelkiismeretem őre

elszégyltem magam
a könyveket eldobáltam
s kimenekültem a kihalt városba
de ma is látom azokat a szemeket
úgy nézett valaki rám
mint most a szalontai házak
akik rég kiszolgáltatottan
végzik kötelességüket –
csak állnak remegnek iszonyodnak
a historizmus és a szecesszió
rég kihűlt ereikben
naponta kihuny egy csempenapraforgó
s ki tudja hányadik ablakszemen át
beengedik mégis a fényt

érzem: valaki néz
és mindegyik kis kopott polgári ház
a századvég dioptriáitól megvakítva
utánam mered a nappali sötétben:
Te mért nézel vissza ránk?
ismersz talán? ismered a Mestert
az építészt s a kőművest
vagy a hajdani építtetőt?
látod mivé lett könyöklőm
szemöldököm a timpanon
a vasrács oszlop árkád

* Szeretettel köszöntjük a 70 éves költőt, lapunk társadalmi szerkesztőbizottsága tagját.

a klasszicista öntudat
a romantikus utazás
egy kastély emléke felé
kő gipsz kerámia réz
nyelvünket ismered –
Te vagy hát angyala
a hírnek hogy falaink közé visszatér
a megváltó harmónia?

Ha nem – úgy nézz vissza ránk
hogy pillantásodtól leomolnia
is könnyebb legyen a formáinkba zárt
tisztességnek és fegyelemnek
ami reménytelenül összetart

falak

2002. április

a Falból kiléptek a falak
tömegük nem alak
de nem alaktalanabb
a Falnál ami megmarad
akárhány fal-alak
lép elő belőle
mint a trójaiak;
s a résben nem a táj
vagy otthonos szobák
azilumára lát
aki látni tud s akar
a Fal mögött falak
konganak
alaktalan és bonthatatlan
és hallgatag
bennük hallgat
fagyott vigyorban
a meghasadt tudat

pipavers

türelemre intem a füstöt:
öltön alakot
legalább bennem

elfüstölt városomból
az ősök
integetnek

az élettelenben
túlélő halál
csak arra vár
hogy felejtésünkben
emeljük trónra
már életünkben
s ne lássunk át
cselein: a szitán
amelyen árulón
kirajzolódik
a homály

nem élem túl a pipám
naponta égetem
benne életem
füstjében reám
emlékezik nagyapám

Szatmárnémeti, 2002. április 27.

kártyajáték

mindenkor, mindenben: jelen!
ezt jelentette életem;
mégsem a hiányzó, hanem
a jelenlévő jeltelen

GreCsó Krisztián

Az utolsó felvétel

A teljes dél-magyar horizont

Átok és örökség nélküli város ez, ezt mondta Csók Jácint plébános, mintha tudta volna, hogy a kockás terítő alatt már benyomtam a diktafon fölvevő gombját, surrog a szalag, dolgozik az örökkévalóság, én meg a maradandóság fölött kéjelegve hallgatom minden szavát, ami nem röptül el csak úgy, akárha cigarettacsikk vagy sárkányrepülő lenne, hanem bekerül az általam létrehozott megyei archívumba, igazából az én irodámba, ami egy aprócska lyuk a Munkácsy-festmények és az egyre sűrűbben odatolakodó helyi dilettánsok képeinek árnyékában. Mikor benyomom a gombot, mert megérezem a kiszakadó mondatok mögött, érdemes, az a pillanat mindenért kárpótol, elfelejtem, hogy mióta archiválok, megerősödött, fölhízott bennem a szorongás, mindennapossá lett, akárha állandó felügyelet alatt lennék, végtelenségig vizsgáznék ideleln, és eközben beszámolnék egy égi hatalomnak is:

kettős mérce, kettős feladat, kétélű fegyver.

Sőt, mostanában, mintha valami sav lenne, a térdemig is leszivárog az idegeség, mondjuk, amikor a hónom alatt egy aranyat érő fölvétellel bebaktatok az irodámba, a portás nem fogadja a köszönésem, látom, a nagyteremben helyi dilettánsokat ünnepelnek, akik süketek és vakok, csak képben, színben és vászonban, legföljebb a sivatagos tájak homoklankáiban hisznek, és semmit sem tudnak a szóról, a mondatról, nem ismerik a tagmondatokat: sem örömükben, sem szorult helyzetükben, nem tudják, milyen, amikor egyszerre sír és hahotázik, mosolyog és böffent a drága magyar mondat, mert erdélyi urakról, szükségéről és szerelemről beszélhet egyszerre, és milyen, amikor hátraveti magát egy csalafinta szócska, fickándozik, és valósággá lesz, akár egy pohár tejföl, vagy egy pakli kártya. Szóval mikor benyomom a gombot a diktafonon, akkor nem csodálom és nem irigylem ezeket a helyi művészeket, amiért ők nem szoronganak, ilyenkor a legőszintébben nevetek rajtuk, ahogy pöffeszkedve korzóznak végig a nagyutcán, a színház előtti placcon mondjuk a derekegyházi szellemi fogyatékosok adnak táncos műsort, és én szinte összekacsintok velük, mikor egy apró fejbőlintással nyugtázzák: itt van mindenki, egyazon flaszteren téblábol velük állandó közönségük is – merthogy a helyi dilettánsok rendre elcsábítják a helyi még dilettánsabb nézőközönséget, nagyköveteket, meg egyéb kutyákat ígérvé nekik, meg hogy méltó környezetben fölvehetik új selyemblúzaikat, blézereiket, rákapcsolhatják végre gyöngé bokájukra az új alkalmi szandált, aminek sujtásnyi pántjai vaj- és krémszínűek, tehát nem illenek akárhová, egy olyan kockás terítés csehóba különösen nem, ahol én, múzeumosok szégyene Csók Jácint plébánost vallatom. Jácint atya a harmadik kör *sörunikumját* rendelte ki éppen, vendégül látva ezt a borzalmas és kegyetlen szerelmespárt, és a másnaposság irtózatos tortúráját, vállalva, hogy a sörunikum reggelre pusztítást végez majd az agyában: égett tarlót, bedőlt falakat, és egyéb romokat hagyva maga után.

Átok és örökség nélküli, mondta Jácint atya, aki igen szép és kacskaringós pályát járt be azelőtt, hogy egy bő évtizedig katolikus pap lett volna nálunk, hogy egy bő évtizeden át a város lelki üdvét gondozta volna. Csók Jácint táncos komikusként kezdte, volt könyvtáros, szakács, meg kórházi gondnok a városi kórházban, sokfelé járt, és ha muszáj, saját bevallása szerint megél mint bognárségéd is. Legalábbis három sörunikum után könnyedén fölismer egy hordófenekező vasat a kerthelyiség kemencéjének piszkavasában. Csók tiszteletes jó kiállású, alig kopaszodik, de ahonnan egy kicsit kikopott aranybarna haja, oda is jut kóc, mert Jácint atya csalafintán befésüli középre az oldalt sűrűbben tenyésző bozótot, és így egészen olyan, akárha bukósisak lenne rajta, egy nagy hajgömb, ami megvédi az embert a lelki esésektől, csúszásoktól, bukásoktól, magabiztonságot ad a kötözködőkkel szemben, akik nem találják helyénvalónak, hogy Csók plébános úr Istentől áldott spermával segíti meg a gyalázatos módon meddőnek bélyegzett híveit: fiatal, madárcsontú, halk szavú leányokat éppúgy, mint a dongalábú, kötényben érkező falusi asszonyokat, akik néha nem is biztosak benne, hogy szeretnének egyáltalán gyerekáldást az Úrtól, de idővel megbizonyosodnak az élet szentségében, nagyságában és igazságában, ami fölött csak a halál kocsonyás rémsége remeg.

Átok és örökség nélküli város ez, mondta el Jácint atya harmadszorra is, szinte már üvöltve. Pedig saját átka és saját öröksége kell, hogy legyen egy városnak, de ennek nincsen, kiáltotta, ezért ez a város néha még fantáziával sem létezik, nem-hogy anélkül; még akkor sem, ha kisvasutat gondol az ember a Bartók Béla útra, és a kisvasúton egymáshoz dörgölődő fiatalokat, meg bátor és kikapós lányokat, akik hozzányomják vékony, feszes tomporukat a mögöttük álldogáló, jól öltözött urak lágyékához, és addig ügyeskednek, míg meg nem emelkedik a vessző, míg egészen egymásnak nem feszül a két test, és dühöngeni nem kezd a vágy a magukat tapasztaltnak tartó férfiakban, dühöngeni a *teljesíthetetlen* vágy..., és hiába gondoljuk el a Petőfi utcán eltűnő, fájós lágyékú urakat, hangsúlyozta, hiába halljuk még a Deák utcában is a kisvasút csilingelését, látjuk Féja Gézát, amint szalonnát süt a könyvtár udvarán, vagy disznót öl valamelyik egyszintes, világító udvaros tót ház udvarában (tíz kiló szalonna és egy pár kolbász per könyvtáros), miközben bágyadt, édeskés irigységgel éli át huszadszorra is a teltházás Tamási Áron estét, amit ő vezetett, koordinált és hegyezett ki izgalmasra, élvezetesre és felejthetetlenre; hiába gondol a régi fürdőre az ember, amit még nem őriztek ballonkabátos, farkaskutyás fegyveres őrök, és ahová éjjelenként a nagykapun még be lehetett kapaszkodni büntetlenül, hogy a halandó átélje, amit halandónak átélnie kötelesség, megadja a követelőző testnek, ami neki jár, amiért e porhüvelyt megálmodta, megteremtette és megtartotta az Örökkévaló, *vanitatum vanitas* itt minden, hiszen

nincs a szent idő súlyától megverve,

megszorítva és lesúlyozva a lélek, nincs meg a hamar elillanó eredeti időből egyetlen perc se, nem hagyott foltot az első idő, a valódi múlt, elpárolgott, mint viaszkos vászonról a kóserpálinka. Akkor jöttem én erre rá, mondta keserűen Jácint atya, mikor az ország legjobb, lehangulatosabb, és legillatosabb könyvtárába szegődtem, messzi földről eljöttem ide, mert belopta magát a szívembe az itteni könyvsorok íve, és aztán alig néhány hétre rá rádöbbsentem, hogy hiába ez

a remek könyvtár, nem történt más, mint hogy egy átok és örökség nélküli városba szegődtem, nejlontás-kás nyugdíjasokra és a kialvatlanságtól szarkalásbas szemű sihederekre, könnyed gondtalanságra cseréltem a kiválasztottság átkát, szótlánul ébredve reggel, egy olyan városban, ahol kávékavargatás közben nem szárnyal el a fantázia, ahol lehet csak a Krónikát hallgatni, nem a maguktól szájra jövő szavakat, vagy éppen üldögegni bent az egyébként varázslatos könyvtár olvasóira várva, akiket már vagy megcsaltak, elhagytak, átverték a betűk, vagy sohasem vették észre, hogy a mondatokban benne lakik az idő, és a gyönyörű szavakban nem csak a létező dolgok vannak benne, hanem ott található minden nem létező dolognak az árnyéka is, és ami a legfontosabb: nem is sejtik a dolgok rendjét, hogy tehát

a mondatokban van az idő, és nem az időben vannak a mondatok;

nem fordítva, nem visszaján, nem fonákján; a betűk, hogyisne!, a betűk semmit sem keresnek az időben... szóval ott pazarlom a drága időmet, és várom ezeket az úgynevezett olvasókat, akik többé-kevésbé gyűlölnék olvasni, és csak a hideg ellen, vagy muszájból jönnek; ilyenek közé szegődtem el egynek, senki-nek, sorozatgyártmánynak, közlegénynek, és nemsokára hagytam is az egészet a fenébe, pedig birtokoltam szolgálati lakást is a tanácstól, szociális alapon, mint egy idegenből érkezett könyvtáros, mint egy mondat, betű és korpusz nélküli Féja Géza; de én inkább onnan is kiköltöztem, dögszagú papírdobozokba gyűrttem be a könyveimet, az én mosolygós, kormos szavú, hallgatag könyveimet, és a legközelebbi vonattal elindultam hazafelé, de a vagonban összeakadtam egy tűz szemű és parázs lelkű siheder legénnyel, aki minden bizonnyal a hatodik égben lakott annak előtte, hogy Gyopárosfürdőnél fölszállt volna a vonatra, azt a fát őrizte, amelyikről Ádám és Éva letépte a gyümölcsöt a paradicsomban; tudod melyik az, bökött vállon Csók Jácint,

amelyiket első időben még *tudás fájának* neveztek;

mostanra az eredeti idő egy letéteményese maradt belőle mindössze, a hatodik ég egyik látványossága, ahol meglássít az égi forgalom, hogy nahát, ez az, téphetsz róla egy almát, ha akarsz, emlékebe. És ez a termálvízszagú, loboncos fiúcska elkezdett magyarázni nekem, mondta Csók atya, öröm és élet volt a szavaiban, halál és feltámadás, foltosak voltak a mondatai, de jól öltözöttek, amilyenek a rendes mondatok, ha fészületlenül, félrecsúszott korccal kitántorognak a torokból. A Justh-majornál, közölte Jácint atya, különösképp beleerősített az a fiú, valósággal prédikált: holtbiztos volt a dolgában, szinte kiosztott, hogy így könyvtároskám, meg úgy, és hogy vegyem tudomásul, ezen a vonalon lakott Justh Zsigmond.

Ezután Csók Jácint nevetni kezdett, nagyon nevetni, állítása szerint éppen olyan vadul, szaggatottan és velőtrázóan, ahogy azt a fiút nevette ki, *ugyanúgy* nevetett ki engem is, mint azt a gyopárosi legényt, mert szerinte, aki óvatlan a beszédben, az megérdemli a kacajt, és akkor ott a vonaton azért röhögte könnyesre magát, mert bár valójában azon a környéken lakott a híres író, nem azon a *vonalon*. Ezt követően újra belelendült a történetbe, és azt nem árulta el, hogy jómagam mivel érdemeltem ki ezt a büntetést, erről egy szót sem ejtett, csak mondta, hogy bár kikacagta a fiút, a gyomra közben reszketett, és a térde kalácsa is úgy rendetlenkedett, mintha ő maga készült volna egy, a létezés legapróbb szeleteit

átfogó vallomásra, mintha az élet tényeinek legpindurkább értékeit akarta volna jelekkel ellátni, megtalálva ehhez a nyelvet, ami meg ezeket a jeleket látja el jelekkel, hogy végül valahol, egy másik élet másik személyében megtalálja mindehhez a jelentést is... Pedig csak szótlanul hallgatta végig a fiatalember történetét, ahogyan az részletesen beszámolt arról, hogy tavaly, mikor erre járt, behajolt egy majorságbeli szellem a lenyitott ablakon, és azt tanácsolta neki, szálljon ki, mert Szentetornya határában kísért az egykor oly hatalmas Hunyadi birtok valamennyi szelleme, és ott laknak a parasztszínház egykori színészei is, a Szelecsi család, akik egy Ödipuszt, egy negyedik Henriket és egy Tartuffe-öt adtak az olimpuszi szlopokkal megtámasztott, illatos, fehér falu, lombkoronával fedett parasztszínháznak, szóval jól jár a fiatalember, ha leszáll, mert ez a táv kocogva hamarabb megvan, a parasztek szelleme errefelé szárnyal, és vállukra veszik, mert amíg azok a népek éltek, nem csak az álmok füstje, vagy az ételek, italok szaga, a testek nyers íze volt a fejükben, hanem a görög, francia és anglus tragédiák mondatai, errefelé boglyarakás közben Plautus és Molière monológokat szavaltak, és porzott az irtózatossággal, ha a legény aratás közben Shakespeare-t tévesztett, mert ahogy Justh Zsiga bácsi mondta mindig,

a görög temperamentumhoz legközelebb

a délvidéki parasztek áll; – ezért képezte Justh Zsiga bácsi a saját anyját vízbe fojtó, kedvesét megmérgező, önmagát föl-fölkasztgató legényt: nevet, múltat és kort rakva mögé. És a fiatalember saját bevallása szerint tényleg majdnem leszállt, hogy megérezzen valamit a kopasz tarlón mezítláb rohángáló Szophoklész mondatokból, az el nem temetett emberi testek, és elágazásban meggyilkolt apák kiáltásából, de akármennyire is mozdult volna a lelke, a lába megbénult, úgy érezte, még a majorság tölgyfáinak árnyékában sem bírná ki, hogy kiért az Örökkévaló által fölügyelt világból, hogy túl van minden elképzelhetőn, fantáziával fölülthetőn, és csak az öregasszonyok délibábbbá billegő alakjából, a távolságtól vibráló kendőiből következethetne arra, hogy valaha is járt ember ezen a gyűlöletes, kiátkozott és elfeledett vidéken, hogy hangzott el itt akármilyen mondat is, nemhogy Szigligeti, Molnár, vagy Kacsóh, hogy sírtak itt anyák, kártyáztak, dühöngtek, nevettek itt emberek...

Itt tartott Jácint atya, mikor kifogyott a magnóból a szalag, és ha ez nem lett volna elég, harmadvonalas, betű, gondolat és képzelet nélküli újságírók telepedtek az asztalunkhoz, akik a helyi politikáról, közéletéről és a beatzenéről szeretnek beszélni, nem ismerik a mondat rendjét, szentségét és ritmusát, a küzdelmet, ami a szórostálás mögött van, ami a kínkeserves építkezést kíséri, csak verik két ujjal a klaviatúrát, sorokban, mínuszos hírben és flekkdíjban gondolkodva, azzal a göggel, magabiztossággal és megnyugvással, hogy

mindent meg lehet tudni

a nap mint nap burjánzó irományaikból; föl sem merül bennük semmiféle kétség, el sem bizonytalanítja őket annak a lehetősége, hogy amit szavakkal bekerítenek, az innen marad a teljesség határában, hiszen a mondat csak körbejárásra, megérintésre, töredékszerű vázlatolásra képes, a legprecízebb forma is csak közelítés, ráfogás, eszükbe se jut, hogy a nyelv sánta, farkasvak és nagyothall, és sehozá sem ér oda, semmit sem hall tisztán, mindig távolról lát, és akkor is csak a

kontúrokat..., de őket ez nem érdekli, mint ahogy azt is csak akkor kérdezik meg, hogy leülhetnek-e, mikor már ülnek.

Másnap négyszer is áttekerem a kertvárosba, áterőlködtem magam a fölüljárón, és minden alkalommal azzal a reménnyel figyeltem az állomás életét, hogy most otthon találok Csók plébános urat, akinek az elmúlt hónapban kikapcsolták a telefonját, miután a püspök úr országos botrányt kavarva megfosztotta rangjától, munkahelyétől és hivatásától. Mikor visszafelé jöttem, mindannyiszor újra reménykedni kezdtem, hogy legközelebb most már biztosan otthon lesz, és ilyenkor meg is álltam a fölüljárón, és hosszan figyeltem a türelmetlenül farolgtató mozdonyokat, a hatalmas csíkos szatyrokat rakodó román nőket és férfiakat, akik bizonyára ipari mennyiségű margarint, mosóport, baconnal töltött sertésbordát, pizza tésztát, pacalpörkölt-konzervet, mangó és kiwi üdítőt, rohadó banánt, egész guriga trappista sajtokat, és ki tudja még, mi egyebet cipelnek ki a peronra, amikor a hangosbeszélőbe bement a hang, hogy a Prágából Kürtösön át Bukarestbe tartó eurocity a négyes vágányra érkezik; meglepően gyorsan rohangálnak a fölüljáróról csak kis hangyának tetsző emberek, mintha egy soha le nem merülő akkumulátor hajtana őket, ami akkor is tovább működik, mikor egy kárörvendő hang, mintha mi sem történt volna, bement a hangosbeszélőbe, hogy a Prágából Kürtösön át Bukarestbe tartó eurocity a kettes vágányra érkezik. Semmi helyesbítés, csak hogy oda. És a hatalmas szerelvény be is robog, akár a tartós emlékezetbe egy rövid, mégis végeláthatatlan jelentéseket hordozó mondat, azonnal.

A negyedik út után visszamentem a múzeumba, azt hiszem, hiba volt, súlyos és amatőrnek tetsző tévedés volt betennem a lábam, áthaladnom a klasszikus boltívek és a „Beszéljünk újra Munkácsy Mihályról” fölirat hatalmas pályvája alatt, mert alig hogy beléptem, alig hogy érintettem az épület egyetlen spirituálisnak mondható helyét, a küszöböt, a gondnok máris rákezdte, hogy az igazgatónő már számtalanszor,

ez itten munkahely, és ez itten munkaidő,

de még levegőt sem vett, mikor megérkezett az emlegetett igazgatónő, már megjelenésekor úgy tetszett, mintha *tényleg* habzott volna a szája, odakintről fékcsikorgás hallatszott befelé, egy légkalapács zakatolása, és egy ajtónyitással beszökött a lecsófőző verseny füstje, a paradicsom savanyú szaga; mit gondol maga arról, kezdte az igazgatónő, csak úgy ott a folyosón, mindenki előtt, hogy a maga szerény személyén kívül még soha senkit sem érdekelt *az úgynevezett* Tanú sorozata, hogyan érinti az önt, hogy azt a kelekótya vallomásgyűjteményt, amire úgy tűnik, kár a kazetta meg a szalag, senki sem akarta meghallgatni, de még maguk az interjúalanyok sem voltak rá kíváncsiak; akkor hagynám abba, feleltem; mikor, kérdezte az igazgatónő, és egészen biztosan elkezdett habozni a szája; ha annyira félrenyúlnék, feleltem, hogy egy olyan emberrel készítenék mélyinterjút, aki vissza akarná hallgatni; nahát éppen *ez az*, üvöltötte az igazgatónő, hogy folyamatosan mellényúl, mert abba *az úgynevezett* sorozatba csak az ön által érdekesnek tartott személyek interjúi kerülnek be, és minő meglepetés egy ilyen hülyétől, még egyetlen a városért vagy a megyéért valóban tevékenykedő művész, politikus meg nem szólalt! Hát ki a halál szeretné ezeket a vágtatlan, unalmas és nehézkes fölvételeket visszahallani, csupa klinikai eset...; és még be-

szélt, beszélt, beszélt az igazgatónő vagy negyedóráig, de én már nem bírtam rá tovább figyelni, csak arra gondoltam, hogy micsoda alázatos dolog ez: a rengeteg kincs, mélység, tanács, támaszték, életszelet, bennfentesség, rögeszme, az a sokféle habitus: halk szavú pizsmogás, pattogós racionalista kisrealizmus, kéjelgő naturalista böfögés, föl-fölvöltő impressziók; – a teljes dél-magyar horizont, minden ösztön, elfojtás, teljességigény, hanyagság, szóval mindez csak hallgat, nem hivalkodik, nem tolja magát senki elé, nem akarja magát mindenáron megmutatni, nem figyel önmagára, nem akar és nem is bír magával, csak a másra, a kívültre, a minden egyébire figyel: a burjánzó, gizgazos, önmagával is haragban lévő létezésre... Most azonnal menjen, üvöltötte az igazgatónő, és készítsen interjút egy politikussal, képzőművésszel, igazgatóval, tornással, vagy mit tudom én, egy aransarkantyús táncossal, egy jó nevű zenésszel, akivel akar, csak legyen értelme.

Behúzódtam az irodámba, a faltól-falig kazetták, szalagok és fényképek közé, ahol ismét úgy éreztem, a teljes, rögzített viharsarki látóhatár között lehetek, végighúztam a kezem a jelöletlen, dátum és név nélkül fölhalmozott kazettákon és szalagokon, és arra gondoltam, milyen csalódottak lennének az egykori beszélők, ha nekilátnék katalogizálni, rendbe szedni, beskatulyázni őket, fölírnam a nevüket, meg a dicsőséglistájukat, hogy hol, mikor és miért díjazták őket, nekem meg mi a fene célom volt vele, hogy éppen velük ültem le eltölteni egy drága napot az életemből, miért okulhat a hallgató, ha beteszi egy készülékbe azt a bizonyos darabot; és rájöttem, ha ezt megteszem, én is olyan elvakult leszek, mint akinek semmiféle kétsége nincsen, és fingja sincsen arról, hogy amit tudásával bekerít, az innen marad a teljesség határán. Afféle, aki nem tudja, hogy az ember bármiféle tanulással is csak körbejárásra, megérintésre, töredékszerű vázlatolásra képes, a legprecízebb forma is csak közelítés, ráfogás, hogy a gondolkodás sánta, farkasvak és nagyothall, sehová sem ér oda, semmit sem hall tisztán, mindig távolról lát, és akkor is csak a kontúrokat. Aztán azon is gondolkodtam, hogy milyen lenne, ha egy megfáradt, meghízott, kisóvodás kora óta gyötört, meddővé kínzott tornászlányt kérdezzetnék, akinek – bár rááldozta az életét – egyszer sem sikerült megszorítania a kínai és román konkurenciát; és milyen, ha egy Elvisezen fölzelézt hajú, civilben híradástechnikai eladóként dolgozó, aransarkantyús táncost vallatnék, akinek fogalma sincsen a múltról, a lépések alázatáról, emlékezetéről, a zene identitásáról, erejéről és ízéről, csak hajlékony és magasra tudja emelni a lábát, ami többé-kevésbé ugyanaz. De azt is megdöbbenő volt elgondolnom, hogy esetleg egy dauerolt hajú zenésszel kéne arról diskurálnom, hogy merre futnak napjai, és milyen érzés, hogy soha az életben még saját szerzeményt nem adott elő, valamiért mégis úgy hozta a sors, hogy joga és lehetősége van olyan emberek közt mozogni, akik saját vérükkel, izzadságukkal hoztak létre egy olyan új világot, ami megmozdítja, elváltoztatja, átírja ezt a régit, és akik munkájától ez az állandóan újragondolt létezés már soha többé nem lehet olyan, mint azelőtt. Nem csoda, hogy nagyon elszomorodtam, hajigálni kezdem az értékesebbnél értékesebb fölvételeket, amiken kocsmatöltelekek, brókerrek, vágánykezelők, börtönőrök, mázsások, napszámosok, focidrukkerek, bányászok, régi aratómunkások, törekhordók, halászok, dúsgazdag olajszőkítők, matematika, csillagászat, biológia, teológia és irodalom professzorok, szerzete-

sek, betegek, szomorúak és vidámak beszéltek arról, amiről csak akartak, de legfőképpen magukról, csak úgy bele valamely déalföldi város kocsmájának semmijébe, sokszor nem is kommentálva, mit miért tettek, vagy miért történt úgy, ahogy, csak a létezés iránti alázattal mondták el, amit talán saját férjüknek, gyermeküknek, feleségüknek, apjuknak sem mondtak el soha, de egy viharsarki muzeológus magnójába belemondták; először egy kicsit félénken, zavartan, idegesen, hogy nem akarok-e visszaélni titkaikkal, hihetetlennek tetszett ez az egész; mi az, hogy

előbb dolgoznám föl az elvet, és csak utána az anyagot,

mi az, hogy itten egy reciprok megismerési folyamat zajlik, és hogy a mi diskurzusunkban majd előbb ismerszik meg a jelenségen túli jel értéke, mint maga a jelenség, és ebben a hideg rálátásban fogunk mi ismeretlenek beszélgetni, őróla, az ő életéről, ami engem hihetetlenül érdekel.

Egy eltévedt mozdulattal sarokba dobtam a magnót is, amibe még benne volt Csók Jácint plébános monológja, a teljesen telibeszélt kazetta, hallottam, hogy benyomódott a lejátszás gombja, megfordítja a lejátszófejet a készülék, és már hallatszik is a kocsmá zaja, meg hogy Jácint atya húzogatja a széket, hátradől és rákezd, hogy átok és örökség nélküli város ez..., és ekkor rájöttem, hogy még én magam sem hallgattam vissza soha

egyetlen kazettát sem, pedig tucatnyit tudok kívülről, idézgetem őket esténként, utánozom a hangsúlyokat, a szüneteket századmásodperc pontossággal betartom, természetesen *szó szerint*, ezt mondani sem kell; de valahogy a szituáció idegenségében rá kellett döbbernem, még én sem ültem egyetlen szalag mellett sem, a maradandóságuk őrizte meg a fejemben őket. Már éppen arra gondoltam, kikapcsolom, mikor Csók Jácint atya arról kezdett beszélni, hogy ő plébánosként már a rendszerváltás előtt is utazhatott, és el sem fogom hinni, de Ausztriában már a nyolcvanas évek közepén is lehetett telefonálni a személyvonatokról, hihetetlen nagy volt a gazdagság, a labancok között élő magyar papok meg egy rövidke év alatt olyan hiúak és tetszelgők lettek, hogy alig lehetett rájuk ismerni, Kállay Endre főtisztelendő a dorozsmai plébánián még a légyirtó használatát sem engedélyezte, mondván, micsoda életbevágó pazarlás, majd kifáradnak a legyek azon a szent helyen, ahol be méltóztattak jönni, Bécsben meg szűk egy év után arra kérte Csók atyát, hogy nehogy valami ócska taxival induljon hozzá, utazzon csak Mercedessel, hadd higgyék, előkelő vendége van. Jácint atya meg fogadott egy hatalmas, fehér Mercedest, ami dugóba került az Európai sugárúton, és a plébánia havi apanázsába került a számla..., szóval ilyesmiket beszélt, amiben egyébként nem is lett volna semmi különös, ha nem emlékeztem volna kristálytisztán, hogy Csók atya effélet még csak meg sem pendített előző este, ha nem egy

teljesen szűz történet

duruzsolt volna a magnó aprócska hangszóróján keresztül; előkerestem a készüléket a kazettahalom alól, és melléültem, mintha újra ott ülnék Csók Jácint levitézlett plébános mellett, aki valóban elfeledte visszafizetni híveinek az Úr szent nevére fölvetett, általa egyházinak mondott hiteleket, amit a hívek idővel mezei kölcsönnek minősítettek vissza, és a püspök úrnál kerestek orvoslást, hiába volt a sok újítás, az ifjúsági klub, a megannyi kirándulás Szarvasra, Karcagra

meg Füzesgyarmatra, az újjászervezett kórus, az új színes ablaküvegek, az eleinte sikeresnek mondható Istentől áldott sperma; elfogyott a türelem... És Csók atya csak beszélt a felvételen, ráadásul hozzám,

nekem címezte a mondatait,

így akárha két tükör között ültem volna, megsokszorozódtam, nem csak azt hallgattam, mit mond, azt is megpróbáltam elképzelni, hogy milyen lenne, ha én itt az irodában *valójában* másodszor hallanám ezeket a történeteket, megpróbáltam bennfentessé, a történet részévé tenni magamat, akárha mérlegre tudnám tenni a tényeket, rendelkeznék egy másik látószöggel, nézőponttal, kémréssel, ahonnan nézve az események nemcsak hogy más árnyalatot kapnak, de másképpen is mondhatók el..., no és eközben persze szükségszerűen arra is emlékezniem kellett, hogy mit éreztem, mikor először hallottam Csók atya szövegelését – egyre több szál keresztezte magát bennem, kuszálódtak, kavarogtak, és mintha legbelül ott lett volna valami szem, egy mag, egy központ, ami én vagyok, egy pillanatig úgy éreztem, létezik, létezek, van középen egy füstölgő, fortyogó magma, amely okozatokat, következményeket szül, de afféléket, amelynek

a legapróbb nyoma sincs meg az okban,

az előzményben: szeplőtlen fogantatásúak..., közben Csók Jácint plébános arról beszélt a fölvetelen *nekem*, hogy azt *én* el sem tudom képzelni, milyen praktikákat találnak ki hitoktatáson a fiatalok, mennyire nem érdekli őket a szent idő: és még csak rájuk sem bírok pirítani, mondta, mert okosak, furfangosak, és dörzsöltek, kijátszanak, megcsúfolnak és megszegyenítenek. Nem fogod elhinni, mondta, de egy ötödikes gyereket kártyázáson kaptam, miközben a *Tíz parancsolatot* oktattam, és mikor óra után le akartam kapni a tíz körmérről, az a kis nyúlfiing azzal védekezett, hogy őt a kártyák az isteni természetű dolgokra emlékeztetik, mert az ász a Mindenható Úristent, a kettes Jézus két természetét jutatta eszébe, és ha akarom, akkor elmondja végig, mert az az igazság, hogy ő minden lapban megtalálta az isteni természetet, az utalást, a magyarázatot: őt a hármas a szentháromságra, a négyes a négy evangélistára, az ötös Krisztus öt sebére emlékezteti, nem beszélve a hatosról, ami egyértelműen a hatnapos teremtésre hívja föl, ugye, mindnyájunk figyelmét, és így tovább, a hetes a nyugalomnapot, a nyolcas a nyolc boldogságot, a kilences a kilenc angyali kart, a tízes Tíz parancsolatot jelenti..., de ekkor egy tisztességes fejbéssel megszakítottam a briliáns felsorolást, örvendezett Jácint atya a felvételen, és nevetve tette hozzá, hogy röviddel utána, mikor beléje villant, hogy ilyen ésszel mire lenne képes ez a gyerek, megtoldotta másik kettővel, hivatkozván a Szentháromságra, hogy az neki is éppen eszébe jutott, és a legjobb, ha minden cselekedetünkkel arra emlékezünk...

És ekkor nem bírtam tovább, kikapcsoltam és ismét a sarokba vágtam a magnót, eleinte nem értettem, miért, csak éreztem, egy fordulattal sem mehet tovább, egy kötőszavát sem hallhatom Csók Jácint atyának, és kirohantam az irodából, és ki a múzeumból is, sikoltottak, jajgattak, sírtak a fékek, ahogy keresztülsétáltam a zebrán, lekanyarodtam a Körös-partra, át a parkon, bejártam a lezárt, régi temetőket, a katolikus és a zsidó temetőt, aztán vissza, újra el a malom előtt, át a Körös-parti sétányra, be a Deák utcába, ahol egyik legkedvesebb öreg barátommal szoktam találkozni, aki szinte mindent tud az erdélyi festészetről, onnan ki jobbra, egy másik lezárt temetőhöz, és tovább, ki a városból, hosszan

az út mellett, ami a román határhoz visz, dudálva zúgtak el mellettem az autók, kamionok, motorok; de én nem bírtam megállni,

mert Csók atya tovább beszélt a fejemben,

arról, hogy nemcsak Svájcba járt ő folyton, meg a drága és csillogó nyugatra, mikor utazó pap volt, de megfordult ő Azerbajdzsánban és Üzbegisztánban is, és mikor Dél-Oroszországon keresztül Mineralnije Vodi-n át Mahalacskaig utazott, onnan pedig tovább a déli part mentén, akkor őt igazából meglehelte a halál, még akkor is, ha Bakuba Groznijt elkerülve egy óvatos kunkorral jutott el, nem mintha féltette volna az életét, de feladata volt, és ő ott Bakuban látta Agni templomát, aki különben a tűz istene Indiában: mélyen a földben voltak kaparva a templom termei, hogy a sivatagi hőséget valahogy el lehessen viselni – nem lehetett, és az egyik legmélyebb veremben örökké égett a tűz, szivárogtak a nem tudni, milyen gázok a mélyből, és a verem falán fölkúszott a láng, egészen magasra, olyannyira, hogy időnként kicsapott a tetőn, ahol direkt ezért volt egy hatalmas lyuk, mint régen a parasztházak tetején a kéményadós időkben, és az a tűz az idők kezdete óta égett, csak az ezernyolcszázas évek közepén aludt ki egyszer, nincs lejegyezve pontosan, de Csók atya szerint biztosan akkor, mikor az orosz csapatok negyvenkilencben bevonultak magyar földre; és Csók atya arról is beszélt, hogy Üzbegisztánban van eltemetve Dániel, akit hiába vetettek az orosz-lánok elé a Colosseumban, védelmezte az Úr a rómaiak kegyetlenségétől, és meg fogok lepődni, mondta, de a bizonyos Timur vitette oda a már holt testet a csapatával, miután évtizedeken keresztül hiába próbálta elfoglalni Szíriát, sikertelen maradt minden kísérlete, végül arra jutott, hogy bizonyosan azért, mert ott van eltemetve Dániel, és akkor kiásatta, hazavitette Szamarkandba, ami nem volt annyira egyszerű, ugyanis Szent Dániel tizennyolc méter magas volt, és egész tevekaravánra volt szükség, mi több, még az egész tevekaraván is csak nehezen bírta...

Akármeddig baktattam kifelé, a román határ felé az úton, Jácint atya csak mondta, beszélt a fejemben, már egyre nehezebben tűrtem, de

az atya nem akarta abbahagyni,

csak akkor kezdett el halkulni a hangja, mikor rájöttem, hogy most már én vagyok az a rengeteg kincs, mélység, tanács, támaszték, életszelet, bennfentesség, rögeszme, az a sokféle habitus, a halkszavú pizsmogáson át, a pattogós racionalista kisrealizmusig, a kéjelgő naturalista böfögéstől, a föl-fölvöltő impresszióig; – testet kapott bennem a teljes dél-magyar horizont, már annyit hallgattam, hogy magától is beszél bennem valamennyi ösztön, elfojtás, teljességigény, hanyagság, bennem mindezek nem hallgatnak, én vagyok az ige teste, az ige általam testté és vérré lett, és ettől a pillanattól kezdve én képes vagyok a teljes és visszavonhatatlan kivonulásra, nem hivalkodok, nem toloom magam senki elé, többé nem akarom magam megmutatni, nem figyelek magamra, nem akarok és nem is bírok magammal, csak a másra, a kívülire, a minden egyébire figyelek: a burjánzó, gízgazos, önmagával is haragban lévő létezésre, és ez tényleg így van, ezért is határozottam úgy – és akkor ezután most már ki is kapcsolom a magnót –, hogy saját kérdéseimre válaszolva magam is rábeszélék egy szalagra.

Suhajda Zoltán

Téli nyitány

„Ma este nyugtalanok
voltak ez elefántok.
Olyan nyugtalanok.
hogy aludni sem tudtam.”
De szeretem, ha úgy tűnik,
nekem kattog a parkolóóra.

Otthon hagytam
a vásári gyémántot,
a síbérlet is csak
porosodik az asztalon.
Tudom, a gólyáknak
csak egy lábuk van.

Könnyelmű tigris járja
az utcákat ma este,
megbámulja a stoptáblákat,
és végignyálja a lábujjainkat.
Én mindkét irányba szétnézek
az egyirányú utcában.

Cérnaszálat kötöttem a vízcsapra,
mert így legalább
nem hallom
a vízcseppek
kárba vesző koppanását.
Nem vagyok egy ezeremester.

Csak egy mell szeretnék lenni,
hat gyerek után.

Rutinok és rituálék

(virtuális mea culpa)

hallom ahogy nő
a tulipán kinn a
kertben és közben én
dobálom le egyenként
a fák leveleit
ősszel elalvás
előtt kitalálom mit
álmodjak a csellót
nálunk csak vasárnap
hallani mikor a melír eltűnik
a lányok hajából
de én nem vagyok
sziklamászó aki
tízemeletesre cseréli
a hegyet se
stoppost felvevő
kamionos én csak az
arcomat akarom
bekormozni és huhogni
az erdőben meg víz nélkül
lenyelni a kapszulákat szó nélkül
lelépni a vendégségből átrendezni
a hűtőn a mágneseket felporszívózni
a szőnyegbe ragadt
szöszöket de kicselez
egy csapóajtó vagy
egy csukott fiók kinyitása
mert nézd
csak a vonatból
fekszenek a búzaszálak
csak innen szaladnak a fák
és nem fognak már
az elkopott fék alkatrészei

Hartay Csaba

Viszony és viszonyítás

Átláthatatlan tájak
Kócos lombkoronák várnak
Rangom a palástolt lét
Elviselem száműzetésem

Úgy kell kitapintanom a híd
Vízközeli hűvös felületét
Hogy láthatatlan maradjak
Az éber halraj számára

Átláthatatlan láthatatlan
Sűrűség és kifosztottság
Szabadulva a viszonyítás
Teleszkópos karjai közül
Elgémberedett lábaimmal
Felkavarom
A kagylószilánkos iszapot

A mozdulatlan híd
És a cikázó halak számára
Zavaros élővíz lesznek

Hiábavaló ima

Bűnhődő vidék
Maradandó aszály
Reményvesztett
Szomjazó a táj

Érdes indulat
Kiszáradt szavak
Szikes tófenéken
Sosemvolt halak

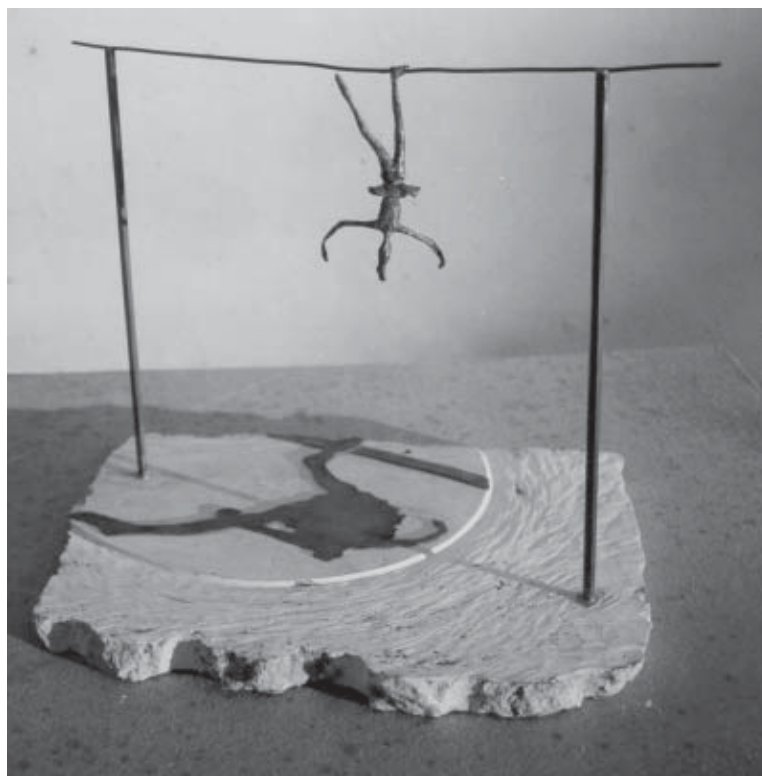
Szüntelen áhított
Húsvérű felhőszakadás
Imám az esőistenhez
Hiábavaló káromkodás

Természetfilm

Fák szuronyai
A nyaraló körül
A köd a homálysáv
Évszakok határai

Rideg dér fedi
A letarolt kukoricaföldet

Nehéz kabátot
Terítesz vállamra
Ennek a filmnek is vége
Egyre gyengébben fénylik
A kikapcsolt nyár
Képernyője

Udvardy Anikó: Egyensúlyban II. Rivaldafényben (kő, bronz)

Kiss László

Tati utolsót szellent*

*„Lám csak, hogy elkíváncozik rajtam
minden a földről a túlsó partra – mintha
ott a semmi kezdődne, elévülhetetlenül.”*
(Handke)

(Tati már csak egy rongycsomó a sarokban. Rongycsomó, melyben szív található, szív, tüdő, máj és velő.)

És azt is mondják, hogy nagymama udvarát, a varázslatos udvart, ahonnan lehetetlen, külön útjaimra nap mint nap elindultam egykor, és amelynek hátsó verandáján dédi hámozta az almát, ami rendszeresen ütött volt, s ezért enyhén keserű ízű, az udvart, nagymama varázslatos udvarát felverte a gaz.)

Mert úgy történt, hogy az Ádi rendre délután érkezett, *kész a leckéd?*, és azon nyomban elvonultunk nagymama udvara, a varázslatos udvar végébe, a fóliasátor fedezéke alá, ahol kedvünkre nyüstölhettük tati régi horgásztáskáját, a dara-szagú, kopott szimatszatyrot, tekergethettük az örökké összegubancolódott Teknőc-damilt, a masszív ötvenest, amit garantáltan nem rág meg a csuka, hittük öntudatosan, a csuka azonban megrágta, mindig, akkor is, amikor télvíz idején fagyoskodtunk a csatornán, az örvényes résznél, a torkolatnál tapodva a havat, ahol a holtág ölelkezik a sebes folyású élő vízzel, s ahová egyedül érdemes eljutatni a szereléket, és megrágta akkor is, amikor nyaranta Ottó bá' helyén – a placcon –, a sásnál treníroztuk az izmos kiskarászokat, fél szemmel Ottó bá'ra ügyelve, mert Ottó bá' magányos öregúr volt, amolyan örökké másnapos szoknyapecér, aki felettebb büszke volt saját taposású horgász helyére, és nem szívesen engedett mást a mélyen hajló fűz és a masszív nádfal ölelte rejtek helyre, ahová ilyen-olyan vénlányokkal járt ki rendszeresen, kapásra várva, s ritkán tért haza üres kézzel, és nem tudtuk, hogyan csinálta, de Ottó bá' helyén – a placcon – nyáron is akadt csuka, borosflaskó vagy kárász azonban biztosan. Egyszer el is határoztam, hogy megmutatom tatinak a helyet, Ottó bá' titokzatos helyét, amely mindig istenesen etette volt, s ahonnan én is rendszerint vödörnyi hallal tértem haza, ám tati, aki valamelyest vastagabb szemüveget viselt már akkoriban, s legfeljebb a vasárnapi ebéd után engedett meg magának egy fröccsöt, nem bírta a lejtős gátoldallal, megpördült, és elnyúlt kordbársonynadrágján leszánkázott a meredek gátoldalon, porzott a kitaposott út, ripityára törtek a jófajta bambuszok, tati fennhangon káromolta az eget, végül elterült a nádas tövében, ahol épp az Ádi bogozta az örökké összegubancolódott Teknőcöt. Hogy tati pórul járt, és aznapra nem vetette be a szereléket, nem számított bajnak, kiváltképp az Ádi

* Az Energeia Europe nemzetközi novellapályázat első helyezett írása. (A szerk.)

örült, mert tatinak többnyire a túlsó partra sikerült hajítania a cájgot, és néha órákba tellett, mire az Ádi kiráncigálta a sűrű sásból a horgot, és ilyenkor az ólom nagy sebességgel csapódott vissza felénk, egyszer egyenesen az Ádi homlokának, aki nem szólt egy szót sem, hamarjában lepikkelyezte inkább a kiemelt keszeget, végül intenzív horogkötéssel ütötte el az időt. Mert horgászni nem volt könnyű, és az Ádi ezt nagyon megtanulta, mi több, volt idő, amikor vonakodott velünk jönni, mert egy alkalommal tati óriási lasszót körzött a tároló orsós bambusszal, és megküldte a kövér trágyagilisztával csalizott fenekezőt, az ólom azonban sokáig nem csobbant, amin nagyon csodálkoztunk, meg is szólalt tati, *hol az istenbe' van má'*, mire hátulról az éppen az összegubancolódott Teknőccel babráló Ádi csendes hangja hallatszott, *a seggemben*, és a zsinór valóban ott fityeggett, a feszes bőrrövidnadrág alól csüngött ki, az Ádi pedig elgyötörten nézett a semmibe, miközben a giliszta lassan csúszott lefelé az aláereszkedő vastag zsinóron.

Onnantól kezdve, hogy lebucskázott a gátoldalon, tati egyre kevesebbet nézett a csatorna felé, mígnem véglegesen felhagyott a horgászattal, pedig a szóbeszéd menthetetlenül járta a kisvárost, hogy az öreg Kranzler, meg hogy Czidrich Miska bácsi, mert valóban mindketten értették a horgászatot, és számtalan horgortartót halmoztak fel, tele jobbnál-jobb Musztáng-kampókkal, de volt aranyozott szakállas és hosszú szárú háromágú horog is, valamint egy csodálatos, rézszínű Karbon, egy hamisítatlan süllőző, amit tati, jóllehet sohasem süllőzött, féltő gonddal őrzött a daraszagú szimatszatyor oldalsó zsebében, a titkos helyen, és amit csak egyszer használt, amikor annyira belefáradt a kora reggeli potykázásba, meg a nap is erősebben tűzött a szokottnál, hogy nem boldogult a pálinkáspalackkal, de Czidrich Miska bácsi sem tudta lecsavarni a kupakot, mert ő a reggeli potykázásokat csak korlátozott erővel bírta már, ezért kilenckor, amikor tati jobbára a befülledt kupakkal küszködött, általában a lóbórt húzta, micisapkáját szemére eresztve galuskásan szuszogott, akkor szedte elő tati a csodálatos, rézszínű Karbont, a valódi süllőzőt, amire ezért meggyötörten, kiegyenesítve akadunk rá a daraszagú szimatszatyor titkos helyén, ahonnan, valahányszor az Ádival a zsebeit kutattuk, rendszeresen előkerült egy-két értékes tárgy, feltépett, poros óvszeres tasak, homályos falú butykos, feslett szélű fénykép, kivehetetlen arccal, kiegyenesített horgok, damil és bicska, régi potykázások, eltitkolt fogások emlékei.

Akkoriban, amikor a szimatszatyor titkai után kutattunk, tati már egyáltalán nem járt ki potykákat riogatni reggelente, szótlánul ült a díványon, kopott kordbársony zakóján helyenként felfeslett a szövet, és olykor visszaböfögte a félig rágott rántotta maradványait, vagy széles bajszára odaszáradt a lecsó, s nem járt ki délelőttönként sem, amikor Veronka, a felfogadott ápolóasszony serénykedett az udvaron, nagymama varázslatos udvarán, és lendületesen aggatta a sárgásfehér, mosott pizsamákat a műhelytől a fásszínig kifeszített zsinegre, mialatt tati a kiskonyhában, hogy formában tartsa zsidbadt csontjait, gépies mozdulatokkal fésülte mézsfehér, ritkás haját. És délutánonként sem járt már ki, mert olyankor, amikor az Ádi is befutott, sűrűn tele volt az udvar, merthogy délutánonként

gyakorta vendégségbe érkeztek Czidrich Miska bácsiék, s amíg én az Ádival a fóliasátor fedezékébe vonultam, ahol kedvünkre falhattuk az isteni lekváros kenyereket, addig tati és dédi meg Czidrich Miska bácsi és a neje szótlantul, fejük lehorgasztva gubbasztottak a lilára mázolt kertkapu és az elaggott körtefa óriás árnyékában. A legmélyebbre Czidrich Miska bácsi feje ereszkedett, aki szintén letett már a horgászatról, mert egy ízben, ahogy szokott helyén, a Csonka-híd tövében kitaposott sásnál potyázott, suhancok ütöttek rajta, majd a fejét is ütötték, *vén szar!*, végül a közeli játszótér mászókéjéig rugdosták, és öreg szimatszatyrát is utána hajították, *takarodj!*, a mesés szép szimatszatyrot, amelyre a felesége hímzett különféle dolgokat, két potyka volt ráhímezve, meg egy csatorna, holtággal, a háttérben híd, ezt a szimatszatyrot is utána hajították, amelyben szintúgy volt egy apró zseb, egy titkos hely, de ez, hogy Czidrich Miska bácsi szimatszatyrában titkos hely volt található, azokat a suhancokat egyáltalán nem érdekelte.

És ugyanúgy este sem járt ki tati, mert olyankor már összekucorodott a díványon és sértődötten hallgatott, néha azonban felállt, mereven és őszintén nézett Veronkára, *nagyon beszartam*, és lehetett kitáncoltatni az árnyékszélig, később is még, éjszaka, legalább háromszor, mert magától nem táncolt már, mint egykor, a kisvárosi maszkabálokon, ahol különböző színű spárgákra aggatva faltól-falig függtek a lampionok, és összeráncolt homlokú szülők ülték körbe a kultúrház tánctermet, vagy a fronton, ahol bicikliként szolgált, és pattogott körötte a lószér, és görbe lábaival sietve taposta a pedált, és ahol többször keresztüllőtték azokat a lábakat, amin nem is lehetett csodálkozni, hiszen tatinak olyannyira görbe lábai voltak, hogy azokat csak keresztüllőni lehetett, és azokkal rugdalta oldalba a macskát, ahogy szótlantul ücsörgött a lilára mázolt kertkapu mellett, és azokkal biciklizett, eleinte a háborúban, később a szőlőből hazafelé jövet, vasárnaponként, délben.

Akárhogy is: bicikliként szolgálni a háborúban, erről álmodozni nagy élmény volt, siettem is elújságotni az Ádinak, akivel együtt gondoltunk bele, milyen lehetett az, amikor tati a rommá lőtt város füstös főterén holttestek között repeszt a bringán, és magánkívül üvöltözik, *potyka!*, mert akkoriban, amikor tatit elképzeltük, ahogyan a háborúban teker, leginkább csak így lehetett már elgondolni, hiszen ahányszor a keszeggel teli vödört hazacipeltem a csatornáról, rám sandított, majd alig hallhatóan böffent, *potyka*, később pedig fel sem tekintett már, ezért egy idő után nem mutattam meg senkinek a halat, se nagymamának, aki már ha úszót farigcsáltam, öklendett, se dédinek, aki szótlantul, kifejezéstelen tekintettel kuporgott a kerek kút mellett, ahogy misére várt, és ha büszkélkedtem a csukával, elismerően bólintott, *szép*, de ugyanezt tette, ha üres vödörrel, a megmaradt gilisztákkal érkeztem haza, és különösen nem mutattam meg a leterhelt vedret tatinak, aki, mialatt hátul, a műhely előtt, a kopott macskaköveken a kárászt pucoltam, a lilára mázolt kertkapu árnyékában fejét lehajtva szunyókált, néha azonban felsóhajtott, *potyka*, és aztán folyton sóhajtozott, egyre sűrűbben, csillapíthatatlanul, egészen addig, amíg rá nem szakadt az éjszaka.

Azt egyébként már korán meg kellett állapítanunk az Ádival, hogy dédit na-

gyon érdeklő a mise, mert valahányszor templomba indult, sütött a nap. És ilyenkor, amikor dédi gondosan megkötött kendőjével, nyekergős csizmájában a templom felé vette az irányt, a sarkon rendszerint összetalálkozott Czidrich Miska bácsi nejével, valamint Teca nénivel, aki a szomszéd utcában lakott egy zöldkerítéses verandás házban, és akihez jó volt átrohanni néha, mert mire Batty, Teca néni szikár ura ráérősen kidöcögött elénk a kapuhoz, addigra már a verandán, a kosárban illatozott a friss kenyér, a Zsarnóczy pék puha kenye, zsenge liszttel meghintve a durcáján. De találkozott dédi Annuska nénivel is, az örökifjú fekete kendős asszonnyal, az Árnas utca titokzatos szakácsnőjével, aki maga gyúrta laskával dúsította a tejfölös krumplilevest, és akinek kamrájában mindig akadt jóféle házipalinka, homályos falú butykosban, szigorú körte, és akinél a szokottnál több locsoló ült húsvét hétfőjén, egyesek azonban nőnapkor vagy vasárnap is betértek, *csak egy áldomást, a hétvégére*, és akinek emiatt volt is irigye bőven, amellet sírhelyén, ahová dédi naponta eljárt, sohasem sárgult meg a borostyán. És ugyanígy találkozott Ósze Tóni bácsival, aki nagyszerűen csukázott, engedély nélkül, és akit gyakran meglátogattam a holtágnál, a fűzfa melletti placcon, a titkos helyen, ahol sárga újságpapírba csomagolt szivarcsukát nyomott a kezembe, *csitt!*, mert csak szivarcsukát tudott fogni, majd szótlánul szemlélte tovább a nyugtalanul himbálódzó úszókat, és senki nem csípte nyakon soha. Mert igen, Katyuska nénivel is, aki Ósze Tóni bácsinak – engedély híján – rendszeresen a kisvárosi templom mögötti bukszusban adott bizalmas találkát, dédi, misére ballagván, Katyuska nénivel is találkozott, aki rögvést a sercegő-forró zsírba dobta az apró csukákat, mihelyt beléptem a piciny konyhába, hátul, a kert végében, a fásszínél, a kiskonyhába, melyben a fal mellé tolt óriási dívány fölött fekete szöttes függött, egy fekete szöttes és két keretezett kép, egy nagycsalád és egy kisebb: két fiatal, egy leány és egy ifjú. Mert valóban így történt: dédi, misére menet, mindig mindenkivel összetalálkozott, a mise volt ugyanis az egyetlen alkalom, amikor mindenkivel találkozni lehetett, hangsúlyozta mindig, egyedül tativál nem találkozhatott össze, minthogy tati ügyet sem vetett a misére, kölyökkora óta már, amikor rendszeresen ministrált, mígnem elbocsátották a templomnak még a környékéről is, mert titokban vörösbort nyakalt a plébánián, és ostyaosztás alatt öblöket eresztett.

Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy misére nemegyszer elkísértem dédit, és az Ádi is velünk tartott, legalább háromszor, de később leszokott a templomba járásról, mert már az első alkalommal, amint Pepi, a csulafülű plébános a szertartás utolsó mondatához ért, *vége a misének, testvéreim*, teli szájjal felröhögött meglepetésében, *búcsúzik a füles mára*, és egyszeriben felhördült a sokadalom, az Ádi pedig azonmód kirohant az utcára, miközben elviselhetetlenül cupogott a sárga gumicsizmája, máskor meg az okozott galibát, hogy mise végeztével, alaposan felülmúlva a kisvárosi nyugdíjasokat, ő rivallt a lehangosabban, *istennek legyen hála!*, és mutatta az oltár irányába, hogy mit csinálna most legszívesebben, amit nem kezeltek kellő tapintattal, kipenderítették a templomból. Végül azonban diadalmaskodtunk, mert a plébános beadta a felmondását, elhagyta a nyáját, ám ahogy híre ment a dolognak, hogy Pepi, a csulafülű plébános

cserbenhagyta a kisvárost, legott el is fogott bennünket a félsz, mert ha nincs plébános, nincs buli, s ezután hagytam fel én is a templomba járással, ráadásul sokkal fontosabb dolgaink adódtak abban az időben, aminek a vége az lett, hogy szóltak apának a szomszédok, hogy de most már aztán tényleg.

És egy idő után, amikor dédi templomba indult, tatical egyre kevésbé lehetett bírni, minduntalan felállt a díványról, térdei összeverődtek, olykor megtántorodott és nekiesett az asztalnak, amelynél Veronka keresztrejtvényt fejtett, *hova megy, apuka?*, egyre hamarabb bealkonyult már, *haza*, egy ízben meg a csatorna partján találtak rá, amint hálóingben, fejét lehajtva ücsörgött a holtág melletti játszótér egyik padján, és amikor besegítették a kocsiba, csak nyöszörgött, *poty-ka*, és egyre rosszabbul aludt éjszakánként, hadakozott dédivel, mint fiatal korában a kisvárosi krakélerekkel, akik örökké ferde szemmel néztek rá, mert az Árnyas utcába járt udvarolni, ahol dédi lakott, aki vagy a szőlőben gyomlált, ahol rendre elcsapta a gyomrát számócával, vagy álló nap varrogatott, vagy a padlót mosta, majd sorban állt a cukrosnál, mikor mire volt szükség, mert élesen durrogtak a rakéták a Csonka-híd felől, és emiatt a verőfényes kisvárosi reggeleken jellegzetes fémes csillogással tajtékzott a csatorna vize, mígnem a fürdéstől is eltiltották a környékbeli gyermekeket, mert az idegen kiskatonák ruhátlan ugrották a fejest a Csonka hídfőjéről. Mert dédi ilyen körülmények között élt, és a piacot járta, vagy, kezében napernyő, a ligetbe látogatott hétvégén, ahol – leszakadva a dadustól – a lángossütő környékén sündörgött, a passzázsnál, vagy a víztorony tövében pihegett, a kútnál, de a kádárosok utcáját is meglátogatta, ahol tati naphosszat ácsolta a hordót, és végül elkísérte ezekre a sétákra dédit, aki az első kisvárosi maszkabálon elhagyta a cipőjét, és tati ölben vihette haza, ezért néztek ferde szemmel tatira a kisvárosi krakélerek, mert dédit sétálni kíséreni, végül ölben hazavinni, az ajándék volt, az maga volt a főnyeremény, amiért meg is késelték egy éjszaka tatit a templom előtt, a lábán és a kezén, élete végéig mutogatta a sebeket, hol a pincében, a borospalackok között, *ezt a Faragó kölök csinálta*, hol pöceszélesztés közben, az elaggott körtefa alatt, *ezt pedig a Korpák Misu*, a sebeket, amikért később maga Korpák Misu a szemével fizetett, amikor a kádárlegények egy alkalommal felöntöttek a garatra, és a szokottnál többet öntöttek fel, és jókedvük hirtelen széles lett, mint a csatorna a nedves tavaszi hónapokban, széles és haragos, mint az égbolt a Csonka-híd fölött, amikor nem lehetett csukázni menni, mert egyszerre záporozni, szakadni kezdett az eső, fájdalmasan és elállíthatatlanul, akárcsak a vér azon a jókedvű éjszakán Korpák Misu szeméből.

És így igaz: dédit valóban főnyeremény volt hazakíséreni, amiért is hosszú sorokban álltak esténként a kisvárosiak a Csonka-híd áteresztőjénél, a felhalmozódott békalencsék mellett, hogy végigkövessék, amint két árny halad át a híd macskaköves hátán, egy telt asszonyosság, kezében kanna, mellette egy karcsú leány, és hogy a két árny közül az egyik lemarad, többnyire a karcsú leány, feltűzött hajjal, amelyben csak úgy csillog a sok különböző színű fésű, miközben ernyőjét bontogatja, ahogy átér a túlsó partra, és közben olyan, mintha egy régi fényképről köszönne vissza, amelyen félszeg mosollyal áll, hófehér, pongyolaszerű ruhá-

ban, jobbán telt bajszú, elegáns ifjú, egy régi fényképről, amilyent csak sötét fészerek oldalán berendezett zsíros kiskonyhákban s hátsó udvarok verandáinak foltos-sárga falán, damillal rögzítve, a légycsapó mellé akasztva látni. Az üres hídhágót pedig futólag női parfüm illata lengi be, és a csatornából – hasonlóan a kisvárosi templomkapuzat kőalakjainak kisugárzásához – nyugalom árad. Nyugalom, furfangosság, hallgatagság, ünnepélyesség, lassúság és türelem.

És újra csak hallgatagság, és megint csak lassúság, és nyugalom, egészen olyan, mint amelyet akkor éreztem, amikor nagymama varázslatos udvarában először nem örültem a hónapnak, mert tati aznap, amikor először nem örültem a hónapnak, és amikor végre repedt már a jég, s újra megindult a csuka a csatornán, és dédi is misére távozott, tati aznap titokban még egyszer, utoljára kiengedte a szellemet a palackból, és öregségszag lett.

Pataj Pál: Dobozi magtár (akvarell)

Újházy László

Kassandra leveleiből

ahogy az élet rövidül,
az ősz egyre fájdalmasabb,
nem tár ki már a szem
tengernyi vásznakat.

ahogy az élet rövidül,
nem ráznak már meg a képek –
hisz nem könnyörül az élet
rajtunk, kik vagyunk szegények.

pedig mennyit tanultunk-tudunk,
de hol már az a tűz, az az akarat!
erősek is csak azért maradunk:
rajtunk ne szánakozzanak.

ne szánakozzanak, de hagyják
meg legalább a harmóniát,
ami még bennünk kihajt,
mi már nem akarjuk a bajt.

Féltalálkozások

jövök veletek szemben
jöttök velem szemben
szemünk árkaiban még az éjszaka
szemünkben még a kék ég
az ablakok tárva
hol meg-meglebben a mozdulatok
függönye-fátyla

ó ha ismernénk egymást
s ráolvasásunk lehetne beszéd a bajokra
gyógyíthatnánk és gyógyulhatnánk tőle
emberségünkben gyarapodva!

a kilátás csupán jóslás az időre

jövök szemben veletek
jöttök ti velem szemben
száguldunk egymást kerülve
száguldunk egymás ellen

Emlékére(m)

árulás agyonzaklató zene
haldokló értelem erjedő
homály holdudvara csípős
szelek elbeszélte magányok
átcsavargott hajnalok el-
csukló vallomásféle a
befeléfordulásról szabály-
talan álmok a napsugár
rengetegében és határozott
józan álomvárások szeszízű
reggelek poharába dobált
elkövetkezendő rossz napok
fekete rózsák hitetlen
ámulatok önmagunk bőrét
vásárravivések és szívünk
felé dobott nyújtózkodó
pengéjű kések fényes acélok
lányraváró bizonytalanságok
harsogó léptek az ősz felé
tétova léptek a tavasz felé
a nyárban körömréégő csikk-
ben elhamvadások és szüzek
és kurvák de leányok és te
kedvesem tűnődésed szalma-
szálával hintázva suhanó
gépkocsik fényárnyékában
éjszakázó szemeim alatt s a
gyönyörtől félig lecsukott
szemhéjad alatt velem velem
a poharak égrevágyódó csil-
lagaiban az ezüstszőrű lovak

mindinkább elszédülő emléke-
ivel ernyedő földből kifröcs-
csenő füvekkel homoktenger
nappal-acsarkodó nyomorékfái-
val az idő dimenzióival amit
meg kéne másítani meg akarnánk
az édes-erős kukoricavárak
górék szénapadlások kiaknázat-
lan szerelmei és lehetőségei
a boldogság érdekében és te,
te, ahogy vagy, teljesen enyém.
S ahogy mondd: „vegyél, kedves,
(1)egyél!”

Székelyhidi Attila: Téli kert varjakkal 1995 (pasztell, papír)

Sass Ervin

Valld be csak hé

te már senkinek, valld be. fagy a szemekből kis sznobom, érdektelenség. fenség? ki hallott ilyet? álomumbulda. hiszen. vagy nem is itt. hát akkor? kivált ha bált. rendezünk. ingyenbelépővel. csak a bálkirály fizet. rá. valld be csak hé.

Sandri

szegény Sandri. hogy megírta. megveszem a szegénységed tőled. csak tőle senki. amíg egy dárda vagy Szibéria. mert mi mindig. valami mást. a Duna csendesen. a versek üres csónakon. a hegyek Júliát keresik. a fejfa se itt se ott. minden csak eltűnőben. szegény Sandri. lapít a gyász.

Circusmaxi

üljetek körbe kis légiósok. kemény harcikák. a porondmester dics és hozsann. dob dübörg trombita hars. nyomoronc artisták mintha. körbe csak kis légiósok. a porondmester sziporkáz. ez itt a circusmaxi. röhögni muszáj. édes hazám tess már értem. de mit?

Heprecsóré

mindig csak azt hogy soha. hát egyáltalán. volt esélyed? édes fiaim heprecsórék. gondolatok valami földöntúlit. elérhetetlent. egy újabb sohát gyönyörű magzatom. a világ inkább viszszafelé. ahogy Sándor a Petrovics: látod amottan. vagy lácc valami mást? a madárka neked vijjog. mindig csak azt hogy soha. mindig. amíg.

Örömkorzó

grasszálunk elegáncsan. kipeg kopog a cipőnk. kisváros vasárnapi kéjben. az üzletek szeméből süt a nap. grasszálunk elegáncsan. ritmusra mintha. egy kettő egy kettő. a szembejövők vihorásznak. örömkorzó. csak egy nap a világ. hamarossan.

Balogh Tamás

Játszani Kosztolányit

Ilia Mihálynak

„Akkor most én leszek Old Shutterhand”, kiáltottad és felugrottál a padra. Osztyártársaid meglepődtek ezen. Senki nem akart közülük Old Shutterhand lenni, mindenki csak Winnetou akart lenni. Nem értették, gyanakodva néztek rád, át akarod írni a mesét, hogy Old Shutterhand legyen a főszereplő? Ferike odaszaladt mögéd – te persze nem vetted észre – és orvul lelökött a padról. Ő is Winnetou akart lenni, igazi főszereplő. Lefejelted a földet, nem lett jókedved. Sírtál. Laci erre megverte Ferikét. Ferike nem lett Winnetou.

Eltelt egy év.

„Akkor most én leszek Luke Skywalker”, kiáltottad és felugrottál a padra. Osztyártársaid meglepődtek ezen. Mindenki Luke Skywalker akart lenni. Miért éppen te, és hogy mered te ezt. Ferike odaszaladt mögéd – te persze nem vetted észre – és orvul lelökött a padról. Ő is Luke Skywalker akart lenni. Lefejelted a földet, nem lett jókedved. Sírtál. Laci erre megverte Ferikét. Ferike sem lett Luke Skywalker.

Hát igen, nem egyszerű dolog a megszólalás. Következményei lehetnek és lesznek is. Mondjuk egy ferike lelök a padról.

Azt mondd, hogy gondban voltál az írással, hogy mondják ezt szépen?, alkotói válságban voltál, nem jöttek a szavak. Tudom, milyen ez. Régóta ismerlek, még a szülőotthonból. Te író vagy, én irodalomtörténész. Téged az új érdekel, engem a régi. Te újat akarsz alkotni, én a mások régebbi alkotásait fényre hozni. De voltak nekem is válságos korszakaim, sőt, akár hiszed, akár nem, én is megpróbálkoztam a szépírással. Novelláim időnként megjelentek a lapokban, és kiadták egy kis füzetkémet is... Majd egyszer szógát állta útját a szavak áradatának, s beletelt egy időbe, míg rájöttem: nem író, hanem filozof vagyok. Bár még érzem időnként, hogy ki akar belőlem törni egy novella vagy regény is akár, de ilyenkor megedzem magam, nem szabad időt pazarolni rá. Egy író nyelve is, gondolkodása is más, mint egy filozofnak. Ezt te fordítva élted meg, úgy emlékszem. Te irodalomtörténészből lettél íróvá. Jól emlékszem?

Arról beszélgettünk egy alkalommal, hogy ki a jó író. Mi teszi azzá? Kinek a véleménye számít? A kortársaké vagy az utókoré? Ki lenne az a régebben élt író, aki ma is a legjobbak közé tartozna? Akinek sem témái, sem stílusa, sem formái nem tűnnének ma avíttak.

Azt mondtam, Kosztolányi. Erre te elgondolkoztál, bölintottál és elhatároztad, hogy megtanulsz Kosztolányiként írni. Nem *úgy*, mint Kosztolányi, hanem az ő tollával, kezével, agyával, szívével. Mert ha csak a stílusjegyeit, a nyelvi eszközeit sajátítanád el, tudod jól, akkor csak ügyes stílusutánzó lennél, egy epigon, vagy – de erre gondolni sem mersz – egy Thaly Kálmán, aki kuruc verseket

hamisított bele az irodalomtörténetbe, mert ő úgy tanult meg írni, mint ők, a kurucok, de lebukott. Tehát nem elég a forma és nem elég a tartalom, neked a minden, az egész kellett.

Felidézted hát magadban, mit tanultál az egyetemen tanáraidtól. Azt, hogy az alkotót befolyásoló hatások (élmények, olvasmányok, történelmi események stb.) leginkább a gyermeki korban érik. Valóban, adtál gondolatban igazat tanáraidnak, mert eszedbe jutott, mit is írt Kosztolányi 1911-ben a *Budapesti Újságírók Egyesülete Almanachjában*: „Minden, ami fontos nekem, e két dátum közé esik [1885; 1909], s nem tagadom, hogy minden örömöm és szenvedésem benne van ebben a kis füzetben [*A szegény kisgyermek panasza*], mert az élményeim ma is gyermekélmények, és a szenzációim gyermekszenzációk. Ha életrajzot írnék magamról, csak a gyermek életrajzát írnám meg. Megírnám az én tiszta, mély és különös gyermekkorom történetét, melyben minden oly regényes és rejtelmes, a vidéki gyermek riadozását, tájékozatlanságát, gőgjét, aki egyedül van boros és buta emberek között, s készül a jövőre.”

Éppen ezért elolvastad azokat a műveket, amelyeket a gyermek Kosztolányi életében először olvasott. Hogy honnan lehet ezeket tudni? *Az olvasó nevelése* (1933) című esszéjében emlékezik rájuk vissza az író, annak kapcsán, hogy mit kell a gyermek olvasó kezébe adni: gügyögős vagy igazi irodalmat? Válaszként idézi fel emlékeit: az első olvasmánya Arthur Schopenhauer *Az élet semmisségeiről és gyötrelmeiről*, a második Zolától a *Mouret abbé vétke*, a harmadik pedig Tolsztoj elbeszélése, az *Ivan Iljics halála* volt.

Mit tudtál ezekről a könyvekről? Mivel Kosztolányi úgy vezeti be a felsorolást, hogy bevallja, „tizenöt éves koromban olvastam el az első könyvet”, tudtad, hogy legkésőbb 1900-ban, de még inkább azelőtt megjelent kötetekről van szó, melyeket legjobb lenne Kosztolányi Árpád könyvtárában keresned, ahol a fia is rájuk talált, de ha ez nem megy, hát máshol. A Zola-regényt megtalálni igazán nem volt nehéz feladat: csak saját könyvespolcodig kellett elmenned. Hiszen eszedbe jutott, hogy jó pár évvel ezelőtt a Kárász utcai antikváriumban hatvan forintért megvetted egy régi kiadását. Most persze kérkedhetnél azzal, hogy isteni sugallat vezérelt már ekkor, hogy megérezted, neked éppen ez a könyv kell, és talán azt is kitalálnád, hogy miért, de nem, te azért vetted meg, mert akkor kezdted összeállítani saját könyvtárad és Zolától ez még nem volt meg, ráadásul milyen szép régi kiadás, nem hagyhattad ott. Az általad birtokolt példány a bélyegző szerint eredetileg Papp Menyhért könyvtárából származik (719. sz.). Az 568 oldalas regényt Tarnay Pál fordította, a második kiadását 1892-ben adta ki Grimm Gusztáv, és a Bartalis Imre könyvnyomdájában készült könyvet valaki a századelőn piros vászonba köttette, melyen az aranyozott betűk mára bizony kissé megkoptak. (Elolvasva rendkívül érdekesnek tartottad azt, hogy a regény utolsó szavait éppen egy Desirée nevű szereplő kiabálja: „a tehén megborjadzott”. Viszont ezután nem gondoltad, hogy Kosztolányi innen vette becenevét.) A Schopenhauer-kötetet az egyetemi könyvtárban találtad meg. A kézikatalógusban (mindig ezt használod) kikerested a több kiadás közül azt, melyet Bánóczi József fordított, figyeltél a megjelenés évére is, kitöltötted a kérést és vártál egy

napot, aztán kezredbe vetted a vékony, feketébe kötött kis kötetet (Arthur Schopenhauer: *A halálról. A faj elmélete. A tulajdonságok öröklése. A nemi szerelem metafizikája. Az élethez való akarat igenlése. Az élet semmiségeiről és gyötrelmeiről.* Fordította és magyarázatokkal ellátta: Bánóczi József. [Filozófiai Írók Tára 2. kötet] Bp., 1882. Franklin Kiadás. 152 p., 23 cm, jelzete: SZTE EK B 19468). Tolsztoj *Ivan Iljicsének* megtalálására kellett a legtöbb időt fordítanod. Kosztolányi azt közli róla, hogy egy napilap közölte folytatásokban. Tehát egy budapesti vagy vidéki napilap 1900-as, netán 1901-es számait kellett megtalálnod. Bár a választék nagy volt, megtaláltad. De senkinek nem árultad el, melyik lapról és mely számokról van szó, mert az egyetemen azt is megtanultad, hogy mindenkinek meg kell tudnia, milyen az az úgynevezett „seggelős” munka: órák hosszát, napokat, heteket, hónapokat üldögelni a kényelmesnek nem éppen nevezhető könyvtári székeken és lapozni, lapozni, lapozni a korabeli lapokat...

Abban a sorrendben olvastad persze el őket, amelyben Kosztolányi. Mikor az utolsó Tolsztoj-művet is tartalmazó mikrofilm-másolat lapot magad mellé tetted, te is meggyőződted arról, hogy érdemes olvasni, írni és élni, ezek ráztak föl közönyödből, s ösztönöztek, hogy megismerjél minden keserűt és édeset, amit az emberi szellem alkotott. Ezek után mindig olvastál.

Tudtad, hogy Kosztolányi tanulta (is) az irodalmat, mégpedig a híres Négyesy-szemináriumon, s ezt a „Stílusgyakorlatok” órát látogatta még többek között Oláh Gábor, Maday Gyula, Gyökössi Endre, Vágó Béla, Babits Mihály és Juhász Gyula is. „Egy ilyen gyakorlaton – írja Kosztolányi Négyesy-nekrológiájában (1933) – egy égő szemű, barna arcú, szekszárdi fiatalember olvassa fel verseit – köztük a Spinozáról szóló szonettjét is –, és fűszeres, új rímeit, ideges anapestusait éppoly egyénien énekli, mint manapság: Babits Mihály. Ezeket a verseket a másik héten én bírálom. Akkor parázs vita támad. [...] Négyesy László köztünk van ebben a zsongó köpűben. Ő nyugodt és fölényes. Az, aki fölolvass vagy előad, mellette a dobogón foglal helyet. Minden vélemény szabad, akár egy eszményi parlamentben. Jobbra és balra pártatlanul osztogatja az igazságot. A magyar irodalom a fontos.” Tudtad, hogy ezek a szemináriumok meghatározóak voltak a *Nyugat* majdnem egész első nemzedéke számára, a klasszikus modernség valahol itt alakult ki, pontosabban itt sajátították el az író- és költőjelöltek azt a tudást, de még inkább nézőpontot és hozzáállást, amivel az irodalmat, az irodalmi alkotásokat szemlélni érdemes. És mivel te meg akartál tanulni mindent, amit Kosztolányi, te is el akartad sajátítani a Négyesy-szemináriumok anyagát. (Ami ugye nem volt, mert az előadás és vita és beszélgetés volt. De legalább az elméletet.) Ismét a könyvtárba mentél s kikölcsönözted Négyesy tankönyveit. Az utolsó sorig elolvastad a *Stilisztikát*, a *Szerkesztéstant*, a *Rhetorikát*, a *Poétikát* és a *Magyar verstant*, aztán még egyszer és még egyszer, addig, amíg már kívülről nem tudtad őket. A Négyesyéhez hasonló szemináriumokon pedig te is részt vettél.

Elolvastad és megtanultad azt, amit a Kosztolányi.

Már csak egy volt hátra. Át kellett élned mindent, mit ő.

Ez persze, tudtad mindig is, lehetetlen. Minek is részletezni, miért? Újraélni

egy életet, akkor is, ha az a tied, a misztikum ködébe vesző vállalkozás. Hát még másét. Viszont neked is mély és különös gyermekkora volt, melyben minden oly regényes és rejtelmes volt, a nyaralások, ahogy először megláttad a Balatont vagy amikor Magyarország legmagasabb pontján álltál, amikor először éreztél szerelmet és először szomorúságot, nálatok is járt a doktor bácsi, mert egyszer lázad hirtelen az égig szökött és szüleid nem tudták, megéled-e a mai napot, boros és buta embereket te is ismertél eleget, mert nagyapád vendéglátós volt, mielőtt meghalt egy éjjel, és riadoztál te is, akkor például nagyon, amikor bátyáddal horgásztatok a Dögin, pontosabban ő horgászott, te meg nézted, aztán egyszer csak megsüllyedt az összekókányolt stég és belecsúsztatok a vízbe, te nem tudtál úszni, mert ma sem tudsz, akkor riadoztál, de csak lábszárig-térdig lettek vizesek, és tájékozatlan is voltál, rácsodálkoztál mindenre, ami körülötted van, mert még tizennyolc éves korodban sem értettél a kapucsengőkhöz, nálatok Bozóton, a kisvárosban ki látott volna ilyet?, hiszen amikor irodalmi ügyben először jártál a fővárosban, nem tudtál bemenni a kiadóvezető házába, ott álltál és vártál, cipőfűződet babrálta, hogy ne legyél feltűnő, aztán egy kifelé vagy befelé tartó lakó mellett beosontál; ezt a történeted megírta a *Kiskegyed* is, abban a cikkben, amelyhez a beszélgetés és a fényképezés azon a könyvbemutatón készült, amikor a te könyvedet mutatták be, te mégis kis senkinek érezted magad, körülötted ott volt a sok nagy Író, akiket láttál a tévében, lézengtél össze-vissza, vártad, hogy sztároljanak, aztán készítették veled pár interjút, köztük a *Kiskegyed* is, aztán pedig bemutatottak téged a nagy Íróknak, akik közül egynémelyik nem él már ma, aztán valahogy vége lett és te hazamentél Bozótra. Újra ezt sem élheted, de amire emlékszel, újragondolhatod.

A nagy olvasás és tanulás közben persze nem értél rá magaddal foglalkozni. Barátaid lassan elkoptak mellőled, nem talákoztál a kis Méreyvel, Horváth Endriskével és Ilosvayval, de nem talákoztál ferikével sem, és hogy nőt hogy kell szeretni, már csak irodalmi alkotásokból tudtad. De vallottad, megérte, mert úgy érezted, hogy az évek alatt megtanultál Kosztolányiként írni.

Elkezdtél egy regényt. *Persona non grata* volt a címe. Az első mondata így hangzott: „Egy fiatalember ment a sötét utcán, feltűrt gallérral.” Aztán persze kiderült róla, hogy ő a regényhős, és sok-sok érdekes kaland fog történni vele. Szerelmes lesz. Kiadják egy könyvét. Felveszik egyetemre. Szerelmes lesz. Eltöri a bokáját. Szerelmes lesz. Nem adják ki könyveit. Szerelmes lesz. Hamar meguntad, abba hagytad. Ki kíváncsi ilyesmire?

Úti- és életrajzot is akartál írni, de azokhoz meg nem értesz.

Sok álmatlan éjszakát töltöttél a konyhaablakban könyökölve és dohányozva azzal, hogy kitaláld, mit írjál. Aztán egy – a többitől semmi másban, csak ebben különböző – éjjel kitaláltad. Amit írni fogsz, fontos és jó munka lesz, olvasmányos, de el is gondolkodtató egyszerre, játékos is, komoly is, lesz benne saját élményanyag és filozófia, szépség és rútság. Történeteket fogsz írni, melyek összefüggenek egymással, de nem fogod őket összezsírizelni holmi regényes maszlaggal, valami bárgyú mesével, maradjon csak töredékes a mű, de olyan, mint a gyöngysor, mint a láncon a gyöngyszemek, melyek külön-külön is tökéletesek,

de egymás mellé fűzve mutatják meg igazi szépségüket és érnek nagyon sokat.

Ötleted nem tudtad magadban tartani. Berohantál az egyetemre és a tanszéki könyvtárban, Kosztolányi Dezsőné Erzsike néni asztala előtt ezt súgtad dr. Kanetti Norbert docens fülébe:

– Képzeld! Megtanultam Kosztolányiként írni.

– És mit akarsz így megírni? – kérdezte amaz.

– Az *Esti Kornélt* – mondtad kicsiny sejtelmes hallgatás után.

– A faszom nem kéne? – kérdezett ismét Kanetti Norbert, ahelyett, hogy vállon veregetett volna, hogy megszorongatta volna kezéd és könnycsepp kúszott volna szeméből az állára, hogy igen, igen, erre még nem gondolt senki, nem hívott meg egy sörre, hogy meséld el közben, miképp kívánod a célt elérni, hogy fogsz dolgozni, hogy fogsz írni, vajon kézzel, író- vagy számítógéppel, nem mondott Kanetti semmi ilyesmit, csak hogy Borgesnek van egy novellája, mely nagyjából erről szól, majd olvasd el.

„Ferike”, gondoltad.

Aztán elgondolkoztál, és rájöttél, hogy jó, akkor nem írod meg.

SzereDAY Ilona: *Vihar előtt* (olaj)

Nagy Mihály Tibor

a naplemente

átitatja
a benne rejlő dolgok
színeit

utószor még
ragyogni hagyja

mi véle elveszítettik

az esti ég

időd követ
földje messzeségben

itt vagy még
és már

seholse vagy egészen

éjszakád

repedt pohárból
issza a fényt

dobogásod

félelem
tördeli szét

Verasztó Antal

Ne engedj elmenni

(Örsének)

Ne engedj elmenni
a fák között elsötétülő nappal.
A porlepte úton se engedj, ahol
töklámpásaim sejtelmes fénye dereng.
Ne engedj a rosszkedvű tájba, ha
sétára indulnék keserű vizek mentén.
Ne engedj, ha bizonytalanul libbenne
fölöttem az ég.
Ne engedj a zöld fénnel lobogó
sövények közé, a
szeretteim által megjárt útra,
ne engedj el, mert térkép helyett
téged rajzoltalak a tenyerembe.

Tavaszi leszen

ajka.....akár.....
pirosbélű körtén a harapás,
hajában bomló almavirág,
a füvekre igazgyöngyöt kacagott
pillantásától kékült az égbolt.
Tavaszi-szemű mese volt.....

Nagy Zopán

Csütörtök

I.

Lementem a garázs alá, tökért. Apámnál voltam. A „tökölés művészetét” mutatta be nekem. Évek óta nem beszéltünk. Tegnap érkezett haza kemoterápiás kezelésről. Most zug-ivott, zug-dohányzott éppen.

Egy szétesett tangóharmonikát tartok, ő elgyengülését titkolva: nyüstöli a szerkezetet, „szólózik”.

„Jó erőben vagy-e?”, kérdezi, és már veszem is át tőle a tízliteres demizsont. Meghúzzuk. Délután még vagy kilencszer. „Kétéves, ötvenegy százalékos szilva, na, ez a beszéd... amíg lehet...”

Vasszékények tartalmai ömlenek lábaink elé: ez itt ilyen fogó, ez mikro-satu, az olyan tárcsa... „Ha megpatkolnak, add el az egész kócerájt... ebben a vascipőben temesetek el, én köszörültem, nézd ezt a nikkelezést... De inkább víz alatt lenne jó...”

Felesége másodszorra ront már reánk, üveget a kocs alá, csikket gyorsan a kályhába... „Úristenit a halál-beteg fajtádnak”, gondol-mondja kifordulva.

Apám legyint. „A főorvos azt mondogatta, hogy úgy nézek ki, mint Sztankay István tíz év múlva... hogy rohadna meg jó dolgában...”

Ez itt spéci szivattyú („húzd meg bátrabban”), az meg első világháborús szurony. Köhögünk mind a ketten. „Szuronyt szegezz! Közelharc!”, ordítja felém. Riasztópisztoly, akt-poszterek, gyermekkorom játéka.

„Nézd csak: kedvenc szürke szamarad volt ez, az ruszki olimpiai mackó, itt meg a pipa, rózsafa-gyökérből, ezt kapd ki, szépen megtömjük... ilyesmit találtam...”, mondja lelkesen, cinkos mosolygással. „Mi ez, citromfű?”, kérdem., de már szívjuk is bólogatva, és vigyorgunk, mintha ismernénk egymást...

„Gyere hugyálni!”, szólít, s a szomszéd garázs falán máris folytatódnak aktív rajzolataink.

„Fene megette, de kérsz-e belőle, vagy inkább az asszonynak vigyem be?”, mutatja az odaégett sütőtököt. „Igyunk még egyet, aztán megyek”, hárítom el a fekete étkeket, így hát kortyok ismét, vékony fa (és szóviccek) a tűzre. „Várjál még, pattogatok neked, kukoricáztunk, mondom majd az asszonynak... most beszéljünk, amíg lehet... Mikor még az intézetbe?”, mondja, kérdezi. És felnevet.

„Ezt fogom szívni ezután”, bólogat a citromfűre. A padlón mocorgó tárgyakat rakosgatjuk az imbolygó polcokra és a lépkedő szekrényekbe, aztán még egy korty, és keresem a kijáratot. („Farkas-vakság”, suttogom magamnak.)

„Szuronyt szegezz”, kacag még reám apám, ám én „közelharc” helyett egy emlékekkel telepakolt bőröndbe kapaszkodva kilépek a szembezduló, nagy szélbe...

II.

Sötét-sárga zsír olvadt le a rácsos-ablak párkányáról. A „nagyfiú-osztály” reggeli adagjának törött-üvegből-való falra-folyása.

Kint álltam az esőben, az ereszcsontra mellé lapulva (az elmeógyógyintézet udvarán), és vártam, hogy a délutáni farsangon betegnek öltözhessenek fel.

A „bölcsvajda”, aki tolókcocsijával a már pépesedő zsiradékba gázolt, felém gördülve motyogta: „az élet olyan, mint a gyerekbugyi – olyan rövid rám, és olyan szaros...”

„Pityuri bácsi” félmeztelenül, már indián-szoknyába öltözve futott a tócsákon át szökellve nekem, és a fél-süketek hangsúlyával hadarta: „megyek a cokigyárba... cokigyárba hajtogatni papírt... nem jövök én már... mondd meg a cokigyár címét... ne félj, majd jövök látogatni...”

Jenőké papnak, Laci apácának, Noémi mobiltelefonnak, Irénke romlott káposztának öltözik, a férfi ápolók prostituáltak, több ápolónő Zámbo Imrének, az évek óta bent tartott Csibe-tata pedig orvosnak, aki engem fog vizsgálni... – elmélkedtem éppen, az esőcseppektől felélénkültén, amikor is egy kisbusz gurult be a porta felől.

Hét kis teológus látogatta meg kedves örültjeim intézetét (egy püspöknek és egy maffiózónak öltözött kísérvél), hogy kifürkészhetetlen lelki termekben botorkáljanak, karitatív érzületeket próbálván föltárni zavart szívecskéjük mélységeiből. Pusmogtak, rezdültek ordításoktól, fanyar-mosolyogtak kórtermek szagtanulmányában, átitatódtak, s félre-félrehúzódtak; ám étkezés után a tágas ebédlőbe ráncigáltuk őket, a füledt, farsangi őrzöngés tánc-parkettjére (ahol az Utolsó vacsora hatalmas reprodukciói fénylettek szerte mind a négy falról)... Órák múlva, miután kiszédelegtek a közben lezúduló hóesésbe, a visszainduló busz előtt sorakozva (szinte) megvilágosodtak.

Esteledett. Vacsorára aznap sült-tököt adtak. Már mindenkit átöltöztettek, ám én „jelmezemben” sétáltam vissza az ereszcsontra mellé, s lapultam ott újra, figyelve, ahogy az aszfalton szétkenődött zsírmaradványt egy beszökött, úzótt-félénk harcikutya-keverék lefetyeli fel.

Sötét-sárga, furcsa állat...

(Emlékezni kezdtem egy előző csütörtökre, amikor még kint lehettem és beteg apámat látogattam meg. Emlékezni próbáltam: ott is süttök készült a sötét garázsban!)

Szilágyi András

Zöld fejek

Maradványok

Tudom, hogy a művészet termelői,
minden hajnalban szakításban
kinyomják az ihletet,
mely megbillenti a holdat,
s mikor az ihlet magára ébred,
azt beszélük, sokkal nehezebb.

Ezért festek nektek zöld fejeket.
Engem hitek faragnak,
szeretem ezt a gilingózást, hol az ihlet,
hol pedig...
Mi magunk vagyunk.
Üres gondolatoktól füttyülnek zsebeim
s ha kipengetem:
akár fillérek, akár a beleim...

Credo

(Örökké csak az marad meg, amit elvesztettünk)

Állunk a térben,
Testünk és fejünk egymáshoz simul;
Nem vet árnyékot a lámpa,
Szavak úsznak, lomhán, akár a bál
Gyöngéden, a némaság vizén.

Megváltás a lassú tánc.
Párkányon a virágok alig locsolva.
Üres termeimben félszegen
Rebbenő csókot váltunk majd;
Vágyakozó, reszkető áhítatot.

Zöld

Lassan rászárad pupillámra
e romlatlan, mélyülő zöld.
Mérgesen, át a sétatéren,
szemem tégelyében
savanyú sárga keveredik
s a halványuló derengő fény:
a levelek erezetén
vonagló, rejtett pára.

Átfolyik rajtam
az égre néző lombok hervadása,
s az elgurult villogó fény briliáns,
félni, égni, felélni
a szövegfoltok földi idejét:
a körkörösen remegő,
ritmusra koccanó,
fürtökben sétáló,
ringó csipkemintád.

Molnár Lajos

Arcok Csudaballáról

Pannika álma

Csudaballán az idősebbek még emlékeznek arra, amikor egy őszi szombaton Kocsis Jóska Marton Margittal esküvőre megjelent a katolikus templomban. A két fiatalon látszott, hogy ezek életük legszebb percei. Szép párnak tartották őket a faluban.

– József, nyilatkozzál Isten és az anyaszentegyház színe előtt, akarsz-e a jelenlévő Margitot feleségül venni? – kérdezte Antal atya a násznép előtt.

– Akarom – hangzott némi csönd után a válasz, úgy, mintha a vőlegénynek gombóc akadt volna meg a torkán.

– Mondd utánam: Margit, Isten szent színe előtt feleségül veszek.

Jóska elismételte a mondatot. A pap most a menyasszonyhoz fordult.

– Margit, nyilatkozzál Isten és az anyaszentegyház színe előtt, akarsz-e a jelenlévő Kocsis Józsefhez feleségül menni?

A menyasszony arcizmai megfeszültek, hosszú másodpercekig nem jött ki hang a torkán. A rokonok, ismerősök közül többen megállapították: ájulással küszködik.

– Nem – válaszolt végre Margit.

Abban a pillanatban felhördült a násznép, értetlenül néztek egymásra, mintha a mellettük ülőtől várnának választ a történetekre. Leginkább a pap maradt nyugodt.

– Talán nem jól értettem a választ, ezért megismétlem a kérdést.

Margit, akarsz-e az itt megjelent Józsefhez feleségül menni?

A menyasszony arca szomorú lett:

– Nem – mondta ismét.

– Sajnálattal állapítom meg – szólott Antal atya –, hogy a házasságkötés megghiúsult. Dicséretessék a Jézus Krisztus! – köszönt el, és összecsukta az előtte lévő könyvet.

A jelenlévők még mindig nem értették, mi történt. Margit attól félt, mi lesz, ha megkérdezik tőle, miért mondott nemet, hiszen ő sem tudja a választ. A csodálkozó tekintetek előtt széles, harang alakú menyasszonyi ruhájában elfutott a padok között, ki a templomból, egyenest haza, otthon bezárkózott a kamrába, a lisztesláda, a füstölt szalonna és a befőttek közé. A násznép láthatta, itt már úgysem lesz esküvő és lakodalom, hangos beszéddel elszállingózott a templomból. Senki sem vette észre, hogy egyedül az öt éves Pannika maradt ott, aludt az egyik padban, és Antal atya ráfordította a templomajtó kulcsát. Anyjának csak órák múlva tűnt fel a hiánya, akkor kérte el a kulcsot a paptól és ment érte.

A fiús ház udvarán felállított sátorban csak a szülők és a násznagyok jöttek össze – no és Jóska –, hogy együtt próbáljanak rájönni, mi is történt. Átmentek

Margitékhoz, a kamra ajtaján többször kopogtattak, hogy szóra bírják a lányt, de ő nem nyitott ajtót, csak zokogott. Nem tudott másra gondolni, csak arra: végleg elvesztette Jóskát, meg sajnálta azt is, hogy évek óta készült erre a napra, libát tartottak, anyjával azokat tépték, hogy legyen dunnája, párnája, összegyűjtötte az ágyneműt, az asztalterítőket, a törülközőket, a konyharuhákat, szép menyasszonyi ruhát is varrattak, és ez a rengeteg fáradtság most hiábavalóvá lett.

A sátorban szomorú borozgatás közben Jóska elmesélte, valami láthatatlan erő őt is igyekezett rávenni, hogy nemet mondjon a pap kérdésére, megpróbált a lelkébe bújni, hogy rég elhatározott szándékát megváltoztassa. A szülőknek ekkor jutott eszükbe, hogy úgy tizenöt esztendővel ezelőtt történt hasonló eset, amikor a templomban Turzó Borcsa mondott nemet Kincses Palinak, akkor aludt el a padban a kis Margitka. A faluban azt mondják, időről időre Csáky gróf szelleme akadályozza meg a házasságkötéseket, úgy vélték, most is ez történhetett. Annak már több mint százötven éve, hogy a fiatal gróf beutazta Nyugat-Európát. Angliába tartva Cherbourgban beleszeretett egy kisasszonyba, akit legelőször a tengerparton látott meg. Hívta, menjen vele Angliába, onnan meg haza akarta hozni, de a francia lány kikosarazta. A gróf ekkor minden életkedvét elvesztette, Cherbourgból egyenest hazautazott, egész gazdaságát az intézőre bízta, kastélyából alig mozdult ki, egyedül élt haláláig.

Mivel végül találtak valamilyen magyarázatot az esetre, a falu tudomásul vette a megghiúsult házasságkötést. Ezután Margitnak azt kellett tapasztalnia, nem úgy viselkednek vele az emberek, mint korábban. Az utcán, a boltban nem állnak meg, hogy beszélgessenek vele, barátnői nem hívják, hogy hétvégeken csatlakozzon a lánycsoporthoz, és együtt menjenek a bálba, és a fiúk sem próbálkoznak nála udvarlással.

Egy kora téli éjjelen Margit furcsa álmot látott. Meghatározhatatlan korú férfi jelent meg előtte barna mintás selyemköntösben és fekete bőrpapucsban, két oldalt kissé kopaszodott, de ősz hajszála még nem volt, és rövid bajuszt viselt. Dicsérte a lány hullámos barna haját, csábító fekete szemét és érzéki száját. Reggel, mikor felébredt, emlékezett álmára, és eszébe jutott, hogy kislánykorában ezt az arcot ő már látta, mégpedig Turzó Borcsa esküvőjén, mikor elaludt a templomban. Akkor jött rá, ez a férfi nem lehet más, csak Csáky gróf.

Másnap ismét látta álmában a férfit. Megjelent a szobájában, levetette köntösét és az ágyába bújt. Először a haját simogatta, majd a nyakát. Mikor megcsókolta, kissé csiklandozta a bajusz és mentolos ízt érzett a férfi száján. A hálóíngen keresztül előbb a jobb, majd a bal mellét fogta meg. Felhúzta a hálóingét, simogatta a hasát, keze fölcsúszott a csupasz melléhez, érezte, mellbimbója megduzzad a férfi tenyerében. Arra vágyott, hogy övé legyen a férfi, már alig várta, hogy levegye róla a bugyit, a gróf is kibújt a pizsamaalsóból. Kissé feszítette, mikor belément, de hamar egy eddig ismeretlen érzés fogta el. Már nemcsak a férfit, az egész ismeretlen világot akarta befogadni. Alig kapott levegőt.

Mikor minden izma megfeszült, legszívesebben sikított volna, de attól félt, fölébresztheti a szüleit, ezért inkább a szája szélébe harapott. Úgy érezte, mindjárt megsemmisül, de ez az érzés egyáltalán nem tűnt félelmetesnek. Reggel, mi-

kor felébredt, nedves csíkot fedezett fel a bugyiján, és különös szagok áradtak a paplan alól. Arra gondolt, vajon a kis Pannika kiről álmodhatott a bezárt templomban?

Az öreg Varga leánya

Az öreg Varga leányával az utcánk másik végében lakott, szemben a gépállomással, ugyanolyan hosszú parasztházban, mint mások is Csudaballán. Feleségéből egy évvel korábban a vásárhelyi kórházban harminckét epekövet vettek ki, és műtét közben elválták az epecsatornáját. Az utolsó nap édesanyám látogatta meg a kórházban, hazaküldte vele a pénztárcáját, mert neki már úgyszincs szüksége rá. Igaza lett, busszal ment Vásárhelyre, onnan halottaskocsi hozta haza. Az öreg Varga egyedül maradt a tizenhat éves Mari lányával, az idősebb gyerekek már elkerültek a háztól.

Az öreg beteges volt, beesett, törődött arccal nehézkesen mozgott, mintha húszkilós súlyok lennének kezén-lábán. A második világháború után az oroszok ólombányában dolgoztatták, negyvennyolc kilósan tért haza. Munkást szívott, hangosan fújtatva lélegzett. A lábában érszűkület alakult ki, az orvosok azzal fenyegették, ha továbbra is dohányzik, levágják. Én akkor a gimnáziumban szoktam rá a cigarettára, Sopianae-t szívtam, néha átjött, kért egy szálát. Egyszer, mikor rágyújtottunk, elmesélte, hajnalban nyugtalanító álmra ébredt. Egy tölgyfát látott az égben gyökerezni, és lefelé csüngő lombja közt pinyék, rigók, vadgalambok szóltak. Bosszantotta, hogy nem tudja megfejteni, mit jelent ez az álom. Reggel kiment az ólba, hogy megfejje a tehenet, az ajtóban egy siklókégyó kúszott el a lába mellett. Ahogy fejni kezdte Böske tisztára mosott tőgyét, az kék tejet adott. Arra gondolt, boszorkány rontotta meg Böskét kígyó képében.

Másnap az utcában hamar elterjedt a híre, hogy meghalt az öreg Varga. Úgy mesélték, a konyhában kisszéken ülve a sparherdbe gyűjtött be száraz juhganéval, csak annyit mondott: jaj! – és hanyatt esett. Mari megijedt, a szomszédból áthívta Pozsárékat, az idős házaspár terítette ki az apját a földre, ők fogták le a szemét és kötötték fel az állát. Orvost hívtak, kiszállították a halottasházba. A temetésre jól emlékszem, koporsója mellett neongyertyák és villanymécsesek égtek, vijjogó vércse-asszonyok siratták el.

Miután az öreg Varga meghalt, aggódtunk, mi lesz most Marival? Azt már Mari mesélte el, hogy az apja halála után, ahogy a konyhában tett-vett, hallotta, amint a zöldre festett konyhaszekrényben összezörrennek a poharak, a tányérok, a zománcos edények, és a háta mögül cigarettaszagot érzett. Mikor indult a kertbe, hogy ebédre zöldbabot szedjen, a nyitott konyhaajtóban meglátta apját, abban a fehér ingben, fekete zakóban, bő csizmanadrágban és magas szárú csizmában, amiben eltemették. A megszokott halk szavával vizet kért. Otthon épp kiürültek a kannák, ezért Mari felvette őket, és a házuk előtti nyomóskúthoz indult. Egyszerre ért oda az ismeretlen szőke fiúval, aki szintén szomjas volt. Amikor inni adott neki az alumínium kannafedőből, alaposan Mari szemébe nézett. Elmondta, itt dolgozik a gépállomáson, Bozsódról jár át, majd meghívta

a vasárnapi moziba. A lány nem tudta, illik-e az első találkozás után randevúzni, végül is igent mondott. Szíve hevesen vert, mikor a két kanna vízzel az udvaron keresztül beért a konyhába. El akarta újságolni az apjának, hogy mi történt vele, de már sehol sem találta.

Kinczsásó Péter

Csudaballán a helytörténeti gyűjteményben a bejárat ajtója balra az első asztali vitrinben 12 darab Szent István-kori érme fekszik, rajtuk kör alakban nehezen kiolvasható felirat, a belső kört a kereszt négy részre osztja, bennük egy-egy ék alakú forma, az egyik pénzen ékek helyén a Nap és a Hold motívuma. Salamon király érméjéből hét látható a vitrin alatt, ezeken stilizált emberi alakok. Ugyanebben a vitrinben három arany karkötő – rajtuk növényi indák –, ezek is Árpád-kori királyaink korából valók. A feliratok a látogatót arról tájékoztatják, a kiállított tárgyak a korhányi halomból miként kerültek elő, de hogy ki találta meg őket, erről nem szólnak.

Gyermekkoromban én még láttam Kinczsásó Pétert, legalábbis ezen a néven ismertük, csak később tudtuk meg, hogy Harmati Péter a rendes neve. Emlékemben úgy él, hogy megy a keskeny betonjárdán, nagy kerek szemével fürkészi a környéket. Hatalmas volt a szemféhárja, a szembogara pedig olyan kicsi, hogy nem is lehetett megállapítani, milyen a színük. Télen karján keretes fűrészt hordott, mert ebben az időszakban fűrészeléssel keresett egy kis pénzt, kora tavasztól késő őszig pedig kincset ásott a korhányi halomban. Neki ez a feladata, ezt kell tennie, mondogatta mindenkinek. Az öregek mesélték, hogy valamikor régen egy asszony ásott ott – Baliga Julcsa néven emlegették –, de mikor ásója megkocant a fémláda sarkában, fehér lovasok jelentek meg, nemcsak a lovuk, a ruhájuk is fehér volt, a szemük meg úgy világított, mint a gyertya fénye, és arra kényszerítették Julcsa nénit, hogy temesse vissza a ládát, mert a kincshez csak büntetlen ember nyúlhat.

Kinczsásó Péter anyja Hegedűs Veronika vallásos katolikus lány volt. Egyszer azzal kereste fel Rozgovics doktort, hogy nem jól érzi magát, szédül és hányingere van. A hányinger miatt a doktor megtapogatta a hasát, észrevette, hogy kemény a hasaalja. Megkérdezte, mikor volt utoljára vérzése, a lány azt felelte, három hónappal ezelőtt.

– Maga állapotos – jelentette ki a doktor.

– Akkor engem a Szent Lélek szállt meg, mert három méternél közelebb férfi hozzám nem volt! – ellenkezett Veronika.

– Akkor annak a férfinak jó hosszú a farka! – maradt határozott Rozgovics.

Veronikát szülei nem kergették el otthonról, ott nevelte fel a fiát.

Mikor akkorára serdült, hogy elbírta a kalapácsot, inasnak adták Teleki Kovácsához. A mesternél inaskodott a szomszéd faluból Keserű Pista is, a két fiú hamar összebarátkozott. Pista a mester házában lakott, az udvari bejáratú helyiségben adtak neki fekhelyet. Péter látta egyszer, barátja a kemence melletti a nagy hőségben a fáradtságtól alig áll a lábán. Megkérdezte, mi baja? Az elmesélte,

hogy éjjelenként egy asszony bejön a szobájába, kantárt vet a nyakába, ő erre lóvá változik, és egész éjjel hajtja, űzi a mezőn. Péter segítséget ígért neki. Éjjelre ottmaradt, együtt várták az éjszakai látogatót. Péter az ajtó mögött állt, mikor az asszony belépett, kikapta kezéből a kantárt, és a nő nyakába dobta, így az változott lóvá. Elvezették a műhely mellé, és mind a négy lábán megpatkolták, majd elengedték.

Reggel a mester a műhelyben hiába várta, hogy felesége reggelire hívja őket. Mikor már hangosan korgott a gyomra, bement a házba, hogy megnézzé, mi van vele? Az asszony még a szobában feküdt, dunnával jól betakarta magát, és rosszulre panaszkodott. A mester csodálkozott, hiszen a nőnek este még semmi baja sem volt. Mikor lehúzta róla a dunnát, előbb a két kezén, majd a lábán is meglátta a patkókat. Gyorsan szerszámokat hozott a műhelyből, de a patkószegeket nem tudta kihúzni.

– Ki verte fel ezeket? – kérdezte az asszonytól.

– Az inasod, Péter – hangzott a válasz.

A mester kénytelen volt megkérni inasát, hogy feleségéről vegye le a patkókat. Bár a fiút mestere elbocsátotta, a kovács felesége ettől kezdve éjszakánként békén hagyta Keserű Pistát. Péter ezután kezdte el emlegetni, neki az a feladata, hogy kincset keressen. Szent György-nap éjjelén járta a határt, mert ekkor a földbe rejtett kincsek kékes lánggal égnek, úgy tisztulnak. Ekkor látta meg hatalmas lángban a korhányi halmot. Közel ment hozzá, izalmában többször is körberohanta a kék tüzet, elragadtatták a lángok és a földben remélt kincsek. Mikor kihunytt a tűz, a fáradtságtól a földre rogyott és elaludt. A föld alatt egy nagy vasajtót látott, tudta, mögötte a kincs, de az ajtót csak az nyithatja ki, aki tudja a varázsigét. Ekkor ezt hallotta: „Itt van Attila király”. Mikor felébredt, boldog volt, abban reménykedett, megtalálhatja Attila koporsóját.

Ettől kezdve minden erejét a kincshasadás kötötte le. Kora tavasztól késő őszig ásta a halmot, és ezen túl semmi más nem érdekelt. Nem borotválkozott, haját nem vágatta, ruhái rongyokban lógtak rajta, mezítláb járt, bakancsot csak télire húzott fel. Nagyszülei halála után édesanyja is korosodott, házuk egyre elhanyagoltabb lett, nem volt, aki a lemálló vakolat helyén megtapassa a vertfalat vagy a tetőről lehulló cserepet megigazítsa. A falubeliek előbb örültek nézték, majd idővel elkezdtek tisztelni kitartásáért. Ugyanakkor más furcsaságokat is észrevettek rajta. Nagyanyámtól hallottam, mikor kint laktak a tanyán, épp vizet húzott fel a kútból, a látóhatár szélén meglátta a feléje baktató Kincshasó Pétert, de mire a gémmel felhúzta a vizet, a férfi már oda is ért. Nagyapám meg azt mesélte, hogy amikor szekérral a Mihály-napi nagyvásárra indult Vásárhelyre, az út szélén gyalogolt Kincshasó Péter is, és felajánlotta neki, üljön fel. Ő azt válaszolta, nem akarja rázatni magát a szekéren, de mikor beérkeztek a vásárba, Kincshasó Péter már ott volt.

Anyja halála után ősztől tavaszig azt evett, amit a környező erdőben és a mezőkön talált, télen meg azok adtak neki, akiknél fát vágott. Azt beszéltek róla, közel száz évig élt, és bár Attila koporsóját nem találta meg, de a keresett kincseket ma is őrzi a helytörténeti gyűjtemény.

Szilágyi Ferenc

Haza a magasban

Illyés Gyula születésének 100. évfordulójára

Mint gyermek, ha mezőn száguldoz frissen előre
s fölibben zizegőn lépte nyomán a papír-
sárkány: fulladozón, papirossal így emeléd fel
Nap fele árva hazánk: lássuk az égi, a szebb,
a hitadó jobbat, fénylőt, mesebélit, a szállni tudót! Óh,
rojtos farka miként vadlúddhad ősszel az égen
dél fele nyílként húz a fagyok körme elől:
vitted messze szívünk; száll a határokon át
szárnyas, szép álmunk: ős Európa nehéz
testvérszárnyai közt s a zsinórt átadtad már a kezünkbe:
fussunk, hogy szálljon egyre magasbra hazánk;
mert haza, egy haza van, s áld vagy sújt, védeni üdvös,
s bármi komor is a Kor, húz haza egyre a szív.

Enyed Kölcsey-je

Sütő András 75. születése napjára

Elpusztul Kamarás: nincs papja, sem orvosa nincsen
és tanítója se már; ám a halottja, Kemény,
őrzi a sírjával s lelkével, dúltan, a tájat;
most a fogyó falunak orvosa, papja te vagy
és a tanítója: hű, félszemű Kölcseyként állsz
húsz lelkes falu s két félhaza lelke, magad.

Kiss Ottó

Apokrif Szövetek*

Összetartani az egészet, ez kell hogy legyen a nő dolga, mondtam volna Höhn Tóninak, ha ott ül velem a Zöld Szemaforban, ha eljött volna Höhn Tóni, nem a mi dolgunk ez az összetartás, magyaráztam volna neki, hiszen biztosan nem ok nélkül tette mellénk az Isten a nőt, társnak tette mellénk, s hogy összetartsa a szeretetével mindent, ami minket körülvesz, a fényképezőgéptől a templomig mindent, a mi világunkat, mert a szeretet tartja össze a világot, azért is esik néha majdnem széjjel, mondtam volna Höhn Tóninak, ez a szerepe a nőnek, hogy összetartsa, nem az alkotás, hogy állandóan téglagyári erdőket meg tavakat fessen, vagy ilyesmi, nem alkotni kell a nőnek, hanem befogadni és összetartani az alkotást, ami alapvetően férfimunka, tudod, azt írja a vastag fekete könyv is, ami a tárcsás ember irodájában van, mondtam volna Höhn Tóninak, ha ott van a Zöld Szemaforban, azt írja a fekete könyv is, rögtön az elején, hogy Isten a férfit előbb teremtette meg, mint a nőt, ha pedig ez így van, akkor az Isten férfi volt, mivel azt is írja a fekete könyv, hogy az Isten saját képére teremtette az embert, s ebből nemcsak az következik, hogy az Isten férfi volt, amikor teremtette a férfit, magyaráztam volna Höhn Tóninak, hanem az is, hogy a férfinak is teremtenie kell, mert a férfi is teremtő, ha az Isten saját képére formálta őt, és ebből még az is következik, hogy miként az ember nem születhetett volna meg az Isten nélkül, az Isten sem születhetett volna meg az ember nélkül, mert erre a világra csak az ember tudja megteremteni Istent, más erre nem képes, és aki megteremti magának, annak bizonyára létezik, aki nem teremti meg, annak pedig bizonyára nem létezik, és én meg akarom teremteni magamnak Istent, hogy létezzen, mondtam volna Höhn Tóninak, ha ott van a Zöld Szemaforban, persze először időt és teret kell teremteni, amiben az Isten élhet, mert amúgy csak létezne mindenféle tér és idő nélkül, mint most a Nenádov gyerek vagy Stanci bácsi, kell tehát egy falu, mondtam volna Höhn Tóninak, ahol élhet az Isten, egy falut kell először is teremteni, mondjuk olyat, mint a mienk, és kell a faluba egy vasútállomás, egy végállomás, nehogy véletlenül továbbmenjen az Isten, amikor megérkezik a végtelenből, és kellenek a faluba emberek is, mindenekelőtt egy tárcsás ember, aki irányítja az eltévedt utasokat, és kellenek még mások is, a Stanci bácsi meg a Stanci néni, a Nenádov meg a Delázs gyerek, a Kondás Margit és a Rózsa rendőr, és kell persze a Zöld Szemafor meg benne a csapos, és kellek bele én is, hogy megteremthessem az Istent, persze előbb saját képemre formálnám magam, és tennék magam mellé nőt, akit Lisának hívnának, de amerikaiit, azt nem tennék a faluba, legfeljebb egy törököt, meg persze egy Vesta Verát, szülőkkkel és testvérekkel, egy Vesta Verát, akit kis kitérő után Höhn Tóni mellé helyeznék, mert lenne a faluban egy Höhn Tóni is, akit elhívnék a Zöld Szemaforba, hogy elmondjam neki a tervem az Isten megteremtéséről, hogy éljen velünk itt, a faluban, s Höhn Tóni eljönne a Zöld Szemaforba, hogy meghallgassa a tervem, mondom eljönne a Zöld Szemaforba, hogy meghallgassa a tervem, mondtam már hangosan és

a bejárati ajtót lestem, de Höhn Tóni nem akart belépni rajta, elkéséredésemben kértem hát még egy pohár almabort a csapostól, az egyedüli embertől, aki valóságosnak tűnt abban a térben és időben, kértem egy pohár almabort és arra gondoltam, hogyan is teremthetném meg én az Istent, ha még arra sem vagyok képes, hogy egy Höhn Tónit teremtek saját képére és hasonlatosságára ide, a Zöld Szemaforba, egy Höhn Tónit, aki legalább bólogatna, mint a tárcsás ember szokott, amikor olvas, amikor épp megértett valamit a világ hiábavalóságáról.

* * *

Késő délutáni égbolt szeretnék lenni, mondta Lisa lassan, tagoltan, és nagyot nyújtózott az ágybetéten, amin éjszakánként aludtunk, én már felkeltem, de Lisa ilyenkor, reggel, sokszor akart késő délutáni égbolt lenni, elsősorban akkor, amikor nem volt kedve dolgozni menni, persze ha délutános volt, akkor meg reggeli harmat szeretett volna lenni, de néha pillangó, madár, sőt kávéfőző is, nem sokkal azután, hogy kávéfőzőt vettünk, én meg ágybetét szeretnék lenni, mondtam Lisának, aztán kinéztem az ablakon, milyen az idő, kérdezte Lisa, nem tudom, nem látszik attól a hülye nagy ködtől, mondtam, mert morcos voltam, hogy dolgozni kell mennünk, én leszek a ködlovag, mondta Lisa, és megfordult, a fal felé, hogy szundítson még egy kicsit, aztán mégis felkelt, elkészítette a kávé és a reggelimet, de nem mondott olyat, hogy kávéfőző szeretne lenni, vagy valami más, egyébként is, általában csak akkor beszélt így, ha emlékeztetni akart arra a néhány évvel azelőtti napra, amikor elmondtam neki, hogyan is volt, mi is történt bennem röviddel azután, hogy Lisa, abból a nyári szállássá átalakított kis szeneskamrából, ahol mamókával korábban lakott, elköltözött néhány méterrel arrébb, ide, az ágybetétes albérletbe, ahová én is sokat jártam, s ahová aztán én is beköltöztem, röviddel azután tehát az történt, rögtön az első hétvégén, amit Lisával együtt töltöttünk itt, hogy teljesen feltöltődtem vele, mint valami akkumulátor vagy benzintank, mintha Lisa lenne minden energiám, nem is volt bennem más, csak Lisa, de nem csak bennem volt Lisa, hanem mindenben, ami körülvett minket azon a hétvégén, a két nap alatt minden Lisa lett az albérletben, az első reggelen csak az ágybetét, a lepedő és a párna lett Lisa, aztán az asztal, az asztalterítő, a székek, később pedig, amikor két nap után kimentünk az utcára, az égbolt is Lisa lett, meg a fű, a föld és a Hold is Lisa lett, s ezt el is mondtam akkor neki, hogy minden Lisa lett, és tetszett neki, azt mondta, hogy ezt ő is érzi, csak fordítva, hogy engem talál mindenütt, bármit csinál is, ám mostanra már nem mindenre vonatkozott ez a jó érzés, mert az volt bennem, jó érzés, csupán Lisára, szabályozottabb lett, egyfelé mutató, nem önt el mindent egyszerre, hanem ideje van, ritmusa, *s nem is a gyomrom felől jön, mint korábban, hanem a szívem tájáról, biztosan az adja a ritmust*, a szívem, méri ennek az érzésnek az idejét, és akkor idő mégis van, és Stanci bácsinak nincs igaza, gondoltam most, a ködben, ahogy mentem a vasútállomás felé, a munkahelyemre, ahol a tárcsás ember mellett voltam afféle segéd, de a tárcsás ember tanított is, mit hogyan csináljak, és én megpróbáltam azt és úgy csinálni, amit és ahogyan mondta, Stanci

bácsinak tehát nincs igaza, gondoltam, ahogy leültem az irodában, hiszen volt időm mindenre, mert a tárcsás ember majd csak fél kilenc körül érkezik, s én már hétkor ott voltam, ott kellett lennem, pedig az első vonat kilenc óra nulla ötkor jön, volt időm hát mindenre, átgondolni például, hogy mi lesz Lisával és velem abban a meghatározatlan időben, amire kimondatlanul is szövetséget kötöttünk, igaz, pecsét nem volt a szövetségen, de az ráér, a pecsét, úgy gondoltuk, majd ha gyerek lesz, ám az még messze van, még nem beszéltünk róla, de tudom, Lisának eszébe jutott, s eszembe jutott nekem is, de még kérdésként sem hangzott el, csak gondolatban fogalmazódott meg, bennem legalábbis, és gondolatban is csak kérdésként, hogy lesz-e gyerekünk, de a kérdésre nem találtam választ, azaz feleletet, mert aszerint, ahogy Stanci bácsi tanított, választ nem is találhattam volna, legfeljebb feleletet, gondoltam, és beleharaptam a zsíros kenyérbe, amit Lisa csomagolt reggelire, s ez a harapás volt a legvalóságosabb kérdés akkor, ez az a valami, amit az érzékeinkkel felfoghatunk, a testünkkel, a teremtett világ egy zsíros szelete, gondoltam, *s úgy okoskodtam, ha igaz, hogy fent is úgy van minden, mint itt lent, akkor ahogy mi, emberek megteremtettük például a mértant, úgy teremthetett meg az Isten is minket, a semmiből, mert a pontnak, amiből minden mértani alakzat van, nincs kiterjedése, tehát ideje sincs, vagy végtelen ideje van, s ha egyenest húzunk a nem létező pontokból, úgy látjuk, egyenes, de mégsem az, mert ha nagyon hosszú egyenest húzunk, összeér egy pontban, jó esetben kör lesz belőle, mint a Földgolyón az egyenlítő, s ha egy másik egyenest is húzunk, egy másik pontból, az is kör lesz, és jó esetben metszi az előbbi kört, s az idő is ilyen lehet, gondoltam, ha akarom, van, ha akarom, nincs, ha akarom, végtelen, ha akarom, véges, de mi általában csak a végest érzékeljük, a kis egyenesszakaszt, melynek minden pillanata a pont, ami nincs is, tehát ha van idő, csak a végtelen szeretet ideje van, gondoltam, s a másik, a teremtett világ, az csak isteni mértan, s ebben az isteni mértanban a két idő metszi egymást, de számunkra csak az úgybeteven vagy a szénaboglyában foghatók fel ezek a metszéspontok, olyan az egész, mint egy nagy szövet szálai, olyan ez az idő, amiben a szálak a Stanci bácsi szerinti állandóan visszatérő múltból és az igazi jövőből vannak, de ez a szövet nem síkban van, kiterítve az asztalon, hanem gömb formájú vagy hasonló, hiszen a szálak csak akkor lehetnek végtelenek, ha minden pillanatban visszatérnek önmagukba, s a múlt is csak akkor ismétlődhet a mi időnkben, ha önmagába visszatér, gondoltam, de aztán rájöttem, hogy ez nem lehet igaz, hiszen akkor az igazi jövőt nem érhetjük el, soha nem érhetjük el, ha a múltunk mindig ismétlődik, Stanci bácsinak tehát nincs igaza, vagy igaza van, ez csak az én választásomon múlik, igen vagy nem, hát nem, hülyeség ez az egész ismétlődés, rosszul okoskodott Stanci bácsi, s én is rosszul okoskodtam, s még azt is gondoltam, talán a kérdésfeltevésnél nem is juthatunk messzebbre, hiszen lehet, hogy a feleletek csak öngazolások, és csak arra jók, hogy továbblépünk, de mi az, hogy továbblépni, hova tovább, kérdeztem, s hogy feleljek, vagy igazoljam önmagam, azt gondoltam, hogy ez a lépés, ez a felelet ha nem is válasz, de választás, hiszen választásaink jó esetben nemcsak a test, a lélek akarata szerint is valók, a lelkiismeret útjelzői, gondoltam, és fel akartam nézni, az ég felé, hogy onnan kapjak feleletet a kérdésekre, hogyan is van*

ez ott fent, amit a testem korlátai ellenére fel akarok fedni itt lent, fel akartam nézni, de még a mennyezetig sem jutott a tekintetem, nem hogy az égig, mert a tükörben, a megrepedt tükörben, ami a tárcsás ember irodájában volt, megláttam a kölyköket, a két fiút meg a lányt, akik állandóan ott őgylegtek az állomás épülete körül, és most engem lestek az ablakból, a tükrön keresztül, kilestek, ahogy ettem a zsíros kenyeret, gondoltam, és úgy éreztem, rajtakaptak valamin, és ettől nagyon ideges lettem, felmarkoltam az asztról a palacsintasütőt, amit a tárcsás ember használt, amikor indította a vonatokat, felmarkoltam a palacsintasütőt, és kiszaladtam vele az irodából, hogy elkergessem a kölyköket, tünés innen, kiabáltam, és jól megkergettem őket, tünés innen, mert megsütök benneteket ebédre, mondtam nekik, ez lenne hát a nagy ismétlődés, gondoltam később, amikor visszamentem az irodába, ez lenne hát a nagy ismétlődés, gondoltam, hogy ezeket egész nyáron, minden áldott reggel itt eszi a fene.

* A dőlt betűvel szedett részek a Szövegetek c. kisregényből (JAK Füzetek – Kijárat Kiadó, 1999) kimaradt szövegek.

E. Szabó Zoltán: Vihar (akrill)

Kántor Zsolt

A papszentelés koreográfiája

Végy egy tulkot, fiatal marhát
és két hiba nélkül való kost.
Olajjal kent kovásztalan lepényeket,
olajjal elegyített kalácsokat (mindezt búzalisztlángból).
És tedd azokat egy kosárba
és vidd fel azokat az állatokkal együtt.
Áront és fiait állítsd a gyülekezet sátra elé
és mosd meg őket vízzel.
Vedd a ruháikat és öltöztess fel Áront köntösbe,
az efódhoz való palástba,
azután a hosenbe és övezd fel az efód övével.
Tedd a süveget és a koronát a fejére.
Vedd a kenetnek olaját és töltsd az ő fejére.

Így kend fel őt.

Ugyanígy fiaikat is öltöztess és iktassd be őket is.
Tegyék a kezeiket a tulok fejére.
Vágd le a tulkot a sátor ajtajánál az Úr előtt.
Végy a tulok véreből és hints az oltár szarvaira,
a többi vért az oltár aljára.
Vedd a kövérből mindazt,
ami a belet fedi és a májon levő hártyát,
a két vesét, füstölögtesd el az oltáron ezeket.
A tulok húsát, bőrét, ganéját égesd el táboron kívül.

Bűnért való áldozat az.

Azután jöhet az egyik kos,
tegyék kezeiket a kos fejére Áron és fiai.
Azután Te vágd le a kost
és hintsd a vért az oltáron körös-körül.
A kost pedig vagdald tagjaira,
mosd meg a belét és lábszárait s tedd rá tagjaira s fejére.
Füstölögtesd el az oltáron mindezeket.
Égőáldozat ez az Úrnak, kedves illatú tűzáldozat.
Vedd a másik kost, szintén tegyék rá kezeiket
a fölkenet papok hárman.
Majd vágd le a második kost is

és végy annak véréből és hintsd meg Áronnak
és gyermekeinek jobb fülcimpáját,
jobb hüvelykujját

és jobbik lábuk hüvelykujjait.

A többi vért hintsd az oltárra körös-körül.

Azután végy a vérből újra és a kenetnek olajából is.

Hintsd Áronra és ruháira s fiaira is, hogy szentek legyenek.

Vedd a kos kövérjét, a farkát, s a belet borító kövéret,

meg a máj hártóját, a két veséjét, a lapockákat,

mert *felavatási kos* ez.

Meg egy kenyeret, olajos kalácsot

és egy lepényt a kovásztalan kenyerek kosarából.

És rakd ezeket Áron kezeire és Áron fiainak kezeire,

lóbáld meg ezeket az Úr előtt.

Azután vedd le ezeket Áronék kezeiről

és füstölögtesd el az oltáron az égőáldozat

felett kedves illatul az Úr előtt.

Az Úr tűzáldozata ez.

És a kosnak húsát, amit megfőzöl,

a kenyérrel együtt, ami a kosárban van,

egyék meg Áron és fiai a sátor bejáratánál,

mert engesztelés történt,

hogy ők papi tisztükbe állíttassanak.

Idegen ne egyék *azokból*, mert szentek ezek az étkek.

A frigyláda

És csináljanak egy ládát sittim (akác) fából,
harmadfél sing hosszút,
másfél sing széleset, másfél sing magasat.

És borítsák be szintiszta arannyal, kívül-belül.
Szerkesszenek rá arany pártázatot,
öntsenek hozzá négy arany karikát,
illesszék azokat a négy szegeletre,
válasszanak ki rudakat is sittim fából,
azokat is megborítva arannyal.

A rudakat dugják a láda oldalain levő karikákba,
hogy azokon hordozzák a ládát.
A rudak álljanak szüntelenül a karikákban,
ne vegyék ki azokból.

Legyen a ládában a *bizonyosság*,
a törvény kőtáblái, a manmás korsó,
Áron kivirágzott vesszeje.

Legyen arany a fedele is,
amely a kegyelem királyi székének neveztetik,
ahol az Úr dicsősége megnyugszik.

Két kerub legyen rajta vert aranyból,
s terjesszék ki szárnyaikat fölfelé,
betakarva szárnyaikkal a fedelet,
arcaikkal egymás felé.

S a kerubok a láda fedele felé nézzenek,
ahol a *dicsőség* megjelenik majd.
A Szentek Szentjébe helyezték el.

Gubis Mihály: Zászlósszék (fa, vas)

Műhely

Vidék – Vidéki – Vidékiség

„...menthetetlenül vidéki vagyok, és az is maradok. Én vidéki vagyok, ha Budapesten, ha Berlinben, ha éppen Törökszentmiklóson élek. Vidékinek lenni nem azt jelenti, hogy vidéken lakunk. (...) A vidékiség a centrum hiánya. A vidéki lelket nem fűzi természetes, magától értetődő viszony a különböző kulturális, mondjuk így, polgári életformákhoz. A világot nem annyira használod, mint inkább kiegészíted. (...) ‘Ha Isten nincs, akkor biztosan ő is vidéki.’ (...) Amikor én írok, mondjuk egy tágterű középkelet-európai regényt, az is a centrum hiányáról szól. (...) Igyekszem nem veszteséggé felfogni ezt a helyzetet, mint ahogy nem is az.” – mondta mindezt Darvasi László egy beszélgetés során, olvasható lapunk 2002/3. számában.

Első hallásra nem is ugrottak ki ezek a mondatok annyira a szövegkörnyezetből, mint leírva, majd nyomtatásban újra és újra elolvasva. Milyen mély értelmű, azonosulásra és vitára egyaránt ingerlő megfogalmazások. Milyen jó lenne ezek köré a gondolatok köré egy egész folyóiratszámot szervezni – indult be azonnal a szerkesztői fantáziám. Újabb impulzust kapott az ötlet, amikor nem sokkal később a Békés Megyei Könyvtár létrehozásának ötvenéves évfordulója alkalmából kiállítást rendeztünk a könyvtár könyvkiadói tevékenységét reprezentáló, és rábukkantam Bánlaky Pál: A vidékiség tünetei című 1989-es kötetére. Milyen fontos, népszerű téma is volt ez a hetvenes-nyolcvanas években. És ma, ma mi a helyzet? Ekkor már biztos voltam benne, hogy ha valakinek, akkor nekünk, akik a vidéki (e vidéki) lét, kultúra jeleit eddig is igyekeztünk felfogni és közvetíteni, el kell készíteni azt a számot.

A megtervezésekor azonban gondot okozott az, hogy szerettük volna megtartani a lapunk rovatstruktúráját. A Műhely rovatot megtölteni felkért előadók írásaival egyszerűnek tűnt, de a vidékiség témája köré szépirodalmi anyagot és kritikai rovatot szervezni túl erőltetettnek és nehezen kivitelezhetőnek látszott. Ezért döntöttünk úgy, hogy a szépirodalmi rovatban ezúttal csak a megyénkben élő alkotók írásait közöljük, a számot az éppen tízéves Békéscsaba Művészeti Társaság alkotóinak műveivel illusztráljuk, a kritika-rovatba pedig az itt élő alkotók legutóbbi műveiről íratunk, mintegy reprezentálva mindezzel a vidéki (e vidéki) kultúrát, művészetet. S hogy még jó értelemben se legyen provinciális ízű a szám, ellenkezőleg, inkább tágölelésű, általánosabb érvényűsége törekvő, az alapkérdések megválaszolására tudatosan más vidékeken élő barátainkat kértük fel.

Számukra a Darvasi-mondatok mellett a következő kérdésekre hívtuk fel a figyelmet: van-e értelme ma még, a civilizációs korszakváltás, a világméretű globalizáció idején, a rendszerváltás után a vidék, vidéki, vidékiség fogalmaknak? Jelent-e hátrányt vagy előnyt vidéken élni, egyáltalán mik ma a vidéki létezés velejárói vagy másképpen „tünetei”? Van-e különbség vidék és vidék között? Megőrizheti-e a vidék a maga különállását, önálló státuszát stb.? Természetesen mindenki számára meghagytuk a lehetőséget, hogy arról írjon a téma kapcsán, ami számára éppen fontos, aktuális.

Így jött létre az itt következő összeállítás és maga a szám. Füzi László írja Darvasi mondataira reagálva: „... ha lenne szellemi élet a mai Magyarországon, s nem csupán egyre hangosabb álviták vennének körül bennünket, akkor már korábban vita robbant volna ki ennek a pár mondatnak kapcsán”. Ha esetleg a mi összeállításunk nyomán alakulna ki mégis vita, örömmel adnánk neki teret.

Elek Tibor

Sándor Iván

Amit a „kocka” lebontása mögött megpillantunk

Darvasi László azt mondja, hogy a „vidéki lélek” a világot nem annyira *használja*, mint inkább *kiegészíti*.

Szép.

Sok irányba indít el.

Egy *nem* „vidéki lélek” gondolata jut róla máris eszembe: az író „a természet által szabadon hagyott tereket” *használva* végzi a maga „*kiegészítő és kitöltő* tevékenységét”. (Gadamer)

Közhely, hogy az író bárhol él, bármilyen a „lelkisége”, a még feltáratlanban sétálgatva autonóm, („kiegészítő”) világokat teremt. Ugyanakkor arról, ami a világ, a kultúra „használatát” jelenti, elmondhatjuk, hogy mivel mindkettő az író anyaga, maga a használat ugyancsak nem vagy/vagy, (városi, *vagy* vidéki) hanem és/és, amiként a ki nem töltött helyeket kiegészítő alkotómunka is.

Mindezt azok az építőművészek teszik leginkább érzékelhetővé, akik a kockát centrális motívumnak tekintve kifejtik, hogy az építőművészet nem más, mint egy képzeletbeli kocka lebontása, és az így létrejött szabad térnek olyan használata, amelynek során új elemekkel egészítik ki az űröket.

Innen már csak egy lépés, ha megemlíjtjük – ami ugyancsak köztudott –, hogy a világ, (írói anyag) és a kultúra (a megformálás mikéntje) *használatában*, illetőleg az ismeretlen feltáró *kiegészítő* mozzanatban, az írói én megalkotásáért folytatott önteremtés áll.

1.

Ezerkilencszázkilencvennyolcban mentem először végig a budapesti Hajós utcán, hét fővárosi évtizeddel magam mögött. Akkor döntöttem el, hogy a *Drága Liv* című regényem főalakjának otthona, a számomra addig ismeretlen utca egyik második emeleti lakása lesz. Szereztem adatokat száz évre visszamenően. Tudnom kellett például azt, hogy milyenek voltak figurám gyermekkorában a belső udvarok. Milyen színárnyalatokat hívhatott elő a naplemente, a Bazilika odalátszó kupoláján. Persze, hogy nem a röghöz kötött hűség volt a fontos. Mindent a regény miliőjének mértékei szerint kellett kitalálnom, a teremtett figurák imaginatív nézőpontjai szerint. De kellett ismeretek szereplőim útvonalaihoz, amelyeken el lehet indulniuk (valamerre), és meg lehet érkeznük (valahonnan), el lehet jutniuk elemi színhelyekre, hogy azok a kellő pillanatban mitikus színhelyekké változhassanak (az ő számukra és az olvasó számára), a teremtett regényvilág működésében. Ennek a hiányában nem lett volna „megcsinálható” a mindenkor más és másféle múltjuk, nem működhetek volna emlékezettanaik, ami nélkül ők maguk sem lehettek volna azok, akik lettek, továbbá kialakíthatatlanok lettek volna az Időhöz, a Térhez, a Helyszínekhez, a Tárgyakhoz, az Emlékekhez, s főképpen az egymáshoz fűződő viszonyaik.

Azt hiszem ezek a bármilyen múlttal, identitással, kulturális környezettel rendelkező író számára *azonos* munkafeltételek.

Valami azonban még fontosabb volt. Meg kellett szabadulnom hét évtizedes (különböztetve levegős-lombos) zuglói, és negyedszázados (nemesgulácsi) élethelységeim szuggeszciójától, amelyek írói énem kiformalódásában bizonyára nagy szerepet játszottak. Inzultáló jelenlétüktől azonban úgy kellett szabadságot kérnem, hogy ama írói én folyamatos mobilitásban maradjon egy elképzelt világ imaginatív körülményrendszerében. Vagyis, hogy az író az maradjon: *aki...*

Járhatsz a múlt században, idegen városokban, női lelkekben, minden mondatoddal a saját életeden gyalogolsz végig, de ennek (látszólag) semmi jelét nem adhatod.

Nem hiszem, hogy „zuglói énem” és egy regényfigura hajósutcai lélethelységei közötti „átjárás”, illetve, mondjuk Törökszentmiklóstól a kínai sárkányharcosokig és kutyavadászokig tartó (belső) út, *ebben a tekintetben* nagyon különböző volna. Viszont a látszólag közös indíttatás ellenére, egészen más Veres Péter és Oravecz Imre vidékisége, Mesterházi Lajos és Mátyás Iván városisága.

Tudom, ennyivel nem úszhatom meg. Stílszerűen: van itt azért néhány dolog, amit nem sinkófallhatók el. A *Bárka* ankétjának van máig ható előélete. Ezt a magyar regény (és nemcsak a magyar regény) története igazolja.

2.

A magyar vidékisége két pólusaként archiválhatjuk Túri Danit és Szakmáry Zoltánt. Indulatba-posványba, kiszolgáltatottságba-úri muriba fullad az élet. A tájvilágon belüli ütközések színtereként – Móricznál maradván – emlékezhetünk a debreceni kollégium hierarchikus világára és Nyilas Misi tiszta lélek-útjára. Támpontokat ad az előzményekről a *Rokonok* miliője, vagy a némethlászói csomorkányizmus pókháló-világa, másfelől Illyés pusztai embereinek a csendőrpofonok elleni lázadása.

A huszadik század első felének magyar regénye „lejelzi” a folyamatos lenyomottságra-kiszolgáltatottságra-mocsarasságra felelő önvédelmi gesztusokat. Az ártatlanság, tisztaság, már-már példázatos áldozati tudatának önszuggeszcióját is, mint a túlélési mechanizmusok „üzemanyagát”. Miközben ez a magatartás *együtt és egyszerre* erősítette az identitástudatot, ugyanakkor (fel- és be- nem ismert), roncsolta is, mert kiiktatta belőle az önismereti-önszembenező reflexeket; azt is, hogy a mindenáron való megmaradás nem egyszer profetikus hirdetése milyen lefelé vezető spirálba vitte bele az önmaga imázsát a „tisztá forrás” makulátlanságával szimbolizáló magatartást. Mindez két évszázadon át összefüggésben volt a történelemre, társadalomfejlődésre, nemzeti identitástudatra, s ennek megzavarodásaira kiható centrum-perem dichotómiára. Tudjuk kettős értelemben. Egyfelől a Nyugat-Kelet, másfelől a Város-Vidék kapcsolataiban. Az is köztudott, hogy ez valóban elzártasággal-elzárkózással járt, ami felerősítette az elmagányosodás-beszűkülés attitűdjeit.

Régmúlt? Közelmúlt? Történelmi magatartásformák? Az irodalom üzenetei?

Ha ilyen kérdésekhez közelítünk, elkerülhetetlen, hogy szembenézzünk egy mélyebb aporiával.

Az *elfordított tekintetek* koronként, egyénekenként különböző változatai megvoltak-megvannak vidéken-városon egyaránt. És, amiként voltak-vannak a városi lét önvédelmi-önámító gondolat-magatartásformáit átlátó, és azokon túlemlkedő szellemek, ugyanúgy

voltak-vannak ilyenek a vidék „felől” is. Ők találták meg az ártatlanság-áldozatiságtudat mögött a hiteles identitást képző értékeket. Persze, hogy elsősorban a harmincas évek falukutatóinak legjobbjaira gondolok, arra, hogy munkásságuk előzményeiben ott voltak Tömörkény, Móra és mások, habár szelíd, ám bensőségesen hiteles vidék-rajzai. Ez a vonulat a tájhoz, hagyományokhoz való ragaszkodásban az önismereti vonásokat is megjelenítette. Nem nélkülözte a radikális korfelismerést, de ábrázolta a viharoknak kitett ember önvédelmi létében kialakult mentalitás „olajfoltjait” is. Ezek *együttes* átláthatóságával juttatott el ahhoz a konklúzióhoz, hogy a szülőföldhöz való hűséghez – Szabó Zoltán szavaival – nincs köze „se érdeknek, se érdemnek, csak szeretetnek”.

A peremlét az ő idejükben dermedt változatlanságot jelentett. A kultúra „jelzőrendszerében” mégis akkoriban kattantak a váltók.

3.

Mikor Bartók a népi erőforrások számára az európai korszellemmel megegyező zenei formákat dolgozott ki, akkor a szemlélet-korítélet-önismeret egységében *használta* a művészet *kiegészítő* funkcióit. Ezzel jelent meg a magyar kultúrában átütően a Nyugat-Kelet, Centrum-Perem, Város-Vidék szétválaszthatatlansága mint evidencia, szituálva az *onnan* nézhető jövőt, a Bárka 2002-es ankétját is. Mindazt, amiről a tizenkilencedik század első harmadától Katona, Berzsenyi, Vörösmarty, Madách, Kemény műve álmódzott. Tudjuk, egy ponton ők körülményeik szorításában megállásra kényszerültek. De – tehetjük hozzá – belátásaik miatt is, ugyanis lelki szemeik előtt feltárult az emberi önfelszámolódás, a nemzethalál víziója, és úgy érezték, hogy a nagyobb közösség túlélni tudása érdekében a megnyíló *semmi* elől el kell takarni a tekintetüket. Akaratlanul formálták ők is azokat a falakat, amelyek éppen azt torlaszolták el – a végső szembenézést –, aminek valóra váltásáért életművükkel küzdöttek.

Bartók örökségüket vállalva és felülírva olyan művészi magatartást-megformálást valószínűsített meg, amellyel az identitásőrzés, az érték koncentráció, a radikális önismeret, a semmivel való farkasszemtel nézés az európai kultúra szótárának használatával úgy képződhetett meg, hogy benne széles meder nyílt népi forrásoknak is.

Ehhez hatalmas ősi anyag birtokbavételére és gyökeresen más megformálására volt szüksége. Bartók meg tudta őrizni magát, hogy a végső pillanatokban se takarja el a szemét a korkáosz elől. Életműve „hiteinek szimbóluma, mindenkire szóló, mégis rejtelmes szigorú megidéző formulája annak a zenei kozmosznak, amibe a lélek és a korszak káoszait belekényszerítette”. (Tallián Tibor)

Ismerjük levelezéséből sötét kormegítéléseit. Tudjuk, hogy például a *Cantátával* kapcsolatban már 1932-ben megírta kiadójának, „Minthogy az idők olyan bizonytalanok, hogy szinte egyik napról a másikra élünk és tulajdonképpen nem tudjuk, hogy vajon holnap nem tör-e ki a világforradalom, világháború, vagy más efféle gyönyörűség, elhátároztam, hogy mégsem várok a *Cantáta* további három részének elkészültére...”

Az is közzismert, hogy a *Cantáta* mítoszvilágában a „lelkiségekre” rákövült maszkok levetkőzése *történik meg*. Ez kivételes a magyar kultúrában visszamenőleg is, előretalóan is. A népi források és az univerzalitás összhangzattanának megteremtéséhez, a fogalmak megtisztításához a kultuszok, koloncok, ósdiságok hátrahagyása kellett; igen, valóban, „ha egyszer a *Cantáta* szövegét meghalljuk, akkor nyomban felismerjük, milyen komoly itt az elválás és elkülönülés”. (Kerényi Károly)

4.

Nehéz válaszolni arra a kérdésre, hogy a mai irodalom ugyanúgy folyóiratirodalom-e, mint a Nyugat korában, s a huszadik század későbbi évtizedeiben. Ha igent mondanánk, akkor azt is hozzá tehetjük, hogy a mai irodalom igen sok tekintetben a fővárostól távol megjelenő folyóiratok irodalma.

Mindig Budapest volt az otthonom, de az elmúlt negyedszázadban mégis elsősorban nem a fővárosban szerkesztett folyóiratok lettek a műhelyeim. Sok kiváló íróársam van ezzel így.

Nemcsak a folyóirat-szerkezet alakult ki a centrumtól távolabb. Az egyetemi tanszékek, a nagykönyvtárak, a kutató- és munkahelyek is behálózzák az országot. Tanulmányút lehetőségek, pályázatok, érdekvégyesítő csoportosulások, a díjak odaítélésének tekintetében sem látok lényeges különbséget város és vidék között. Nem is szólva az informatika terjedéséről, amelynek jóvoltából több száz kilométerről percek alatt továbbítható egy kézirat, lebonyolítható egy interjú, irodalmi vita, műhely-konzultáció.

Gyökeresen mások a körülmények, mint akár tíz éve voltak.

További együttállások: olyan városi írók, mint például Mészöly, vagy Nádas, köztudottan vidéken teremtették meg életművüket; Oravecz Imre költészetének értelmezői számára kötelező, hogy megtalálják művében azt is, amit Szajlán, azt is, amit amerikai-nyugati utazásain szívott fel magába. Adom tudára az olvasónak, hogy a Bibó-életmű egyik legkiválóbb feldolgozója, Kovács Gábor Hatvanban él. De vajon ki tekintené vidéki írónak mondjuk Bodor Ádámot, Darvasit, Lángot, Tart, Závadát, vagy Bertókot, Kányádit, Kovács András Ferencet, Téreyt?

Vannak pótolhatatlan előnyei a vidéki életmódnak. Ami régen elszigeteltséget, bezárulást jelentett, az a mai információzuhatagos, hálózati, keményen érdekvégyesítő gomolygásban, hozzásegíthet a kontemplativitáshoz, a belső csendhez, a mindent felémésztő gyorsulás lelassításához (magunkban). (Negyedszázada nézhetem „második” munkaasztalomtól a Gulácsot, a Tapolcai medencét.)

A korszak szimbolizálható jegyei, a maszkok cserélgetése, (mögöttük) az én-vesztések, hasonlóak városon is, vidéken is. De ugyanígy hasonló a lényegiségek megközelítésére koncentráló munka. Ha a városi élet látszatvilága „alatt” van megismerni-kifejezni való „ismeretlen”, ugyanígy ott van a felhozni-megformálni való a vidéki lét látszatai mögött.

Az új Nemzeti Színház épülete hiába van a fővárosban, császári empire-t majmoló tömbjével a csomorkányizmus jelképe, miközben nap mint nap láthatjuk a *Rokonok* hajdani miliőjének mai változatait mindenfelé, függetlenül a települések méreteitől. Városban-vidéken egyaránt jelen van az önmaga szellemi-kulturális-mentalitásbeli ódsiságát a másokra, mint idegenre való vádló rámutatással kompenzáló „viselkedéstan”. Ez csak ironizálásra lenne érdemes egy olyan országban, amelynek alapítója hagyománybéli-hitbéli idegenségből érkezett, amelynek legendás királya idegen szellemekre alapozta a magyar kultúrát az európaihoz közelítő udvarában, amelynek „legnagyobb magyarja” ifjú korában törte a magyar nyelvet, legnagyobb szabadságharcának mártírjai között jócskán lógtak idegenek az akasztófákon, vagy – hogy irodalmi példát is hozzunk –, drámairodalmának legszebb hazafias nőalakja, a *Bánk bán* Melindája, idegen; mindez ironizálásra lenne csak érdemes, mondom, ha nem lenne ez a szemlélet nemzetroncsoló

stratégiájában koppányian küzdőképes, ha nem azt a funkciót akarná betölteni, amiről Tallián Tibor a *Cantátáról* szólva az okkultizmust emlegette, amellyel Bartók azért fordult szembe, mert az „a »tudatelőttes-társadalom-előttes« szimbólumok világába” akar visszarángatni.

5.

Miközben azt gondoljuk, hogy a *Bárka* ankétjának legtöbb kérdésén a huszonegyedik századra túlfutott az idő, mégis azt érezzük, hogy van itt „valami” – várostól-falutól függetlenül –, ami a kérdéseket mégis időszerűvé teszi, és ezt kell szemügyre vennünk. Ez a „valami” az egész régió múltja, jelene. Nem véletlenül adta néhány éve Robert Menasse a kérdésköréről, mint az osztrák identitás részéről szóló esszéjének *A tulajdonság nélküli ország* címet. Nem hallgathatom el, azonos nézőpontjainknak is szerepe volt abban, hogy nemrégiben *A hamis helyzetek országa* címmel írtam esszét.

Tudjuk – maradjunk Németh László metaforájánál –, hogy a régiót behálózó csomorkányizmusnak, a vele járó földhözragadtságoknak, álkérdéseken való rágódásnak, a lényegi dilemmákkal való szembenézés és az önismeret hiányának, a társadalom-fejlődés, hol nyugatias, hol keleties dominanciájú amorfsága és az ebből következő folyamatos fáziskésések a fő okai. Tudjuk, hogy ennek a perem-szituációnak mai változataiból meríti az író (város-on-falun) az anyagát, ebben alakulnak a személyes horizontok, korértelmezések, poétikai változatok. A bárhol dolgozó íróra „közös” hatással van a magyar gondolkodás-irodalomtörténetet folyamatosan befolyásoló *esemény*, amelyről – elismerem némi leegyszerűsítéssel, mert kifejtése most nem témám – azt mondhatom: *Magyarország száz éve nincs kitalálva*. (És hogy előtte volt-e, lehetett-e, annak oknyomozása, még ennél a huszadik századi nemzedékekre hagyományozódott közös, gyötrelmes tapasztalatnál is súlyosabb tanulságokkal jár.) Magyarország „kitalálatlansága” a Monarchia bukása-szétesése óta közös vétke minden kormányának, vezető politikai elitjének.)

A rendszerváltás után is.

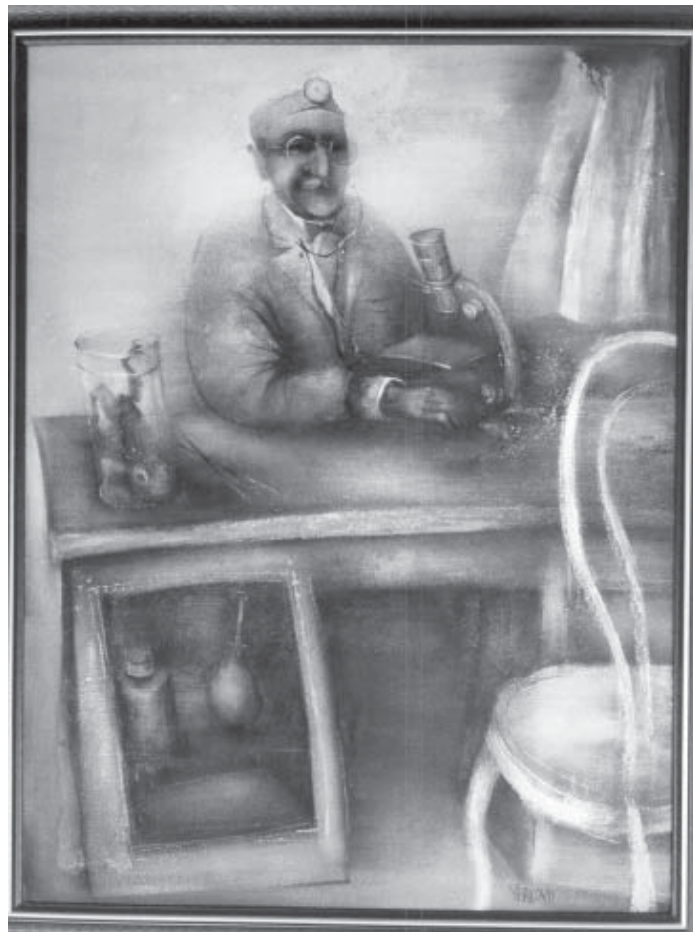
Látszatparlamentarizmusok, diktatúrák, féldiktatúrák, féldemokráciák után az elmúlt négy év az etatista-populista elemekkel átszőtt személyes kormányzás felé rángatta az országot. Mindezek a friss tapasztalatokba futó történelmi előzmények, folyamatosságok is ott vannak az időszerűtlennek gondolt, ám mégis jelenvalóként érzékelt, a *Bárka*-ankéton felvetődő kérdések mögött.

De ne ragadjunk le a történelmi-politikai tapasztalatoknál. Szeretjük legalább egy évszázada, mindenekelőtt Bergson, illetve Proust nyomán, a megértés kulcsaként, az idő változó szerepének a gondolkodásra, s poétikákra gyakorolt hatását emlegetni. Kevesebb figyelmet kap, hogy az Idő új szemlélete miképpen jár együtt a *Tér változásaival*, és annak következményeivel. Pedig a Tér-Idő szerkezet felbomlásának, átstrukturálódásának értelmezése nélkül a perem-lét újabb változataira sem láthatunk rá. Városban-falun egyaránt érvényesülő következményeinek egyike a választóvonalak *egyszerre* jótékony és kvázisituációkat teremtő elbizonytalanítása, a szellemi-érzelmi-identitásbeli, ennek nyomán az alkotói-poétikai labilitások. Virtualizálódás és gomolygás elválaszthatatlanul. (Szépen beszél erről a *Forrás* kitűnő *A regény kora?* címet viselő 5. számában Végel László.)

A régi szellemi-életmódbeli határok felfüggesztése „városi” és „vidéki” író számára

egyaránt jótékony. Ugyanakkor közösen találjuk magunkat az Idő-szerkezet változása közben a közös Tér, közös elbizonytalanítottságában, ennek nyomán az Ént kikezdő otthontalanság-érzésben.

Az elmúlt évben néhány fiatalabb íróársam európai körúton vett részt. Voltak közöttük „városiak”, voltak „vidékiek”. Útirajzaikból a *közös* élmények felismerését olvastam ki. E tekintetben nem érzek különbségeket. Csak abban, amit a más és más szubjektumok látásmódjában, megformálásaiban *kell* is éreznünk.

Várkonyi János: Csodadoktor (olaj)

Füzi László

Vidék – vidékiség

Érzelmesen, vendégszövegek magamtól

1.

Bármennyire is zártnak, s így teljesnek tűnt az a világ, amelyikben gyermekkoromban éltem, hiányai és feszültségei mégiscsak felsejlettek előttem. Nem a mai eszemmel mondom ezt, ma tudom, akkor éreztem, hogy mégiscsak kívül állunk a világon. Pontosabban, magunkban éltünk, kevés ponton csatlakoztunk a falun kívüli világhoz. Ha nem tanultunk volna, s így nem jártunk volna be a városba, akkor még lassabban kerültünk volna kapcsolatba vele. Ott tanultunk ezt-azt, észrevettük az újságokat, hetilapokat, a kirakatokban a könyveket, bejártam az antikváriumba – újabb szálak formálódtak, ezek nem szakítottak ki az otthoni világból, ám mégis segítettek saját világom kialakításában, formálásában. Kívülálló voltunk – nagy szó, tudom, így mondják – szociológiai értelemben is. Istenem, mennyire viszonylagos dolog a szegénység-gazdagság, s ami még ennél is több: a társadalomba való beilleszkedés. A gyári tisztviselők, aztán a tanítók-tanárok, az orvosok, a hivatalos ügyek intézői, a tisztelendő, de még a városból érkezők is, nem beszélve a pesti rokonokról, valami miatt – arról, hogy miért, nem beszélt senki, de mindenki tudta, hogy így van – fölöttünk álltak, a faluban szigorúan hierarchizált rendszer alakult ki. Benne voltunk ebben a világban, azaz részesei voltunk ennek a rendszernek, de valamennyire mégis kilógtunk belőle, azzal hogy tanulni kezdtünk, megkezdődött az elszakadásunk is, így ez a hierarchikus rendszer már teljes egészében nem vonatkozott ránk... Az említett hiány mellett feltűnt egy másik is. Akkor feltűnt, ma az egyik legnagyobb adósságomként fogalmazódik meg, ez pedig azzal kapcsolatos, hogy magát a tájat, az életünk kereteit kijelölő, s ugyanakkor az életünket is meghatározó tájat nem ismertük meg. Magát a falut körülvevő mikrovilágot igen, de azt, ami körülötte volt, nem. Külsődleges okai is voltak ennek, ugyanis határsávban laktunk, ráadásul a nyugati határ közelében, így hát nem nagyon mozghattunk szabadon, a Fertőre például egyáltalán nem mehettünk ki, így egész gyerekkorom úgy telt el, hogy a Fertőt nem is láttam. Volt, hogy nyáron a nádgyárban dolgoztam, a nádat a tó körüli telepekről hozták, a nádvágók meséltek a tóról, a nyílt vízről, a csónakokról, szívesen mentem volna velük, de hát erről szó sem lehetett. Később is, ha Szegedről mentem-mentünk haza, a győri állomáson felszállt a „nyomozó”, s minden alkalommal igazoltatott bennünket. Így mentem haza a szülőfalumba. Ma felháborítótnak tartom ezt, megalázónak, akkor kényszerűen elfogadtam, nem volt mit tenni. Még a reggeli utazásokkor is, mindennap végigment a diákkocsin a „nyomozó”, akkor nem kérte az igazolványunkat, ismert már bennünket arcról... Arról, hogy a Sopron környéki erdőkben túrázunk, szó sem lehetett. Maradt az iskolai kirándulás a Károly-kilátóhoz, más semmire nem emlékszem. Talán még arra, hogy egyszer átbicikliztem Kapuvárra – zuhógó esőben –, egy másik alkalommal Széplakra – életem első író-olvasó találkozóját ott hallgattam végig –, a többi utazás a főútvonalon, a Győrt és Sopront összekötő úton, s az ezzel párhuzamos vasúton történt. Nem csoda hát, ha a tájról foszlányok, töredékek élnek az emlékezetemben, s ezért szeretném, ha körbejárnánk a Fertőt, megnéznénk a „túloldalt” is, s nemcsak Kismartont, hanem az apróbb, tó melletti településeket is. Bécs tőlünk hatvan-nyolcvan kilométerre

volt, Pest kétszázra. Milyen természetes lett volna, ha időnként Bécsbe megyünk bevásárolni, s nem Pestre, vagy Győrbe. (Édesanyám mesélte, hogy ötvenhatban „nyitva volt” a határ, át is mentek rajta, kendőket vettek, aztán hazajöttek.) Sopronból Bécsbe utazni, onnét pedig Pozsonyba, ma alig lehet elképzelni ehhez hasonló útitervet, pedig száz-százötven esztendővel ezelőtt, arisztokrata körökben természetes volt ez. Az apró, bennem élő foszlányokat szeretném kiegészíteni, teljessé formálni, ezért bejárnám a Soproni-hegység másik oldalát is – ott csak egyszer voltunk, Deák Ernőéknél Sopronszentmártonban, akkor néztük meg a lanzséri várat, visszajöve pedig hosszasan bolyonganék a Hanságban, vagy ahogyan mondtuk, a Hanyban. Erről is csak töredékképek élnek bennem. Átbicikliztünk Fertődre, ott, a kastéllyal szemben elfordultunk, s mentünk Mexikópusztára (ma Fertőújlak), bérelt földünk volt ott, krumplit kapáltunk egész nap, annyira jó fekete földet, mint amilyen az volt, azóta sem láttam. A határ talán száz méternyire volt tőlünk, de ez minket nem zavart, dolgoztunk békésen... Igaz, az sem láttam, de nem is érzékeltem, ahogy a Fertő vidéke csendesen átnő, átfurmálódik a Hany mára már szárazabb területévé. A bennem élő képet, emléket most kellene kiegészítenem, teljessé formálnom...

Ezekhez a foszlányokhoz, töredékekhez hasonlatos az is, ami a falu hagyományvilágából, szokásrendjéből él bennem. Benne éltem a faluban, ezért éreztem és tudtam azt, hogy egy-egy eseménynek, történésnek miképpen kell lezajlania, de azt, hogy miért éppen úgy kell megtörténnie, s hogy annak, ahogyan mindez megtörténik, mi a magyarázata, arról nem tudtam szinte semmit sem. A falu őrizte a maga hagyományvilágát, de az önreflektálás képességét nem alakította ki, ezért nem is értelmezte a maga törvényeit és szokásait. Az ezzel kapcsolatos elemzés, „nyomozás” az utókorra maradt – ezt teszem magam is a nagyobb ünnepekkor, tudós könyvek segítségével.

2.

Mindig az élém kerülő kihívásokkal próbáltam szembe nézni, s eddig csak olyan kihívások értek, amelyek egy-egy vidéki településhez, városhoz kötöttek. Soha nem kerestük a magunk helyét, ezt a feleségemről is mondom, nemcsak magamról, inkább azt fogadtuk el, amit kínáltak, amilyen lehetőség nyílt, de a magunk életútját egyetlen pillanatra sem terveztük meg. Ezért amikor a Budapest-vidék ellentétre gondolok, csak azt tudom mondani, hogy az egész problémakört látom, érzékelem, közben pedig élem a magam életét, mást nem is tehetek, s nem bánt, hogy eddig csak vidéken, úgymond vidéken éltem. Néha úgy adódik, hogy egy héten akár háromszor is fel kell mennem Pestre, mert a munkám így kívánja meg. Ilyenkor természetesen megnézem azt, hogy hol járok, így eléggé ismerem azt a várost is, csak éppen nem vagyok otthon benne, s egyszerű tényként fogadom el, hogy mások ott vannak otthon, s nem történetesen Kecskeméten. Tudom, az egész problémának, problémakörnek van egy másik oldala is: természetesen jó lenne egy szellemi csapat tagjának lenni, az itteninél nagyobb szellemi csapat tagjának, s ilyen csapatok, csoportosulások könnyebben alakulnak ki a fővárosban, mint kisebb városokban. De hát azt sem mondhatom, hogy Kecskeméten magányban élnék, s a szellemi kapcsolattartás eszközei is adottak a számomra, arról nem is beszélve, hogy egyre nehezebben viselném el az egyes csapatokhoz, táborokhoz tartozás kötelekeit. Ehhez én már túlságosan szabadon gondolkodó vagyok, a szellemi szuverenitást tartom az élet egyik legfontosabb feltételének, s nagyon rosszul érzem magam akkor, amikor azt hallom, hogy ebben vagy abban a helyzetben így vagy úgy kellett volna viselkednem. Néha felhívnak emberek, nem létező csoportok nevében beszélve, s elmondják, hogy csalódtunk benned, nem ezt

vártuk tőled s jelzik, hogy szerintük kinek a kéziratát nem kellett volna közölnünk, kivel nem kellett volna beszélgetnem, s így tovább. Erre általában azt felelem, hogy a korábbi örökölt gondolkodásunk akkor fog megváltozni, amikor külsődleges szempontok alapján senkivel szemben nem támasztunk elvárásokat. Döntse el mindenki maga, hogy az adott helyzetekben milyen magatartást választ, s viselje is a következményeit. A legalapvetőbb emberi normákon kívül senkivel szemben nem támasztok követelményeket, már régen nem tud felidegesíteni, ha valaki szóba áll mással is, nem csak velem, s így tovább. Azzal, hogy Kecskeméten élek, s hogy lassanként otthon is érzem magam Kecskeméten, nem érzem magam vidékinek. Persze, tudom, amint például Bertók László is mondja, hogy „a dolgok a politikában, a hatalomban odafönt dőlnek el, s nyilvánvaló, hogy a tudományt, a művészetet, az irodalmat, a kultúrát érintő kérdések is”, de hát Kecskemét elég közel van Pesthez, ha kell, vonattal másfél órán belül ott lehetek, sokszor délre már haza is érek onnét, amit meg akartam írni, azt meg sikerült így is, talán még a szerkesztés is, hatalmi, politikai vagy irodalompolitikai törekvéseim pedig nincsenek.

Racionálisan, vendégszövegek nélkül

Vidék, vidékiség, aztán a szakmámra kivetítve: vidéki irodalom, vidéki folyóiratok: egész eddigi életem ebben a vidékinek nevezett létben telt el, a fenti, alapvetően más összefüggés-rendszerbe illeszkedő szövegekkel ezt szerettem volna bizonyítani. Vidék, vidékiség, hozzákapcsolódva pedig: első generációs értelmiségi lét – az elmúlt évtizedek lerágott vitatémái voltak, annyit és annyira hiábavalóan beszéltünk róla, hogy most már nincs is kedvem megszólalni ebben az ügyben. Pontosabban nem volt kedvem megszólalni ebben az ügyben, Darvasi László pár mondata azonban a korábbiaktól eltérő összefüggésekbe emelte ezt az egész kérdést, így mégiscsak azt érzem, hogy van mit (lenne mit) végiggondolni Darvasi mondatai kapcsán. Nézzük csak: „Én vidéki vagyok, ha Budapesten, ha Berlinben, ha éppen Törökszentmiklóson élek. Vidékinek lenni nem azt jelenti, hogy vidéken lakunk. ...A vidékiség a centrum hiánya. A vidéki lelket nem fűzi természetes, magától értetődő viszony a kulturális, mondjuk így, polgári életformákhoz. A világot nem annyira használod, mint inkább kiegészítéd.” Pár mondat, s rengeteg tisztázandó fogalom, leginkább az érzelmek terén, ott viszont nagyon nehéz tisztázni bármit is, de ha az érzelmeken túllépünk, akkor jönne a polgár fogalma, lehet, hogy Darvasi valóban a polgárra gondolt, ám úgy, ahogyan én értem azt, amit Darvasi mond, nem tudom polgárinak nevezni azt a másik világot sem, csak a miénkétől különbözőnek. Mind a mai napig... Egyébként, ha lenne szellemi élet a mai Magyarországon, s nem csupán egyre hangosabb álviták vennének körül bennünket, akkor már korábban vita robbant volna ki ennek a pár mondatnak a kapcsán. De: szellemi élet nincs, valódi vita sincs, ráadásul én pedig még csak nem is vitatkoznék a Darvasi László által elmondottakkal. Inkább csak kiegészítém a magam mondandójával azt, amit mondott.

Kezdem a kezdetek kezdetén, tényszerűen, azért is, hogy a fenti töredékek utalásai között legalább némi rendet teremtsék: „vidéken” születtem, gyerekkoromat „vidéken” éltem meg (Fertőszentmiklóson – Petőházán), „vidéken” érettségiztem, „vidéki” egyetemre jártam, Szegedre, ha eddig a vidék szót idézőjelbe tettem, akkor most kettőzött idézőjelet kellett volna használnom, „vidéken” kezdtem tanítani, Egerben, aztán egy „vidékiként” számon tartott folyóirat szerkesztője lettem (Kecskeméten). A lapot régen is, ma is „vidékiként” aposztrofálják, régen, ezen az 1989 előtti világot értem, ez az üzemi

lapokkal való azonos besorolást jelentette (ez egy debreceni irodalmi tanácskozáson derült ki), ma nem kapcsolódik hozzá semmiféle besorolás, noha szerzőink többsége Budapesten él, mondom ezt úgy, hogy soha nem néztem-néztük, hogy ki hol él. Néha, ha a korrektúrákat, leveleket elviszem a postára, választanom kell a *helyi, vidéki, budapesti és külföldi* feliratok alatti nyílások között, ilyenkor mindig elgondolkodom, lehet-e így különbséget tenni a szerzőink, barátaink között. Nem, nem lehet, tudom a választ, s nem is teszek különbséget. Ráadásul nekem a vidékiséggel nincs is bajom, ez talán az idézett töredékekből is kiderül. Eleven szellemi élettel bíró városban élek, a táj, a homokvilág és a Duna-mente is a szívemhez nőtt, Pest közel van hozzánk, ottani tisztségeimet-feladataimat is el tudom látni, ráadásul a kapcsolattartás modern eszközei is rendelkezésemre állnak. Kecskemét másutt Pest elővárosának számítana, szoktam mondani, s sok város van már ezzel így, tudom. Ráadásul úgy gondolom, ha a világnak az adott pontja megadja az embernek azt, amire szüksége van, akkor a többi már csak az emberen múlik. Amivel bajom van, az egészen más, s valójában csak annyi, hogy a köztudatban a magyar városok és falvak csak a Pesthez való viszonyításukban jelennek meg, ezt a magyar gondolkodás öncsonkításának tartom. A másik pedig, s tulajdonképpen ezért írom azt, amit írok, hogy az én életemben mindig jelen volt az, amit kívül-létnek neveznek, vagy idegenségérzetnek, vagy „alárendeltségnek” – vagy amit Darvasi László a világ kiegészítésének nevez, annak használata helyett. Szociális vagy térbeli okok miatt nekem mindig egy újabb világba kellett (volna) bekapcsolódnom, a mi életünk kezdetén az orvost vagy tanárt hatalmas távolságok választották el attól a lényegét tekintve földművelő világtól, ahonnan jöttem, aztán Fertőszentmiklóst Soprontól, Sopront Szegedtől, s így tovább... „Az úr ír” – a gyerekkoromban olvasott szavakat én még valóságként éltem meg. A régi világ az alárendelés elvén szerveződött, s ennek megvolt a térbeli leképeződése is. Ezért is ragadhatott meg Németh László társadalmi elképzelései közül különös erővel a mellérendelő társadalom elve. De a teória – teória, az ösztönökben pedig egy másik világ törvényei munkálnak. Hadd említsek meg egy példát ennek kapcsán: tavaly ősszel bemutatták a könyvemet Bécsben a Collegium Hungaricumban, mikor aztán a hivatalos papírokat intéztem a minisztériumban (ekkor jártam ott először s azóta sem), azon még csak meglepődtem, s semmiféle vidékiségnak kijáró „tiszteletnek” nem tudtam be, hogy az illetékes hölgy nem fogadta a köszönésemet, az viszont már megdöbbenett, hogy a papírokat csak a Pest és Bécs közötti útra állította ki. Jó órányi küzdelmembe s két épület közötti bolyongásomba került, amíg elismertettem, hogy én tulajdonképpen Kecskeméten élek, s ezért onnét indultam Bécsbe. Talán mondanom sem kell, hogy a viaskodást nem a pénz miatt vállaltam, hanem valami másért. Ez a „valami más” akkor igazolódott, amikor megtudtam, hogy a hölgy mások papírját is így állítja ki, számára nyilván nem is létezik a világból semmi Pesten vagy a Minisztériumon kívül.

Ma már egy sokpólusú társadalom vesz bennünket körül, főképpen pedig egy sokpólusú társadalom fog kialakulni körülöttünk, másképpen ez nem is történhet. Mindez persze nem felejteti, hogy a mi világhoz való viszonyulásunk egy másik világ emlékeit őrzi, az enyém is és másoké is. (A gyermekeinké már nem, ennek nagyon örülök.) Ami azt is jelenti, hogy a teljesnek tudott nemzet vagy a polgári nemzet az elmúlt évtizedekben sem alakult ki. A harmincas években Németh László, Illyés, Tamási, Veres Péter munkáit azért tartottam fontosnak, mert a „nemzet alatti” világ életéről hoztak híreket. Az elmúlt hetekben újraolvastam a *Puszták népét*, azt, ahogy a gyermek Illyés az olvasmányai kapcsán kapcsolódott nemzethez-világhoz, magam is megéltem, vagyis: minden külső változás, (visszafogott) anyagi fejlődés ellenére a mentalitásbeli változások csak

nagyon lassan történtek-történnek meg. Ha cinikus lennék, akkor akár mosolyoghatnék is azon, hogy a legalábbis rendies elemeket őrző gondolkodásmódokra miképpen telep-szik majd rá az információs korszak sokpólusú társadalma. De hát nem vagyok cinikus, ezért aggódva mondom, hogy a felejtés, a mindent eltörlő és egybemosó felejtés fogja a mi foszlányokból, töredékekből felépülő világunkat eltüntetni.

Gnanadt János: Geostruktúrák (akril, vászon)

Mikola Gyöngyi

Rebeka birtoka

Miért élünk vidéken?

Mottó 1: *„Afrikában a vidéki asszonyoknak ritkán van lehetőségük kibújni kagylóikból.”*
(Kuki Gallmann: Álom Afrikáról)

Mottó 2: *„... hálójával igyekszik megtartani a gyöngyszerűen örökké kisiklót, a szuverénül megfoghatatlant.”*

(Kerényi Károly: Napleányok – Az arany istennő)

Rebeka a kertben játszik a miniatúr tavacska partján, amit a rozmaringbokor tövében ásott (így képezve le nyaralásunk színhelyét, a keszthelyi öblöt), kis fehér székében ül, és kavicsokat dobál a vízbe. Azóta lakunk itt, a Szegedhez csatolt Szőregen, a Kisszőlő utcában, amióta megszületett, és ennek idén júniusban volt öt éve. Mindig arról álmodoztam, hogy ha gyerekem lesz, igyekezni fogok ugyanolyan helyre vinni, ugyanazzal venni körül, mint ami nekem is megadatott (kertes ház, távol a város központjától). Vidéken, a peremkerület peremén (a Gyórhöz csatolt Kismegyeren) élni nekem gyereként ideális állapot volt, védett és napfényes, a zártságát pedig ellensúlyozta a kert végében elterülő rét a Pándzsa érrel, aminek a partján órákig lehetett csatangolni, vagy csak ülni egy helyben és kavicsokat dobálni a vízbe.

Harmincegy éves voltam, amikor Rebeka született, éppen annyi, mint Mikola nagyanyám, mikor apámat szülte. Mikola nagyanyám (lánykori nevén Halász Mária) négy elemi végzet, írni-olvasni megtanult, és a legtávolabbi hely, ahova életében eljutott, Budapest volt, lánykorában ott cselédeskedett egy ügyvéd családjánál. Szerették a nagyanyámat az ügyvédék, és ő is szívesen gondolt vissza rájuk. Mindig büszkén emlegette, hogy a keresetéből ő vett csizmát, kabátot az otthoniaknak. Miután férjhez ment, nem volt több munkahelye, a háború alatt a nagy nincstelenségben jórészt egyedül nevelte apámat, mert a nagypapa katona volt. Később is otthon maradt, háztartásbeli lett. Művelte a hatszáz négyszögöles kertet, gondozta az állatokat. Keveset beszélt, szinte tökéletesen föloldódott abban, amit éppen csinált, és minden munkáját úgy végezte, hogy mi gyerekek hevesen megirigyeltük tőle: ahogy pusztá kézzel összekeverte a meleg moslékot a malacoknak, babot szelelt a nagy szitában, nyújtotta a rétestésztát (alányúlt mindkét kézfejjével, gyors és finom mozdulatokkal húzta az asztal széle felé, aztán amikor már túlért a terfőn, a fölösleget körben föltekerte az öklére), kukoricát morzsolt, libát tömött. Minden, ami körülvette, furcsán régies hangulatot árasztott, mégis nagyon megnyugtató és nagyon magától értetődő volt: ahogy tyúkszemek lábát esténként lavórban áztatta, három kanál cukorral és egy citrompótlóval itta a feketére főzött teát, háborús készleteket halmozott föl a spejzban lisztből, cukorból, valahányszor a drágulás hírére vette, vagy mikor az éppen ellő macskát a kis nedves és vak porontyával együtt lapátra tette és átszállította a bejárat elől hátra a szalmába, ahogy imádkozott esőért és az unokák iskolai sikereiért, hosszú fehér haját befonta és kontyba tekerte a tarkóján... Egykedvűsége (nyugalma? közömbössége?) az élet és a halál dolgaival kapcsolatban Mészöly Terézének alakját idézi föl bennem *A tágasság iskolájából* (bár Teréznek az édesanyámat

hívják): „Az ohati pusztán Teréz, az eleségállatok gondozója, szinte mitikus megtestesítője volt a mozdulatlanság bölcsességének. ... Teréz korszerűtlen jelenség, mesebeli, zavarba hozó. ...nem is állítom, csak kérdezem, ahogy a közérzet összegez: Teréz vajon nem rokona, kiegészítője-e annak a bennelevési nosztalgiának, ami a művészet ösztönzője is? Egy bizonyos életforma, életvitel, harmonikus létezésre való képesség nem »műfaj« is már – értékelhető és megcsodálható pusztán önmagában? Nem Teréz az, aki a maga szükségszerűen meghaladott módján, de azért mégis érzi még, (...) hogy hova tartozik?”

A portánk, amíg csak élt, valójában a nagymamám gazdasága, birtoka volt, őt fejezte ki, aki visszahúzódott abba, ami megmaradt, amit a magáénak mondhatott a kollektivizálás után; s ennek a portának, háznak és főleg a hatszáz négyszögöles kertnek ő volt a csöndes, szinte észrevétlen centruma, fejkendős konok királynője.

Nem volt könnyű vele egy fedél alatt élve apám feleségének lenni. Anyám úgy mesélte, hogy amikor meglátott engem a szülőágyon, elsírta magát, de nem csak az örömtől és a megkönnyebbüléstől, hanem kétségbeesésében is, mert annyira hasonlítottam már újszülött koromban is erre a nagyanyámra. Amikor a nagymama meghalt, én örököltem a szobáját –, mindenkinek teljesen természetes volt ugyanis, hogy a húgom marad az addig közösen lakott gyerekszobában és én költözöm. Én aludtam az ágyában, enyém lett a tükrös szekrénye, enyém az imakönyve, a két kis bekeretezett fényképe, az egyik a legendásan jóképű öccséről, aki nyomtalanul eltűnt az orosz fronton (ittthon hagyott menyasszonya nem ment soha férjhez); és egy családi felvétel, ahol a nagyapámmal és kétévesforma apámmal együtt van megörökítve. Én magam azonban meglepően sokáig nem voltam tudatában ennek a hasonlóságnak. Amikor halála után az iratait rendeztük, kiesett a papírok közül egy fénykép, melyen ő látható kb. annyi idős fiatal lányként, mint én voltam akkor: az amúgy örökké hosszú szoknyát és fejkendőt viselő nagymama nadrágban és svájci sapkában nevetve siklik le egy szánkón. Elakadt a lélegzetem: mint ha magamat láttam volna egy másik, ismeretlen életben. Senki se tudta, hol és mikor készült ez a fénykép, senki se ismerte már azt a fiatal nőt...

Anyám az ellenpólus: mindig is ki akart törni a vidéki életformából, amit a nyomorral tartott egyenértékűnek, és primitívnek, fojtogatónak érzett. Ugyanaz a hely, ami az egyik embernek otthon és azonosság, a másiknak börtön és idegenség lehet. Anyám helyzetét csak mostanában értettem meg teljesebben, különösen Radomir Konstantinovič végre magyarul is hozzáférhető (amúgy 1968-ban íródott) briliáns könyvének, *A vidék filozófiájának* fényében (fordította Radics Viktória). Apai nagyanyámat és apámat nem kellett „megértenem”, nem kell megértenünk azt, akivel elemien azonosak vagyunk, csak azt kell megértenünk, akinek nem az a természetes, ami nekünk.

„A vidék szelleme a meghunyászkodás szelleme, melyen keresztül a holt világ, melybe süpped, megpróbál megszólalni; vállalkozó kedvű, familiáris szellem, ám egyúttal a gyűlölet pamfletista színházának szelleme is; boldogtalan szerelmes a *halott kedves* sírjánál, ám egyúttal az a szellem, mely tüzzel-vassal, próféta dühvel üldözi mindazokat, akiket a meg nem talált egység miatt bűnösnek kiált ki. Megalkotta az ún. »kisember« vízióját, aki valamiféle kis életet él, szárnyaszegett fél életet; az elfojtás, a lemondás, a szerénység szelleme ő, de éppen ezért, a barbarizmus kirobbanásának szelleme is, mely a szerénységre való képtelenségünkben, a szűkös létezésbe való bele nem törődésünkben fakad ki, hiszen a létezés a lény kibontakoztatására törekszik, s e lény nem a lemondás, és nem a szegénység híve.” – írja Konstantinovič. Buzgón öntözni azoknak a sírját, akikkel életünkben az ittmaradót sokszor szinte szorosabban és forróbban kötötte össze a gyűlölet,

mint a valaha volt szeretet – ez igazán jellemző arra a világra (a felbomlott, az elhagyott falu világára), ahonnan anyám jön. Akárcsak a megbélyegzés, a kitagadásig menő kirekesztés, melyből ugyancsak kijutott neki. „Szikraésznek” csúfolták kislánykorában, mert családtagjaival, rokonaival ellentétben jól és örömmel tanult, és távolabbra is szeretett volna nézni a disznóól tetejénél. Verseket írt egy olyan közegben, ahol regényt olvasni a léhaság egy nemének, a bűn előszobájának számított. Szinte rosszul lettem, ahogy olvastam Konstantinovićot, hiszen csak most láttam, milyen sötét árnyakkal küszködött, sőt küszködik a mai napig is az édesanyám, és főleg, hogy mitől igyekezett minden erejével megvédeni a gyerekeit, engem, meg a húgomat – hogy ne érjen el bennünket, ne befolyásolhassa az életünket az „agonizáló törzs”. Anyánk – ki tudja honnan – valami vidám, életigenlő liberalizmus csíráit hozta magával a saját családjába. Tanult velünk angolul, egy munkatársa járt hozzánk leckéket adni, tőle kaptunk címeket is, és évekig leveleztünk egy londoni fekete hölgygel, Sybillle és a kislányával, még apróbb ajándékokat is küldtünk egymásnak. Anyánknak köszönhetjük azt is, hogy életünkben először láttuk a tengert, az Adriát, ő beszélte rá apánkat, ő szervezte meg az utazást. Anyánk mindig is szeretett volna beköltözni a városba, utazni, moziba, színházba járni. Ki tudja, mennyire másképp alakult volna az élete, ha 18 évesen inkább a veszprémi vegyipari egyetemet választja, ahova különben fel is volt már véve, és nem az apámmal való házasságot – és engem, nem egészen kilenc hónapra rá. Persze az, hogy választani kellett, már eleve a vidék szelleméből következett. Mindenesetre apánk, aki nem volt hajlandó öt évet várni anyánkra, tőlünk, a lányaitól már egyenesen megkövetelte a maximális teljesítményt az iskolában, szigorúbban, mint anyánk, mondván, ha nem lennénk olyan eszesek, mint amilyenek vagyunk, nem venné ezt olyan komolyan, de akinek észet adott az Isten, annak kutya kötelessége jól tanulni, pláne, hogy amúgy sincs más dolgunk. (Sőt egyszer még megpróbált engem megtanítani motorozni is, de nem bizonyult valami türelmes tanárnak, én meg elég ügyetlenül mindjárt az első alkalommal nekimentem a kerítésnek, szerencsére az ott lévő homokkupac lefékezte az ütközés erejét, nem lett semmi bajom, amúgy se mentem valami gyorsan, de apám rettenetesen megijedt, odarohant, kikapta alólam a még járó motort, és üvöltve terelt befelé a házba: „Kislányom, nők már repülőgépeket vezetnek, te meg egy szar kismotoron nem vagy képes megtanulni...!”) Ő aztán nemigen aggódott, hogy mikor megyünk férjhez, nem kérdezgette, mikor lesz gyerekünk (Rebeka születését nem is érte meg) – minket a szüleink már együttes erővel löktek előre egy olyan közegbe, amit nem ismertek, de amit a magukénál élhetőbbnek gondoltak, még ha (főleg apámnak) voltak is fenntartásaik az ún. értelmiségi és városi életformával kapcsolatban.

És én, aki a széles rokonságban elsőként és egyedül elvégeztem az egyetemet, megjártam Keletet és Nyugatot, Leningrádot és Torontót, interjúzni jártam Soros-dollárokkal Jugoszláviába, irodalmi lapokat szerkesztettem, újságíró-szakot szerveztem a szegedi egyetemen, tanulmányoztam a média-képzést Angliában, jól kerestem Pesten, – én, apánk végzetes szívinfarktusa után gondolkodás nélkül abbahagytam a röpködést, és szépen ívelő karrieremet összetörve megkezdtem zuhanásom „a mag örvényébe”. Vissza akartam szerezni valahogy őt, és vele a gyerekkoromat, (jobban mondván a gyerekkorunkat, hiszen a férjem sokkal fiatalabb, csak 16 éves volt, amikor elvesztette az édesapját). Apánk összeomlása '95 Karácsonya előtt egy héttel véget vetett minden mérlegelésnek. Ellenállhatatlanul tört föl bennem a gyerek utáni vágy, és az addig csak lappangó nosztalgia a föld után. (Akkor már a hetedik éve laktunk Szegeden egy belvároshoz közeli panellakásban, és kezdtem úgy érezni, belepusztulok, ha nem lehet kertés házam). An-

nak ellenére, hogy korábban már sokszor szembesítettek a kérdéssel, hogyan élem meg női mivoltomat, igazából csak akkor ébredtem rá, hogy nőnek lenni micsoda adomány, micsoda lehetőség egyszerre hordozni magunkban azt, aki már meghalt, és azt, aki még meg sem született; sodortatni az élet hatalmas áramlatában, mikor találkat adnak egymásnak a Voltak és a Leendők a mi legbensőbb bensőnkben, a centrum titokzatos centrumában... Talán eleve belénk van kódolva az „örök visszatérés” mintázata: „Mindig »a gabona« az, ami eltűnik a földben, s újra visszatér, amit aranyos bőségében learatnak, s ami mégis telin és egészségesen mag és termés, anya és leány egyben” – írja Kerényi Károly a *Prótagonos Koré* című nagy tanulmányában. „mint apám meghaltam már, mint anyám még élek” – mondja Nietzsche talányosan az *Ecce homoban*.

Egyik angliai utam során, a sussexi egyetemen ismerkedtem meg egy sugárzóan okos és rendkívül szuggesztív „nagyvilági” egyéniséggel, Nancy Wooddal, aki az ottani média tanszéken filmtörténetet és filmelméletet tanított. Nancy Amerikából jött Angliába doktorálni, aztán Angliában is maradt, családja szerint szinte angollá lett. Nancyt nagyon érdekelt Kelet-Európa, sokat járt Pesten is, kapcsolatban volt az akkori demokratikus ellenzékkel. Egyetemistaként még Amerikában részt vett a feminista mozgalomban, de aztán, amikor már karriert, egyetemi állást lehetett szerezni vele, inkább visszahúzódt belőle. Szegeden is vendégül láttuk, megcsodálta az Akadémia frissen felújított épületét, mondván, nagyon szereti ezt a Monarchia-sárgát, mert tisztítja a szemet. Amikor Brightonban elegáns kis otthonában jártunk, a leginkább arra volt büszke, hogy sikerült találnia a belvárosban olyan lakást, amihez kis kert is tartozott. Szegeden aztán, női módra kitárgyalva közös ismerőseinket, elmesélte hogy pesti barátunk, A. mennyire meg volt döbbenve, mikor megtudta, hogy Nancy nem fogadott el egy nagyon jól fizető, magas presztízsű állást a British Museum filmsztályaán, mert nem akart Londonban élni, inkább Brightonba ment tanítani. „I am a provincial woman” – mondta Nancy, és neveltünk – ez éppen elég magyarázat.

Az angol kertkultusztól különben is el voltam ragadtatva. Stratfordban például, Shakespeare szülőházában szorgos asszonyok rakták teli minden nap friss virággal a kandallót, a vázákat, és bizonyára ők gondozták a ház mögötti kertet is, a káprázatos virágtengert. Ezekről a virágokról lett olyan eleven az ötszáz éves ház, mintha gazdája épp csak az imént lépett volna ki a küszöbön ügyeit intézni, és minden pillanatban meg is érkezhettek. Többek között az angliai utazások során beszerzett kertészeti könyvekből, folyóiratokból szerzek ihletet most is a kertünk műveléséhez. A *The English Garden* 1997-ben megjelent legelső száma például cikket közöl egy bizonyos Margery Fishről, a Daily Mirror titkárnőjéről, aki 45 éves volt, amikor lapszerkesztő férjével 1937-ben megvettek egy régi udvarházat, a hozzá tartozó többholdas birtokkal. Margery Fish annak ellenére, hogy soha életében nem volt kertje, valóságos kertészeti legendává varázsolta az East Lambrook Manort és vele együtt önmagát is. Mrs. Fish nagy találmánya az volt, hogy szakított a mértanilag kiképzett virágágyások, gondosan nyírt gyepek, makulátlanul fölgereblyézett kavicsos utak modelljével, és úgy gondolta, hogy vidéki házához és a környékhez jobban illik az egyszerűség, a szerényebb fajok, a kanyargós ösvények és a váratlan zugok. Újrafelfedezte azokat a régi növényeket, melyeket évszázadokon keresztül neveltek az angol vidéki kertekben, de amelyek a második világháború után mindinkább kimentek a divatból. Margery kertjében pazar bőségben nőttek a hóvirágok, violák, muskátlik, primulák, galambvirágok, szegfűk, margaréták, kutyatejek és ezeket a növényeket együvé telepítette a kényesebb, arisztokratikusabb fajtákkal. Nála rózsza és klemátisz kúszott az almafa törzsén, volt olyan házfal, ahol 70 különféle növény telepe-

dett meg, egyes ágyásokban pedig hagyta, hogy bizonyos növények magvaikat elszórva keljenek újra és tekervényes mintázatú szőnyeget képezzenek.

Margery Fish kertészeti filozófiája hozzám is nagyon közel áll, én is megtartottam minden megtartható, az előző tulajdonostól ránk maradt növényt, a szőlőt a bejáratnál, az oszlopos tujákat, a babérmeggyet, a tűztövist, a cseresznye-, meggy-, és barackfákat, a hatalmas fügebokrot (melyet még egy adriai nyaralásról hoztak, és az idén majdnem kifagyott, a szomszéd némi kárörömmel mondta is, hogy keresztet vethetek rá, de nem siettük el a kiszedését, és nekünk lett igazunk: két hét múlva kihajtott mély gyökereiről), a nagy diófát, az orgonát, a rózsákat. Az idén kezdett szépen virulni az évelőágyásom, amit már én ültettem: napsárga kúpvirágok díszlenek a lila és rózsaszín különféle árnyalataiban pompázó lángvirágok mellett, szürkés levelű lila levendula a szomszéd rózsakertészől kapott sötétpiros tearózsák társaságában. Tavasszal telepítettem többfajta ribizlit is (gyerekkorunkban folyton ribizlit szedtünk a nyári szünetben, a ribizli illata nekem a gyerekkor illata), és málnát, jázminbokrot, virágloncot, hibiszkuszt. Most augusztusban pedig egy bevált árudából örökzöld és félörökzöld talajtakaró növényeket és bokrokat rendeltem, melyek a kert őszi-téli arculatát lesznek hivatva megalapozni, valamint néhány különlegességet, „vidéki stílusú” angol és francia rózsákat... Érdekes, hogy az angol rózsanesemesítők is francia neveket adnak a növényeiknek. Már pusztán a nevükért is szívesen ültetném valahányat: Souvenir de Marcel Proust, Frederic Chopin, Comtesse de Segur, Chartreuse de Parme (ezt rendeltem, a katalógus azt írja róla: „ez a melegséget árasztó rózsa hihetetlen illatával megnyitja az összes szívet”). Végülis Szőregen vagyunk, ahol több mint száz éves múltra tekint vissza a rózsakertészet, s ahol immár harmadik éve többnapos rózsafesztivált is rendeznek.

A növények nyelvén is igyekszem újrafogalmazni a vidékiséget, vidékiségünket, újrakomponálni a vidéki nő (provincial woman) design-ját. Miközben Rebeka folyton elorozza piros kiskapámat, hogy saját kertet törjön föl magának, és nagylelkűen megígéri, hogy segíthetek majd gazolni...

Molnár Antal: Téli táj (olaj)

Takács Géza

Dadogások, barangolások

Vidék, vidékiség, ilyesmi. Erről írni. Jó vicc. Itt vagyok magam, itt van, hé, egy kopott kis vidéki alak. Tessék csak nézni, mennyire lepi a por, milyen finoman szital minden mondatában, gesztusában. Merő, szintiszta vidékiség. Be finom kis sarak a feslett vászoncipőjén meg a fekete kínaiján.

Tehát magamról írni.

Persze édes mindegy. A vidéki, ha úgy tesz, mintha ő is az Orient-Expresszről látná tájat, ahol él, azért az sem az igazi. A háta mögött nevetik ki. Ám ha magáról mesél, akkor meg szembe.

Itt ülök a szobámban, mint egy nyár elleni bunkerben, ki-kilesek a függöny résein, ahol besurran némi fény, és bámulom a diófát. A diófámat.

Nem nagyapám ültette. Nagyapám kertje messze van innen. Noha mindössze csak százötven kilométerre, de az egykori római limesnél is áthatolhatatlanabb határokkal odébb. Nagyapám fái már mind kiszáradtak. Azt hiszem, elfogyott az életkedvük. Kiábrándultak mindemből. A mindenségből (mely évtizedekig ott rozsdásodott a budi mellett egy soha már nem vető vetőgép alakjában, ott ette a szű a pajtában egy falusi vegyesbolt sokfiókos, semmivel dugig töltött nagy szekrénye alakjában). Megutálták a levegőt is. Nagyapámmal sírba szállt egy lehetséges falu a Kisalföld peremén. (Majdnem a Bakonyalján.) Ezek a fák ezt megértették, és maguk is feladták. Mert különben hogy végezhetett volna velük néhány nyamvadt évtized.

A körtével a kert elején, amelyik csak a gyerekeknek termett, majdnem fel lehetett rá szaladni, nem lehetett nem kísérletezni ezzel örökké, magas törzse volt, vastag, okos, harcedzett törzse. Nem viselte el, hogy nincs kihez szólnia.

A cseresznyével, aki az életfánk és felhőkakukkvárunk volt, ó, milyen méltatlanul és csúnyán omlott össze, egy szívroham vitte el.

A szilvával, a dolgos, jóra való cselédekkel.

De hagyjuk ezt a kertet, mert még korszerűtlen sírásra fakadok itt mindjárt.

[Azóta magyar földön a sírással kapcsolatban változott a széljárás. E. annyit szipáskolt itt összevissza, nagy titokban, hogy a magam hajlandóságáról ezúttal lemondok.]

Ezt a diófát én ültettem el ide az udvarra, lépésekkel kimérve itt valami közepet, kombinálva a korona várható átmérőjét. A derűs jövődökhöz szükséges tartományt. Persze rosszul. Nyesegetnem kell már évek óta az ágait, bekívánkoznak a tetőtéri szobába, ráülnek a tetőre. Nem igaz, hogy a diófa lassan nő, itt nálunk a diófa meggyet, cseresznyét, barackot könnyedén hagyott, csak a bodza gyorsabb nála, de azt nem lehet komolyan venni, meg az akác. (Az akác komoly, de makacs, dacos és neveletlen.)

Hogy aztán tényleg enyém-e ez a diófa itt, kérdés. Attól függ, én vagyok-e (én) itt? Ezt nem tudom. Mintha inkább volnék még mindig abban a másik kertben, mely már nincs, noha körbejárható, megmutatható, s valami fák is kínálnak benne. Túl kellemes a fájdalom, ami az elhagyatottsággal jár, semmint elhagyni merném.

Itt különben egy szorongó kis korcs eb biztosít nap mint nap otthontalanságomról a magam építette házam táján. (Még kutya sem kell, egy gáncsot vető virágszál is elég ahhoz, hogy meginogjon minden bizonyosságom.)

Ilyen könnyű hazudni: csak azt írom, hogy *magam*. Ilyen nehéz hazudni, nem ér semmit. Ez a *magam* nagyon szelel.

Mit építettem én itt? Mondjuk Mari épített. A feleségem. Ez még igaz is volna. Én csak elvoltam itt valahogy. Mintha jöttem volna valahonnan. Mintha mindig csak jöttem volna valahonnan, napról napra, évről évre. A száműzetésemet bírtam ki itt. (Nem valami rendes dolog ez tőlem.)

Amit látok a függöny résén, vagy a függönyt szemérmetlenül széttárva, az minden nap, minden pillantásra egy kis zene. A legfinomabb intimitás, a legbensőbb bensőségesség. Egy szakadatlan játszadozás folyik odakint a fények, a levelek, a színek és a szelek közt, az utolsó őszi levél olykor télbe nyúló haláltáncáig. Folyton kattogatom a fényképezőgépet. Nem a valóságosat, azzal itt nem boldogulnék.

Mi a vidék? A tó partja mentén, körben, a bokrok alatt és a kerítés tövében szarkucapok vannak. Klotyópapírral, szalvétával, zsebkendővel. A melletted ülő két lány, egy molett, meg egy még molettebb még a kis kupacoknál is több bazdmeget mond, döngnek a fényes legyecskék.

Amikor ezt írtam, egyáltalán nem tudtam, hogy ez a bokor alá szarás milyen súlyos nemzeti kérdés. A napokban hajóztam egy csapattal a Bodrogon és a Tiszán, csupa olyan helyen kötöttünk ki, ahol én magamtól sohasem tettem volna, ösztönös félrehúzódo volnék. Így azonban konstatálnom kellett, hogy ahol ma emberek járnak, konkrétan magyarok, szoros felügyelet nélkül, ott bizony szarral terítve a pást. Honfitársaim többnyire már kitörlik a feneküket, ez igazán dicséretes, már nem érik be az ujjukkal, levéllel. De mikor gondolják majd azt, hogy ami nekik bűdös, az másnak is, mikor fogják ürüléküket jó kutya módjára elkaparni, csak úgy, vagy elvi okokból, Isten előtt kicsit restelkedve.

A vidék a vár(os) felől nézve egy olyan hely, ahol az ember védtelen. Ahol se falak, se szellem, se zászló se sokaság.

A vidék az egy echte magyar kifejezés. A forradalom felemelte Pestet, mint önmagát, hogy aztán Pesttel verjék szét a forradalmat, a megalkuvások fővárosával. Vidékké silányítva egész Magyarországot. Végül persze Pestet is. Talán soha szélsőségesebben, mint ma, amikor annyira fiatal szívűek az éjszakái, és mégis lehangolóan vének és vakok a nappalai.

A vidék az, ahol több a természet, mint a házfal. A Föld elvárosiasodott része, zsúfoltság, nyomora és csődje felől nézve értékei avíttból áhítottá változtak. Múltból utópiává.

„A vidéki messzebb van a civilizációtól, a kultúrától.” Tegnap még mondható volt. „A vidéki még civilizációban és kultúrában él.” Ma mintha így állnánk.

A pénz, a város teremtette meg a nyugati világot. A pénz amíg tud, épít. És ha már nem tud, akkor is?

A vasút a magyar provincializálódás elrettentő példája. Minden butasága, piszka, elhanyagoltsága, civilizátlansága, kultúrátlansága, szegénysége, reménytelensége, idiotizmusa, nyelvi retardáltsága, esetlen és pazarló modernizációs rángásai, korruptsága, balkanizálódása, megvesztegethetősége abból a régi szép (noha áldatlan) hierarchiából lett, mely által valaha a legutolsó szárnyvonal kis vasutasa is egy sapka erejéig legalább résztulajdonosa volt a királyságnak, kijárt neki a biztos megélhetés és társadalmi tisztesség. Vasúton biztos összeköttetésünk volt a világgal. Ma minden vonal romlásba visz. A Keletinél már kilyukadt a föld. Az utolsó kis vidéki vidéki váltókezelő sem szabadulhat az odafönről terjengő romlás szagától, piszkától.

Állam volt az államban, most meg iszap és mocsár.

Nincs falusiasabb, vidékiesebb, elhanyagoltabb jelenség, mint egy vasúti főtiszt.

Bunkóság és tahóság az, amire ma egy vasutas kényszerítve érzi magát, ha nem akarja megtagadni a mundért, amelyet visel.

Mai is emlékszem gyermekkorom falujának állomásvezetőjére, Zoli bácsira. Majdnem olyan szépen járt az egyenruhájában, olyan méltósággal, mint a plébános úr a reve-rendában. Volt a küszködő falu, meg volt az állomás mellett egy kis éden a mindig frissen fehérre festett kerítés mögött. Az állomásépület bal oldala volt a lakás, a függönyökről lehetett leolvasni, melyik ablakok mögött, mellette egy kis kert szép gyümölcs-fákkal, virág is, sok virág, kerekes kút. Tán még kapirgáló tyúkok is.

Most meg egy rom van ott.

Vagy mondjam az orvost, a tanárt, a mérnököt, az ügyvédet, a képviselőt? Mind-mind nagyvárosból jöttek a nagyvárosba, ott tanultak magaskultúrát, tudományt, jó modort, friss divatot, és nincs már az a falusi szellemi-morális-civilizáltsági küszöb, amit alul ne múlnának tömegesen.

Nem ideológiáról van szó, általános roncsolódásról.

Mennék Ózd felé. Egy olyan úton, a Sajó jobb partján, mely már csak az én húsz éves térképemen található, de valójában nem létezik. Csak egy kis rövid szakasza. Ezt persze nem tudhattam előre. Csak gyanús volt, hogy a kereszteződésnél nincs útjelző tábla. Egy ház van átellenben a fák mögött, erős csend, elhanyagoltság, múlt idő, nagy darab szelíd kutya, bekopogtatok. Az idős asszonynak csak hallomása van arról, hogy az általam emlegetett útra valaha ráomlott a hegy. De soha nem járt arra. Mintha nem is a kerítése mellett kanyargó útról és a három kilométerre lévő szomszéd településről kérdezném. Mintha álmodna csak, engem is, meg magát is.

Nekivágok. Egy meredek kaptató jön. Valami meddőhányóra kell felkapaszkodni. Ez tehát biztosan nem rendes út, látom be. Jön egy biciklis fiú, nem tud ő sem semmit, de jönnek a többiek, mondja, azok majd segítenek. És jönnek a többiek. Egy kis vasakkal megrakott kordét húznak-tolnak négyen. Öregek és fiatalok. Nehezen állítják meg a kocsit, elmagyarázzák, hogy itt hamarosan a bányához érkezem, de csak menjek tovább, egy földúton eljutok a következő faluba. Nekigyürkőznek, gyötrik tovább az ócska, túl súlyossá vált alkotmányt. Iszonyúan küszködnek, hosszú út vár még rájuk, nincs ember, aki efféle munkát elvállalna, ők meg láthatóan nagyon elégedettek. Nagy a zsákmány. Dermesztően valóságos és meghatóan mesebeli, festői jelenet. Hová, meddig vonszolják ezt a temérdek vasat, lehet-e ennél nagyobb terhet vállalni a megválthatatlanságukért, mire mennek az örömükkel?

Aztán épületekhez érkezem. Elhagyottak, kopottak, nagyok és csúnyák. És sehol egy

lélek. Csak valami kopogás valahonnan. Zord kiírások riasztanak, de nem ijedek meg. Egy férfi jön, kezében gumibottal, kicsit sántítva. Ő volna itt a vagyonőr. Vigyáz a bányára, mindenre: mert elvinnék különben az utolsó szöveget is. Bár így is elviszik. Az üzem csak időszakosan működik, de működik, amikor a szénre megrendelés van. És ez a kopogás meg nem egyéb, mint a vasgyűjtők zaja. Odafönt is épp találhattak valamit. És valóban, a fák közt a hegyoldalban erősödik a zaj, bár nem látni semmit. Mintha óriás harkályok kopogtatgatnának szerte mindenfelé. Elképzelem a lombok alatt elszántan küszködőket, ez is a lehetetlen mese, ahogy túrják a meddő, mintha aranyért, noha csak hulladékért, körülöttünk mindenütt meddő van, ha hegynek látszik, erdőnek, akkor is, az őr meg, talán a kedvemért, el-elkiáltja magát – tulajdonképpen barátságosan, mintha magát bátorítaná, igazolná –, hogy gyertek ki, most már aztán elég, abbahagyni, meg ilyesmit. Egész meddőhányókat átrostáltak már, mondja, sokan járnak ki ide, sokan élnek ebből.

Aztán felvilágosítást is kapok, merre tovább.

A folyó mellé kanyarodik vissza az út, csendes szép tájban tekerek a biciklivel. Nemsokára megérkezem a faluba. Az egyik ház mögött, mint valami tükrös tükörben, toldalékok, kamra, istálló, pajta, kalyiba, viskó egymás mögött, mind kisebbek, aztán utána meg, mert kisebbek nem lehetnek már, kisebbek-nagyobbak. Egy egész falu egyetlen kapu mögött. Kapu persze nincs. Az udvar mint mély, feneketlen örvény. Cigányok. Talán épp azok, akiknek a faluszéli telepét nemrég elvitte az ár.

Két gyönyörű régi ház. Mintha nem is városból valók lennének, hanem egymaguk pótolnák a hiányzó várost is. Olyan harsányak, olyan erőteljesek a stukkók az egyiken. Valami öreg lakja, nem menekült el, amikor kellett volna, amikor lehetett volna. Üres ablakok közt él. A másik ház már csak rom. Szépséges rom. Mintha egykori építtetője látott volna valahol egy palotát, s elkészíttette volna magának kicsiben. Filmesek akarták megvenni állítólag. De a tulajdonosa a szemközti nagy házból nem adja. Az ő öröme alighanem a nyúlánk, tornácos ház pusztulásában lehet. Enyészettulajdonos. Rompolgár.

Ózdot úgy képzeltem, hogy a városba érkezve komor munkanélküliek ténferegnek az utcán, s az ablakok mögött ősz kohászok merednek vak tekintettel az összeomlott világba. Noha így is van. De persze színes forgatag a város. Elképesztők a főutca toronyházai. Mint amikor egy óriásplakáton mosolygó arcból három négy fog marad befektetetlenül.

Az új Nemzeti Színház – kétszáz év szellemi-politikai-nemzeti törekvéseinek summája, záróköve – lehetne az, ahonnan mérhetnénk a vidék távolságát a centrumtól. És most ez a centrum egy gazos, lakatlan, halott városi tér közepén. Bearanyozva. Igazgatóra várva. Gazdátlanul. Tanácstalanul. Most akkor mi, micsoda, merre, meddig?

Történelmünket falusi surmók írják mostanában, hávécsék. (Helyi vagány csávó, akivel könnyen meggyűlhet a bajod, ha észrevesz, hogy felségterületére értél. – Szávai szótár) Egyszer valaki adott nekik valami cipőpasztát, hogy azzal kend be öcsém, attól döglenek a lányok, és ezek meg azóta suvickolnak. (Ennyivel vagyunk rosszabbak náluk.)

Parlament. Az ország választottjai, akik minden rosszban közösek velünk, s emiatt megvetjük őket.

Butábbak mindannyiunknál, ezt azért jól viseljük. A szemünkbe hazudják a hazugságainkat, egyedül ez bír lelkesítőleg hatni. Aki ma belép a parlamentbe, mintha kihúznák

belőle a dugót. Mintha hagymaszagúvá válna a lehelete, бүdössé a lába, és izzadna a tenyere. A képmásába szerelmes palota, mely most mint falusi kovácsműhely funkcionál.

Árvíz. Főpolgármesterünk ígéretet tesz az ár viselkedésére nézvést. A szakértő büszke, hogy lám a németek meg a csehek hogy víz alá kerültek, velünk ilyesmi nem fordulhat elő. A volt miniszterelnök fájlalja, hogy ezeknek is jutott árvíz, pedig semmivel ki nem érdemelték. A katonák bizonyos területeket annyira lezárnak, hogy magukat sem engedik be. Egy kicsit irigyeljük Prágát meg Drezdát, hogy mi már árvízben is másodosztályúak vagyunk. A külügyminiszter mit nem adna azért a diplomáciai sikerért, ha sikerülne az Elbát, vagy legalább a Moldvát a Dunába terelnie. A gátakat meg valakik csak megmagasítják, csendes áldozatossággal. Ismerjük-e ennek a nagyon vidékies hangzású versnek a dallamát?

Puskás Ferenc Stadion. Avató. Romot keresztelünk. Bár én még azt is el tudom képzelni, olyan váratlanul derült ki a felső karéj rossz állapota, hogy valójában a Zalaegerszegtől irigyelte el a pesti brancs a fővárosi sikert. És csak egyig tudnak számolni. Ezt most azért vallom be, mert nem hiszek a magam gyanújának, de borzalmas, szálnalmas szellemi nívón vagyok magam is, hogy ilyesmi megfordulhat a fejemben. Cselédek észjárása. (Mennyi ilyesmi fordul meg a fejemben. Állandóan irtanom kell a gázt.) Persze nem lepődhetek meg magamon (sem), hiszen a valóságos helyzet, vagyis az, amit annak tekintek pillanatnyilag, a romavatás tehát, a közönség fogadására alkalmatlan, omlásveszélyes, tátongóan üres stadionba invitálni megtiszteltetésül azt, akinek kedvéért mindig minden stadion megtelt, semmivel sem színvonalasabb (gaz)tett, mint az én képzelgésem szerinti.

Ha a valóság olyan valószínűtlen, miért ne hinnénk el a mégis csak földhözragadtabb valótant?

Széchenyi Gimnázium. Egy üvegpalota, valahol a lerobbant iparváros és a dombra fölkapaszkodott kertváros közötti senkiföldjén. Erre húzódott volna a jövő.

Ez az iskolacentrum készült el belőle. És ezt is folyton javíthatni kell. Mondjuk annyira, hogy a sportszarnoknál nehéz döntés volt, javítsák-e vagy újraépítsék.

Az igazgatónő monológja több óra. Gyereke megérkezése után is folytatódik. Alighanem páratlan lelki teljesítménye tartja fenn ezt az iskolát. Olyan menedzser tárgyalót, tanirodát mutat, olyan fényes, tipp-topp helyet, hogy mintha az egész városnyi lerongyolódottságot kellene ellensúlyoznia. Széchenyi kultusz, világbanki program, már kész beszéd a ballagásra, gondoskodás, harc, hihetetlen elszántsággal vívott harc minden apró sikerért. Mosolyogva.

Látom a fiát, törekeny kis kölyök, mintha az anyai szeretet mindenre képes volna. Világbékére is.

Miskolc Széchenyije. Micsoda teremtmény! A gróf egyszerűen beköltözött Miskolcra. A főtér közepén egy toronyban bezárva: egy bolond, aki mindenkinél tudósabb. A zilált öreg arc, amint épp a nagy szatírán mulat magában. Nem szobor, egy külön kis ház, külön lakóval. Itt vagyok Önök közt, köztetek lettem bolond, együtt kell kikapaszkodnunk innét!

Igen, a helyzetünk nem az ifjú mágnásé, nem is a nagy reformeré, nem is a forradal-

mat rettegve szolgáló arisztokratáé. Hanem a minden összeomlásokon túli, halálra szánt, ravasz öregemberé. Hogy van itt egy hibbant világ, ahol az önkény a világból a lelkekbe vonult vissza. Ott húzza meg magát. És váratlanul jó dolga lett. És váratlanul nehéz dolgunk van, hogy elzavarjuk saját kis hóhérait. Összeszoktunk.

Az öreg segíthetne ebben. Nála nincs mese.

Akárkivel beszéltem, senki sem szereti. Betolakodónak vélik. Mit zavarja itt a rémes pofájával az emberek nyugalmát? Ez nem is Széchenyi! Ez egy vén bohóc! Nyomatja itt a depressziót! Miféle szobor ez, a tér nagy része felől csak egy ormótlan, a tér tágasságát rontó építmény! Kinek kellett ez? Mit makacszkodott ez a Melocco, hogy vagy itt legyen, vagy sehol másutt? Miért ment bele a város? A lakók nem akarták!

Nem tudtam meggyőzni őket. Nem azt látták, amit én. Szégyen és dicsőség micsoda áldatlan pereskedése. Így lehet győztes csatákkal siettetni a háborús vereséget. Magyar találmány. A provincia ethosza.

Hungaroring. Amely révén benne vagyunk a világnaptárban. Hungaroring porban, sárban, takonyban, az egy hetes nagy rablásban, szemétben, hányadékban, lotyók habzó ölében.

Minden ünnepi riport ezt sugallja. Minden ünnepi riport mögött keresem a szakadékat.

Egy földadomb a diófa alatt. A domb mélyén könyvek. Idebent tisztaság és üresség.

Szigetváron keresem az utat a meg nem talált zsidó temetőtől a kollégium felé. Egy kis kertvárosban várok át. Valamikor a hatvanas-hetvenes években épülhetett a házak többsége. Épp olyanok, mint bárhol másutt a vidéki Magyarországon. Kocka, itt-ott kitoldva egy terasszal, szobával, és sátorfedő. Kőporos sivárság, némi kőműveses minta, csík, keret a két ablak körül. Valaha, a falunk első kockaházát gyönyörűnek láttam. A múltat eltörölte. A hatvanas évek eleje volt. Gyermekkori szerelmem szülei építették. Még kevésbé mertem szólni hozzá, még többet piszkáltam.

A sikeres beilleszkedés jele volt a kockaház. A szocialista falvaké. Sokáig imponáltak nekem ezek a házak. Szépek láttam az Új utcát, így neveztük, pedig volt becsületes neve is, ahol szinte csak ilyen épült. *(Mindig vágytam efféle konszolidáltságra. Emlékszem, hogy izgultam, amikor feleségem szüleinek a házához közeledtünk. Valami kockaház legyen legalább. Egek, nem nagy kívánság, nem vagyok telhetetlen. Ha már nekem semmi sincs. Aztán persze nem az volt. Sárfa-lú ház volt, gémeskúttal, toldva, korszerűsítve, nyári konyhával.)* Aztán egyszer csak elkezdett zavarni az egyhangúságuk. Talán azzal párhuzamosan, ahogy a nyugati családi házakkal összevetve megéreztem a szegényességüket, ürességüket, egyhangúságukat. Majd amikor a régi falusi házak kultúráját felfedeztem Erdélyben, aztán itthon is, akkor éreztem, hogy itt valami nagy baj történt. De hiába, még sokáig megmaradt bennem egyfajta röstellt, titkolt megbecsülése ezeknek az épületdobozoknak. Azt a viszonylagos jólétet tükrözték, mely nekem nem jutott osztályrészül. Meg valahogy az egyszerűségük, hogy ebben kell lennie valami történelmi győzelemnek, ahogy az üveg, az acél és a beton legyőzte az agyagot, a fát és a követ, úgy a kockának is van valami kézenfekvő fölénye minden tagolt, bonyolult formával szemben.

De Szigetvár valahogy segített tisztázni a dolgot. Ott-tartózkodásom minden pillanata a történelemről szólt. Meg az elveszett történelemről. Nem volt nehéz hát egyszerre csak megértenem, hogy ez a kockaház nem a történelem vége, még csak a falusi házépítési

kultúrának sem a vége. Ez is csak egy időszak szellemi terméke volt. Igaz, meglehetősen furcsa időszaké. A kockaház egy kultúra felszámolásának (illetve kényszerű elrejtőzésének) és egy civilizációs-modernizációs váltásnak a közös terméke.

Vízvezeték, fürdőszoba, bojler, vízöblítéses vécé, szén- vagy olajtüzelés, megemelt alapok, megemelt belső magasság, betonalapozás, alapszigetelés, általános villamosítás. Ezek az új lakások közös új jellemzői. Cserében viszont minden formaalkotó, életforma meghatározó, egyéni vagy kollektív ízlést tükröző, építkezési, kulturális hagyományt őrző elemet feladtak az építkezők. Meglehet teljesen önként. Önként azért, mert vonzó volt az új. Másrészt azért, mert a régi építési kultúrának nem volt ideje az új technológiai, civilizációs elemekkel kapcsolatot teremteni. Egy vályogházban fürdőszobát kialakítani? Félmegoldásnak tűnt. Kényszerűségnek. Igénytelenségnek. A régi házak tömeges eltűrése lelkiileg tehát meg volt alapozva. Szocializmus nélkül is. Viszont az már kétségtelenül a szocializmus terméke volt, hogy az ötvenes években az állam a falusi népesség jövedelmét erőszakkal elrabolta, és csak a szövetkezetesítés után engedte lassan növekedni. A házépítés ügye tehát, mint nagy egyéni pénzkoncentrációt igénylő vállalkozás, nem a családtól függött már a régi módon, politikai döntéstől függött. Ennek következtében nem is azok építettek először házat, akik a szövetkezetekben dolgoztak, hanem akik az iparban. Ők azonban, akik mintát teremtettek, magától értetődően már nem a falusi hagyományok alapján álltak, többnyire minden reggel a városba utaztak, nem akartak falusias házat építeni. Volt aztán persze kifejezetten kampány is. A régi ház fala, amint búzlik a múlttól. El tudom képzelni. *(Én a falu legszebb házában laktam, de erről sejtetemem sem volt. Talán azért, mert a konyhánk harmadát elfoglaló padlásfeljáró volt a kamrapolcunk, alatta meg a fürdőszobánk egy zománcozott lavór, és a vécénk egy bádögödör. Hatan éltünk egy szobában nagyapám házában. A bolthelyiségbe a postás és családja volt beszállásolva. Hiszen bőven volt hely, vagy mi a rosseb. Igen, a nagyszobában és a középső szobában hárman laktak mindössze, nagyapám, nagynéném meg nagybátyám. De különben rémesen zsúfolt volt az a két szoba is az elköltözött, messzi városokba kényszerült nyolc további gyermek valahai otthonaként. Csordultig volt a ház a múlttal.)* Mindez mégsem lett volna elég, hogy azt a brutális lemeztelenedést előállítsa, ami megesett. Az emberek már csak megszokásból is megkívánták volna a régi mintát az új háznál. De nem jött semmilyen minta. Hanem jött a félelem, a rejtőzködés. Mindent arcvonást el kell tüntetni. Mindenhol. Akkor nem lesz baj. Ez volt a korparancs. A lehető legkevésbé szabad látszani. Ha már magánház, ami már eleve kissé gyanús, akkor legalább a lehető legkevésbé különbözzék más magánházaktól. Ne áruljon el semmit azokról, akik lakják. Hallgasson, legyen néma. Ne árulkodjon semmi jellel hitről, ősről, babonákról, gyengeségekről, vágyakról. Így született meg a kockaház, így lett a falusi házak többsége egy pocskék lelkületű kor direkt szellemi gyermeke. Egy korszerűsítésbe csomagolt összeomlás. Egy modernizációs kiürülés. Egy funkcionista dobozolás, háztól lélekig.

Nem tudom, nincs kedvem gondolkodni rajta, hogy a régi világok urai is éppolyan bunkó módon intézték volna a világ közügyeit, mint ma az Egyesült Államok. Mai elnökének rémes vidékiessége közhely. Primitív tehénpásztoros tempója, észjárása, vérmezsége, korlátoltsága szintúgy. Ízlésem szerint már védeném, ha védhető volna. Nem tudom, a világ központjából sugárzó kultúra mindig ilyen erőszakos, lehengerlő és szellemtelen lett volna, mint Hollywoodé? Nem tudom, a legerősebb mindig ugyanilyen gátlástalanul érvényesítette-e legönzőbb, legközönségesebb érdekeit, mint az amerikai ipari-katonai-hatalmi lobby?

Persze álszent kritikusai sem lelkesítenek. Nem vagyok oda saját fanyalgásomtól sem. Nagyképű falusi duma. Ha kicsit is közelebről ismerném, nyilván nem volnék ilyen nagyokos. De a tévé közvetítette szellemi és morális perverzió lenyűgöz és elborzaszt.

A szellemi világban manapság semmibe vett iskolának köszönhetem, hogy a köztársaság első tíz évét tisztességgel megúsztam, köszönő viszonyban maradtam magammal. Az iskolának, mely már rég nem társasági téma, ahová többnyire kiselejtezett, versenyképtelen fiatalok kerülnek mostanában, akik néha annyira elesettek már, hogy észre sem veszik, hogy valójában a sors kegyeltjei. Mert az iskola még a világi harcok prédájaként sem lett olyan elvadult, gazos, csalános, tüskés hely, mint ez a tarvágás utáni édes haza.

Az augusztus 20-ai tűzijáték árvíz miatt lefújva. Rendben. Pótlólag megtartva valamikor két hét múlva. Együgyű disznópásztor viselkedik így, aki hajnalban akkor is elindul a csordával, és akkor is csattogtatja a cifra ostorát az utcán végig, ha rég kolbász és hurkatöltelék lett már az utolsó jószágból is. És akkor is fújja a kürtjét, amikor csak a gyerekek rőfögnek az ablaka alatt.

Tüntetés a köztvé feléért. A köztvé mint politikai zsákmány. Csákánnyal, ekrazittal, ékkel, pajszerrel, légkalapáccsal a köztársaság felépítéséért. (Persze óriási dolog, noha lelkendezni nehéz e fölött, hogy itt még minden eszköz csak képletes.) Az a fiatalember az akció vezére, aki egy évtizede még a köztársaság legtehetségesebb fiatal politikusa volt. Akit felfalt, bekebelezett, mindenéből kifogatott magával hozott kulturátlansága. Melyet egyetemistaként a legjobb helyeken és a legjobb koponyáktól sajátított el.

Miniszterek titkosszolgálati múltját vizsgáló parlamenti bizottság. A bizottság elnöke Mécs Imre, a halálraítelt. '56 szent embere. És most Torgyán és Grespik doktorok közéleti bohócmutatványainak sápadt, öreges, izzadságos, penészszagú változataival áll elő. Közéletünk bábseregének egyhangúságáért különös kárpótlás a gyanúsán csillogó szemű autochton világmegváltóink cifra produkciói.

Fót, a híres gyermekváros. Volt egy labdás tüntetés a fővárosban az Erzsébet téren, a nemzeti gödör helyén elkészült új park átadásának késleltetése miatt. *Több száz* labdával. A labdák nem kellettek senkinek, végül valaki fején találta a szöveget, és elküldték az összeset a gyermekvárosba. Szép pöttyös, csíkos gumilabdák. Ó, milyen boldogan játszanak majd velük azok a szegény árvák! Akik most éppen *kilencvenen* vannak. És a többségük tizennégy év fölött, túl már a pöttyös labda koron. Hiszen a gyermekvárosnak vége már egy ideje. Noha, mint az eset tanúsítja, a központi koponyákban amúgy még nagyon is létezik.

Ugyanott. A gyermekközpont igazgatója hallatlan küzdelemben tíz év alatt felszámolt egy nevelési kohászati nagyüzemet. Tán az ország egyetlen szocialista intézményét, melyben az ideológia, noha meglehetősen költséges és pazarló módon, de termelőerővé vált. Az eszme testté lett. Hogy aztán ez most jó volt-e vagy rossz, hagyjuk. Mindenesetre az átalakítás elkerülhetetlen volt. Nemcsak azért, mert a reprezentatív szocialista intézmény fenntartása nem illett a köztársaság programjába, hanem azért is, mert a nagyüzemi nevelés kora is lejárt. Lakásotthonos rendszer jött, a családi nevelés helyettesítésé-

nek, pótlásának, szimulálásának különböző változatai. A gyermekvárosból nagyjából egy kis speciális nevelőotthon maradt. Az igazgató kérte a felmentését, a folytatáshoz másféle szakértelem kell, mint az övé. Amit vállalt egykor, azt bőven túlteljesítette. Kemény érdekellentétek közt kellett egy szakmai programot teljesítenie. Egy harcos pedagógiai pálya folytatásaként.

A horgász a tó partján meg azt mondja, hogy mély zsebe volt, aztán most elcsapták. Iszappal tele a szájunk, az agyunk, a fülünk, a szívünk.

Különben ugyanez az igazgató úgy védte meg a gyermekcentrum függetlenségét a kerítés körül ólálkodó helyi önkormányzattal szemben, hogy megszerezte a grófné történelmi jóváhagyását a gyermekvárosra. Mondhatni kissé megkésett, de a rohamozó várost a sorsdöntő pillanatban feltartóztató lelemény volt ez. Az ötlet ötletet szült, s az ifjabb Károlyi hazatért a feleségével, s most a régi családi kastélya egyik szárnyának bérlője. Tele jótékonykodó buzgalommal.

Hogy aztán miért is kellett az igazgató úrnak megvédenie a kastélyt épp az ellen a város ellen, mely eleget kínálódott a kerítésen belüliek bizarr kiváltságaival, azt talán az igazgató úr sem tudja magának megmagyarázni.

Tavaly, tavalyelőtt ihletett augusztus huszadikáink voltak a mi kis városunkban, Monoron. Mindannyian meglepődünk és meghatódunk, mennyien gyűltünk össze az estére, a saját kis tűzijátékunkra. Pesttől egy szusszanásra vagyunk, aki nagyon szereti ezt a durroztatást, könnyen beszaladhat. Tehát aligha pusztán a látvány csalt ki bennünket a főtérre. Sokkal inkább az, hogy ez most a miénk. S ennek a birtokos névmásnak a jelentését voltaképp odakint fedeztük fel saját furcsa érzéseinkben, mások arcának szelíd, várakozó kontúrjaiban. Ha polgármesterünknek lett volna találó szava hozzánk, ha kedvesen táncra invitáltak volna minket, tán még egymás kezét is megfoglaltuk volna. Annyira bársonyos volt a levegő, annyira szabadok voltunk magunktól is egy pillanatra.

De a polgármester nem találta a megfelelő szavakat, a zenekar meg a megfelelő zenét, és a gyerekekkel előadott bevonulás is idéetlen volt. Nyilván sokan észrevettük az angyalt, aki elszállt fölöttünk, de senki nem akadt a hivatalosak közül, aki tudta volna, mi a teendő, ha egy város éppen önmagára eszmélhetne.

Aztán az idén már nem volt kísértés. Nem volt varázslat. A bizonytalan minőségű és állagú zene lakodalmas rockra váltott, bekaptuk a legyet, elszállt az ihlet, csak a gyerekek kedvéért jöttünk ki, nem néztünk egymásra, nem nagyon kavarogtunk, letudtuk ezt az estét a négyszázötvenes lufi helyett, melynek speciel legalább jó hosszú volt a zsinagye, egy kis gumicukorral.

Gyulával vitatkozunk az ünnepi este árnyékában. Hogy kell-e ide folyóirat, ebbe a városba a minden helyett, ami innen hiányzik. Én azt mondom, olvasó sem kell, és a város is az, az lesz, aminek tekintjük. Ő meg, aki hűséges festő krónikása az elhagyott világnak, egy régi elveszett történet utolsó emberi vonásainak, mást mond. Mit számít itt bármi, épp itt, minden arc ugyanaz ezen a százezer négyzetkilométeren. Mit számít, hol rögzítjük.

És akkor a vitába élkelődik egy hölgy. Képet akar venni Gyulától: mert hogy eladta a meglevőt. És mindegy, hogy milyen kép. Jó olcsó legyen. Különben a szobába lesz, amit most halvány zöldre festettek, a függöny meg piros. Akármilyen kicsi is jó. Nem baj, ha van rajta valami hiba. Amúgy most műtötték, elég csúnya folt maradt, de majd elmúlik. És ez a ruha, ami rajta van, milyen, és miért nem másmilyen. Olyan kép is megfelelne,

ami nem kellett senkinek, őt az nem zavarná. Csak legyen megint egy kép tőle. De tényleg.

Elpusztult a Cili macskánk. Cili volt, noha kandúr. A kukoricák közé temettük, Eta volt a segítség, hiszen neki volt nagy barátja. Csúnya tetem volt, zacskóba rejtettem, de mutattam, hol is van a feje. Mikor a gödörbe került, még nyikkant egyet. Szívesen letagadnám, nem is említeném, de Eta kérdezte, hogy ez meg miféle hang volt.

Virágot is kapott, aztán a lányom kaparta rá a földet a kapával, kissé ügyetlenül. Majd egyszer csak ott hagyott. Nem tudtam, hogy miért, de nem volt olyan éles mozdulat, hogy megfejtést követelt volna.

Mindentek néhány hete. Ahogy az imént mentem hátra a kukoricásba, hogy főzhető volna-e már a termés, a macska tisztásán ágakat látok. Csak annyi világos először, hogy nem lehetett így. Hiszen elegyengettem a földet. Aztán a száraz ágakból egyszerre csak összeáll a név, a CILI. Meg a név alatt egy kicsike kereszt.

Megoldódott a vigadónk sorsa. Művész kávéház lett belőle. S tényleg. Kiállítás kiállítást követ, a háziasszony nagyon iparkodik. Micsoda remek fordulat ebben az önállótlan, kallódó nagyfaluban, ahol Petőfinél és Baranyi Ferencnél tovább még nem jutottunk. Ahol a kultúrán sem takarékoskodni, sem kultúrát bőkezűen támogatni nem tudunk. Vagy egy csonkolt kéz lesz belőle, mint a negyvennyolcas emlékmű, az esküre emelt kézfejjel, vagy egy zsugorított Kossuth-szobor. Vagy olyan anyagpocskéolás, mint a bronz, márvány és kőhalmokból álló háborús emlékmű.

Itt valahogy mintha a fontos emberek levelezőn végeztek volna mindannyian, mintha ez a kikötés a vezetői állásokhoz. A levelezőn meg csak a lényegtelen dolgokra volt idő. Ezért hiányzik nálunk az íz, a szellem, az ötlet mindenből, mindenhol?

Ez esetben sincs másként. Megnéztünk három megnyitót. Mindegyiket legalább háromszor nyitották meg, talán a kétségeket elfojtandó, s legalább háromszor annyi zenével, verssel színesítették, mint amennyit elbír egy átlag magyar.

Olyan város vagyunk, hogy itt alighanem közmegegyezés formálódott arról, hogy a kultúra, ha kiszálláson van nálunk, követhetetlen, értelmetlen, terjengős, álmosító, láb- vagy fenékszibbasztó valami. És milyen szép tőlünk, mekkora áldozat, hogy rendszeresen kibírjuk. Érthető, hogy csak kevesek képesek erre a hallatlan erőfeszítésre és áldozatra, csak a legjobbak. Hősi kultúra hősi közönségnek.

Molière Fösvénye Zalaegerszegen. Sinkó László vendégszereplésével. Lehet, hogy Molière kopott, unalmas, halott, merev, sablonos, poros, szellemtelen vidéki drámaíró?

Shakespeare Makrancos hölgye Miskolcon. Nagyon fiatalos a szabás. Ordítóan abszurd, hogy egy ilyen haszonleső, öntelt macsó kedvéért ma akadna-e épeszű lány, nem egy szellemes, okos makrancos Kata(!), aki önként törleszkedne hozzá mindazok után, amit elkövet vele szemben. A színésznő mindazonáltal úgy tesz, mintha természetesen cselekedne. Női énjét adja érte. (A fiatal közönség meg úgy lelkesedik, tapsol, mintha végre helyreállna a világrend.) Lehet, hogy Shakespeare is elviselhetetlen? Ingerlően ostoba?

Mezőtúr. A vidék jeles juhásza. Páratlan kolompgyűjtemény a műhelyében. A szászámok szigorú rendben, szinte minden mesterséghez való akad. A szobákban képek Ferenc Józsefről, Jézuskáról, Kossuthról, édes idillekről.

Az udvaron pulykák, tyúkok, kacsák, mindenféle jószág. A juhász úgy ül most is, mintha csak beszaladt volna a városba, és máris menne vissza a nyájhoz. (Pedig már nyugdíjas, nyáj sincs, állni is nehezen tud.) A bajusza pedig egyszerűen káprázatos. Mintha nem viselné, hanem hordozná. Felesége meg mintha tényleg az élete párja volna. De hiába, most ott ülnek mindketten bent a szobában. Nem lehet velük beszélni. Illetve csak úgy, hogy nem néznek rád. Ott hagytak a konyhában szó nélkül. Ülnek és merednek a szoba másik sarkába. A kedvenc sorozatuk megy. Az a kurva képes doboz mindenkit kiforgat a vagyonából.

Lenti. Határőrbesúgófal. A kiszekált költőt két évtized után meghívják, de nem akad senki, aki bocsánatot kérne tőle. Vagy legalább szóba hozná a dolgot. Állítólag ma is mindenki mindenkit figyel. Megfigyel, megles, szemmel tart. Itt ez a szokás, ez lett a tradíció, mint másutt a busójárás vagy a bikaviadal.

Miközben itt lopva ki-kibújnék a falusi bőrömből, talán észrevették a sorok közt kifröccsent maltert, elpotyogtatott kavicsokat, a le-lecsöppent meszet. Be is hallatszódhatott a diófa alól a betonkeverő zúgása is. Meg ahogy édeseim a könyveket csapkodják össze az ablak alatt, finom szellemi ritmusban, a port eltávolítandó. Mert miközben barangolok itt búslakodva az emlékeimben, épp elkészül a házunk. Tizenkét évvel az alapok ásása után végre remény van úgy visszaköltözhetni, hogy talán jöhet egy lélegzetvételnél szünet, és nem kell a nélkülözhetetlen és halaszthatatlan nélkülözését és halasztását megoldanunk. Kicsit furcsa ez így a halálfélelmek bozótosaihoz már egészen közel. Szóval vagyok én itt vidékieket is vidékies irigységgel figyelő alak. Sok gyűlt föl bennem. És még attól a gonosz sziszegéstől sem tudok megszabadulni, hogy nekem ez járt.

Mindeme boldogságot egy kölcsön tette lehetővé. Kedvezményes kamatozású, felújításra, korszerűsítésre folyósított jelzálogkölcsön. Az OTP helyi kirendeltsége úgy bánt velünk (miközben pimasz módon többször leszedte a maga sápját, például a kétperces – önbecsülésünkbe gázoló eredményű – házárték-becslés harmincezerbe került), mintha az orruk előtt loptunk volna ki pénzt a templomi perselyből.

A nagyjelenet külön harmincezerért a közjegyző előtt zajlott, ahol a fiókvezető és a jegyző asszony páratlan részletességgel és aprólékossággal ismertették, hogyan lesz majd övük a házunk nem fizetés esetén, hogy szerelnek le minden fondorlatot és ügyeskedést, és úgy ki leszünk penderítve, hogy csak úgy nyekken. Minden trükkünk ezer évre előre le volt leplezve.

Nincs vaj a fülünk mögött, egyetlen fillérrel nem maradtunk soha senkinek adósa, most mégis megrettentünk, beleizzadtunk. Muszáj volt egy kis mucai hangoskodással, méltatlankodással zárni a szertartást. Hát még mindig mindenki mindenkibe belerúg, ha büntetlenül teheti?

Azt írja Egri Károly nyugállományú mérnök ezredes úr a Népszabadságban megjelent olvasói levelében, hogy ez a „Fidesz Jugend” tán még majd az életére is tör, amiért (holott) ő fagyban sárban, megalázóan alacsony illetékért dolgozott, teljesítette a kötelességét évtizedeken át.

Az írásra nem érkezik válasz. Ma szabad így viccelődni. Az ezredes úrnak nem tűnik fel, hogy az ő idejében nem volt szabad. Pontosabban, ha ő annak idején is így viccelődött a kellemetlen, arrogáns, erőszakos, érhetetlenül viselkedő, okoskodó közlegényei

rovására (és miért ne tette volna, hisz büszke életútja töretlenségére, épp satirikus kedve, humora lenne csak öregkori?), akkor az efféle viccelődéseivel alaposan megkeseríthette akárhány fiatal életét.

Annyira sikerült a rendszerváltás szellemi színvonalát lesüllyesztenünk, hogy az ezredes úr azt gondolta, elérkezett a közírás ideje. Szabadon gyűlölhét, amiért egykori elfojtásai átszivárognak a meggyengült gátakon.

Káprázik a szemem. Elvadult jobboldalunk és baloldalunk mintha egyugyanazon alsóvárosi alapszerv tagságának tébolyult frakciózgatása volna. Annak megfelelően primitív és engesztelhetetlen.

Majd mindenütt a legszebb házakat viselte meg legjobban az idő. Vagy ők húzták legtovább?

Göcseji csapáson. A faluban épp templomot építenek. Négyszáz éve, amikor felmenekültek az erdőkbe a helyiek a török elől, akkor pusztult el a régi. A hívek már megint nagyon fogytán, mint annak idején. Az új templommal szemben az iskola épülete. Legutóbb egy holland cég bérelte, hullazsákokat készített itt.

Sanyi bá' romos háza aligha pártszékház nem lesz. Most a teraszt akarja épp befedni. Már a bejárat fölött egy szakaszon az ereszt együttes erővel ki is cserélték. Noha másutt méteres lyukak benne, ahogy a cseréptető is hiányos, és persze a negyven éves vakolat sincs igazán jó állapotban. Noha az egész telket lepi a gaz, előnti a szemét, hatszáz bódéjában patkányok tanyáznak. Öreg már Sanyi bá', alig csoszog, oda fényes tenorja is, ki ismeri már föl a foltos alsóban a valahai jeles személyzetist, ám konspirációs, pártosodási szenvedélye úgy látszik töretlen.

Gyimót felé az úton sok fán fagyöngy. Épp olyan bokrosodás ez, mint hazai gyarapodásunk. Vagy tán azért mégsem.

Kákicson a vasúton túl van a temető, egy kis emelkedésen, benne Kiss Géza lelkész úr sírja. Csend. A falu, mely halálra ítélte magát, melyet halálra ítéltek, kiszenvedett. És mégis él. A sír mellett és a temetőben mindenféle szabadon tenyésző nárciszok.

Széchenyi István és Károlyi István grófok és druszák előttem lovagolnak Gödöllőről Fótra. Fótról Gödöllőre. Beszélgetnek. Ha lehet lovaglás közben beszélgetni. Én meg biciklivel utánuk. Hallgatóznék. Ha sikerülne.

Körmendi Lajos

Itt lent, elásva

Pl.

Vegyük például K. városát.

Többek között azt mondja a város, hogy ő szeretettel fogadta a Pestről Debrecenbe hurcolkodó kormányt 1849 elején, vendégül látta Kossuthot, a minisztereket, sőt a szabadságharc hátországaként, néhány másik vidéki kisvárossal és faluval együtt, kiteleltette a honvédsereget is.

Egyebek között azt is mondja a város, hogy a második világháború után sok embert adott a főváros újjáépítéséhez.

És még azt is mondja a város, hogy 1956-ben teherautókkal hordták a forradalmároknak és a szükségét szenvedő pestieknek a tejet, kenyeret és egyéb élelmet.

És azt is mondja még K. városa, hogy nem múködhet jól az az ország, amelyiknek a fővárosa lenézi, leszólja, vállon veregeti, megveti az őt felnevelő vidéket.

Lent

Egy K. L. nevű (ahogy ott fönt, a honi Olimposz lakói mondanák) vidéki surmónak akkor már volt távmásolója. Budapestről érkezett vendége csodálkozott is. Telefax egy vidéki magánlakásban? 1990-ben? Akkor még csak egy-két cégnek volt ilyen praktikus szerkezete a kisvárosban. Akkor még sűrűn bekopogott valaki K. L.-hez, hogy adjon le egy-egy hivatalos levelet, egyebet, csak úgy, szívességből.

Ültek, beszélgettek a vendéggel. Nem vagy te itt magányos, kérdezte a vendég. Nem temetted el magad vidéken? Van kapcsolatod Pesttel? A világgal?

Miért? Pest a világ?

Ekkor megcsörrent a telefon. Valaki távmásolón küldött üzenetet Kantonból. Kínában dolgozó barátja nevét olvasta K. L. a papír alján.

Ez kissé mintha meglepte volna a vendéget. Azért csak faggatta tovább. Nem lenne jobb neked Pesten, mint vidéken? A tűz közelében? Az irodalmi élet központjában?

Ismét jött egy fax. Ezúttal Washingtonból, egy K.-ből elszármazott férfi kérte meg valamire a házigazdát.

A vendég szeme eléggé kikerekedett. Sokáig kereste az újabb kérdést, ám mielőtt megtalálta volna, újból papírnyelv tekeredett ki a távmásolóból: K. L. tatár barátja üzent Londonból.

Na, hát így élnek egyes surmók itt vidéken. Mint látható, elásva.

Szótár-túra

Vidék.

Hegyes vidék. Sík vidék. Erdős vidék. Mocsaras vidék. Dombos vidék. Borvidék.

Szép vidék. Csúnya vidék. Magyar vidék. Búzatermő vidék. Unalmas vidék. Alvó vidék. Bájos vidék.

Vidéki.

Vidéki ember. Vidéki iskola. Vidéki kórház. Vidéki kultúra. Vidéki lap. Vidéki közösség.

Vidéki rokonok.

Vidéki költő. Vidéki író.

Vidéki élet. Vidéki nyugalom. Vidéki unalom.

Vidéki színvonal.

Hangos, mint egy vidéki.

Csiszolatlan, ízléstelen. Vidéki elegancia. Vidéki ízlés. Vidéki modor. Vidéki íz.

Vidékre lejönnek. Vidékre kiszállnak. És mily tragédia: valakit kitesznek vidékre. Vidékre helyeznek.

Vidéki látogató. Vidéki hírek.

A jó vidékiek!

A vidéki ember felmegy Pestre. Ott aztán megjegyzik: megérik rajta a vidék.

Vidékies hangulat. Vidékies utca. Vidékies házak.

Vidékies alak. Vidékies beszéd. Vidékies modor. Vidékies felfogás.

Vidéki.

Mucsai.

Tájékozatlan, parlagi, műveletlen, hátramaradt, csökkent, sivár.

Mucsai muki.

Egy mufurc mucsai.

Ki és mi?

Vidék. Jasnaja Poljana?

Vidéki. Tolsztoj?

Ezen morfondírozik K. L.-hez ellátogatva egy bizonyos S. M. mester, aki békés-csanádiból balatoni regényíróvá avanszált. Mindjárt előkelőbben hangzik, nem? Ám ez a lényegesen nem változtat, S. M. a belvárosból nézve még mindig (ahogy a Váci utcában mondanák) vidéki fazon.

És Madách Imre? Vagy Móra Ferenc? Vagy Nadányi Zoltán?

Ezt pedig a meglátogatott K. L. bolházza elő emlékezetéből, ám mindjárt folytatta is a csendes tűnődést.

Vidék. Mezőszilas? Debrecen, Bocskai-kert? Békés? Hódmezővásárhely? Sajkód?

Vidéki: Németh László? És amikor a fővárosban élt?

Csak a példa kedvéért.

Tehát?

Bálvány

A K.-ban élő Gy. S., díjakkal agyonterhelt szobrászművész, két köztéri szobor mintázása és kiöntése között, arról beszél K. L.-nek, hogy a régi kunoknak csodálatos szobrászata volt.

Ahelyett, hogy a nem-vidékieket, a fővárosiakat bálványozná, jön itt a kunokkal.

A kunok földjén mivel jönne?

Úgyhogy megismétli: a régi kunoknak csodálatos szobrászata volt. Bizonyosság erre a Közép- és Belső-Ázsiában található rengeteg kőbálvány, amiket kunbabák néven ismernek sokan.

A kunoknak, a Kárpát-medencében, a Tisza árterén való megtelepedésük után, nem

volt többé kövük, ám a bálványok faragásáról nem szoktak le: a kőbálványok stilizált változatát fából faragják ki, s kapubálványnak használják. A temetőben is látni jó néhány bálványszerű sírjelet.

Ugyanúgy faragják ki, mint a régi kőbálványokat: fentről lefelé haladnak. Gondosan megmunkálták a szobor fejét és törzsét, ám a lábra nem mindig marad elegendő anyag. Ezért olyan rövid a lába a régi kun kőszobroknak. A kapubálványoknál is hasonló arányok figyelhetők meg, magyarázza Gy. S. szobrász, aki persze ugyancsak vidéki csákó, ahogy ezt a pestiek mondanák.

A belvárosból nézve azonban efféle bálványok nem is léteznek. Vagy, ha mégis, mi-nek?

Relatív

Bécsből nézve a pesti belváros már alighanem vidéknek látszik. Talán még Prágából nézve is.

Berlinből nézve talán már Bécs is a gyepű része, Budapest pedig szinte már maga a Barbaricum.

Párizsból nézve az öntelt franciák számára Budapest alighanem valami véletlen légszar lehet a térképen.

Londonból nézve összetévesztik Bukaresttel.

Egy kérdés New Yorkban. Homlokráncolás.

Budapest? – vakarja a fejét az illető. Van ilyen?

Van.

Megint töri a csürhejárást.

Akkor talán Ázsiában?

Nos, akkor ki itt a vidéki?

Lét

Bizonyos H. J., persze K.-ban élő (ahogy a fővárosiak mondanák) vidéki csóka, egyéb-iránt gondolkodó, érdeklődő ember, elmegy K. L.-hez rendes szokása szerint, iszik egy kávét, esetleg ásványvizet, és hangosan töpreng. Efféléket mond.

Mi volt az ősrobbanás előtt? A természettudomány legújabb eredménye szerint a világegyetem ősrobbanással kezdődött. Kézenfekvőnek látszik tehát, hogy semmi sem volt az ősrobbanás előtt. Ebből az következik, hogy az ősrobbanás során a kozmosznak a semmiből kellett keletkeznie. Az univerzum semmiből való származtatása azonban elfogadhatatlan, mert elgondolhatatlan. A semmi sem volt megfogalmazás nem egyszerűen pontatlan, hanem hibás. Arra utal ez a gondolat, hogy még a semmi sem létezett az ősrobbanás előtt. Arra utal, hogy csak az abszolút semmi létezett akkor.

Az abszolút semmi létezésének feltételezése azonban már önmagában ellentmondásos. Az abszolút semmi, és létezése, mint lét, egyidejűleg elgondolhatatlan, tehát az abszolút semmiből a világegyetem megszületésének levezetése nem lehetséges. Nyilvánvaló, hogy az ősrobbanás előtti semmi nem abszolutizálható.

Miután a semmi nem tekinthető abszolútnak, szükségképpen relatív kell, hogy legyen, azaz vonatkoznia kell valamire. Kézenfekvő, hogy nem vonatkozhat másra, csakis az ősrobbanást követően létező univerzumra, az univerzum lényegét képező anyagra. Miután az abszolút semmi, mint létezés gondolatilag teljességgel kizárt, az ősrobbanás előtti relatív, az anyagra vonatkoztatott semmi pedig természettudományos tény, szük-

ségszerű annak feltételezése, hogy az ősrobbanás előtt léteznie kellett valamilyen létformának, amelynek a lényegét nem az anyag képezi.

Erről az anyagtalan létezésről közvetlen módon semmi nem tudható. Csak közvetett ismereteink lehetnek róla, az anyagi világgal történő összehasonlítás révén.

Az anyagtalan létezés szükségképpen nem rendelkezik az anyaghoz tartozó tulajdonságokkal. Miután a tér és az idő az anyag tulajdonságai, az anyagtalan létezés nem képzelhető, nem gondolható el, csak tér és idő nélküli létezőként. Az anyagtalan létező időtlenségéből következik legfontosabb tulajdonsága: nem keletkezett, öröktől fogva van, örökké létezik.

Az ősrobbanás során az anyagtalan, örökké létező lehetett csak a keletkezett univerzum oka, csak belőle keletkezhetett, és általa formálódhatott a kozmosz. Az univerzum oka és magyarázata nem lehet más, csak az anyagi létezést megelőző, örökké létező anyagtalan létezés.

Az univerzum, szükségszerűen, belőle keletkezett. Az univerzumnak, nem gondolható el másként, a részét képezi. Jelen van az univerzum természeti törvényeiben, s halandó, pusztulásra ítélt anyagi világunk halhatatlan állományát képezi. Az élettelen anyagi világ fejlődésének, formálódásának, az élet keletkezésének folyamatos letéteményese, információ-hordozója.

A világ keletkezésének, létezésének, alakulásának végső oka és magyarázata nem lehet más, csak az örökké létező. A semmi, kitüntetetten pedig az abszolút semmi, a világ keletkezésének alapjául, magyarázatául gondolatilag ellehetetlenült, és átadta helyét az anyagtalan létezés abszolútumának.

Abszolútum, mert minden csak belőle keletkezhetett, minden csak általa alakulhatott, fejlődhetett, alkalmazkodhatott.

Abszolútum, mert öröktől fogva, örökké létező.

A természettudomány egy stabil pontot adott a léttel kapcsolatos elmélkedés számára. A világ keletkezéséről szóló felismerés, az anyagnak, mint abszolútumnak a szerepét elgondolhatatlanná teszi. Az anyag, amely a mi világunk lényegét képezi, csak a háromdimenziós világ számára jelenti a mindenség alapját. Érzékszerveink számára hozzáférhető, szellemünk számára a törvényei megfejthetők. Oka és magyarázata azonban az anyagtalan lét örökkévalóságában keresendő.

Tehát: mi volt az ősrobbanás előtt? Az volt, ami most is van, s azután is lesz, hogy a halandó világ megsemmisült: az örökkévalóság létezése.

Effélét mond ez az univerzum alvágén, a Föld hátsó udvarában, a lesajnált magyar vidéken töprengő Szókratész.

Innen nézve van értelme a vidékiséget firtató kérdésnek?

Csatári Bálint

A vidékiségről általában és konkrétan

A vidék kutatásának és fejlesztésének európai hangsúlyai

A XX. századra jellemző átfogó, globális – a gazdasági, társadalmi és települési folyamatokat átható – urbanizációnak két jellegzetes és jól megkülönböztethető térszerkezeti egységét alkotják a városi és a vidéki területek. A „vidékek” – különösen a városiasodás első szakaszaiban – mondhatni, hogy csak „elszenvedték” e rendkívül erős intenzív térbeli átalakulás hatásait. Agrártársadalmi válságjelenségek, elvándorlás, elnéptelenedés, elöregedés, periferizálódás voltak e hatások legfontosabb vidéki-falusi jellemzői.

Ezért is fordult egyre nagyobb figyelem, a fejlett világ urbanizációjának erőteljes „koncentrációs” szakaszai után, az 1970-es évektől, s főleg a nyugat-európai országokban a „nem városi területek” átalakulása, modernizációjának lehetséges megoldásai felé.

Hazánkban lényegesen megkésve és az államszocializmus befolyásolta kényszerpályán haladtak e változások. Így igazán csak az utóbbi években merültek fel teljesen hasonló „vidéki tünetek”, s fordult nálunk is a szakmai érdeklődés e területek felé.

Bár ezekre gyakran erőteljesen „rávetül” a politika. Nemcsak a bűvópatakként előtörő népi-urbánus viták jelentek meg ismét a rendszerváltozás után, hanem a magyar értelmezésben „a Budapesthez viszonyítva a nem budapesti Magyarország egészében egy vidék” politikai és köznapiság értelmezése is gyakran okoz problémát a vidékiség érdemi megítélését illetően.

Érdekes kérdések sora vethető fel arról, hogy hazánkban – időben és térben megkésve – mennyire hasonlóan jelennek meg illetve játszódnak le a mai „modern” vidéki térfolyamatok.

A fejlett európai régiók első nagy megoldandó problémája e téren, nagyjából az 1960-as években – kétségtelenül az agrártermelés, a föld- és területhasznosítás alapvető átalakításának szükségessége volt. Ez követte a vidéki térségek relatív előnyeinek általános felértékelődése, majd ennek következményeként ezen országok táj- és természetvédelmének tudatos, tervszerű fejlesztése.

A másik nagy átalakulási szakaszban – elsősorban a város és vidék közötti jó elérhetőség esetén illetve az infrastruktúra területi színvonalának részbeni kiegyenlítődése nyomán – először az ingázás, majd az általános agglomerációs és szuburbanizációs jelenségek vidéki terekre történő kiterjedése, a lakó-, később pedig a rekreációs jellegű új falusias funkciók (pl. második otthonok) e térségekben való gyors megjelenése és gyarapodása jellemzik e változásokat.

Harmadsorban, s nemcsak a hazánkban, áthatják e vidék-vitákat a városi tömegkultúra és a falusi/vidéki tradíciók ellentétei és ellentmondásai, a jövedelmi és társadalmi esélykülönbségek „újratermelő” növekedése, s az ezekből levezethető, részben térbeli/települési, részben társadalmi, részben politikai jellegű konfliktusok összessége is.

A vidéki, falusias térségek fejlesztésének első kulcskérdése a fejlett Európában is az volt, mint ami manapság nálunk is felmerül. „A vidék és a falvak jövője a különböző természeti környezeti, gazdasági és szociális körülmények között folytatható agrártermelés objektív nehézségeinek megoldásától függ.” – írja egy francia szerző még a hatvanas évek elején (George 1963).

A hetvenes évtized e témát átfogó angol egyetemi tankönyve már három, az előbbinél sokkal szélesebb rurális problematikát tárgyal. A vidék elnéptelenedését, majd egyes térségekben az „újranépesedését”, az ingázás és a társadalmi mozgások, kapcsolatok kiteljesedését, illetve a növekvő rekreációs és tájfejlesztési igények okán egy konzekvens tájtervezés és vidékfejlesztés szükségességét (Clout 1972).

Kiváló elemzések sora foglalkozik a vidéki terek és települések elérhetőségével, mint alapproblémával, illetve a falusi, kisvárosi ellátó-szolgáltató „kulcstelepülések” tudatos fejlesztésének szükségességével (Mosely 1979).

Az 1980–90-es években az e témával foglalkozó szakirodalmi munkák – amelyek már a csaknem másfél évtizede tartósan érvényesülő és részben sikeres vidékfejlesztési beavatkozások nyomán születtek – egyértelműen a sokoldalúan megközelített és megfogalmazott környezeti, gazdasági és társadalmi fenntarthatóságot állítják az elemzéseik és a vidékfejlesztési megoldási javaslataik fókuszába (Briant–Maroi 1995). Törekvéseikre, eredményeikre általában jellemző, hogy e vidék- és faluföldrajzi kutatások igen szoros kapcsolatban vannak az egyre inkább kiteljesedő területfejlesztési gyakorlattal.

A fenntartható vidékfejlődést/fejlesztést legáltalánosabban a híres Brundtland-jelentés értelmezi. „A vidékfejlesztést – kompromisszumok nélkül – s úgy kell elvégezni, hogy a jövő generációja számára is biztosítsa mindazokat az értékeket, lehetőségeket és szükségleteket, amelyek elvárhatók.” (WCED 1987) S az így értelmezett fenntarthatóság szoros összefüggésben áll nemcsak kizárólag a gazdasági fejlődés alapján mérhető területi különbségek kiegyenlítésének a szükségességével, hanem a környezet szerepének felértékelődésével illetve legújabbán az „azonos értékű életkörülmények” kistérségi szintű megteremtésének igényével is (Mayer 2000).

A vidékfejlesztésről és –fejlődésről született tanulmányok – országonként igen különböző indíttatású és sokoldalú értelmezések hangsúlyozása mellett – általában emelik ki a cselekvési prioritások között:

- a természetvédelmet, a vidéki tájértékeket, a táji-települési harmóniát,
- a város–falu kapcsolatok új dimenzióit, fejlesztési lehetőségeit,
- a helyi, a lokális identitás, a közösségek igen fontos társadalmi kérdéseit.

Egyaránt hangsúlyozzák továbbá az e terekre irányuló fejlesztési filozófiák morális (jogi, „egyenlőségi”), társadalmi (közösségi, önbecsülési) és materiális (víz, élelem, védelem, biztonság) aspektusait. A tudományos megközelítések viszonylag határozott különbséget igyekeznek tenni a fenntartható, környezetbarát agrár- és vidékfejlesztés, valamint a profitorientált mezőgazdaság igényei és lehetőségei között, s általában emelik ki a falusi társadalmi közösségek sajátos megújító szerepét.

A fejlett Európa rurális település- illetve kistérség-fejlesztését taglaló szakirodalma a vidéki átalakulási folyamatok értékelésében megfelelően változó módszereket, elvi megközelítéseket követ, mindig hangsúlyozva a problémakör komplex megközelítésének fontosságát.

Összegezve e vidék-kutatásokat azoknak három határozott szakasza különíthető el:

- a mező- és erdőgazdasággal szorosan kapcsolatba hozható problémák, hatások vizsgálata és megoldása,
- a vidéki tér gazdasági és társadalmi struktúrájának változásaiból következő – a területi szolidaritás által is erősen áthatott – vidéki ellátás fejlesztése, majd
- az új falusi/vidéki funkciók megjelenése nyomán a modern fenntartható vidékfejlesztés értelmezése és azoknak – e területek sokszínűségnek megfelelő – alkalmazása.

Igen fontos tény, hogy a tudományos eredményeket és az általuk vázolt fejlesztési

lépéseket minden többé-kevésbé sikeres vidékfejlesztéssel rendelkező országban (Nagy-Britannia, Hollandia, a skandináv államok) követte az e tevékenységekhez elengedhetetlenül szükséges sokoldalú szakképzés bevezetése, a tervezési, s elsősorban a lokális gazdaság- és társadalomfejlesztés intézményrendszerének, szakemberhálózatának a kiépülése.

A vidék fogalmi megközelítései

A vidék meghatározásához több irányból vezet az út. Az első probléma mindjárt a vidék illetve a vidékiség szó sokféle értelmezéséből illetve az idegen nyelvekről magyarra történő fordításából adódik.

A vidék legegyszerűbben – Erdei Ferenc klasszikus könyvének címére is tekintettel – a „város vidéke”-ként definiálható. E szerint a fogalom eleve egy viszonyulást, viszonyt, illetve kapcsolódási rendszert fejez ki. A vidék alatt tehát legáltalánosabban egy ritka települési szövetű, „nem városi tér” értendő. Alapvető jellemzője a mezőgazdasági tájhasznosítás dominanciája, s falvai, szórványai valamilyen méretű és minőségű városias központhoz kapcsolódnak.

A vidéket magát azonban (jellegzetes angol kifejezése a „countryside” vagy „rural area”) leginkább a benne lejátszódó jellegzetes és sajátos földrajzi folyamatok határozzák meg. Ezek a táj- és természetvédelemtől, a sajátos erőforrások (pl. víz-, és rekreációs források) kihasználásán és a klasszikus feladatának tekinthető élelmiszertermelésen át a lakó- és foglalkoztatási funkcióikig, illetve azoknak ma már leginkább a modernizált vidéki életkörülményekkel jellemezhető kiterjedéséig vezetnek. Mindezekkel együtt a város–vidék viszony tekintetében kiemelten fontosak magában ebben a térben lejátszódó területi kapcsolatok (pl. a közlekedés, az ingázás) illetve a szolgáltató és ellátórendszerek „vidékiek terekre” jellemző működése.

A klasszikus faluföldrajz szerint a vidék „hinterland”. Különleges települési, gazdasági és társadalmi környezettel, fejlődési sajátosságokkal bíró, a városiastól jellegzetesen elkülönülő tér. Természetesen más-más jellemzőkkel írható le e rurális tér a fejlett országokban, ahol már az 1950–60-es évekre lezárult a népesség városba áramlásának és a városok hagyományos térfoglalásának expanzív folyamata, s másként a fejlődő világban, ahol ez még ma is tart.

A vidék fogalma megközelíthető az e térre jellemző települések mérete, funkciói, épített környezete szerint is. Általában egyértelműen vidékies településeknek tekinthetők a szórványok (tanyák), a különböző méretű, alacsony beépítettségű és funkcióikat illetően egyre sokszínűbbé váló falvak, s – számos tanulmány kompromisszumos mérőszáma szerint – a tíz- illetve húszszer főnél nem népesebb települések, a kisvárosok is.

Sokak vélik úgy, miután a város meghatározhatósága lényegesen egyértelműbb, hogy falu egyszerűen nem városi település, s vidéki térségnek pedig a „nem városias térségek” tekinthetők. Cloke felfogása szerint falunak illetve vidéknek tekinthető az a település és tér, amelyről az ott élők többsége azt gondolja, hogy vidéki.

Így a vidéki funkciók sajátos megjelenése, tartalma, földrajzi képe, tudatosult látványa maga is fogalom-meghatározó tényezőként vehető figyelembe (Cloke 1983). Különösen, ha hozzávesszük az ilyen terekhez szorosan köthető életformát és -stílust, a társadalmi-rokoni kapcsolatokat illetve az azok által keltett jellegzetes területi kohéziót, a környezet és a „megélt vidéki tér” sajátos minőségeit és imázsát is.

A magyarországi vidékek meghatározását célzó definíciós és vidék-besorolási kísérle-

tek illetve az azokról szóló viták közös vonása, hogy egyelőre, elsősorban és csaknem kizárólag a mezőgazdaság és az agrártársadalom szemszögéből közelítik meg a problémát (Kovács T., 1998, Romány P. 1998, Fehér A., 1998, Dorgai L., 1998). Ez természetes is, hiszen nálunk e vidék-probléma – az előző fejezetben vázolt „fáziskésés” miatt – lényegében még abban az agrárátalakulási-fejlődési fázisban van, mint a fejlett országok voltak két-három évtizede.

Komoly problémaként merült fel e definíciós vitában is, hogy a tudományos besorolás igénye és az „egységesítésre” való törekvés hamar ellentmondásba kerülhet a különböző erősséggel artikulált gazdasági és politikai érdekekkel (Fehér A., 1998). Így a vidék-meghatározásokat, besorolásokat „pusztán” az európai forrásszerzés is meghatározóan befolyásolhatja. Sőt az is, hogy szükségképpen mást kellene értenünk egy szakmailag sokoldalúan megalapozott igényes, több tudományterület eredményén és konszenzusán alapuló vidék definíción, s mást azokon a különböző vidék-besorolásokon, elhatárolásokon, amelyekhez a használt mutatók száma és súlyozása akár a különböző támogatásokkal elérendő célok függvénye is lehet (Dorgai L., 1998). Nincs igazán közös álláspontjuk a témáról vitázó feleknek a vidék-értelmezés települési és a térségi szintjeit illetően sem. A jellemzően vidéki települések együttese révén formált vidéki térség fogalom területi egysége tekintetében azonban egyetértés mutatkozik kistérséget illetően.

Nehéz, szinte lehetetlen tehát pontos és egyszerű meghatározással szolgálni vidéket illetően. A fentebb vázolt lehetséges definíciós megközelítések azonban mindenképpen kifejeznek egyfajta viszonylagosságot, melyeknek lényege, hogy a vidéki tereket elsősorban az emberi társadalom és a tér viszonyának csak az e területekre jellemző tudatos megnyilvánulásai és sajátos fejlesztési beavatkozásai jellemzik. E sajátos megnyilvánulásoknak és határozottan az e terekre jellemző gazdasági-társadalmi funkcióknak (környezeti, [mező-]gazdasági, lakó, pihenő) a térbeli összessége tekinthető tehát legáltalánosabban vidéknek.

A vidék mint sajátos fejlesztési célterület

Egy másik – igen fontos megközelítés szerint – alapvető fontosságú a vidéknek mint fejlesztési célterületnek a meghatározása. E tekintetben szinte egész Európában általánosan elfogadottnak tekinthető az az elvi illetve területpolitikai megállapodás, amely a Vidéki Térségek Európai Chartájában fogalmazódik meg.

Azok a fő célok, amelyekkel e térségek „felé” az Európai Unió politikája – a Közös Agrárpolitika (CAP) illetve a Strukturális és Kohéziós Alapok forrásainak felhasználása tekintetében is – közelít, általában olyan terekről és „többfunkciós rurális térségfejlesztésről” szólnak, amelyekben – „összhangban és egyensúlyban az európai városi régiók kezelésével” –, egy „új fenntartható fejlődés valósítható meg”.

További alapelv, hogy a rurális térségek fejlesztését az e terekben élőkhez és problémáikhoz „legközelebb álló” helyi és regionális hatóságokra, önkormányzatokra kell bízni. „Rájuk kell számítani elsősorban, bátorítani kell együttműködéseiket, támogatni kell elhatározásaikat, céljaikat” – írja a dokumentum. A fenti Charta – nyilván jellegéből adódóan is igen tág interpretációt lehetővé téve – határozza meg a rurális térségeket ill. azok jellemzőit. E szerint a „rurális térség” fogalma alatt olyan tágabb értelemben vett terület vagy „tengerpart menti” vidék értendő, amelyben a falvak és a kisebb városok, gazdaságilag és szociálisan egységes egészet alkotnak és összehasonlítva a „városi térségekkel”, bennük

– számottevően alacsonyabb a lakosság, a gazdasági, szociális és kulturális struktúrák koncentrációja,

– a terület nagyobb részét mezőgazdasági, erdőgazdasági, természetvédelmi és kapcsolódási célokra használják.¹

Mindezekből is következően igen gazdag mind a tudományos, mind a területfejlesztési szakirodalma a *vidékfejlesztés beavatkozási célterületei* meghatározásának. Ezek az általában metodikailag is sokoldalúan kidolgozott mérőszámok alapján a legkülönbözőbb, ún. „vidékiség index”-számításokban öltének testet. Két fő számítási alaptényezőjük a népsűrűség, illetve a besorolandó célterületek, kistérségek (általában) településoros mutatóinak felhasználásával elvégzett, a népességük koncentrációját kifejező százalékos mutatószámok meghatározása.

Az OECD által használt „vidékiség kritérium-index” például azt a téregységet (általában kistérséget) tekinti alapvetően rurálisnak, ahol az adott terület népességének kevesebb mint 50%-a él 150 fő/km²-nél ritkább népsűrűségű településen. Vagyis ez az egyszerű mutatószám önmagában kifejezi a vidékiség viszonylagosságát (a nagy népsűrűségű városok kizárásával), s a besorolt rurális (vidéki) terület népességének alacsony települési koncentrációját is.

Az országoként gyakran eltérő sajátos vidék besorolások és index-meghatározások természetesen alapvetően függenek a közigazgatási–területi beosztásoktól és ezen egységek méretétől is. Nagy-Britanniában és más erősen urbanizált országokban az is gyakori, hogy az alapvetően városi területek (urban district) külön közigazgatási beosztást kapnak, s ezekhez viszonyítva határozzák meg a „közbenső vagy erőteljesen vidéki” térségeket. A besorolásaikat általában járási vagy megyei igazgatási szintekre végzik el (Cloke 1983, p. 10.).

A finomabb beosztású vidéki területminősítéseknel gyakran kombinálják ezeket az egyszerű mutatókat a falusi terekre általában jellemző folyamatokat leíró olyan mutatókkal, mint a mezőgazdasági népesség átlag feletti aránya, a munkanélküliség, az előregezés indexe vagy az elvándorlás.

A vidéki térhasználat és -fejlesztés tekintetében igen fontos, s viszonylag új tényezőcsoportot képeznek a természeti értékek, a rekreációs adottságok, a különböző módszerekkel meghatározott környezetileg érzékeny területek, vagy a részben megújuló erőforrások (mint a talaj, a vizek). Ezek a jellegzetes védelmi, megőrző és tájrehabilitációs vidéki funkciók a fejlett országokban az e terekre irányuló környezetfejlesztési filozófiák egyre fontosabb szegmensét jelentik.

Természetesen a fentiek alapján láthatóan igen sokoldalúan megközelített és sokszínűen interpretálható vidékies célok és a hozzájuk kijelölt fejlesztési célterületek kutatása és fejlesztése tovább árnyalja, finomítja a róluk kialakítható képet. Azok az össztársadalmi érdekek és területi értékek, amelyeket megjelenítenek, végeredményben arról szólnak, hogy minden európai vidéki táj lakott, gondozott, ápolt, fenntartható módon és okszerűen használt legyen.

Az európai vidékfejlesztési politika pedig egyre fontosabb szerepet játszik nemcsak

¹ A fenti definíciót követő 3. cikkely ill. a vidéki térségeknek a definíció alapján való nemzeti besorolását előíró 28. cikkely a vidékiség ügyében érintett régiókkal konzultálva a besorolást az egyezményt aláíró országok köztelmévé teszi. Ezeket a besorolásokat az egyezmény aláírói okmányaival együtt be kell terjeszteni az Európa Tanács főtítkárához. Ugyanez vonatkozik az esetleges utólagos vidékbesorolási módosításokra is.

a regionális szintű gazdasági, társadalmi és területi kohézió megteremtésében, sőt erősítésében, hanem fokozatosan teljesebbé válik a sajátos politika három „kulcsfunkciójának”: a termelői-, a társadalmi- és a környezetvédelmi funkcióinak támogatási rendszere is (Situation and Outlook, 1997).

Zárógondolatok

Talán a fentiekből is kitűnik, hogy a maga helyén – európai csatlakozásunk agrárstruktúra-átalakulási és vidékfejlesztési megoldásainak kidolgozásakor, illetve egy igényes, környezeti és vidéki értékeit tudatosan használó/védő nemzeti fejlesztési terv kidolgozásakor és végrehajtásakor – elengedhetetlenül fontos a magyar vidékkel való tudatos foglalkozás és törődés.

Az elmúlt három évtizedben volt már városfejlesztési és vidékfejlesztési „nevű” minisztériumunk egyaránt. Nem olcsó poénnak szánva írom, egyik sem volt sikeres, mert szinte a „másik fél” kizárásával próbálta önmagán belül megvalósítani a céljait. S egyik tárca sem kísérelt meg érdemi regionális vagy térségi decentralizációt, olyan alulról építkező – az érintettek partneri együttműködésére is alapozó – intelligens, s jó szakemberekből álló vidéki (kistérségi) tervezési-fejlesztési intézményrendszert létrehozni, amely képes a valódi integrált vidékfejlesztési feladatok megoldására (ahol ilyen „véletlenül” mégis van, az eredmények kézzelfoghatóak, láthatóak.)

Egyszer kiszámítottam: a 149 kistérség mai viszonyok között számított 3-4 fős, több szakmás, fiatal diplomásokból álló tervező–szervező–fejlesztő teamjeinek, s valóban közhasznú és jól szervezett intézményeinek a megszervezése kb. 2,3 – 2,5 milliárd forintot tenne ki éves szinten, ami napjainkban sem tenné ki a területfejlesztésre szánt források 10%-át. Vagy akár 2,5 km autópályát, bár arra is kétségtelenül szükség lesz.

Tudván, hogy szinte minden egyetemen folyik már olyan képzés, ahonnan az e helyekre alkalmas szakemberek kikerülnek, s tudván azt, hogy az információs technikai lehetőségek is rendelkezésre állnak ma már mindenütt, mindenképpen létre kellene hozni egy olyan kistérségi-vidékfejlesztési intézményrendszert, amely alkalmas lenne a sokoldalú és az európai csatlakozás következtében mindenképpen szükséges feladatrendszer végrehajtására.

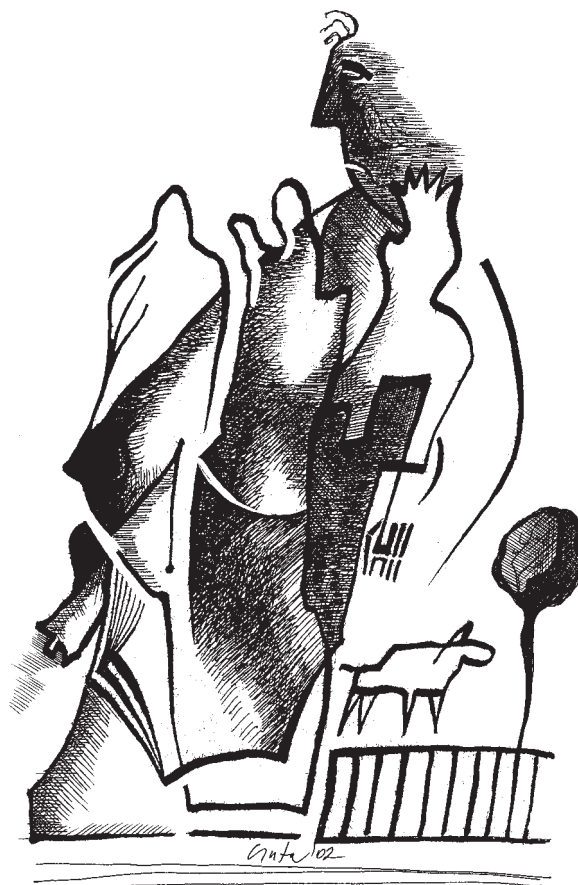
Mint e témában dolgozó kutatónak és „vidéki” szakembernek elviselhetetlenül „rosszul esik”, hogy a csatlakozó országok közül már csak Magyarország nem részesül a SAPARD előcsatlakozási forrásokból. Pedig mikor elkezdtük az előkészítő munkát, még a „dobogón” voltunk...

Ha másért nem, talán azért is még hosszú ideig kellene érdemben, szakszerűen és eredményesen foglalkozni a városokkal és vidékeikkel.

Felhasznált irodalom

- C. R. Bryant–C. Marois, 1995: *The sustainability of rural system*, 1995. Montreal.
P. J. Cloke, 1979: *Key settlements in rural area*, 1979. London.
P. J. Cloke, 1983: *An introduction to rural settlement planning*, 1983, London.
P. J. Cloke–C. C. Park, 1985: *Rural Resource Management*, 1985, New York.
H. D. Clout, 1972: *Rural geography*, 1972, London.
Csatári B. 1996: *A magyarországi kistérségek néhány jellegetessége*, MTA RKK ATI, Kecskemét, PHARE kiadvány, p. 27.
Csatári B., 1999: *A magyar vidék térségi tagozódása*, Kutatási zárójelentés, MTA RKK ATI, p. 178.

- Csatári B., 2000: *Kísérlet a magyarországi kistérségek komplex fejlődési típusainak meghatározására*, In.: Dövényi Z. szerk. 2000: *Alföld és nagyvilág. Tanulmányok Tóth Józsefnek, Bp., MTA FKI*, pp. 151–167.
- Dorgai L., 1998: *Néhány gondolat a „Mi tekinthető vidéknek?” c. vitacikkhez*, *Gazdálkodás*, 42. évf. 5. sz. pp. 60–64.
- Fehér A., 1998: *A vidék fogalmáról és a vidéki területek lehatárolásáról*, *Gazdálkodás*, 42. évf. 5. sz. pp. 55–59.
- P. P. Huigen, 1996: *Less planning, more vision! Planning ideas and sustainability for rural areas*, 1996, Groningen.
- D. R. Keeny, 1988: *Towards a sustainable agriculture*, 1988.
- Kovács T., 1998: *Mi tekinthető vidéknek?* *Gazdálkodás* 42. évf. 5. sz. pp. 39–48.
- J. Mayer, 2000: *Európai munkaközösség a Közép- és Dél-európai térségekért „regionális egyenlőségek” munkacsoportjának memoranduma*. Bayreuth, 2000. p. 4.
- M. Moseley 1979: *Accessibility: the rural challenge*, 1979. London.
- P. George: *Précis de géographie rurale*, 1963., Párizs.
- Romány P. 1998: *Miért fontos a vidék?* *Gazdálkodás*, 42. évf. 5. sz. pp. 49–59.
- Situation and Outlook, Rural Developments. European Commission DG VI: CAP 2000, Working Document, 1997.
- WCED – the Brundtland Report, p. 43. 1987.

Csuta

Niedzielsky Katalin

Falstaff, Sarolta, Simonyi, Ibusár és Karnyóné

Az idén Gyulán a komédiázásé volt a főszerep

A Gyulai Várszínház 39. évadának értékelése hálás feladat. Mint már jó néhány esztendője, Gedeon József igazgató most is összművészeti fesztivált ígért mindazoknak, akik június 28-ától augusztus 10-éig ellátogatnak rendezvényeikre. A közönség 42 előadásból válogathatott, öt új színházi bemutató készült az idén a fürdővárosban, amelyekben és a vendégprodukciókban kiváló, országosan ismert, illetve hat országból érkezett művészek léptek fel, köztük a határon túli magyar színjátszás immár visszatérő társulatai. A hagyományos színházi előadások mellett (komédia, opera, operett, musical) az utóbbi években az irodalom, a néptánc, a jazz, a dixie és a népművészetek is otthonra leltek a várfalak tövében. A gyerekeket mesedarab és bábszínház várta, volt képzőművészeti és plakátkiállítás. A Gyulai Várszínház tágra nyitott kapui, a műfajok sokszínűsége, a művészetek seregszemléje, a hathetes pezsgés valóban emelkedett, ünnepi hangulatot teremtett; a színvonalas szórakoztatásra törekvő rendezvénysorozat sokkal méltóbb a fesztivál elnevezésre, mint a napjainkban egyre szaporodó és furcsa módon szintén fesztiválnak mondott, de valójában kolbász-, tarhonya-, sajt-, túrókészítő, lecsó- vagy pálinkafőző versenyek. (Az alábbi értékelés a gyulai teátrum öt saját bemutatójával foglalkozik.)

A Gyulai Várszínházban a még Sík Ferenc művészeti vezetőnek köszönhetően meghonosított Shakespeare-sorozat folytatódott: *Sopsits Árpád* a királydrámák közül a *IV. Henriket* átdolgozva, *Falstaff* címmel rendezett a szerzőhöz méltó és a mai nézőnek élvezetes, a nyári játékok kiemelkedő bemutatói közé illő előadást, ez volt az idei évad nyitánya. A vár tövében Horgas Péter díszlete az Erzsébet-korabeli Angliát, az 1600-as évek Globe színházának és a Vadkanfőhöz címzett fogadó hangulatát idézte. A színészeknek színvonalas játékkal sikerült a reneszánsz ember érzelem- és gondolatvilágát élénk varázsolni, a halhatatlan klasszikus egyszerre költői és szókimondó tragikomédiájába úgy életet lehelni, hogy a nézőt – miközben jókat nevetett, remekül szórakozott – nagyon is mélyen érintették, olykor mellbe vágták az áthallások, a félelmetes párhuzamok a mához.

A prologussal kezdődő és epilógussal záruló, a némajátéknak, a pantomimnak előszeretettel teret adó reneszánsz kori színjáték jegyeiből igen sokat szerencsésen használt, hangsúlyozott a rendező a gyulai előadásban. Rögtön az elején világossá tette: arcok, álarcok, maszkok, szerepek cserélődnek, amint elkezdődik a játék, a történet, a történelem! Hiszen az emberiség egész történelme erről szól, hogy szereplői – uralkodók és alattvalók egyaránt – szerepeket játszanak, amikhez állandóan cserélgetik a megfelelő álarcokat. Vajon melyik az igazi? Milyen ember lakozik a királyban, és milyen a kocsmatöltelékben? S képesek-e az emberek alakítani a történelmet, vagy inkább a történelem formálja az egyes alakokat? A prologus arra is figyelmeztetett, hogy rang és hatalom múlandó dolog, a király nem Isten kiválasztottja, lehet gonosz vagy éppen gyengekezű, a politika szereplőihöz pedig, főleg a győztesekhez sok szenny és vér tapad.

Shakespeare hálás forrás, ha nem zárkozunk el a mélyebb értelmű, filozofikus elmél-

*V. Henrik walesi herceg és istápolója, Falstaff
(Fekete Ernő és Czintos József)
(Foto: Kovács Erzszi)*

történelmi krónika mellett vérbő komédiában tárta elénk a nép életének hétköznapijait. Fenn IV. Henrik, a hadvezér volt az úr, lenn, a fogadóban Falstaff a király. Ez a már megjelenésével, túlsúlyával tekintélyt parancsoló nemes az élet örömeit habzsolta, nem sokat tartott a korona szentségéről és a törvény tiszteletéről, ugyanakkor figyelemre méltó élettapasztalattal rendelkezett, és amit tudott, igyekezett átadni Henriknek, a walesi hercegnek, akit fiaként szeretett. A bölcs, rafinált lovagot nehéz volt átverni, de ő maga nagyokat tudott lódítani, igazi Hány Jánosként kápráztatta el hallgatóságát elképesztő túlzásaival. Falstaff a bonyolult lélek sűrítményét, az igazi hús-vér figurát, az egyszerre jó és rossz, esendő és bosszúvágyó, félelmetes és szeretetre méltó embert testesítette meg. A nagy ívű fejlődést a darabban az ifjú herceg vitte végbe, aki léha, dorbézó fiatalból, amikor nagy volt a tét, vitéz katonává, okos uralkodóvá vált. Sőt, kegyetlen, érzelmeken túllépő uralkodóvá – ebbe halt bele az öreg Falstaff. V. Henrik átváltozása azt sugallta, hogy a dörzsölt Falstaff és az útonálló társasága jobb iskolának bizonyult a királysághoz, mint az udvari környezet vagy a csatamező; meg azt is, hogy mindkét szinten szükséges a szerepcseré, az áruulás, a megalkuvás, és soha nincs győzelem veszteségek, áldozatok nélkül.

Sopsits Árpád háromszólamú előadásra törekedett, amelyben a walesi hercegnek két apja volt (Henrik és Falstaff). Nagy találmány, és „átjött”. Az öreg, az uralkodásba belerokkant király a rend, a hatalom világát jelentette, míg a léha, tivornyázó Falstaff a káoszt, a zűrzavart. Két ellentétes pólus, mégis közös volt bennük, hogy mindkettőhöz a bűnön, a romlason keresztül jutottak el a szereplők, s mindkettőben sebek, sérüléseken át formálódtak a jellemek. V. Henrik végül a falstaffi kiképzésnek köszönhetően vált erős kezű uralkodóvá, a rend, a törvényesség urává, elhunyt apja követőjévé.

Shakespeare nem történelmi lecke, műveitől távol áll a kioktatás szándéka. Királydrámái – így a *IV. Henrik* is – tulajdonképpen nem is a királyokkal, sokkal inkább

kedéstől. Persze, nem feltétlenül nyári estén vállalkozunk ilyesmire, akkor talán inkább lazítani szeretnénk, könnyed szórakozásra vágyunk. Az angol klasszikusban azonban éppen ez a fantasztikus: műveitől mindkettőt egyszerre megkapjuk. Fontos azért az is, hogy a rendező éppen az egyetlen olyan királydrámáját választotta, amely nem véres tragédia, hanem valamivel derűsebb. Úgyes, biztos kézzel nyúlt IV. Henrik tragédiájához, hogy a hosszadalmas, szövevényes, rengeteg figurát mozgató cselekményt leegyszerűsítse, a történéseket három személyiség köré terelje, Falstaff, V. Henrik és apja jellemábrázolására szűkítse, így lett – bár még mindig nagyon hosszú – egy estén bemutatható, élvezetes az előadás.

A játék három színhelyen, a királyi palotában, a csatatéren és a Vadkanfőhöz címzett fogadóban zajlott; így festett a szerző és a rendező teljes képet a korról, a komor

az emberekkel foglalkoznak. Pontosabban azzal, hogy a különböző emberek mit kezdenek a hatalommal, hogyan viselik (el) a méltóságot, nem roppannak-e össze a felelősség súlya alatt. Csupa olyan kérdés, amely napjainkban is, örökké izgalmas. Az előadás értékét növelte, hogy kimagasló alakításokat láttunk, valódi élményt nyújtottak a szereplők, a költői, lírai nyelvet sikerült szépen ötvözni a páratlan humorral, a szókimondó poénokkal.

Falstaff szerepében Czintos József nyújtott emlékezetes alakítást. Fekete Ernőnek sikerült Henrik fejlődését meggyőző erővel eljátszani. A király figurájában Blaskó Péter ötvözte a hatalom jegyeit és az emberi vonásokat. Csákányi Eszter Sürge asszonyként és Balga bíróként formált felejthetetlen figurákat. Színvonalas, szépen komponált, egységes előadást láttunk, ami nem lehetséges valódi csapatmunka nélkül. Kiemelést érdemel Percyként László Zsolt, Karácsonyi Zoltán (Lancaster herceg), Szakácsi Sándor yorki érsek és Pikali Gerda (Hallga, Lepedő Dolly). A jelmezeket Varga Klára tervezte.

A Kolozsvári Magyar Opera immár törzsvendég Gyulán, a kapcsolat több mint tízéves múltra tekint vissza. A társulat nevéhez fűződik Erkel Ferenc műveinek meghonosítása a Gyulai Várszínházban, ami mindenképp színháztörténeti jelentőségű, a kezdeményezés egyébként még az egykori Havasi István igazgatótól ered. A két város összefogása Erkel zenéjének ápolására, a nagy komponista előtti tisztelgésre csak 1991-ben jöhetett létre, bár aki kicsit is ismeri halhatatlan zeneszerzőnk életét, munkásságát, tudja, hogy a szülővárosnak és a szellemi bölcsőnek ebben a küldetésben egymásra kellett találnia. Erkel Ferenc így nyilatkozott pályája kezdetéről: „Ami vagyok, azt mind Kolozsváron töltött éveimnek köszönhetem. Ott műveltem ki magam zongoraművésznék, ott tanultam legtöbbet, ott lelkesítettek, ott kötötték lelkemre a magyar zene felvirágoztatásának ügyét, és ott telt meg a szívem a szebbnél szebb magyar-székely népdalok árjával, melyektől nem tudtam többé szabadulni, s nem is nyugodtam meg addig, míg ki nem öntöttem lelkemből, amit már akkor éreztem, hogy ki kell öntenem!”

Ez a szövetkezés a határon túli társulatnak a magyar kultúrához kötődést és a nélkülözhetetlen erőforrást jelenti, a városnak pedig a méltó tisztelgést nagy szülötte, nemzeti Himnuszunk komponistája, a magyar nemzeti opera megteremtője előtt. A *Sarolta* című vígopera a hetedik Erkel-mű, amelyet a kolozsvári művészek előadásában láthatott először a gyulai közönség, hiszen ez volt a premier, ezután játsszák majd Kolozsvárott és más színházakban.

A világ egyetlen kisebbségi zenés színháza egyedülálló olyan szempontból is, hogy hét Erkel-operát tart repertoárján. Az elmúlt években színre vitt sorozatban a *Hunyadi László*, a *Bánk bán*, a *Brankovics György*, az *István király*, a *Névtelen hősök* és a *Bátori Mária* emlékezetes előadásaival ajándékozták meg a zeneszerető közönséget; és a történelmi operák színvonalas tolmácsolásával, Melinda, Bánk, Gertrudis, Tiborc, a királyok és névtelen hősök alakjával mindig sikerült máig érvényes üzenetet közvetíteniük. A sort az idén a *Sarolta* gazdagította, így már csak a *Dózsa György* van hátra, amelynek bemutatóját 2004-re tervezik.

Erkel Sarolta című vígoperája nem tartozik a zeneszerző legismertebb, legnépszerűbb darabjai közé; a hetvenes években játszott változatról kiderült, hogy sem szövegkönyve, sem zenéje nem egyezik meg az eredetivel, a zenekari anyag pedig eltűnt. Ezért a mostani premiért komoly kutatás és előkészületek előzték meg. Az operát – ragaszkodva Erkel művéhez – teljesen felújították, az eredeti partitúra alapján készítették el a mai kor igényeihez közelebb álló zongorakivonatot és a zenekari szólamokat, ez az új változat Hary Béla karmester munkáját, az előadás Dehel Gábor rendezőjét dicsérte.

A történet a 12. században, II. Geiza király uralkodása idején játszódik, amikor a magyar királyt német segítséggel megtámadja a trónkövetelő Boris, Kálmán király törvénytelen fia. Geiza győz a német sereg ellen. A nagyravágyó falusi kántor lánya, Sarolta Gyula vitézt szereti, de Geiza is a lányért epekedik. A király öltözéket cserél a vitézzel, hogy próbát tegyen, a kántor már beleéli magát, hogy királyné lesz a lányából, akinek azonban fontosabb az őszinte szerelem, mint a rang, a tündöklés, ezért hűséges marad szíve választottjához. Ennyi a mese. A háborúba induló bátor vitézek és a győztesek felvonultatása pedig kiváló alkalmat biztosított a magyar nemzeti érzés, a hazafias, forradalmi hevület hangsúlyozására. A verbunkos zenéé volt a főszerep, de felcsendültek az Erkel korában a világszínpadokon már megszólaló operai elemek is. Kiemelést leginkább az előadás nagyjelenetei érdemeltek a falu népével és a csatákat szimbolizáló képekkel.

Saroltát Hary Judit szólaltatta meg szép hangon, Gyula vitézként Sándor Árpádot, Ordító kántorként Hercz Pétert, Geiza királyként Szabó Pétert hallhatta, láthatta a közönség. Bancsov Károly (országnagy) és Szabó Bálint (főpap) járult még hozzá az előadás sikeréhez. Az igényes koreográfiát Valkay Ferenc készítette, a díszletet és a jelmezeket Witlinger Margit.

Ugyancsak a város nagy szülötte, Simonyi Imre József Attila-díjas költő előtt tisztelegve tűzte műsorára a Gyulai Várszínház tavaly a *Dramoletteket*, monológokra és duettekre írott műveket, most a *Természetes halál* című drámai kompozíciót. A szépirodalom színre vitele is értékes, sikeres hagyományteremtő törekvés. A színház – ahogyan az elmúlt évben – most is a Ladics-ház udvarára költözött. Az idei Simonyi-estet Papp Zoltán színművész, költő, drámaíró állította össze a Mester életművéből. Megállapíthatuk megint, amit tavaly óta már tudtunk: ülni a Ladics-ház udvarán, az már maga

Lázadás születésről, elmúlásról, költészetéről (Helyey László és Papp Zoltán) (Foto: Kovács Erzsi)

a varázslat. A veranda boltíves, kazettás ablakai, hatalmas méltóságteljes gesztenyefa, fakereszt(!), bukszus. Mintha Krúdy-film képei peregnének a szemünk előtt. S aztán a légkört megtöltötte Simonyi. Tavaly volt a szaletli és a szekér, az elegáns kávézó és újságolvasó hely, illetve a semmittevés, a lemondás, az ivászat, az enyészet színtere. Most a kör alakú kerti lugast fekete tüllfüggönnyel ravatalozóvá alakították át, a szekér helyett koporsót láttunk, égő mécseket és gyertyákat: az udvarból temető lett, sírkert. A szomszéd ház magas téglafalán keresztre feszített Jézus, a sejtelmes fák, bokrok között sírkövek, koszorúk, virágok tanúsították, hogy hol vagyunk. A Ladics-ház, illetve a természet ismét kiváló, a legjobb díszletnek bizonyult, érvényesüléséhez, a hangulat fokozásához (először mindenesetre) hozzásegítettek az égiek is, hiszen az előadás előtti zivatar korai sötétedést hozott, a viharfelhők végig fenyegetően fölöttünk bolyongtak, a rejtelmes-sejtelmes légkörhöz illett a távoli villámlás és a menydörgés.

Ha Simonyi nem találta rangon alulinak, hogy időnként le-lenézzon fönről, talán békétlen, kesergő, kritikus lelke is elfogadta volna a természeti aláfestést. Vagy mégsem? Lehet, hogy megunta az érzékenyülést, a számadást születésről, elmúlásról, költészetről vagy épp az emlékezésből lett elege? Tény, hogy az égiek kegye nem tartott sokáig, nem várta meg az előadás végét, néhány perccel azelőtt eleredt az eső, rá is zendített annyira, hogy Papp Zoltán a *Ha jössz, szívem, – a réten át gyere...* kezdetű vers után kénytelen volt elbocsátani a közönséget. Így az eső megszakította a kompozíció ívét, elmosta az előadás végét, megfosztva a nézőt a teljesség ajándékától, a három művészt pedig a megérdemelt tapstól.

Kár, mert nagyon szép, igényes, színvonalas összeállítást rendezett Árkosi Árpád, az élmény az égi áldás ellenére emlékezetes marad mindazoknak, akik ismerik és kedvelik Simonyi Imre költészetét, illetve nyárestéken is nyitottak a nagy mestereket idéző, varázslatot, légkört teremtő és egyben elgondolkodtató előadásokra. Ahogyan tavaly, most is Helyey László keltette kiválóan életre Simonyi úriember, elegáns, intellektuális, lírai énjét, Papp Zoltán a népies, lázadó, goromba, odamondogató figurát. Mindkét művész közösen idézte elének költészetének sokszínűségét, eredeti szellemiségét, humorát, mélyen filozofikus tartalmát, aforizmákba tömörített bölcsességét, kalandos életét, senkivel össze nem téveszthető alakját, különvéleményét. Horgas Eszter fuvolaművész játékaival – tavaly fehérben és hintáról, most tűzpirosban és sétálgatva a sírok között – az eszményi nőt, az „emberszabású asszonyt”, a szeretőt, a Lányt a színpadon hozta elének. Árvai György díszlettervező a produkcióhoz és a helyszínhez méltó munkát végzett, hiszen a természet, a Ladics-ház szolgáltatotta jellegzetességet hangsúlyozta, akárcsak a mértéktartó jelmezek, amelyek Szűcs Edit tervei alapján készültek.

A temető, a sírkert, az elmúlás, a kegyelet az embert arra készíti, hogy szembenézzon önmagával, az étellel, a halállal, saját helyével ebben a világban, a hazájában, a szülővárosában. A hely szelleme a költőt is számadásra ösztönzi. Lehet, hogy Simonyit inkább leszámolásra a költészet lényegével, küldetésével? Hagyatéka a várost – ahol legalább annyian távolságtartóan, idegenkedve nézegették vagy kifejezetten elutasították, mint ahányan tisztelték, szerették – megkésve bár, de végül önvizsgálatra, majd kárpótlásra készítette. Ebbe a jóvátételi, törlesztési folyamatba illeszkedett tavaly a *Dramolettek* bemutatása, most méltó folytatás a *Természetes halál* című drámai kompozíció. Más kérdés, hogy miként a díszpolgári cím sem kellett a városához örökké szitkozódva ragaszkodó, külön figurának, talán éppen különvéleménye miatt az előadásvégi tapsot elmosó zivatarról is Simonyi rendelkezett odafönről... Ha a Mester az előadásban is idézett verséből kölcsönöznénk a végszót, azt mondhatnánk: bár eléggé eláztunk a végén,

Jolánka Amáliának képzeletében (középen Udvaros Dorottya) (Foto: Kovács Erzs)

„Akkor is megérte”, mert szép este volt! S ugyanebből a versből az is kiderül, hogy „az áruló... az ég volt”...

A kortárs színdarab Parti Nagy Lajos költő *Ibusárjával* került ezen a nyáron a Gyulai Várszínház repertoárjára. Az Esztergomi Várszínház, a Honvéd Együttes, a Dunaújvárosi Bartók Kamaraszínház és Művészetek Háza, a Tatabányai Jászai Mari Színház és a Nemzeti Táncszínház támogatásával létrehozott előadás valódi kuriózumot nyújtott a közönségnek. A közös produkció nemcsak színesítette a művészeti fesztivált, hanem az előadás már önmagában is több műfajt ötvözött szerencsésen. Ráadásul a szerző darabjával új műfajt teremtett, amelynek a zenés-táncos huszerett nevet adta. Ez a különös megjelölés sejtette, hogy operett-paródiát láthatunk, de hamar kiderült, a habos, mázas csomagolás azért annál többet takart: a karikírozáson túl volt ott pamflet, kemény gúnyirat, és ebből a szokatlan kettősségből nagyon látványos, szórakoztató előadás kerekedett.

Főhősként a lestrapált, de kortalan Sárbogárdi Jolán, az ibusári állomás pénztárosnője lépett elénk, aki sivár, elfuserált élete helyett valami álomvilágot kreált magának. Mindazt, ami a valóságban elérhetetlen volt számára, tehetségtelen szerzőként operettekbe foglalta, önmagát Amáliának keresztelte és primadonnának képzelte. A kettős játékba beleélve magunkat, könnyen kitalálhattuk, hogy Ibusár tulajdonképpen akárhol lehetne Magyarországon, de a nagyvilágban is, hiszen ha körülnézünk, rengeteg boldogtalan Jolán és álmodozó Amália szaladgál mindenütt; csupa olyan nő, akiknek az álmai, vágyai sosem teljesülnek, akik a nagy szerelemmel legfeljebb a mesében vagy az operettben találkozhatnak.

Parti Nagy Lajos vérbeli humorral, a nézőt jól megnevettetve mondott kemény ítéletet rólunk, a magyar valóságról; meglehet, hogy hatásosabb ez a humorral átítatott kritika, mintha a tömény tragédia könnyekre fakasztott volna, mintha a felszabadult nevetés helyett inkább siránkoztunk volna hőseink sorsa fölött. Ahhoz, hogy mindez ilyen jól működjön, nagyban hozzájárult a Parti Nagy Lajosra oly jellemző nyelvi lelemény és páratlan kettősség. A hétköznapi, már-már útszéli beszélt nyelvet ültette át az irodalomba, a leegyszerűsített, bizonyos szint alá nyomott szöveggel kiválóan jellemezte alakjait és azok környezetét, a sivárságot, a lepusztultságot. Leleplezett, kritizált, de nem bántóan tette, nem volt kíméletlen, sokkal inkább a részvét, az együttérzés süttött át mondandójából. A szocreal életkép és az operett-paródia végigvonult, váltogatta egymást az egész előadásban, ez tette izgalmassá, jól játszhatóvá a darabot.

Arról, hogy a szerző sajátos humora, iróniája valóban hasson, a nevetés a torkunkra akadjon és elgondolkodjunk a saját életünkről, Novák Eszter rendező és nagyszerű színművészek gondoskodtak. A pénztáros kisasszony, Jolán, illetve Amália kettős szerepében Udvaros Dorottya nyújtott kiemelkedő alakítást. Átéléssel és meggyőzően játszotta el a vénlányt, aki szerelmét elveszítette, anyjával élt, megrázóan ábrázolta, ahogyan történeteket talált ki magának, hogy meneküljön az öreg állomásfőnök udvarlásaitól, a menetrendszerűen érkező vonatoktól és a monoton stemplizéstől. A kettős szerep mindig nagy kihívás és lehetőség a színészeknek. Jolán mamáját, Anyuskát, aki Klotild főhercegnőként is megjelent, Lázár Kati játszotta hatásosan. A huszárcapitány és a hűtlen Misi szerepében Gyabronka Józsefnek sikerült sokszor megnevettetni a nézőket. Az állomásfőnök, Gusztai valódi groteszk figura volt, Kovács Zsolt keltette életre. Az állandó lebegéshez valóság és álmodozás között, hol operett, hol induló szólt, a zeneszerző Darvas Ferenc volt. A színpadkép is ezt az örök oda-visszaváltást szolgálta, a díszletet Horesnyi Balázs, a jelmezeket Kárpáti Enikő tervezte.

A rendező által a kortárs magyar drámairodalom gyöngyszemének tartott *Ibusár*, ez az ironikus, tragikomikus, groteszk történet érdemes arra, hogy a gyulai premier után más színházak is műsorra tűzzék. Valóság és ábránd ellentétének, a sivár élet elutasításának és a képzeletbeli lázongásnak, a figurák tragédiájának, illetve komikumának hangsúlyozásában a Honvéd Táncszínház művészei segítettek (koreográfus Novák Péter), és Szalai Antal népi zenekara muzsikált.

Csokonai Vitéz Mihály *Az özvegy Karnyóné* és két szeleburdiak című énekes-táncos komédiájából Vidnyánszky Attila rendezte a Gyulai Várszínház idei utolsó bemutatóját. A magyar felvilágosodás kimagasló költőegyenisége darabját 1799-ben a közönség megnevettetésére szánta, a biztos színpadi sikerhez a bécsi színjátszás populáris elemeiből is merített. Mindezt a Beregszászi Illyés Gyula Színház rendezője Csokonai más műveiből kölcsönzött kerettörténettel, hangsúlyos színpadi eszközökkel, mai poénokkal fűszerezte. Így lett a „tündéries bohózatból” harsány, vásári komédia, a korabeli népszínműből mai groteszk. A paródia, a mulattatás, sőt, a szókimondó, saftos humor sem idegen a szerzőtől és a nyári játékok hangulatától, de túlzott, erőltetett használatuk nagyon elnyújtotta az előadást, s ami még sajnálatosabb: háttérbe szorította az emberi vonásokat, amelyek csillogtatására pedig kiváló színészek szerződtek.

A vár környékén vándorkomédiások, mesélők fogadták a közönséget. A színpad falusi szatócsbolt agyonzsúfolt raktárának benyomását keltette, kíváncsian vártuk, hogy a rengeteg holmi között hogyan tudnak egyáltalán megmozdulni, játszani a színészek. Magasabb rendű mondandót, hazafias üzenetet nem vártunk, igyekeztünk kényelmesen elhelyezkedni – már amennyire lehetséges a műanyag székekben – és vártuk a csodát

Lipittloty lovag, a megözvegyült Karnyóné és Lázár deák (Eperjes Károly, Szűcs Nelli és Ivaskovics Viktor) (Foto: Kovács Erzsi)

a familiához. Végig a színpadkép és a történet része volt a már említett vándortársulat, valamint a lakodalmos muzsikusra emlékeztető zenekar. A tánc, a zene, a dalbetétek, a pantomim, a mutatványos számok tömege hatalmas teret kapott a produkcióban. Élénk, elven paródiát, a jellemek éles karikírozását láttuk, a túlhangsúlyozott gesztusokat agyondíszított jelmezek domborították.

Karnyóné szerepében Szűcs Nelli sokoldalú tehetséget villogtatott, kimagasló teljesítményt nyújtott. Eperjes Károly Lipittloty figurájában bolondos-groteszk lovagot alakított kivételes tudással, mesterien, játéka emlékezetes marad. Gáspár Sándor nagyszerű alakításával kiemelkedett a társulattól, mert Lipptopp alakjába sikerült belesűrítenie a legtöbb emberi vonást, megnyilvánulást, mindazt, amit egyébként hiányoltam az egész előadásból. Remek játékot, elismerésre méltó produkciót láttunk Trill Zsolttól Samu szerepében. Kátya Alikina Borisa a népszínmű igazi hősnőjét testesítette meg, Ivaskovics Viktor ügyesen formálta Lázár alakját. A zene Pál István, a jelmez és a díszlet Balla Ildikó, a koreográfia Énekes István munkája volt, minden a szerzői és a rendezői szándékot szolgálta.

Csokonai lényétől, költészetétől nem idegen a zeneiség, a falusias pajzánság, nem véletlenül hasonlítja az irodalomtörténet a magyar felvilágosodás legsokoldalúbb költőjét a skót romantika képviselőjéhez, Robert Burns-höz. Még a kortársait meglepő saftos, vérbő humor, tréfálkozás, mesélőkedv, a kajánság, a nyers beszéd is jellemző volt műveire, s mindezt szerencsésen ötvözte a rokokó könnyedséggel, a lírai bájjal és a filozofikus eszmékkel. Nagy lírikusunk tehát ma is érdekes és érdemes a bemutatóra, mert „hozza” a nézőnek a poénokat, az élvezetes előadáshoz az irodalmi alapanyagot. Ennek ellenére

vagy legalábbis azt, hogy jól megnevettetnek, könnyed nyáresti szórakozásban lesz részünk. A megözvegyült Karnyónéról szolt a mese, aki azon fáradozott, hogy magának férfit szerezzen, ami érthető volt, hiszen férje („Az Isten nyugossa meg!”) már nem lehetett vele. „Asszonyánk” igyekezete már-már kínossá, nevetségessé vált. Ha finomabban akarunk fogalmazni – bár a darab hangnemétől igen távol esett a finomkodás –, akkor úgy is mondhatnánk, hogy szeretetre vágyott szegény öregedő hölgy. Nincs is abban semmi rossz, hiszen emberek vagyunk. Jöttek is a hódítók, a lovagok! Csakhogy a látványtól kissé visszahőköltek, aztán a vagyon, a pénz reményében máris szebbnek vagy legalábbis tűrhetőbbnek látták az asszonyságot. Elvégre a férfi is ember...

A három főhős között egyre bonyolódtak a szálak, miközben a háttérben zajlott a falusi élet. Boris, a szolgálólány értette a módját, hogyan kell sorra venni a férfinép minden képviselőjét. Samu, a félnótás gyerek és az igyekvő Lázár deák tartozott még

komoly fejtörést okozhat az igényes rendezőnek, hogy a kétszáz éves művet vajon miként vigye sikeresen színre a mai igényeknek megfelelően. Biztató előjel, hogy a szerző legjobb vígjátékáról van szó, amely az elmúlt évtizedekben több magyar színház közönségét meghódította, a fiatal gavallérokért epekedő özvegy pedig kiváló alakításokra ad alkalmat, hálás feladat a színészeknek. Itt minden figura igen nevetséges, groteszk, eltorzult jellem. S ha az előadás vége felé, Karyóné elkeseredésekor, öngyilkossága láttán már-már megszántuk volna szegényt, a halottnak hitt férj feltámasztása, a krimire emlékeztető tömegmészárlás, a franciaországi események hírei mindjárt kijózanítottak: semmi pánik, semmi együttérzés. Ez csak cirkusz, bocsánat, színház!

Ez az elidegenítő figyelmeztetés jellemezte az egész előadást. Vidnyánszky Attila a groteszk, a paródia, a burleszk műfaját választotta, hogy 2002 nyarán Csokonaival megnevetesse a Gyulai Várszínház közönségét. Ehhez kiváló színészekre lelt, akik komoly teljesítményt nyújtva valószínűleg megelképezték őket. A harsány, vásári komédiázás szerencsés választásnak tűnt, a közönség díjazta, amit kapott. Legfeljebb azokban maradt némi hiányérzet, akik többre tartják az őszinte, emberi hangokat, hihető(bb) érzelmeket, megnyilvánulásokat felvonultató színjátszást.

Öt sikeres premier már önmagában bármely kőszínházi évad dicsőségére válna manapság, a nyári játékok hat hete alatt ennyi előadást színre vinni kifejezetten merész vállalkozás. Más kérdés, hogy a színvonalas kiállításához vajon mennyi idő állhat rendelkezésre, illetve a művészek milyen készenléti állapotban hozzák és kezdik próbálni Gyulán a különböző darabokat. Továbbá az sem mindegy, hogy a várszínházi bemutatóknak – a rengeteg munkának, szellemi és anyagi befektetésnek – lesz-e ősztől utóélete, s ha igen, melyik színház repertoárján és a nyári előzményeket mennyiben folytatva. Mindez azonban nagyjából a kulisszák mögé tartozó szempont, a legfontosabb nyilván az, hogy a Gyulai Várszínház közönsége minél gazdagabb kínálatból, a színházi előadások és művészeti programok lehető leg szélesebb skálájából válogathasson.

A fesztiváljelleg erősítése, a színház mellett a társművészetek és népi hagyományok felvonultatása mindenképp színesítette a palettát. Ha csak az öt elemzett bemutatóra hagyatkozunk, akkor is tartalmas nyarat könyvelhet el a színházkedvelő közönség. Shakespeare *Falstaffja*, Erkel *Saroltája*, *Simonyi-est*, Parti Nagy Lajostól az *Ibusár* és Csokona-itól a *Karyóné*: klasszikus és kortárs, világirodalom és hazai szerző, opera és költészet. A dráma 2002 nyarán a komédia felé tolódott el, azon belül is a könnyed, olykor harsány, túl szaftos vásári komédiázás irányába; a nagy nemzeti tragédia az idén nem került színre, hacsak Erkel Ferenc zenéjét, a Sarolta című vígopera történelmi háttérét nem számítjuk ide. Ez a vonulat tehát kissé elkanyarodik a Gyulai Várszínház eredeti ars poeticájától, ami úgy kezdődött, hogy minden szezonban két saját bemutató születessen, mégpedig egy magyar történelmi dráma és egy reneszánsz komédia kerüljön színre. Tény azonban, hogy az utóbbi években a nyári játékok jellegét, hangulatát inkább a könnyed szórakoztatás, az egyre inkább domináló fesztiváljelleg határozta meg, s mivel ez a törekvés sikeresnek bizonyult, ezt a fordulatot nem lenne igazságos hiányként vagy hibaként feltüntetni.

Itt jegyzem meg, amit már az egyes előadások értékelésénél is kifogásoltam: ez pedig a színpadon beszélt nyelv minősége, megválasztása. Nem használt a produkciók színvonalának az erőltetett, túlzásba vitt poénkodás, helyenként trágárság. A klasszikus szerzők régies, ma már kevésbé érthető szövegén természetesen kell változtatni, közelebb kell azt hozni a jelenhez, a modern korhoz, szükséges az új fordítás, hasznosak a mai dalbetétek. A bemutatott daraboktól ráadásul nem idegen a szókimondó, szaftos humor, ha mindaz

a jellemből, a helyzetből fakad, tehát odavaló. Az időt álló darabok mondandójukkal, a kiváló színészek játékkal vívnak ki figyelmet, elismerést, nem a csúnya beszéddel, otrombasággal. Sokszor teljesen fölösleges volt a trágárság, egy-két nyilvánvalóan a próbafolyamatból megtartott beszólás még elment, de a harmadik már nem hiányzott... Sem Shakespeare, sem Csokonai nem szorul rá az ócska poénokra, a túlzásba vitt érzéltelenségre. Némi mértéktartás az, amit hiányolok. Lakatos István költőtársaitól várta el, de a színpadra is érvényes, amit mondott: „tartani kell a magaslatot”.

Mindenképp elismerésre méltó, hogy több nemes hagyomány is folytatódik a Gyulai Várszínházban. Ilyen a Shakespeare és Erkel műveit bemutató sorozat, a határon túli magyar társulatokkal való együttműködés, valamint országosan ismert színművészek és rendezők meghívása, szerepeltetése. Kitűnő ötletnek, hálás forrásnak bizonyult Simonyi Imre költészetének műsorra tűzése, s bár két év után talán túlzás hagyományról beszélni, a nyári játékok jellegzetes arculatához ma már hozzátartozik a város nagy lírikusának életműve is.

Fülöp Ilona: Psalmus Hungaricus (toll)

Cs. Tóth János

Vannak tartalékai az alkotói energiának A Békéstáji Művészeti Társaság tíz éve

Az ördög 1989-ben elvitte a pártállamot, elvitte a „régí világot”, s ez nem csak történelmi értelemben jelentett fordulatot, hanem művészettörténelmi vonatkozásban is lezárult egy korszak – vallják a vizuális szakma ítései. A dolgok persze nem egyik napról a másikra változnak meg: hiszen a zárt társadalom nyitott lett ugyan, de a képcsarnoki sztárfestők, a milliós vásárlások politikailag is támogatott finanszírozottjai alkották a kilencvenes évek derékhatát is. Miért? Mert kompatibilisnek bizonyultak a kódok, amelyeken a képzőművészet szereplői egymással kommunikáltak.

Így volt ez az ötvenes évektől kezdve, amikor az állami kulturális irányítás nem egyszerűen pénzügyi és intézményi kereteket adott, hanem kívánatos és lehetséges, a megengedett és a támogatott cölöpjeinek kijelölésével a lehető legmélyebben, szinte magától az alkotó folyamattól elkülöníthetően behatolt a művészet, a kultúra alapsejtjeibe. A művészet ilyenfajta átpolitizálásának volt komoly intézménye a Művészeti Alap. Az értelmiség számára sajátos önmegvalósítási korlátokat állított a rendszer, sőt a modernizációs folyamatok mértékét is kijelölte. Kádár János, az egypártrendszer vezetője, a következőket mondta a XI. Kongresszus beszámolójában 1975-ben: „Az a művészi magatartás, amely elfordul a mától, amelyik úgy »modern«, hogy régen letűnt divatokat meg »izmusokat« melegít fel és formai játszadozásával, az elavult „l’art pour l’art”, a művészet a művészetért szellemében, öncélú művet alkot, az sem a társadalomnak, sem a művészetnek nem használ és nem tart lépést a szocializmust építő néppel.” Nem elhanyagolható szempont az sem, hogy az egypárti idők végén a képzőművészet szakmai kérdéseibe már nem akart dominánsan beleszólni a hatalom. Mert a nyolcvanas években a zsűrizéseken döntően a szakmaiság dominált, sőt a geometrikus absztrakt, vagy a „frissen festők” képviselői már elismerést is kaptak.

A Képző- és Iparművészeti Lektorátusról is sok rosszat el lehet mondani, de dilettáns munkát nem engedett köztéren elhelyezni. Ám hiába örködtek hivatalok a „jóízlés” fölötte, a mélyben a kommersz – könnyebb elfogadást kínáló – sekélyessége megőrizte hadállásait és a változások után búvópatakszerűen meg is jelent. Az eltelt egy évtized megmutatta, hogy az általánosan konzervatív ízlés uralmát nehéz megtörni, illetve hogy a kereskedelmi televíziók milyen mélyre tudnak menni a közönség „elvárásainak” kielégítésében. Hiába volt hát az országosan ismert tárlatok megrendezése, szakmai elismerést tanúsító tagságokkal (Alap) rendelkező művészek hada, diplomával, szakmailag szentesített professzionális festők, grafikusok, szobrászok sora? Hiába volt a zsűrigyakorlat, mely számos esetben feszültségeket indukált? Hiába a kiállítási koncepciók, teóriák, válogatási elvek és döntések idegfeszítő harca?

Nem! Választák a Békésben élő képzőművészek, akik a megszűnt Művészeti Alap, illetve a Fiatal Művészek Stúdiójának helyi tagjai voltak. A fővárosban székelő jogutód-szervezet új neve Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete lett, jogi státusa a nevében rejlik. A művészi szabadfoglalkozás már nem igényelte az Alaphoz való tartozást,

mint korábban. Számos művész a szakmai elismerésen túl látni akarta a személyi igazolványában a festő..., művész elnevezést, hogy igazoltatáskor ne a munkanélküli kategóriába sorolják. Ettől még megbízás nélküli alkotóművész nagyon sok egzisztált az országban.

Békés megyében is volt helyi szekciója az Alapnak, bár a Hódmezővásárhelyen székelő délkelet-magyarországi régióhoz sorolták. Budapesten volt az Alap székhelye, ami nyilvánvaló, mert a főváros mint szellemi-művészeti központ a magyar kultúra és művészet megkerülhetetlen színhelye maradt és marad. Különös áttétel volt tehát, hogy egy Gyulán élő alkotóművész a fővárosi szervezet tagja lehetett, csupán a kifizetéseit és jogi státusának ügyeit intézték Pesten. Az viszont megfigyelhető a változások után, hogy egyre fontosabb alközpontok alakultak-alakulnak ki a fővároson kívül is, a művészetet megtartó települések és a helyi jelentőségen túlmutató minőségű eseménysorozatok megőrzése vagy megindítása révén. Ilyen Békésben az Alföldi Tárlat, illetve a Grafikai Biennálé. Mindkét jeles esemény több évtizedes komoly múltra tekint vissza, máig megrendezésre kerül, ami a helyi művészeti élet szervezőinek és képzőművészeinek köszönhető. A szellemi energia felhalmozott értékeit tovább éltetni alakult meg a politikai változások után a Békéstáji Művészeti Társaság: 1991. május 29-én Békéscsabán a Megyei Könyvtárban.

Az első tagok az Alap soraiból verbuválódtak, de nem minden tag csatlakozott, néhány nevesebb (díjakat begyűjtő) alkotó az önérvényesítés más módját választotta, úgynevezett kijáró típusú művészek maradtak máig. A művészeti élet sokarcúságát mutatja, hogy volt olyan alkotó, aki egyszerre más képzőművészeti egyesületben is tag lett, ilyen pl. a MASE. A BMT tagjai nem egy elit értelmiségi kör belső szakmai fórumának képzeltek el közös munkálkodásukat, hanem jóval tágabb körben a vizuális kultúra mozgalmaként tervezték el működésüket. Az alapítók – összegyűjtve a szellem, a művészet kiváló megyei képviselőit, azt tűzték ki célul, hogy mozgósítsák az emberi kultúra forrásait, megértetni mindenkivel a képzőművészet világának összefüggéseit. Úgy gondolták, a művészetből sugárzó esztétikum és az értelem segítségével az emberi szolidaritás és a természet iránti felelősségérzetünk, empátiánk erősödhet. Kiemelt figyelmet kapott a társaság alapító okiratában a felnövekvő nemzedék képi kultúrájának ügye, abból a megfontolásból, ha a gyerek összekeveri a művészkedést az igazi művészettel, soha nem jut el oda, hogy megsejtse, milyen katartikus hatalma lehet a valódi remekműnek.

Jeles képzőművészeti évfordulók, rendezvénysorozatok, elfelejtett, nívós helyi alkotók bemutatását tervezték el a Békésben élő alkotók. Az országos szakmai körökben ismert, s már jelentékeny életművet épített alkotók együttesen is vállalták egymást. Volt némi előzménye a közösségi művészeti életnek. A negyvenes éveikbe lépő alkotók – akik a derékhadat adták –, 1978-tól aktívan vettek részt a megyeszékhelyen alakult FAK-ban (Fiatal Alkotók Köre). Ez a művészi csoportosulás túlnőtt az ifjúsági mozgalom keretein, politikailag szabályozhatatlanná vált, olyannyira, hogy a nyolcvanas évek elejére lehetlenné tették a működését. Az 1991-ben alakult társaság adott arra, hogy mutatkozzék meg az a szellemi-művészi energia, amit képviselnek. A művészi közízlés fejlesztése, a művészi ismeretterjesztés, elsősorban a Körösök vidékén, tehát a megyében, illetve a szokásos és elvárt szakmai tevékenység: tárlatok szervezése, kortárs galéria létesítése, érdekvédelmi, önszegélyező feladatok ellátása, táborok szervezése, műalkotások forgal-

mazása, kapcsolattartás hazai és nemzetközi szakmai szervezetekkel stb. szerepelt a kitűzött feladatok között. Ezeknek a céloknak a megvalósulását kell most, tíz év elmúltával értékelni.

Az alakuló közgyűlés elnöknek Széri-Varga Géza szobrászművészt, alelnököknek Banner Zoltán, valamint Cs. Tóth János művészeti írókat választotta Békéscsabáról. Banner Zoltán néhány hónap után lemondott tisztségéről, és kilépett a Társaságból, mert két tag (BMZ és Váradai Z.) a sajtóban támadást intézett az Egyesület ellen. Vezetőségi tag lett Gyuláról Koszta Rozália, és a megyeszékhelyről Lonovics László és Szereday Ilona grafikusművész, valamint Vágréti János festőművész. Alapító tagok Békésről: Baji Miklós Zoltán és Csuta György festőművész, Kállai Júlia grafikus, Szabó Mária keramikus és Diószegi Eszter iparművész. Gyuláról Oroján István, illetve Székelyhidi Attila festőművészek csatlakoztak. Szarvasról Ruzicskay György és Zsáky István festőművész lépett be. Békésszentandrásról Lóránt János, Kétegyházáról Kalcsó József és Budapestről Tóth Ernő festőművészek kapcsolódtak még a kör munkájába. Orosházáról Fülöp Ilona grafikus, Gyomaendrődről Horányiné Sáfár Éva iparművész, Kötegyánból pedig Szőke Sándor szobrászművész volt alapító. A legtöbben Békéscsabáról vettek részt a Társaság munkájában: így Gubis Mihály festő és grafikus, Molnár Antal és Várkonyi János festőművészek, valamint Udvardi Anikó szobrász, Szabadosné Szászfalvi Ilona belsőépítész és Váradai Zoltán fotóművész. A későbbi évek során nyertek felvételt Békésről Püski Sándor és Görgényi Tamás festők, Csabáról Lenkefi Konrád bábművész, Slezák Lajos, E. Szabó Zoltán, Pataj Pál festőművészek, Barabás Ferenc és Gnandt János grafikusok, valamint Szilágyi András művészeti író. Szarvasról Fabó Éva restaurátor, Hevesi Nagy Anikó festő, és Gyuláról Nyisztor János grafikusművész.

A társulat működésének lendületét jelzi azoknak a tárlatoknak a sora, amely fórumot adott az egyesület tagjainak, és a közösséggé formálást is szolgálta. Magától értetődik, hogy a publikummal való kapcsolattartás ugyanilyen súlyú volt. Évente legalább egy tárlata mindig volt a Társaságnak. Eleinte különösebb tematikai megjelölés nélkül a rendezők – vagyis az elnökség – annyit kértek a művészekről, küldjenek be egy-két alkotást a megadott mérethatárok között. Bármilyen. Szinte mindenki küldött, vagy más módon töltötte ki a teret, mint az egyik performance-ot produkáló képzőművész, a gyulai Dürer Teremben rendezett tárlaton 1993-ban. A kiállítók általában friss anyagot prezentáltak, ritka volt, hogy régi munkát adott be egy-egy tag. Ez utóbbi kiállítást a megyei közgyűlés elnöke nyitotta meg. Azért kérték föl a Társaság vezetői Simon Imrét, mert a megyei jelleget akarták hangsúlyozni ezzel, s a helyszín megválasztásával is. Természetesen a megyei önkormányzat anyagi segítségét is megkapták az induló években. Sajnálatos módon csak 2002-ben kapott újra komoly támogatást a megyétől a Társaság, Domokos László közgyűlési elnöknel tett látogatás után. A Békéscsabai Művészeti Társaság fennállása alatt a legtöbb anyagi juttatást Békéscsaba Megyei Jogú Várostól kapta, annak ellenére, hogy tizenegy településről verbuválódott a művészek köre. Alig volt olyan év, hogy több tízezer, később néhány százezer forinttal ne támogatta volna a csoportosulást a megyeszékhely önkormányzata. Ennek viszonzásaként 1999 júniusában a Csabán élő művészek a Városházi Esték során rangos tárlatot mutattak be a Munkácsy Mihály Múzeumban. Előtte 1995-ben kapott ez utóbbi térben helyet kollektív tárlatra a BMT, ekkor mutatták be a legizgalmasabbnak ítélt alkotásaikat, demonstrálva a társaság összetartozását is. Minden tag öt művel jelentkezhetett, és maga zsűrizte a kiállításra került opuszát.

A tárlatot rendező Mezei Ottó művészettörténész az előtérbe két elhunyt művész, Koszta Rozália és Ruzicskay György művét helyezte. A múzeum nagytermében számos szubjektív, bensőséges munka, illetve a társadalmi miliőhöz kapcsolódó mű kapott helyett. A további két teremben grafikák és plasztikák kerültek kiállításra.

A város, a megye kulturális életének irányítói és a nagyközönség mindkét alkalommal láthatta, mekkora művészi energiát képvisel az alkotók Békésben élő köre. A legnagyobb hatású esemény a társaság életében az Oriens '95 rendezvény volt. Kelet- és közép-európai országokból érkeztek képzőművészek Békéscsabára, hogy figyelemreméltó műveket, köztük happeninget is közrebocsássanak. Ez a képzőművészeti megmozdulás-sorozat sok helyszínen zajlott, ritkán látható – sajnos, azóta nem is volt – művészi gondolat kapott helyt a város szívéből az egykori Fémmunkás üzemcsarnokig, melynek régi berendezéseit a múlt szimbólumának eltüntetéseként szétverték a művészek. A Jókai Színház előtérében már 1994-ben az akkori Oriens alkalmából is volt kvalitásos művekből tárlat a BMT szervezésében, de most főszerephez jutott a színház előtti tér. Egy piramis alakzatú szimbólum szabad asszociációs alkalmat kínált a művészeknek a fehér felületével, amit a sok országból jött alkotók ki is használtak saját motívumaik megjelenítésével. Önálló kiadvány is megjelent erre az alkalomra, benne a Társaság tagjainak hitvallásával, az esztétikum és a művészet társadalmi küldetéséről. Mindamellet ez a rendezvény manifeszta az alkotói gondolat szabadságát és figyelmeztetett arra: a művek mögött mindig egy önmagával is viaskodó, szüntelenül élveboncolást folytató művész van jelen, függetlenül a földrajzi egységtől. A művészet a maga útját járva bizony nem szűnt meg, s mindig a legnyugtalanabb szellemek voltak a legforradalmibb újítók. Ám akár formaalkotó (művészi és társadalmi formák rombolója), akár hagyománykövető konzervatív művész valaki, a lelke mélyén érzi, tudja, hogy társadalmi háttér, visszhangzó közeg nélkül, munkája belterjessé válik, és hamar megfárad. A kelet- és közép-európai képzőművészeknek fél évtizeddel a többpártrendszer és a kapitalizmusra történt átállás után szembesülniük kellett a dolgokkal: a művészet végre azokra tartozik, akik művelik, maguknak kell interpretálni műveiket, sőt még forgalmazni is (és hogy kik vásárolják, az egy külön dolgot tárgya lehet). A művész akkor jár a legjobban, ha kollégáival műtárgyat cserél, oly alacsony a nívós művek ára.

Még négy fontos kiállítást kell megemlíteni, mely rangot adott a Társaságnak. 1994-ben Trencsénben a Zsinagóga Galériában mutatkozott meg nemzetközi összeméretésben az Egyesület nívója. A szlovák alkotókhöz hasonlóan, korszerű formanyelven fogalmazott, friss művekkel szerepeltek az elsősorban csabai művészek (tekintettel a két város kulturális kapcsolatára). Az ugyancsak szlovákiai Terebesen azonban már az egész Társaság képviseltette magát a következő évben. A képzőművészek stílustörekvéseiről és komoly kvalitásáról adott számot ez a bemutatkozás. Ezentúl három olyan tárlat megrendezését is vállalta a Társaság, amely megadott tematikai elgondolás mentén fogta egybe a művészeket.

1996 májusában a XX. századi magyar festészeti formanyelv egyik megújítója a békéscsabai festő, Perlrott-Csaba Vilmos emlékére rendeztek tárlatot, illetve tartottak emlékülést. A tisztelgés adta téma nehéz feladat elé állította az alkotókat, így sokan a legfrissebb munkájukat adták be erre a tárlatra, de a Társulatnak több mint a fele a jeles előd arcképét szürreális térben ábrázoló megfogalmazással jelentkezett. Az igazi alkotó-

kedvet, a művészi kreativitás megmutatkozását 2000-ben az Utazás, illetve 1997-ben a Rajzoljunk együtt akciók hozták. Az utazás és a szabadság szimbólumainak dialógusa kedvelt témaként vonult be a BMT történetébe. Ambrus Zoltán, a megyei könyvtár igazgatója megnyitójában az utazás filozófiai tartalmát járta körül, feltéve a kérdést: képesek vagyunk-e emberként értékeket teremteni; világot építeni és birtokolni. A gyerekekkel való együttműködés, közös mű létrehozása, felhevítette az alkotókedvet. Bár a tehetséget az egyedüllet jellemzi, az inspirációt mindig a közvetlen életközeg adja. Így került sor a gyermekmunkák és a művészi alkotások ötvözésére, applikációjára, ilyen tematikájú művek létrehozására.

A Társaság fennállása során sohasem hozott létre úgynevezett „egységes anyagot”. Szuverén művészekről lévén szó, nem a rokon törekvések jellemzik az egyesületet. A festők, grafikusok, szobrászok szellemi habitusa több ennél: magasabbrendű fogalom, mint formajegyeik összessége. Egy-egy kiállítás szellemi, művészi attitűdje változó, minden kiállítót egy tágabb szellemi univerzum alárendelt, de szubjektív erejű részeként kell látnunk. A Társaság tagjai ez utóbbi megfontolásból nem csupán a gyerekek, hanem a felnövekvő művésznemzedék tehetségeinek is rendeztek kiállítást. 1998-ban és 2000-ben, a Magyar Kultúra Napján a megyéből, művészeti főiskolákon tanuló tehetségek kaptak bemutatkozási lehetőséget. Az egyesületi életnek oly sokszor helyszínt adó Megyei Könyvtárban egy izgalmas tárlaton a művek közös lélegzetére ismerhettünk rá, azon túl, hogy a főiskolai műhelyekbe is betekintést nyert a közönség.

A Művészeti Alap működésének idején a megyét Koszta Rozália képviselte, aki személyiségének humánumával és szakmai rangjával sokakat segített a művésszé érésben. Szülővárosában két olyan eseménnyel is felhívták a gyulaiak figyelmét jelentékeny életművére a Társaság vezetői, ami sajtónyilvánosságot kapott. 2000-ben megkoszorúzták sírját, amihez kapcsolódott a város önkormányzata, illetve emlékülés és róla készült film vetítésével idézték fel a Társaság tagjai Rozó szellemiségét. 2001-ben egykori műtermének falára helyezték el a Társaság emléktáblát a gyulai kulturális élet meghatározóival közösen.

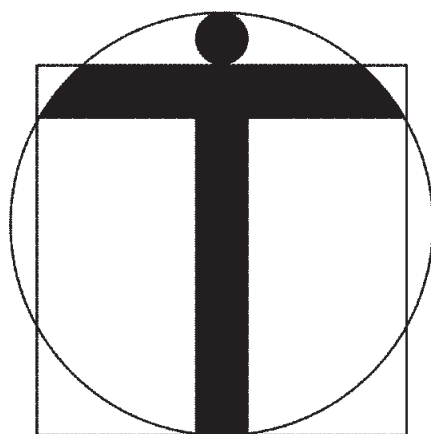
Több olyan kollektív megmozdulás segítette a tagok szakmai fejlődését, ami a közösséggé kovácsolódás mellett igazi művészi tanulmányutat jelentett. Így 1997-ben Bécsben tett utazást a Társulat a modern művészetek közép-európai anyagát elemezve. Az Észak-Magyarországon tett későbbi út elsősorban az élménygyűjtést szolgálta az Alföldön élő alkotók számára. Ezenkívül számos együttlét, szilveszteri mulatságtól közös kerti megmozduláson át a baráti poharazgatásig, ami a művészlét komfortérzetét volt hivatott megjeleníteni. Többben, főleg csabai művészek a főiskolán és az evangélikus gimnáziumban együtt tanítanak, ennek következtében a szervező központ szerepét is felvállalták, miként a kezdetek idején a Tevan Kiadó is tette. Számosan akadtak olyan társulati tagok, akik művészi alázattal segítették a közjót. Csuta György nagy szolgálatot tesz a megye képzőművészeti életének azzal, hogy működteti a Képcsarnok helyén létrejött galériáját, illetve Békésen Nemzetközi Művésztelepet szervez egy évtizede. Nem tudunk sajnos minden tag közszereplésére, művészi elismerésére kitérni, pedig a Gyulai Művésztelep működtetésében Székelyhidi Attilának volt nélkülözhetetlen szerepe; Gyomaendrődön és újabban Csabán, Pataj Pálnak, Kötégánban Szőke Sándornak, Kétegyházaán Kalcsó Józsefnek... elévülhetetlen érdemei vannak művésztelep szervezésében.

A Társulat tagjai jelen vannak a közéletben, így több alapítványban, mint a békéscsabai Jankay Tibor Közalapítványban Cs. Tóth János és Szabadosné Szászfalvi Ilona. Számos olyan jótékonyági és karitatív esemény van, amihez elsőként csatlakoztak a BMT tagjai, az árvízkárosultaktól a beteg gyerekeken át az idősek támogatásáig (pl.: Békéscsabán jótékonyági bál). Kiemelkedő gesztus a Békéstáji Művészeti Társaság részéről, hogy díjat alapított az Alföldi Tárlatokra, amit 1994 óta adnak át. Ezt a művészek adta elismerést Muzsnay Ákos, Fülöp Ilona és Oroján István kapta eddig meg. A plakettet Széry-Varga Géza készítette, ugyanúgy felajánlasként, mint megalakulásakor tette ezt Szereday Ilona, a Társulat emblémájának, egyben pecsétjének is megalkotásával. 1993-tól a mai napig Lonovics László festő- és grafikusművész a Társulat elnöke, aki a saját művészi oeuvre-nak építése mellett felvállalta a nem ritkán sok áldozatot kívánó kör aktivizálásának munkáját és a kulturális intézmények előtti képviselést.

Magától értetődik, hogy fiaskók is voltak a Társaság történetében. Hiába hoztak létre a kor elvárásainak és az adott jogszabályok kedvezményeinek harmonizálására alapítványt 1996-ban – a gazdasági élet szereplői nem töltötték fel a számlát jelentős összeggel. Ennél sokkal nagyobb veszteség, hogy a nagy elszántsággal és alapos szakmai előkészítés után sem sikerült kortárs galériát létesíteni Békéscsabán. Számos tanulmány készült, tárgyalások zajlottak, pályázatok készültek. Vagyis a kilencvenes évek elején hiába fordított nagy energiát ennek a megoldására a Társulat, máig nincs galéria és máig hiányzik a megye művészeti életéből egy ilyen fórum.

Summázva egy évtized tevékenységét, kiváltképp a meghirdetett célok tükrében, objektíven megállapíthatjuk, a Társaság ma is életképes és a régió művészeti közgondolkodásában aktívan vesz részt. Az alkotói energiából egyelőre vannak tartalékok. Tíz év alatt az országban kevés hasonló intenzitással dolgozó művészeti csoportosulás jött létre. A megyében más művészeti közösség nem alakult. Kompatibilisek tehát a XXI. században is a képzőművészeti élet jelenkori szereplői.

Budapest–Békéscsaba 2002. augusztus 28.

A Békéstáji Művészeti Társaság emblémája

Elek Tibor

Cseppben a tenger

Kis magyar alternatív napilap történet

2002. május 10-én ünnepelte fennállásának nyolcadik évfordulóját a Békés Megyei Napló szerkesztősége Békéscsabán a Fiume Szállóban a megye politikai, gazdasági és kulturális elitje nagy részének jelenlétében. Kiosztották Az év újságírója díjat, az előfizetők között kisorsoltak egy Skoda Fabiát és három 110 ezer forintos utazási utalványt. *Réthy J. Attila és Kőváry E. Péter* ügyvezető társfőszerkesztők méltatták a lap eddigi történetét, az utóbbi többek között sajtótörténeti ténynek nevezve a lap aznapi, immár 2439. számának megjelenését, mivel ez által is bizonyított, hogy egy megyében megél egymás mellett két napilap. Mindeközben a jelenlévő újságírók és közéleti emberek többsége arról susmorgott egymás között, hogy ki, mit tud a lap eladásáról, az új tulajdonosok és a másik megyei napilapot birtokló Axel Springer közötti tárgyalásokról.

Számukra így kevésbé lehetett meglepő, mint a tájékozatlanabb előfizetők többsége számára, az az élmény, amikor 2002. július 2-án kedvelt napilapjuk helyett a Békés Megyei Hírlapot kapták meg a postástól, címdalán a lap főszerkesztőjének *Árpási Zoltán*nak bejelentésével („Tegnap a Békés Megyei Napló tulajdonosai felkérték kiadónkat, hogy előfizetőiknek a mai naptól kézbesítsük a Békés Megyei Hírlapot”, mivel a Napló megszűnt) és bizalmat kérő szavaival. A kiadó, a Körösi Napvilág Kiadói és Nyomdaipari Kft. ügyvezetője, *Fényes Adél* a Szegedi Postaigazgatóságnak előző nap küldött értesítőjében többek között azt írta: „Bejelentem, hogy a Békés Megyei Napló című Békés megyében megjelenő napilap további kiadása ellehetetlenült és pénzügyi nehézségek miatt – külső támogatás hiányában – a Napló előállításának és terjesztésének feltételei a továbbiakban nem biztosítottak.”¹ A lapnál május 15-től megbízott, majd június 5-től kinevezett ügyvezető és főszerkesztő *Bod Péter* azóta is minden alkalmat megragad, hogy a maga (cégiratokra támaszkodó) ismeretei szerint a pénzügyi ellehetetlenüléssel kapcsolatos állításokat cáfolja. Mivel számára és munkatársai számára a másik ügyvezető, *Fényes Adél* állításának valóságtartalma nem volt ismeretes korábban, nem csoda, hogy még az előfizetők élményénél is jóval sokkolóbb erővel hatott rájuk, amikor július 1-jén a szerkesztőségben hivatlanul megjelent néhány öltönyös úriember, ügyvéd, számítógépes szakember és őrző-védő. Akik előbb közölték, hogy a Körösi Napvilág Kft. tulajdonosi döntése alapján a „megbízatus tárgyalanná válása miatt” minden, a lapnál dolgozó munkatársnak azonnali hatállyal megszűnt a munkaviszonya, illetve megbízatusi jogviszonya, majd néhány óra alatt szétkapták a szerkesztőség számítógépes rendszerét (még a gépekben tárolt magánfájlok kimásolását sem engedélyezték), és becsukták a boltot (mármint az irodákat).

Ahhoz, hogy e látványos és drámai események mögé pillanthassunk, hogy a történetekre okokat, a felvetődő kérdésekre magyarázatokat találhassunk, vissza kell kicsit ugorjunk az időben, a lap történetében, illetve a Békés megyei sajtótörténetben.

¹ *Hivatalos értesítés a Napló megszűnéséről.* Békés Megyei Hírlap, 2002. július 9.

Az első megyei alternatív lap: a Dél-Kelet

„...amíg a vidéknek nincs sajtója és törvényekkel védett, sőt túlvédett politikai nyilvánossága, ebben az országban nem történt semmi, minden visszavonható, minden bekeríthető, illegalitásba szorítható vagy emigrációba exportálható.” – mondta már 1988-ban, nem csekély tisztánlátással, *Csengey Dénes*², de sokan érezték ezt vidéken is, ha nem is fogalmazták meg ilyen pontosan. Békés megyében, miként az ország más régióiban is, a sajtószabadság deklarálása után, a rendszerváltoztatással párhuzamosan, különböző helyi, megyei és városi újságok, alkalmi kiadványok alakultak. A nyolcvanas évek végén egyre többekben érett az elhatározás az MSZMP által kiadott Békés Megyei Népújság monopóliumának megtörésére, a helyi sajtópluralizmus megteremtésére, olyan újság(ok) létrehozására, amely(ek)ben másról is és másképp is írnak, mint az állampárti kézben lévő lapban. A legjelentősebb, megyei hatókörű alternatív lap, a Dél-Kelet alapítását, a korra jellemző módon, nemrég még kommunista, a Népújságnál alkalmazásban lévő újságírók és aktív vállalati, párt-, illetve tanácsi vezetők (elsősorban: *Becsei József* tanácselnök helyettes) kezdeményezték, de legalábbis támogatták az utóbbiak. Az indulás kezdetben inkább a párton belüli küzdelem része volt, de a lap folyamatos megjelenése során már a párttal szembeni küzdelem részévé vált. A nyilvánosság demokratizálását célul tűző tiszta szándékok mellett politikai karriervágy és személyes indulatok (elsősorban a Népújság főszerkesztőjével Árpási Zoltánnal szembeniek) is szerepet játszhattak a lap létrehozásában. Az 1989. május 1-jei próbaszámot felelős szerkesztőként *Kepenyés János* és *Kövár E. Péter* jegyezte. Kepenyés addig a Népújságot is kiadó Békés Megyei Lapkiadó Vállalat által felügyelt Szövetkezeti Élet című havilap felelős szerkesztője volt, a Népújság MSZMP alapszervezetének titkára, városi és megyei pártbizottsági tag, a reformkörösök egyik hangadója, Kövár E. Péter korábban szintén a Népújság újságírója, ekkor már a Népszabadság megyei tudósítója. Az első három próbaszám felelős kiadója még *Ambrus Zoltán* volt, a Békés Megyei Könyvtár igazgatója, a megyei tanács a könyvtáron keresztül vett részt a szokatlan vállalkozásban, de az október 6-tól immáron rendszeresen megjelenő független közéleti hetilapot már a Dél-Kelet Lap- és Könyvkiadó Kft-t adta ki, amit tíz megyei vállalat, illetve intézmény (többek között a Jamina Téglagyár, az Orosházi ÁFÉSZ, a BÁÉV, a Gabona és Malomipari Vállalat, a békéscsabai Lenin Tsz., a Békés Megyei Könyvtár) és magánszemélyként Kepenyés János 100–100 ezer forint összedásával alapított. A társaság ügyvezetője a felelős szerkesztővel azonos Kepenyés János, mellette szerkesztőként *Goldmann György* neve olvasható az impresszumban, de az ő szerepe valójában a számítógépes nyomdai előkészítésre, a technikai szerkesztésre korlátozódott. Kövár E. Péter az első próbaszámok után kivált a csapatból, mert nem értett egyet a radikális hangütéssel, különösen a lap főmunkatársának, *Seres Sándornak* (aki korábban a Népújság pártrovátát vezette) antikommunista szellemű írásaival. A lap szerkesztői és vezető munkatársai kezdetől éles adok-kapokot folytattak a Népújság főszerkesztőjével és munkatársaival, majd sorra fogadták be a vezetési válsággal küszködő pártlapot elhagyó újságírókat (*Krausz Tamás, Herpai Attila, Dányi László, Szatmári Ilona* stb). (Lásd minderről Árpási Zoltán a parlamenti választási kudarca és a főszerkesztői posztról való kényszerű lemondása után 1990 májusában írott könyvét³)

² Csengey Dénes: *A titok korszaka*. In: Uő: *Mezítlábás szabadság*, Püski, Bp., 1990. 33.

³ Árpási Zoltán: *Főnök, én magába rúgok*. Magánkiadás, Békéscsaba, é. n.

Kepenyes János ekkor már nem bízott az MSZMP megreformálhatóságában, elmondása szerint,⁴ minél nagyobb mértékű változásokat tartott kívánatosnak, olyan lapot akart készíteni, amely a sajtószabadság, a gondolatok pluralizmusa jegyében teret ad az új politikai gondolatoknak, fórumot biztosít az új, feltörekvő politikai erőknek, és segíti az állampárti rendszer, az állampárti viszonyok lebontását. A lapot külső megjelenésében is igyekezett megkülönböztetni a Népújságtól, hangvételben pedig a bulvárosabb megoldások híve volt. (Igaz, hogy néhány évvel korábban, a Népújság főszerkesztőjét többek között épp „a lap bulvárosítása, bulvárjellegűvé tétele” miatt bírálta,⁵ persze közben sok minden megváltozott.) A Dél-Kelet létrehozói eredetileg nem tervezték napilap létrehozását, hiszen még abban is bizonytalanok voltak, hogy milyen példányszámban lehet egy hetilapot eladni, üzletileg mennyire lesz sikeres a vállalkozás. Amikor elérték a 23-25 ezer példányt, amikor már üzletileg is eredményessé vált a lap kiadása, akkor gondolták úgy, elérkezett az ideje annak, hogy napilappá alakuljanak át.

Az első megyei alternatív napilap: a Napi Délkelet

1992. március 17-én jelent meg a Napi Délkelet című közéleti napilap első próbaszáma, majd 8 próbaszám után, április 29-én indult az I. évfolyam 1. számával az országban „pillanatnyilag egyedülálló vállalkozás” – ahogy az első próbaszám szerkesztőségi köszöntőjében olvasható.⁶ A lap főszerkesztője Szatmári Ilona, a Népújság egykori gazdaságpolitikai rovatvezetője, felelős szerkesztője a már említett Seres Sándor lett. A lap nívumát többek között az adta, hogy kiadója a Köröspress Kft. (igazgató: Kepenyes János) saját nyomdával és terjesztési hálózattal rendelkezett. Ez a kft. adta már ki egy ideje a Dél-Keletet is, mert Kepenyes János elmondása szerint a korábbi kft. körül egyik-másik tulajdonos megbízásából elindult egy olyan folyamat, amelynek célja az újság ellehetetlenítése volt, s ettől való félelmükben, az előzőt létrehozó vállalatoktól immáron teljesen függetlenül, egy magánszemélyekből álló csoport létrehozta a Köröspresszt. A Napi Délkelet kiadásában ugyanakkor a Köröspress létrehozói mellett jelentős tőkebefektetéssel vett részt a békéscsabai Shell kutató üzemeltető *Légrádi István* egyik gazdasági társasága is.

A lap hét közben 16, vasárnap pedig 24 színes oldalon jelent meg, mert időközben, május 21-től, a Heti Dél-Kelet beolvadt a Napi-ba. (Később, az anyagi gondok láttán, a szerkesztők közül néhányan kiválva ismét hetilapot indítottak Dél-Kelet címmel, de hogy ennek a továbbiakban hogyan alakult a sorsa, milyen változásokon ment keresztül újra és újra, az már nem tartozik szorosan az alternatív napilap történetéhez.) A saját nyomdai háttér és terjesztési hálózat megteremtése a Köröspresszt kezdetől veszteségessé tette, de kényszerhelyzetben volt, mert a pártállami időkben az egy napilap egy nyomda, nyomógép elv érvényesült, ezért nem nagyon volt hol készíteni az újságot, a terjesztés terén pedig a postára nem nagyon lehetett számítani, mivel nem volt érdeke a Népújság hegemóniájának megtörése. Ugyan kötött szerződést a Köröspress a postával is, de Kepenyes János szerint az inkább le-, mintsem rábeszélte az embereket arra, hogy a Napi Délkeletre fizessenek elő. (A posta más megyékben sem segítette különösebben elő a konkuren-

⁴ Szóbeli közlés. A továbbiakban a különböző személyektől idézett, nem lábjegyzetelt információk hasonlóan szóbeli vagy írásbeli közlésből származnak.

⁵ Árpási Zoltán: *Főnök, én magába rúgok*, 161.

⁶ *Köszöntjük az olvasót!* Napi Délkelet, 1992. március 17.

cia megerősödését.) *Krausz Tamás* ma már tévedésnek tartja azt az akkori elképzelésüket, hogy 15-16 ezer példánynál nullszaldós lesz a lapkiadás, ugyanis ellentétben a hetilappal, saját terjesztési hálózat működtetése napilap esetében csak jóval magasabb példányszámnál kifizetődő. A hirdetési szokásokkal sem tudtak mit kezdeni, a hirdetési piacon nem találtak kellő támogatásra, mivel a vállalatvezetők többsége '90 után is megmaradt a helyén, érzelmileg és ideológiailag is kötődött az előző világhoz, és ugyanígy a Népszerűséghez, így többségüktől nem nagyon lehetett elvárni, hogy másikkal, alacsonyabb példányszámú és egészen más nézeteket képviselő lapnál jelentesse meg a hirdetéseit.

A mindezek következtében hamar jelentkező gazdasági gondok enyhítése céljából a kiadó vezetői megpróbálták állami, kormányzati támogatást szerezni, még a svéd példa (ahol törvény írja elő a konkurencia létét és biztosítja annak feltételeit) is lebegett a szemük előtt. A rendszerváltás történelmi pillanatának kihasználására, az egykori pártlapok továbbélő monopóliuma megtörésére állami eszközökkel, az MDF vezette kormánynak azonban nem volt elég ereje, és/vagy megkötötte a kezét az SZDSZ-szel kötött paktum, az, hogy a sajtóval kapcsolatos törvények a kétharmadosak közé kerültek. A média és a politika 1987–1997 közötti viszonyát vizsgáló *Bárány Anzelm* is azt írja: a rendszerváltó ellenzék támogató szerkesztőségek „úgy érezték, hogy nem kapnak megfelelő támogatást a hatalomra került új parlamenti erőktől. Nem kaptak tőlük exkluzív híreket, interjúkat vagy akár egy rotációs nyomdát, amivel nyereségesek lehettek volna. Így aztán törvényszerű volt, hogy előbb-utóbb elbuknak a hatalmas anyagi erőfölényben lévő megyei lapokkal szemben.”⁷ A *Köröspress* vezetői is leginkább csak ígéreteket kaptak, Kepenyés János elmondása szerint egyedül Csurka István váltotta be az övét azzal, hogy hathatósan közreműködött a Postabanktól elnyert hitel odaítélésében. A fentebb vázolt okok következtében ezzel együtt is gazdaságilag fokozatosan ellehetetlenült a kiadó, így 1993 végén arra kényszerült, hogy a Népszabadsággal kössön megállapodást.

A Népszabadsággal való együttműködés közvetlen előzménye, szintén Kepenyestől származó információk szerint, az volt, hogy eredetileg a Napi Magyarországon keresték a partnert, ahol akkor a saját piaci pozíciók javítása és példányszám növelése érdekében a meglévő néhány alternatív megyei lappal egy olyan megállapodás megkötését tervezték, melynek értelmében a vidéki előfizetők a Napi Magyarországgal együtt a helyi alternatív napilapot is megkapták volna. Ott azonban elhúzódtak az előkészületek, és közben megelőzte őket a Népszabadság, aminek akkoriban szintén megrendültek a vidéki sajtópozíciói, csökkent a példányszáma: megvette a Napi Magyarország terjesztési vezetőjét, hogy a programot náluk vezényelje le. Így jöhetett létre az a furcsa házasság, melynek eredményeként az inkább jobboldali értékrendet valló megyei napilap egy előfizetéssel jelent meg az inkább baloldali Népszabadsággal: a Népszabadság nyomdai áron megvette a Napi Délkeletet és betette a saját lapjába, s üzletileg mindkét fél jól járt. A Napi Délkeletnek ez előtt 4-6 ezer eladott példányszáma volt, ehhez jött a Népszabadsággal közös 11 ezer jumbo-előfizetés, volt néhány ezer árus példány, úgyhogy 20 ezer körül mozgott az eladott példányok száma. Így sem tudták azonban gazdaságosan fenntartani a Napi Délkelet kiadóját, hiába nőtt az árbevétel, nem volt elegendő hirdetési bevétel, a költségek még mindig nagyobbak voltak, a korábban felhalmozott hiteleket pedig nem tudták fizetni. 1994 februárjában meg is jelentek a Postabank emberei, és

⁷ Bárány Anzelm: *Volt egyszer egy sajtószabadság*. In: Janus-arcú rendszerváltás. Kairosz Kiadó, Bp., 1998.

elvitték a szerkesztőségi és a nyomdai berendezéseket. Kepenyés János e mögött politikai döntést sejt, ugyanis utóbb megtudta, hogy ekkor már létezett az MDF és a Springer hazai kiadója között egy megállapodás, melynek értelmében a választási hirdetéseiket csak a régi megyei lapokban jelentetik meg, cserébe azok tompítják, illetve megszüntetik az MDF ellenes támadásaikat. Kepenyés feltételezése szerint a megegyezés része lehetett az is, hogy az alternatív lapokat ugyanakkor igyekeznek ellehetetleníteni, a forrásokat, a támogatást megvonva tőlük. A válságos helyzetből a helyi támogatók és a Népszabadság ugyan még kihúzták az ekkor már Bédéká Kft.-nek nevezett kiadót, de az áprilisban mégis csődöt volt kénytelen jelenteni és a szerződésnek megfelelően a kiadói jogot a Népszabadságnak felajánlani. A Napi Délkelet utolsó száma május 7-én (szombaton) jelent meg. A szerkesztőségi búcsú cikk szerint „nem az újságírókon múlt! Talán még csak nem is a terjesztőkön és a hirdetőkön. Magunk sem hittük milyen nehéz betörni a sajtópiacra. Vidéken talán még nehezebben váltanak az emberek, még meggyökeresedettebbek a több évtizedes olvasói szokások. És meg kell jegyeznünk nem mindig a minőség dönt... Ráadásul mögöttünk sohasem állt semmilyen külföldi tőke; az igazság az, hogy belföldi is kevés. Valójában ez lett a veszünk.”⁸

A NAP

Meghalt a király, éljen a király! Május 9-én új napilap jelent meg Békés megyében A NAP címmel. Hogyan lehetséges ez? A Népszabadság számára is igen kedvező eredményeket hozhatott a jumbo-előfizetés (Békés megyei adataink ugyan nincsenek, de Borsodban, ahol hasonló konstrukcióban kooperált a miskolci Déli Hírlappal, rövid idő alatt hatszorosára, 20 ezerre emelkedett az olvasótábora⁹), hiszen, a korábbi alternatív, jobboldali lapelőzmények kiadói jogát megszerezve, Békés mellett még Jász-Nagykun-Szolnok és Heves megyében is új lapot alapított ekkoriban, támadást indítva ezzel a monopolhelyzetben lévő Springer-lapok ellen. A Népszabadság részéről ezek elsősorban üzleti vállalkozások voltak, a cél a megszerzett piaci pozíciók megtartása, illetve további erősítése volt. Az esélyét az is növelte, hogy a Springer időközben elszakadt a postától saját terjesztési hálózatának kiépítésével, így a postának felesleges kapacitása maradt, és most már szívesen vállalta a Népszabadsággal társított alternatív lapok terjesztését. (Már a Napi Délkelettel is így volt ez az utolsó hónapokban, ez is hozzájárult a példányszáma növekedéséhez.) A helyi lapkészítők részéről pedig nyilván fontos szempont volt a sajtópluralizmus további fenntartása is. A Köröspress a kiadói joggal együtt az előfizetői listát is átadta a Népszabadságnak, ami épp annyit fizetett érte, amennyivel a lap dolgozóit ki tudták elégíteni. A NAP ettől függetlenül nem volt jogfolytonos a Heti-Délkelettel, egészen más kiadói szerkezetben (kezdetben a Népszabadság Rt. cége, a Primus-Népszabadság kiadásában jelent meg, majd a másik három megyei napilappal együtt átvette a Népszabadság száz százalékos tulajdonában lévő Agrimédia Kiadó Kft.), egészen más szerkesztői csapattal jött létre, jóllehet nem a semmiből, ugyanis átvette a Napi Délkelet munkatársainak jó részét, és néhány, a Békés Megyei Hírlaptól távozó újságíró is.

A Népszabadság vezetői a főszerkesztői poszt elvállalására addigi megyei tudósítójukat, *Kőváry E. Pétert* beszélték rá, aki az első számban *Még egy baloldali lap a megyében?*

⁸ Egy lap tündöklése és... Napi Délkelet, 1994. május 7.

⁹ Bárány Anzelm: *Média-, nyomda-, és könyvszakmai privatizáció (1988–1998)*. ÁPV Rt., Bp., é. n. 105.

című vezércikkében próbált megnyugtatni mindenkit afelől, hogy ez a kérdés igazából fel sem tehető, mivel „Új szerepekről van szó. Igazságosztás helyett tényfeltárásról, igazhirdetés helyett elemzésről, okoskodás helyett a vélemények sokszínűségének felmutatásáról, belemagyarázások helyett a történések valóságghú közvetítéséről.”¹⁰ Ugyanakkor azt is kimondta, hogy olyan megyei lapot kínálnak, amelyet a Népszabadság előfizetői az országos lap mellé kiegészítésként kapnak, persze önállóan is előfizethető. Bárány Anzelm szerint az ilyen „gazdaságilag kedvezőnek látszó konstrukciónak az lehet a hátránya, hogy az a lap, amely egy országos lap mellékletévé degradálódik, az olvasók szemében elveszti szellemi önállóságát. Különösen akkor sérülhet ez az önállóság és sokszínűség, ha az országos lap egy jól meghatározható irányzatot képvisel.”¹¹ Valóban, a kezdeti lendület után a NAP is egyre veszített a példányszámából (Kepenyés János szerint ennek oka a hirtelen orientáció váltás volt, hogy az új lap mind tartalmában, mind küllemében inkább igyekezett hasonlítani a Békés Megyei Hírlapra, mint a Napi Délkeletre), és *Bárány Anzelm* adatai szerint egy fél év után mintegy 70 milliós veszteséget halmozott fel, ezért a Népszabadság kiszállt a kiadásából.¹² Kóváry E. Péter szerint ez az összeg nem az ő veszteségük, hanem a Népszabadsággal hasonló konstrukcióban létező lapok közös vesztesége volt. Az Agrimédia Kiadó Kft. 1995 augusztusában úgy döntött, hogy megszünteti megyei napilapjait, ekkorra a Népszabadság pozíciói már megszilárdultak, ugyanakkor világossá vált számukra, hogy a Springer tulajdonban lévő nagy múltú megyei lapok hegemoniáját nem tudják megtörni, a veszteségek finanszírozásának nem volt további értelme. Kóváry szerint talán túl gyors volt a tempó, túl nagy befektetést igényelt a régi lapok 3-4 megyében egyszerre elindított konkurenciája. A Népszabadságnál azt javasolták Kóvárynak, hogy próbáljon meg helyben megoldást találni a lap kiadására. A lapot kiadó új kft. megalakításához 1 millió forint törzstőkére volt szükség. Kóváry, az évtizedes gazdasági kapcsolatait kiaknázva, több mint húsz megyei céget, vállalkozást megkeresett, és igyekezett meggyőzni a vezetőit arról, hogy a helyi sajtópluralizmus megőrzése, a demokratikus nyilvánosság biztosítása egyúttal értékteremtés is.

A Békés Megyei Nap

Végül tíz megyei nagyvállalat (például Mezőhegyesi Állami Ménesbirtok, Agrimill Rt., Békés Megyei Vízművek, Csárdaszállási Petőfi Tsz stb.) 100–100 ezer forint törzstőke összeadásával megalapította a Körösi Napvilág Kft-t, aminek kiadásában jelent meg 1995. szeptember 1-jétől a közben névváltozáson átmenő, immár Békés Megyei Nap. A kft. törzstőkéje az évek során, természetesen és a törvényekhez igazodóan, egyre emelkedett, 1999–2000-re már hat millióra, igaz hogy időközben az alapító vállalatok közül négy (1997–98-ban) kilépett, s ekkor az ő törzstőkéjük aránya a szerkesztőség tulajdonába került: a főszerkesztő húsz és további húsz munkatárs szintén húsz százalékot vásárolt meg. A kilencvenes évek végére ugyanakkor már a 6 milliós törzstőke is kevésnek látszott, a kft. taggyűlésein egyre többször fölvetődött, hogy a lap piaci helyzetének biztosítása és szakmai színvonalának továbbfejlesztése érdekében szükséges beruházásokhoz elengedhetetlen a jelentősebb tőkeemelés.

A lap történetét szinte kezdettől végigkísérték az anyagi gondok, a kellő tőke hiánya.

¹⁰ Kóváry E. Péter: *Még egy baloldali lap a megyében?* A NAP, 1994. május 9.

¹¹ Bárány Anzelm: Uo.

¹² Uo.

Többek szerint az, hogy hét és fél éven keresztül mégis meg tudott maradni a piacon, kizárólag Kőváry személyes kapcsolatainak köszönhető, hogy baj esetén mindig talált mentőövet. Kőváry maga is elismeri, hogy nehéz volt fenntartani a lapot, és hogy valamit mindig sikerült kitalálni, sikerült egy pályázatot megnyerni, sikerült olyan megrendelést kapni, ami időlegesen megoldotta a tőkehiányt. Például két évben is a Békés Megyei Kistérségek könyvsorozat nyeresége egyenlítette ki a bevételhiányokat. Mások szerint ez is igaz lehet, de ugyanakkor az anyagi gondokról nem tájékoztatta a munkatársait, irracionális módon azt sugalmazta folyamatosan, hogy minden a legnagyobb rendben van, miközben ők az utcán folyton azt hallották, hogy csődvészély van. *Bod Péter*, aki az indulás után néhány évvel a lap főmunkatársa lett, ezt még megtoldja azzal is, hogy nem megfelelő emberekkel vette körül magát, az eredménytelen hirdetésszervezőket évekig megtartotta, és egyébként is rendkívül gyenge kezű, erélytelen vezető volt, aki soha, senkit nem számoltatott el, nem vont felelősségre a munkájáért, s ez végső soron demoralizálta a társaságot.

A lap története során, az anyagi gondokkal részben összefüggésben, meg-megújulóan szóbeszéd tárgya lett, hogy el akarják adni a lapot, vagy pontosabban inkább az, hogy a Békés Megyei Hírlap és még másik nyolc megyei napilap kiadója, az Axel Springer meg akarja szerezni, venni. Részben közismert, részben máig sem ismert, de nem ennek a tanulmánynak a tárgya, hogy a külföldi tulajdonosok 1990-ben (az MSZP lapprivatizációja során), illetve később milyen politikai és gazdasági machinációk révén jutottak hozzá a megyei napilapokhoz. Az viszont ide tartozik, hogy a tulajdonosoknak, természetesen, az az üzleti érdeke, hogy ne legyen konkurenciájuk az adott megyékben. Ma már nincs is, csak Komárom-Esztergom és Borsod megyében. „A piac törvényei szerint egy tőkeerős multinacionális cég számára egyáltalán nem gond a tőkeszegény rivális félreállítás, többéves veszteségvállalással, cégfelvásárlással és esetenként lényegesen rafináltabb eszközökkel.” – írta nemrég a Kontroll csoport vidéki sajtó helyzetével foglalkozó jelentésében.¹³

Három évvel korábban, 1999 elején talán az effajta módszereknek is szerepe lehetett abban, hogy megszűnt a Jászkun Krónika és a Heves Megyei Nap, illetve beolvadt a Springer tulajdonú konkurens lapokba. Ezért nem lehetett teljesen alaptalan a Békés Megyei Nap munkatársainak a félelme sem, még akkor sem, ha ma már *Árpási Zoltán*, a Békés Megyei Hírlap főszerkesztője azt mondja, hogy nem veszélyeztette már 5–6 éve a Hírlap piaci helyzetét a Napló léte. Ráadásul ennek némileg ellentmond az, amit szintén tőle tudunk, hogy a Hírlapot kiadó Népújság Kft. igazgatója, *Tóth Miklós* kb. három évvel ezelőtt a Springer nevében ajánlatot tett a lap megvételére, illetve kifejezte, hogy partner lenne a két lap összevonásában, de az akkori tulajdonosok körében nem talált fogadókészségre.

A kilencvenes évek végére a Békés Megyei Naplónál úgy érzékelték, hogy a piac nagyon erőteljesen megváltozott, a hirdetőik egyre inkább a színes hirdetés felé fordultak, náluk pedig ehhez technikai fejlesztésre lett volna szükség, amit már végképp nem bírtak volna ki. Ezért döntött a taggyűlés néhány évvel ezelőtt úgy, hogy szakmai vagy egy pénzügyi befektetőt, kell keresni. A kft. taggyűlése föl is hatalmazta Kőváry E. Pétert, az ügyvezető főszerkesztőt, hogy keressen befektetőt. A debreceni székhelyű (az osztrák Funk Verlag tulajdonában lévő) Inform Stúdió (ami a Hajdú-Bihari Napló, a Kelet-Magyarország, a miskolci Észak-Magyarország kiadásáért felelős) és az éppen ak-

¹³ *A tudatipar zupás őrmesterei*, Heti Válasz, 2002. 07. 19.

kor Szegeden megtelepedő, a győri Kisalföld mellé a Délmagyarországot is megvásároló (angol tulajdonban lévő) Daily Mail képviselői, noha kezdetben érdeklődést mutattak a befektetés iránt, hamar értésére adták az ügyvezetőnek, hogy a vidéki napilapokat birtokló külföldi tulajdonosok nem akarnak egy-egy megyén belül konkurenciát teremteni egymásnak. „A győztes multik egymással viszont nem hajlandók versenybe bonyolódni, a legsúlyosabb piaci büntetést hajtják végre, amikor – a magyar törvényhozás alamuszóságát és cinkosságát kihasználva – kartellbe tömörülnek.” – olvasható a Kontroll Csoport már idézett jelentésében.¹⁴ Hogy ez mennyire így van, az *Kázmér Judit*tól, a Westdeutsche Allgemeine Zeitunghoz tartozó, a négy megyei napilap (Zalai Hírlap, Vas Népe, Fejér Megyei Hírlap, veszprémi Napló) mellett tizenegy másik újságot magába foglaló Pannon Lapok Társasága vezetőjétől is tudhatjuk, aki a MŰOSZ lapjában, a Magyar Sajtó ez évi 5. számában ismerte el egy interjúban: a négy regionális kiadó megállapodott arról, nem lépik át a megyehatárokat, nem tévednek egymás megyéibe, és ezt komolyan is veszik.¹⁵

Kőváry így végül, közvetítők révén, egy szegedi (nem szakmai) pénzügyi befektetői csoporttal, a SAL Kft. mögötti tulajdonosi körrel vette föl a kapcsolatot, amelynek a megyében már többféle érdekeltsége volt, többek között az Agroker. A csupán négymillió forint törzstőkéjű SAL Kft. mögött olyan több milliárdos árbevétellel rendelkező cégek vezetői, illetve tulajdonosai állnak, mint *Baranyi Sándor* (Szeviép Rt.), *Domonkos András* (Lombard Pénzügyi Lízing Rt.), *Cziffra Lászlóné*, *Pistruí László* (PTC Invest Rt.). Nem csoda, ha mind az ügyvezető főszerkesztő, mind a lap munkatársai megnyugvással fogadták a SAL Kft. „betársulását” a lap kiadásába. Az idézőjel azért indokolt, mert tavaly év végén 19 millió forintos tőkeemelés révén a SAL Kft. előbb 76 százalékos többségi tulajdont szerzett a Békés Megyei Napló kiadójában, a Körösi Napvilág Kft.-ben, ez év elején ezt 81 százalékosra emelte, majd júniusban a szerkesztőségi kistulajdonosok tulajdonrészének névértéken történő megvásárlásával száz százalékos tulajdonossá vált. Azaz elég olcsón jutott egy napilaphoz, különösen, ha arra gondolunk, hogy nem sokkal korábban (meg nem erősített információink szerint) a Délmagyarországot kétmilliárd forintért vették meg angolok a németektől, még akkor is, ha ott jóval nagyobb piacról volt szó. Arra a kérdésre, hogy miért engedték ilyen olcsón birtokon belül a SAL Kft. tulajdonosait, Kőváry E. Péter azt válaszolta, hogy más még ennyit sem volt hajlandó befektetni, egyáltalán nem volt kapós az újság.

A Békés Megyei Napló

A lap neve 2001. december 1-jével Békés Megyei Naplóra változott, több oldalát színesben nyomták, megváltozott, korszerűbb lett a tipográfia. Kőváry szerint abban bíztak ők is, az új tulajdonos is, hogy ha színes hirdetések lesznek, akkor a lap gazdálkodása fokozatosan stabilizálható, s előbb-utóbb talán még nyereséges is lehet. S bár az új tulajdonosok a szerkesztőséget a belvárosból kiköltöztették egy város széli bérleménybe, a kívülálló számára úgy tűnhetett, hogy minden rendben van a lap körül. *Bod Péter*, akkori főmunkatárs szerint viszont nagyjából ekkortól kezdődtek a bajok, ugyanis teljesen ésszerűtlen gazdálkodást folytatott az új menedzsment. Például megszórták a megyét több ezer ingyen lappal, több milliós költséggel, átgondolatlanul, anélkül, hogy sorsát

¹⁴ Uo.

¹⁵ Bajnai Zsolt: *A megyei lap kötelez.* Magyar Sajtó, 2002. 5.

figyelemmel kísérték, s az akció eredményét fölmérték volna. A két ügyvezető főszerkesztő (Kőváry és a Szegedről ideirányított *Réthy J. Attila*) és a szintén új értékesítési vezető, *Könczöl László* fizetése és egyéb költségei, a színes oldalak, mind növelték a kiadásokat, miközben az előfizetői példányszám csak alig emelkedett (a megszűnés pillanatában Bod Péter szerint 7300; Árpási Zoltán szerint 6300 volt), ehhez jött még 6–700 áruspéldány, a hirdetési árbevétel pedig még csökkent is az év első hónapjaiban.

A szerkesztőségben belül május elejére már nagyon rossz lett a hangulat, az ügyvezetésnek semmi ötlete nem volt a hogyan továbbról, tehetetlenül szemlélték az eseményeket. Nem így a lap munkatársai, szerkesztői, újságírói, akiknek kétségbeesett jelzései hatására a tulajdonosok május 15-ével Réthyt azonnal, Kőváryt június 30-ával felmentették a munkavégzés alól, s az ügyvezetői és főszerkesztői feladatokkal Bod Pétert bízták meg. A május 15-i rendkívüli szerkesztőségi értekezleten Pistru László (aki addig is felügyelte a lapot) a tulajdonosok képviselőjében bejelentette a változásokat, és az időközben az eladásról szóló pletykákról ezúttal is kijelentette (mint korábban már többször), hogy hosszú távú terveik vannak, szó sincs eladásról, némi cinizmussal még azt is hozzátette: ő annál sokkal jobb üzletember, hogy ebben az állapotában eladja a lapot, erről majd akkor érdemes gondolkodni, amikor megerősödött. A maradék másfél hónapban Bod Péter nagy elánnal, új ötletekkel, gazdasági racionalizmussal, a hirdetésszervezést új alapokra helyezve, a tulajdonosi kör maximális támogatását maga mögött tudva fogott hozzá a lap pénzügyi stabilitásának helyreállításához. Már az első eredményeket is érzékelti vélte, ezért is érte váratlanul a lap puccsszerű felszámolása. Mint ahogy Kőváry E. Pétert (aki július 1-jétől már ismét a Népszabadság munkatársa) is, aki, az utolsó hónapokkal kapcsolatos kérdéseinkre csak ennyit tudott válaszolni: „Az új lehetőségekhez kötött fejlesztési elképzeléseket és az ehhez kapcsolódó lépéseket a piac nem igazolta vissza, ezért került sor az érdekeltek egyeztetésével a menedzsment és a stratégia ismert májusi átalakítására, amelynek eredményeként rövid idő alatt is láthatóvá váltak a kedvező tendenciák első jelei – természetesen nem az azonnali nyereségesség ígérvényével – a kiadó gazdálkodásában, ezért is ért váratlanul mindenkit a július elsejei fordulat”.

Itt a történet akár véget is érhetne, de az egyre szaporodó kérdéseinkre még mindig nincs válasz, hiszen Bod Péter szerint a megszüntetés okaként szóba sem jöhet a pénzügyi ellehetetlenülés, és egyébként is milyen befektető az, aki egy fél év után von mérleget. „Annyi fizetési gondunk volt, mint számos magyar cégnek, volt veszteségünk is, de hogy finanszírozhatatlan lett volna a lap, arról szó sincs” – állítja. Arról nem is szólva, hogy – elmondása szerint – Pistru László egy ízben azt is közölte vele: olyan gazdagok vagyunk, hogy az a cégbirodalom, amely mögöttünk áll, fél óra alatt megtermeli a Körösi Napvilág Kft. éves árbevételét. Ha ilyen nagyságrendek állnak egymással szemben, akkor valóban kérdés, hogy tartható-e a Fényes Adéltól is idézett pénzügyi ellehetetlenülés teóriája.

Ha abból indulunk ki, kinek állhatott érdekében mindaz, ami történt, nyilvánvalóan eljutunk a Békés Megyei Hírlaphoz. Árpási Zoltán, a lap főszerkesztője és Tóth Miklós a lapot kiadó Népszerűség Kft. ügyvezető igazgatója nem tud arról, hogy a SAL Kft. tulajdonosaival tárgyalásokat folytatott volna az Axel Springer. Árpási Zoltán szerint, a fentebb már idézett véleménye következtében, erre már nem is volt szükség. Ugyanakkor elismeri, hogy nem jön rosszul nekik az a kb. 3–4 ezer előfizető, akiket feltehetően meg tudnak majd tartani, és az az évi 10 millió forint hirdetési bevétel sem, amire a volt Naplóét taksálja (Bod Péter szerint jóval több volt), de mindez számukra csak plusz bevételként jelentkezik majd, az ő hirdetési bevételük és előfizetőik száma eddig is nagy-

ságrendnyivel nagyobb volt. A puccsszerű felszámolás pedig szerinte azért sem állhatott az ő érdekükben, mert ha nem azonnal, akkor egy hét múlva került volna hozzájuk az előfizetői lista, lévén, hogy nincs más a környéken, aki napilappal tudná ellátni az előfizetőket. Tóth Miklós pedig azt ismeri el, hogy az üzleti értéket képviselő előfizetői címjegyzék átadás-átvétele üzleti alapon történt, a kialakított árat megfizették érte. Emellett viszont állítja, hogy a SAL Kft. színrelépéséhez sem az Axelnak Springernek, sem a Népújság Kft.-nek nincs köze, tulajdonosait, szerinte ugyanúgy bepalizták, mint az előző tulajdonosokat; a lap megalakulásától kezdve halálra volt ítélve, csak addig tudott talpon maradni, amíg volt aki pénzelte.

Természetesen szerettük volna meghallgatni a tulajdonosok képviselőjét is, de Pistruai László elzárkózott az elől, hogy válaszoljon a kérdéseinkre, azt mondta, érje be a nyilvánosság annyival, amennyit ők eddig közöltek az ügyről. Az ő egyértelmű elzárkózásával szemben Fényes Adél, a ma is létező Körösi Napvilág Kft. ügyvezetője egy héten keresztül naponta ígerte, hogy válaszol kérdéseinkre, melyeket írásban, faxon is elküldtünk, de végül bevallotta, hogy a tulajdonosok jóváhagyása nélkül nem teheti. Pedig többek között arra szerettünk volna választ kapni: milyen tervekkel, elképzelésekkel szálltak be a Napló kiadásába; mit értenek a kiadás ellehetetlenülésén, a pénzügyi nehézségeken és a külső támogatás hiányán; miért nem tudott minderről az ügyvezető főszerkesztő; miért került sor előzetes jelzések nélkül, meglepetésszerűen a lap megszüntetésére?

Ezenkívül, természetesen még számtalan más kérdés felmerülhet az olvasóban: ha a tulajdonos jogszerűen zárta is be a maga üzletét, vajon mennyire tisztességes az ilyen puccsszerű megoldás, aminek következtében több mint negyven ember egyik percről a másikra az utcára kerül; ha a tulajdonos jogszerűen is járt el, amikor a lap előfizetőinek címjegyzékét átadta a konkurensnak, tisztességes-e ez az eljárás az előfizetőkkel szemben, vajon követelhetné-e vissza az a 6 vagy 7 ezer előfizető az előfizetői díjat?

Továbbra sem tudunk válaszolni tehát arra a kérdésre, amire pedig mindenkinek megvan a maga elképzelése: egyszerű strómanként szerepelt a SAL Kft. az ügyben vagy kezdetben hittek abban, hogy befektetett tőkéjük megtérülhet, s tulajdonosai vajon kaptak-e és ha igen, mennyi pénzt és honnan, azért, hogy megszüntették a lapot? Egyes feltételezések szerint, akár a Hírlap helyi vezetőinek tudta nélkül, egy szatellit cég közreműködésével is megköttethetett az üzlet a Springer és a Sal Kft. között. Az ugyanis elég nehezen képzelhető el, hogy egy felkészült pénzügyi szakemberekből álló tulajdonosi csoport előbb befektet egy vállalkozásba legalább harminc millió forintot, majd, ahelyett hogy legalább tisztos nyereségre tenne szert, felszámolja az üzletet ellenszolgáltatás nélkül. Ez csak abban az esetben valószínű, ha nem felkészült szakemberekről, hanem igazi dilettánsokról van szó, vagy ha olyan vállalkozókról, akik a feketén szerzett pénzüket így próbálták tisztára mosni. Egyikkel sem merésznénk vádolni a SAL Kft. tulajdonosait. Mások szerint pártpénzek álltak az egész mögött (kezdetben fideszes pénzeket gyanítottak, újabban MSZP-seket), s a parlamenti választások múltával már nincs a lapra szükség. No, de most jönnek az önkormányzati választások...

Bod Péter és a szerkesztőség nagyjából együtt maradt munkatársi gárdája nem akarta feladni, hetekig szervezte a lap föltámasztását, illetve egy új lap alapítását. Történetünk eddig idézett szereplőinek többsége szkeptikusan várta a fejleményeket. Árpási Zoltán például azt mondta, lehet hogy sikerül elindítani, de három hónapnál tovább nem fog működni; Kepenyés János úgy ítélte meg, hogy nem folytatható, mert nincs hozzá tőke, hiába áll össze tizenöt végletekig elszánt tehetséges ember, ebből sok pénz nélkül nem lehet jó történetet csinálni. Az új lap grüндolójának, hogy hitük megmaradjon,

egyebek mellett arra az alapvető elvi kérdésre is pozitív választ kellett adniuk: egy megye olvasóközönsége és hirdetési piaca elbír-e vajon egynél több megyei napilapot? A közkeletű vélekedés szerint nem, hiszen az elmúlt évtizedben tíz megyében is támadt konkurenciája az egykori megyei pártlapok utódlapjainak, s ma már csak a Komárom-Esztergom Megyei Hírlap és a miskolci Déli Hírlap létezik (igaz, ez utóbbi nem a rendszerváltás után indult és egyébként is jó úton halad afelé, hogy összeolvadjon az Észak-Magyarországgal). Az egykori alternatív lapok közül legtovább, nyolc évig fennmaradt Békés Megyei Napló története vagy a Komárom-Esztergom Megyei Hírlap léte ugyanakkor sokak számára mégiscsak azt bizonyítja, hogy még a szegényebb megyék is eltarthatnak két lapot. Csakhogy milyen áron és meddig? A vidéki lapok jó ismerője, *Zöldi László* szerint nálunk, egy-két kivételtől eltekintve, olyan kicsik és szegények a megyék, hogy nincs elég hirdetőerejük két nyereséges napilapra. Egy Békés megyei nagyságú és lélekszámú megye például elbír 40–50 ezer példányi megyei napilapot, s ez lehet egy vagy kettő. Ha kettő, akkor megoszlik a példányszám 30-ra és 10-re, a harmincezres enyhén nyereséges lesz, a tízezres veszteséges.

Nagyjából ez is volt a helyzet a megyében (ha nem is pontosan ezekkel a számokkal), és úgy tűnik, az is történt, mint másutt: a bejártott, a stabil(abb) előfizetői körrel és nagy hagyományokkal rendelkező Békés Megyei Hírlap, a nagy tőkeerejű külföldi tulajdonossal a háta mögött, bírta a konkurenciaharcot, a Békés Megyei Nap(ló) viszont a maga hazai, sőt helyi, megyei tulajdonosaival hosszú távon nem, és elvérzett. Csakhogy *Bod Péter* szerint lapjuknak nem voltak finanszírozhatatlan veszteségei, és azt is láthatuk, hogy nem a lap régi tulajdonosai, hanem az új, csak féléves, szegedi befektetői csoport döntött a megszűnés mellett. Bod Péternek meggyőződése, hogy gazdaságosan, profitot termelve tovább lehetett volna működtetni a Naplót, és hogy egy új lap is meg tudna élni a hirdetési piacon, mert az nem a multinacionális cégek, nagy gyárak helyi lététől vagy nem lététől függ (hiszen azoknak nem sok hirdetnivalójuk van a megyei piacon), hanem a szolgáltató ipar igényeitől. Szerinte az egy megye, egy napilap tétel hangoztatása csak a sajtómonopóliumok gazdáinak az érdeke. A végkifejlet (egyelőre) mégis a szkeptikusok véleményét igazolja vissza, ugyanis a biztató ígéretek ellenére végül is nem sikerült elegendő tőkét szervezni a vállalkozás mögé, és a szervezőknek fel kellett adni a lapalapítás tervét.

A monopolhelyzetű megyei napilapok

Ezzel viszont bezárult a kör, mert ha hazai tőke nincs elegendő, a Magyarországon érdekelt külföldi tőkék pedig tiszteletben tartják egymás felségterületeit, akkor gyakorlatilag semmi nem veszélyezteti a többévtizedes sajtómonopóliumok bebetonozódását, új külföldi tőkéscsoport konkurenciát teremtő megjelenésére már nemigen lehet számítani. (A WAZ és a Springer esetleges fúziója ugyan a hazai méreteket tekintve hatalmas médiabirodalmat eredményezhetne, de a megyei lapok monopolhelyzetén nemigen változtatna, nagyobb átrendeződések történhetnek, ha az európai uniós csatlakozással párhuzamosan vagy azt követően a megyehatárokat átszelő regionális napilapok jönnek létre.)

Pedig a megyei lappiacon a monopólium a tulajdonosokon kívül valóban senkinek nem érdeke. Nem érdeke a helyi gazdaságnak, a hirdetőknak, a megyében működő cégeknek, vállalatoknak, vállalkozóknak, hiszen egy monopolhelyzetben lévő lap gyakorlatilag olyan árakat diktál, amilyeneket nem szígyell. Nem érdeke a politikának, a pár-

toknak, a politikusoknak, hiszen függő helyzetbe kerülhetnek a laptól, a szerkesztőtől, az újságíróitól, akik egyedül képesek megyei szinten közvetíteni a mondandójukat. A többpártrendszer, a demokratikus politikai berendezkedés elvileg igényli, sőt feltételezi a különböző értékrendeknek, világképeknek, politikai nézeteknek kellő teret biztosító több megyei lap létét. Ha egy megyében akár két hasonló színezetű, de egymással versenyben lévő napilap van – mint például Békésben volt, két enyhén balliberális –, még az is jobb, mintha csak egy bármilyen, mert abban az esetben mindkettő külön, külön is, már csak a másik miatt is, törekszik a politikai kiegyensúlyozottságra, hiszen, ha az egyik kilendülne valamilyen irányba, a másik azonnal hangosan korrigálná. Nyilvánvalóan ennek is szerepe volt abban például, hogy a Békés megyei napilapokban a parlamenti választásokat megelőzően nem lehetett tapasztalni olyan túlsúlyos baloldali propagandát, mint például a Délmagyarországban, a Kisalföldben vagy a Heves Megyei Néplapban. Mindez ugyanakkor elvileg nem zárja ki azt sem, hogy egyetlen napilapon belül egyformán teret kapjanak a különböző gondolkodásmódok és nézetek, ezt azonban a Békés Megyei Hírlap sem tudja megvalósítani, legfeljebb a két nagy párt vonatkozásában.

S végül, de valójában legelső sorban, nem érdeke az olvasónak sem a sajtómonopólium, hiszen nem áll módjában választani (miközben a sajtószabadság, nemcsak az újságíró, de az olvasó szabadságát is jelenti), mert ha a megyei hírekre kíváncsi, ha a megyében történekekről tájékozódni kíván, jobb híján, más híján, kénytelen megvásárolni az egyetlen megyei napilapot, függetlenül attól, hogy tetszik-e neki, szívesen olvassa-e, úgy egyébként. Nem azért olyan magas a monopol helyzetű megyei lapok példányszáma (20–80 ezer között) az országos napilapokéhoz képest, mert annyival jobbak, érdekesebbek, hanem mert az emberek éhesek a helyi hírekre, s mert egyedüli megyei hírforrásként ezek állnak a piacon, ráadásul számos településen, a saját terjesztési hálózat eredményeként, jóval korábban eljutnak a megrendelőkhöz, mint a posta által terjesztett országos napilapok. Békés megyei adataink nincsenek, de Fejér megyében az 50 ezer eladott példányszám körüli megyei napilapot ötször többen olvassák, mint az összes országos politikai napilapot együttvéve – írja Zöldi László egyik tanulmányában a Pannon Lapok Társaságától származó adatok alapján.¹⁶ (A Békés Megyei Hírlap eladott példányszáma a Népszabadságban nemrég közölt, nem auditált adatok szerint 29 ezer közelében van,¹⁷ mások szerint inkább a 20 közelében, de ez nem bizonyítható, mert a cég saját nyomdája és terjesztési hálózata miatt az adatok valójában ellenőrizhetetlenek.)

Magyarország vidéki lakossága tájékoztatásában, közvéleményének formálásában és befolyásolásában óriási szerepe és felelőssége van/lehet tehát a megyei napilapoknak. Mégsem ez az, ami meghatározza az arculatukat, szerkesztési eljárásaikat, tartalmukat, hanem elsősorban a külföldi tulajdonosok profitorientált piaci szemlélete. Ugyan nincs két egyforma megyei napilap, de ezért hasonlítanak olyannyira egymásra mégis, nemcsak az azonos tulajdonos lapjai, hanem még a különböző tulajdonoshoz tartozó lapok is. A cél minél több olvasót megnyerni, minél több lapot eladni, s minél több hirdetéssel telerakni az újságot. Zöldi László írja a már idézett tanulmányában, hogy az egyik megyei lap szerkesztőségében a főszerkesztő íróasztala fölött a következő felirat díszelg: „A cikk helykitöltő elem két hirdetés között”¹⁸. Ez természetesen egy szélsőséges példa, de a monopolhelyzetből következően elvileg elvárható közszolgálati jelleg mindegyik lapnál

¹⁶ Zöldi László: *A globális sajtó*. Médiakutató V. sz., 2001 tél

¹⁷ *Végjáték a Springeréért*. Népszabadság, 2002. szeptember 4.

¹⁸ Uo.

alá van rendelve a kereskedelmi szempontoknak, a lapokban szinte csak annak van helye és olyan tárlásban, ami és ahogy széles tömegek számára eladható.

A külföldi tulajdonosok német és angolszász nyelvterületről importálták a szolgáltató lap, a családi lap, a Hausfraublatt kifejezésekkel illelhető napilapkaraktereket, melyek felé egyre inkább közelítenek a hazai lapok is, a Békés Megyei Hírlap is, melyeknek a közös lényege az, hogy minél több információval, rövid, színes hírrel, praktikus(nak látszó) tanáccsal, minél kevesebb elemzéssel, politikával lássák el az olvasót, a család különböző korú és nemű tagjait (a nagyszülőktől a gyerekekig). Nálunk azonban ez egyrészt úgy van megvalósulóban, hogy közben kiszorulnak a lapokból a szubjektív műfajok, a magyar sajtóban is nagy hagyományokkal rendelkező írástípusok, az irodalmi igényű tárcsa, jegyzet, glossza, a színvonalas publicisztika, az olvasmányos történet, a szépirodalomról nem is szólva. (Ritka ellenpélda a Délmagyarország, ahol rendszeresen olvashatók jeles írók, *Darvasi László*, *Podmaniczky Szilárd* tárcái, de valójában ott is elég magányosan, szervesen létezik a műfaj.) Másrészt a hasznos információk gyakorta keverednek a valójában felszínes, sekélyes híryanagyokkal, érdektelen, felejtető tudósításokkal, unalmas, csupán a tények leírására szorítókozó beszámolókkal. Terjedőben lévő szokás az utolsó oldalt bulvárlapokba illő sztárhírekkel, „szenzációkkal”, kis hírek a nagyvilágból típusú anyagokkal megtölteni. De egyre nagyobb teret foglalnak el az effajta szövegek a belső szabad, saját előállítású oldalakon is, a helyi hírek, a kertészkedő, egészségügyi tanácsokat adó, a vállalkozókat, a nyugdíjasokat, a fiatalokat stb. valóban, létében érintő szövegek rovására.

Jellemző a központilag előállított oldalak számának növekedése, a Springer-lapokban azonos például a Világ tükör, a Hazai tükör, a Gazdasági tükör, a Kék (rendőrségi) oldal és gyakorta az egyik Szolgáltatás oldal. Jellemző ugyanakkor minden megyei lapban a kulturális oldal hiánya, a kulturális anyagok háttérbe szorulása, a kultúrának kis hírek, fotók, képalírások formájában való megjelenése, illetve a hétfői magazinokban egy populáris, könnyen emészthető válfajára (neves ember-, színész-, író-interjúk, bestseller könyvajánlók stb.) korlátozódása.

A Békés Megyei Hírlap (ahol még nem is a legrosszabb a helyzet) főszerkesztője, Árpási Zoltán azt mondta e sorok írójának, amikor hiányolta a több kulturális, művészeti, netán irodalmi anyag közlését: „kiskegyedizálódik a világ”, s ezt tudomásul kell vennünk, nincs vevője az igényesebb kulturális, művészeti jellegű írásoknak. Kérdés azonban, hogy nekünk is, akik tisztában vagyunk a veszélyeivel, együtt kell-e haladni ezzel a „kiskegyedizálódással”, s éppen a monopol helyzetben lévő megyei lapoknak nem áll-e módjában a közvélemény igény szintjének formálása is, a kiszolgálás mellett? A külföldi tulajdonosoknak és a lapok főszerkesztőinek a válasza erre az, hogy ők nem az effajta, hanem a piaci logika talaján állnak, s ami nem adható el a széles tömegek számára, azt nem kínálhatják. Árpási Zoltán szerint itt állami beavatkozásra, támogatásra lenne szükség, a kulturális kormányzatnak kellene pénzt szánnia rá, megvéve például 1-2 oldalt a megyei lapokban. *Harsányi László*, az NKA új igazgatója nemrég mondta el egy internetes lapnak adott interjújában, hogy a magyarországi háztartások kevesebb mint tizede költ pénzt kulturális szolgáltatásra vagy eszközre, és szerinte az NKA pénzének egy részét mindenképpen arra kell költenünk, hogy a kultúra minél több ember számára jelenthessen élményt.¹⁹ Azt már e sorok írója teszi hozzá, hogy mi lenne például, ha a

¹⁹ Terasz, www.terasz.hu/tarsadalom – Beszélgetés Harsányi Lászlóval az NKA elnökével.

megyei lapok számára is pályázatot hirdetnének igényesebb kulturális oldalak szerkesztésére?

Az is kérdés, persze, hogy vajon az egyre növekvő hirdetési bevételekből, nem futhatná-e mégis a kevésbé nyereséges oldalak finanszírozására? A hirdetési piacot egyre inkább uraló lapok ugyanis hihetetlen mértékű bevételekre tesznek szert a nyílt és a bujtatott hirdetésekből. Egyre jellemzőbb például a cégek, vállalkozók, települési és megyei önkormányzatok, területfejlesztési tanácsok, s különösen a választási kampányok idején, akár még a pártok, politikusok által is megrendelt, megíratott, megfizetett írások (az önkormányzatok esetében egész oldalak) közzététele. Lassan akár azt is kiírhatnák a főszerkesztők az íróasztaluk fölé: „A cikk nem más, mint hirdetés”. Ez a jelenség, azon túlmenően, hogy az újságírókat bérmunkássá degradálja, több szempontból is kérdéseket vet fel. A leginkább azt, hogy a külföldi tulajdonos ellenére, mennyire tudják megőrizni a lapok függetlenségüket a helyi gazdasági és politikai erőktől? A külföldi tulajdonosnak elvileg nem érdeke az, hogy lapja bármilyen világkép vagy politikai nézetrendszer elkötelezettjévé váljon, hiszen potenciális olvasói egy részét azonnal elvesztené (még a monopol helyzete ellenére is). Ezért sem általánosítható a megyei lapok mindegyikére a Kontroll Csoport már idézett jelentése, ami a „zupás őrmester” szerepet osztja ki rájuk, és ezért is várható, hogy hosszabb távon még az ott elmarasztalt lapok szerkesztőségei is a politikai kiegyensúlyozottság felé fognak haladni. A lapok többsége, például a Békés Megyei Hírlap is, az utóbbi években helytel-közzel sikeresen alkalmazza (legalábbis a két nagy párthoz való viszonylatban) a szintén nyugati demokráciák sajtójából importált „egyenlő távolságtartás” és „automatikus válaszadás joga” elveket. A gazdaságosság mellett, jól láthatóan ezt a célt szolgálják például a központilag gyártott politikai, gazdasági oldalak is. (Hogy mindezek ellenére a megyei lapok többségénél a baloldali, liberális értékrend enyhe túlsúlya érzékelhető, az általában nem tulajdonosi vagy főszerkesztői elhatározás következménye, hanem inkább az újságírók idősebb csoportjai politikai szocializálódásának, a fiatalabbak esetében az országosan uralkodó újságírói trendek kritikátlan elfogadásának és helyenként a jobboldali pártok elhibázott kommunikációs politikájának eredménye. Persze kivételek itt is vannak: a Délmagyarország esetében például a tulajdonos és főszerkesztő váltás egyértelműen a lap politikai arculatának megváltozásához vezetett.)

A hirdetések eluralkodására visszatérve, a kérdés tehát az, hogy az üzleti szempontok nem keresztezik-e a politikai élet objektív tükrözésére irányuló törekvéseket, fenntartható-e a viszonylagos kiegyensúlyozottság és amiről egyre inkább megfedkezünk, képes-e egy ilyen lap a helyi hatalom (hatalmak) kontrolljának a szerepét is ellátni? Most, az önkormányzati választások közeledtével érdemes erre is jobban odafigyelni mind a szerkesztőknek, mind az olvasóknak.

Kutatásai és gondolatmenete végére érve a botcsinálta sajtótörténész szerző kénytelen belátni, hogy számos kérdésre nem tud egyértelmű, megnyugtató választ adni. Bizonyára tartalmaz hiányosságokat, esetlegesen tévedéseket is munkája, amelyeket későbbi profik majd helyreigazítanak. Ennek ellenére nem érzi fáradozásait hiábavalónak, a történetek felidézését tanulságok nélkülinek, mégis igyekezett ezek megfogalmazásában tág teret hagyni az olvasónak is.

Azért, hogy eddig is eljuthatott – hogy véleményüket, emlékeiket megosztották vele –, köszönettel tartozik a tanulmányban névvel is jelölt személyeknek és számos meg nem nevezett informátorának.

Figyelő

Alexa Károly

Zárt világok írója

Rott József: Szikár ember lelke; Sárréti sors

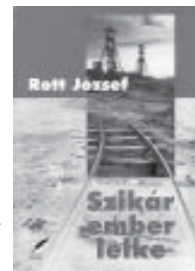
Irodalomról, írókról és alkotásokról nyilvánosan beszélve ritkán engedem meg magamnak a személyes grammatikát, most, Rott József – távoli és ritkán látott – barátom újabb könyveiről, ha tudnék is éppen, nem tartanám illőnek és helyénvalónak a szabatosan hívős műbírálói modort. Noha ezek a könyvek – a *Szikár ember lelke* (Pannónia könyvek, Pécs, 2001.) és a *Sárréti sors* (Barbaricum Könyvműhely, Karcag, 2001.) –, miként az író életműve általában, alapos és folyamatos szakkritikákra ugyan csak (és feltétlenül) érdemesek.

Ezekhez a könyvekhez közöm van, ezért az egyes szám első személy, az olvasói élmény és a magánemberi vélekedés, ezen belül méltatás és kritika szemérmetlennek ítéltető keverése.

Kéziratainak első felbukkanása óta – ha mondhatom ilyen policajos szóválasztással – tartom szemmel és tartom számon azt az elbeszélő tematikát és alakító tehetséget, amelyet Rott József elbeszélései megjelenítenek, s – okkal használva a szót – képviselnek. Személyes kapcsolatunk – egy-két futó találkozás emléke mellett – néhány írott sor mindössze: részemről egyfelől pár üdvözlő mondat egykori (hangsúlyosnak szánt) publikációja előtt a rendszerváltoztató Hittelben, másfelől a baráti könyvajánlások. Rott József vidéken él, én a fővárosban, ritkán találkozunk, de ezek az együttlétek is meggyőztek arról, amiről az elbeszélések már korábban: Rott József je-

lentős tehetség és elhivatott elbeszélő, rokonszenves, felelősségtudattól vezérelt, derék ember. Olyan alkotó, akit nem az irodalmi divatok, hanem a sorstól rátestált életanyag indít a megszólalásra. Ma, ezekben az ezredfordulós-posztmodern időkben feltűnő, ha valaki arra szánja el magát, hogy egy körülhatárolható szociológikumnak adjon hangot, s kevésbé a „nyelvbe vetettség” kényszerével és ideájával, ami oly sokakat és sokszor nem juttat túl az irodalmilag terméketlen szemantikai meditáción, alanyi koncept artos deklarációkon, a témát, sőt a jelentést felszámoló poétizáláson. Aligha kell, de mégis érdemes hangsúlyozni, hogy Rott József nem az irodalmi szociográfiát rangosítja elbeszéléssé: minden írásában észlelhető a küzdelem, hogy a tárgy és téma ott és akkor megtalálja a maga irodalmi formáját. Meg van győződve tárgya fontosságáról, de tudja, hogy a mondatokban és a mondatok között dől el minden.

Amilyen feltűnően ritka manapság ez az írói elkötelezettség (s amilyen – nem is nagyon titkolva – lesajnált), éppoly gazdag előzményeket és biztatást talál a magyar múltban. S nemcsak bizonyos epikus előz-

Pannónia Könyvek, Pécs, 2001, 128 o.

mények szavaznak eme írói törekvés fontossága, folyamatos érvényessége mellett, hanem, ha szabad így mondanom, a 19–20. századi klasszikus magyar irodalom szellemisége, etikai elkötelezettsége is. Az a „mandátumosság”, amely a beszámolás, a tudósítás kényszereként jelenik meg. Ez – és a szegény pártiság. Kánoni divatok ide vagy oda. Nemcsak Arany és a palóc mítosz realitásainak emléket állító Mikszáth, Móricz, a ma már alig emlegetett hatalmas óbudai „prolizsidó” elbeszélő, Gelléri Andor Endre és a „pusztázó”, „egykező” Illyés említhető, hanem – akár – az Édes Annát író Kosztolányi, a „tribünök árnyékából” figyelő Mándy, vagy a szilágysági „gödörlet” mélyébe kalauzoló Szilágyi István is. S számtalan más nagy magyar író. Tán mind-egyik... S azt is látnunk kell, hogy a legkülönbözőbb (politika vagy korszellem vezérelte) divatok idején és ellenére „ez a fajta” irodalom nem alkalmi darabok szórványos egymásutánja, hanem „ez a fajta” irodalom nálunk folyamatosan létezik. Miféle más magyarázat van – mondjuk – a Csoóri-generáció 1956 utáni falusiratóira (irodalomban és filmen), majd Csalog Zsolt vagy Sarusi Mihály rögeszmés terepfeltáró (és újszerű alkotástechnikai-poetikai javaslatokban gazdag) működésére, mint ennek a hagyománynak az elevensége az oly sokféle tájékozódó hatvanas-hetvenes években?

A magam személyes – olvasói – idején belül két olyan író kell itt szóba hoznom, akiknek fellépése és írói világképe nagyon hasonló Rott József pályakezdéséhez és ars poeticájához. A hetvenes évek írói ők, egyikük a nagy reményekre jogosító pályakezdése óta mind ritkábban jelentkező Tárnok Zoltán, a másik a szintén emlékezetes fellépésű Tar Sándor, aki mind jelentősebb életművének szinte minden

Barbaricum Könyvműhely, Karcag, 2001, 136 o.

utóbbi darabját a személyes tragikum és vétek, azaz a végleges elhallgatás kísértésének árnyékában írja. Mindkét írónál nemcsak a bemutatott életanyag kelt izgalmat, Tárnoknál egy pesti külváros televényes léte, Tarnál a munkáséletből lecsúszók társadalma, hanem az, ahogy a szociális információ művészetté emelkedik, formákat talál és hangnemre lel. Egy esemény miként válik történetté, a történet balladává, mesévé vagy anekdotává, a látvány miként találja meg az elmondás tónusát, a csöndes pártosz és a halk ironia között – nos az említettek legjobb darabjai ezt testesítik meg, a művészi kreativitás révén lesz hiteles a felfedezett emberi táj és a felfedezésre indító részvét. Ezt és – az ólálkodó bizonytalanságot.

Ennek a kemény és az irodalmi élet „körülményeivel” nem sokat törődő alkotói magatartásnak megtestesítője Rott József is, olyan igencsak különböző, de vitathatatlanul érvényes alkotók biztatását is bírva, mint Juhász Ferenc, Szepesi Attila vagy Száraz Miklós György.

„Megint bányásztörténet? – a kiadóvezető csüggedten az asztalra ejti a kéziratot. – Közöttük nevelkedtem. Toltam a csillét, nyeltem a szénport...” Így kezdődik az a könyve Rott Józsefnek, amely nem bányászmesék és legendák foglalata valahonnan a Dunántúlról, hanem alföldi alakok és történetek gyűjteménye a Sárrétről, Vésztő környékéről. A kényszerű vagy önkéntes – ki tudja? – váltás könyve ez. Valamiért odahagyta a maga terepét, a bányát, egy utolsó gesztussal, egy „válogatott” gyűjteménnyel téve ki egy írói (emberi) életszakasz végére a pontot.

A *Szikár ember lelke* ez a könyv, amely erényeivel és gyöngeségeivel együtt figyelmet egy író típus értékeire, lehetőségeire és bizonyos fokú ellehetetlenülésére a mai Magyarországon és a mai magyar irodalmi közéletben.

Ha leírjuk azt a kényszeres kategóriát, hogy „bányászíró” (per analogiam: „mun-

kásíró”, „parasztíró”, „kávéházi író” stb.), a leghetlenebb emlékek bukkannak elő. Egy részük a 19. század végéről és a 20. század elejéről. A naturalista novellának volt kedvelt tája a bányavidék, ez az alvilágias hely, ahol a szénportól sötét arcok a kegyetlen munkáról és a kilátástalan nyomorról tanúskodnak, ahol a bányarobbanás szinte a végítélet jelképe, ahol oly könnyen robbannak a szegények indulatai a gazdagság és az elnyomó hatalom ellen. Olyan társadalmi közhelyek ezek, amelyek valóságában aligha lehet, s olyan irodalmi toposzok, amelyek igazságtartalmában aligha ildomos kételkedni. Száz év múlva azonban már Thury Zoltánnak (mondjuk) nem az ilyesfajta – szociálisan mozgósítani óhajtó – tárcáit tartjuk jelentősnek. Az 1950-es évek „termelési” elbeszélései egy másfajta közhelysört tartottak fontosnak a bányászat kulisszái között megjeleníteni. Ezek a munka, a helytállás, az ország érdeke alá rendelt személyes törekvések képzetköreit igyekeztek novellásítani, regényesíteni, illetve a kor paranoiás ellenségképzetéhez kerestek és találtak színpadot a bányákban, Jókai Mór idevágó hagyományait felújítva. A szocialista építés szimbóluma volt a bánya, itt született az új ember, a jövő záloga, akinek alakja, elkötelezettsége az egész társadalom számára követendő példa. Rott Józsefet szerencsére soha nem látszottak érdekelni ezek a hagyományok. Arról próbált és tudott beszélni első napvilágra került írásaival, amiket tapasztalt, nem nyúlt régi mintákhoz, ám szükségszerűen járta be azokat az alkotói utakat, amiket a klasszikus magyar elbeszélők, ha ilyesféle témavilágot akartak ábrázolni.

A kérdés mindig az, hogy egy természeti és emberi táj, amely „közegként” jelentkezik, miképpen „mozdítható” meg, mitől nyeri esztétikai dinamizmusát. A bánya világa zárt világ, belátható, élesen elhatárolt tér és átlátható emberi közeg. Munka és lakóhely együtt, teljes emberi táj, ahova alig-alig érkeznek kívülről emberek, hírek,

minták, igények, s ahonnan kevesen merészkednek el ismeretlen távoli vidékek felé. A „rezervátum” az az irodalmi tájképlet és térképzet, amelynek jellegzetességeihez alkalmazkodnia kell az írónak. Rott pontosan tudja, hogy például „kívülről” nem vihet be konfliktusokat, s szereplőket is csak módjával. (Kívül a megismerhetetlen „hatalom” létezik, amely meghatározza a munka célját, s időnként megmagyarázhatatlan gesztusokkal jelzi létezését.) A konfliktusok tehát belsők, szinte természetiek, s mivel a zárt tér nyomása alatt fejlenek ki, időnként szinte mitikusán fölerősödnek. A cselekményt generálhatja egy szerencsétlenség, a megmutatkozni akaró virtus, a szerelem, a megaláztatás, egy beteg gyerek stb. Tudjuk, a nagy „nyugatosok” előtt Petelei István volt a legnagyobb mestere ezeknek a mindennapi élet zárt tereiben feszültségeket felhalmozó, majd a robbanást elkerülni képtelen elbeszéléseknek. A *Fogadás bikaára, halálra* című novella – néhány stiláris szeplő ellenére – méltó volna a *Keresztek, Az én utcám* írójához. Ugyanígy a *Szikár ember lelke* is, amely talán a legerősebb darabja az új kötetnek. Erőteljes vonásokkal ábrázolt tárgyi és emberi világ, egy véletlen, de a közegből szükségszerűen fejlődő, annak lehetetlenségét mintegy „visszaigazoló” dráma és a pusztulás, mint ítélet – így épülnek fel ezek a munkák.

Rott József epikus darabjait egy ún. auktoriális elbeszélő meséli el. Ez az elbeszélő meghatározatlan, s bár mindentudó, tudatképének és értékrendjének közel kell lennie ahhoz a világhoz, amiről beszél, amit meg kell értenie és elhithető erővel bemutatnia. Rott Józsefnek talán legerősebb elbeszélői tulajdonsága ennek az elbeszélői szerepnek a megformálása és stiláris feltöltése. Leírásai végtelenül plasztikusak. „A férfi kivette pecsenyepirosra ázott lábfejét a lavórból; bőre, bütykös ujjai tovább párologtak a nyitott papucsban.” – látjuk a legelső oldalon. Nehezen lehetne ennél érzékletesebben megfogalmazni egy egyszerű

mozdulatot: „letaposta lábáról a gumicsizmát”. Legjobb hasonlatai sem lépnek túl azon a képzetkörön, amelyben ezek a rezervátum-lakók otthonosak: „a pálinka remegésmérőként lötyögött a kupicákban”, „arca nedvesen csillogott, akár a szózott hús” stb. S még azok a nagy summázó-értékelő leírásai is egyneműek „stilárisan” az ábrázolt világgal, ahol az elbeszélő az itteni élet teljességét és lényegét akarja bemutatni egy-egy zuhatagos mondatszövevényvel. (Ilyen a *Fogadás bikára, halálra* első oldala vagy a *Vakvilág* közepének nagy bekezdése.)

Miként kapcsolódik a bányász-történetekben megformálódó írói világképhez – amely téma, műfajváltozatok, hagyománytudat és alkotói szándék egysége – a *Sárréti sors* című könyv? Ahol az áll magyarázó alcímként a borítón, hogy „irodalmi szociográfia”, szemben a „válogatott novellák és egy regény” eligazítással. Nem biztos, hogy helyes írói-szerkesztői döntés volt a műfaji meghatározást deklarálni, hiszen ez eleve meghatározza az olvasást, s ráadásul nem is biztos, hogy Rott könyve esetében igaz. Mert bár az „irodalmi szociográfia” műfaja meghatározhatatlan, szinte annyiféle van, ahány író és téma, itt a szöveg teljességét átható egységes szociológiai szemléletről aligha beszélhetünk: a legkülönbözőbb kisműfajok állnak egymás mellett, keverednek, s egymástól némileg eltérő szerepváltozatokat képvisel maga az elbeszélő is. Van itt anekdota, történelmi fragmentum, kedélyes tárca, balladás fohász, riportázs, politikai-publicisztikai korértelmezés, novella-kezdemény stb. Megint csak egy zárt (az elbeszélő mozgási lehetőségei által is határolt) tér próbál megmutatkozni események, alakok, tárgyak, gesztusok, emlékek felmutatásával – egy empatikus, a maga grammatikai személyességét hol vállaló, hol meg azzal mit sem törődő – előadásban. Ez a hely, ez az újabb „rezervátum” Vész-tő, az a dél-alföldi helység, amelynek különös hírért az abszurd „vésztői köztársaság” ötletének, meg talán a darab ideig itt kín-

lódó „Fekete Bojtárnak”, Sinka Istvánnak köszönhetni. (Megjegyezhető – talán tünetértékű tény –, hogy maga a helységnév a könyv közepén íródik le először.)

Félretéve a műfaji (és egyéb) problémákat, ha csak a közvetlen olvasói élményre hagyatkozunk, ugyanazt a Rott Józsefet véljük látni magunk előtt, akit korábbi könyveiből megismertünk, s megszerettünk, s nagyra tartunk, ugyanazt az érzékeny és indulatos, igazságkereső és a mesélésben magát kiélő-feladó novellistát. Számára a világ mesék gyűjteménye, az emberek nem egy írói panoptikum esetlen figurái, hanem üzenetek forrásai és közvetítői. Ez a nyitottság és az ehhez társuló meseformáló elkötelezettség éppoly lebilincselő itt, mint korábban. Itt, egy számára új közegben, ahol maga is keresi a helyét, hogy otthonra leljen. Ezért hallgatja az embereket, ezért formálja irodalmi textussá élettörténeteiket. Szinte azt mondhatnánk, hogy az epika születésének állapotáról tudósítanak ezek a kis szövegek, sőt arról, hogy miként indul és kezd formálódni egy regény.

S itt vagyok kénytelen átváltani azokra az észrevételekre, amelyekkel aggodalmamnak akarok hangot adni Rott József jelenleg író státusát és további írói működését illetően, s amelyek nem illenek egy „szabályos” kritikába. Számos olyan eleme van mind a sárréti könyvnek, mind az előbbi gyűjteménynek, amelyek egy ígéretes pálya elbizonytalanodására utalnak. Feltűnően elszaporodtak például az előadásban azok a stiláris elemek, amelyek nem illenek a tárgyhoz, ahol az elbeszélő szóhasználatát túl messze van attól az emberi közegtől, amelynek dolgairól beszámol. Ebben a milióban nem mondanak 1956-ban „lázdókat” forradalmárok helyett, nem fogalmaznak úgy, hogy „rádöbentem” és hogy „Kívül rekedtem a történéseken”, hogy „pontos viszonttűz” és „húsba maró ölelés” – csak a kötetkezdő *Vörös őszből* szemelgetve. A sárréti könyvben is túl nagy a stiláris-tonális távolság egyes elemek (a könyv eleje és vége)

között. A számomra ugyan felettebb rokon-szenves, ahogy az író a rendszerváltozásról vélekedik, vagy ahogy az 1945 utáni évtizedekről, ám ezek a – tisztesség ne essék szólván – zsrúnál-mondatok nehezen illeszkednek a kisnovellák belletrisztikai értékeihez. Apróságok ezek, de feltűnőek. Megmagyarázhatatlanok, ám könnyen korrigálhatók, ha akadnak, akik még a nyomtatás előtt észreveszik őket.

S ami a legfontosabb: hiányzik annak a jelzése, hogy igazából és hosszú távon mit is akar „kezdeni” Rott József azzal az életanyaggal, amit dombok közti bányavilág és amit lapályos új otthona rábízott. Mert – úgy gondolom – mindaz, amit írói tapasztalatban felhalmozott itt is, meg ott, az bizony szinte feszül a regényért. Hiszen alig ha van kedvezőbb életanyag egy regényhez, mint amit egy rezervátumosan zárt tér felhalmoz: határolt napi tapasztalattömeg, amely „kifelé” nem, „csak” az idő és mitológiák felé nyitott, a zárt térben közvetlenül tetten érhető szociáldinamikai jelenségek, a mindennapok természetes velejárójaként megnyilvánuló tragikum – és még oly sok minden más. Aki figyelmesen olvassa a bányásztörténeteket, az lehetetlen, hogy ne észlelné legalább a ciklus-képződés kezdeményeit. Egy-egy visszatérő alak, egy-egy kitüntetett helyszín, egy-egy megisméltató mozdulat éppen elég, ahogy elég volt pl. – hogy távoli és nagy példát mondjak – ahhoz, hogy Mikszáth innen-onnan összeszedgetett meséi egy palóc legendáriummá váljanak. S hogy miért – végül is – a regény? Hiába hirdetjük a műfajok egyenrangúságát, az olvasói emlékezet szívesebben és természetesebben kötődik a regényes nagy elbeszéléshez, mint akár a novellaremeklések tucatjaihoz. (Ezért vál-

tak „ködlovagokká” 19–20. század fordulójának legtehetségesebb elbeszélői is, ha csak a kisműfajokban remekeltek.) Mindazonáltal a regényes kompozícióra való törekvés azért kívánatos és elvárható egy ilyesféle – rögeszmésen elkötelezett – témaválasztásnál, mert a nagy forma rendez el az esetleges, egyedi, alkalmi élettényeket. A nagy forma nemcsak komponál, hanem hierarchizál is. A létezés természetének rendjét, törvényeit teremti újra a nyelvben és az esztétikumban. Megemeli, igazi értékében mutatja fel a részletet, a fragmentumot, a puszta látványt, az ellesett mozdulatot.

Hogy tehát miért a stiláris szeplők, s miért nem jutunk el a regényhez – ha az író törekvését erre észlelni is véljük? Nem a tehetség fogyatkozott meg, gondolom, hanem a biztatás hiányzik. Az a közeg hiányzik – medítálok, mit sem tudván az író mai életkörülményeiről –, amely folyamatosan számon tartja, amit csinál, amely olvas, biztat, kritizál, ötleteket ad. Az irodalmi élet hiányzik ott, vélem a távolból, ahol Rott József élt és él, Rott meg a többi hozzá hasonlóan elkötelezett talentumos elbeszélő. Az irodalmi élet hiányzik. Az, ami valóban élet, a mindenkor magányos alkotóhoz illő közösségi létmód. Mert az irodalmi élet nemcsak folyóiratok és kiadók összessége, nemcsak parancsoló ízlésdiktatúra, meg ösztöndíj, hanem zárt és egymás felé mégis nyitott baráti körök halmaza is, ahol – mint valaha – körbejárnak a kéziratok, és szigorú ceruzás firkálások kerülnek a margóra, hogy ezt ne így, hanem másként, mit tudom én, hogyan, te vagy az író, állítólag. Na, fújd ki a mérgeket, és hozzád még egy sört. Hát valahogy így.

Láng Gusztáv

Múltsirató

Banner Zoltán: Vincellérének

Mikor játszik szerepet a költő? Amikor ír, vagy amikor nem ír? E suta kérdést az a szerencsés – vagy talán a *Vincellérének* elfogulatlan olvasását akadályozó „szerencsétlen” – helyzetem sugallja, hogy szerzőjét félvszázadnál hosszabb ideje ismerem. Tudom róla, hogy kiváló és páratlan szorgalmú művészettörténész, a 20. századi magyar – és különösen az erdélyi – képzőművészet avatott szakembere. E tevékenysége mellett Erdély-szerzte ismert (és elismert) előadóművész, akinek „összközönsége” tízezrekkel számolható; ennyien hallhatták tőle klasszikus és kortárs költők verseit. Kisebbségi körülmények – mondhatjuk úgy is: kisebbségi megpróbáltatások – közepette, amikor Reményik szavával élve „egyetlen tett a költő álma volt”, ez messze többet jelentett művelt szórakoztatásnál; az identitás-tudatosítás katarzisát is kínálta hallgatóinak. S ha a magánembert, a barátot idézem magam elé, az együtt eltöltött sok-sok órából a derűre, a mértéktartó poharazásra s mindenkit magával ragadó harsány nevetésére emlékszem. Szorgalom, hivatástudat s a horatiusi „arany középszer” idéző, bölcsen derűs és derűsen kiegyensúlyozott életfilozófia – így jellemezhetném e versek szerzőjét.

Költeményeiből azonban nem ő szól hozzám, hanem egy kimondottan tragikumra hangolt versbeli Én, akinek meghatározó élménye a *hiány*, a létezésen és identitáson kívül rekedt ember szorongása. Nem is verseinek témavilá-

ga árulja ezt el, hanem stiláris eszköztára. Meghökkenően sok verseiben a fosztóképző, valamint a megszűnést, az eltűnést idéző jelző és határozó. Íme, így búcsúzik a költő elmúlt századunktól: „Mind bennebrág / a naptalan holdtalan csillagatlan / honfoglalás / Királytalan lovak / Farkastalan vadon / Vértelen vadak / Glória-vedlett madonnák” (*Búcsú a huszadik századtól*). S amikor, modern Janus Pannoniusként, Váradtól búcsúzik, olyan várost idéz, melyről lefoszlott az emlékek múltja: „az ismeretlen /.../ az elhagyott Léda / városa / a Halasi Gyula, Papp Magda, Gróf Laci, Vitályos Ildikó / nélküli / a megvakított paloták / a pénztelen szecesszió /.../ a Semmibe / nyúló kanonoksor ... városa /.../ ki nem tapintható / meg nem váltható...” (*cím a végén*). A költészet sem a megtalált kifejezés örömét kínálja, hanem a kifejezhetetlenség riadalmát: „elfogyott a szó”, halljuk a panaszt (*egyre kimondhatatlanabb*), „nem kongatott harangok / hallgatásában” ismer önmagára a versbeli Én (*déli harangszó Csikban*), s a versben őrizni kívánt „kincsek”, az emlékezet, az elvek, a szeretet „most talmi ábrák / anyagtalanok / fénytelenek / élettelenek” (*egy Krózus a Partiumból*). A festő számára „szedetlen fa / marad az álom – a valóságot / pedig csak álmodod” (*Vándorfestő*). A költészet örök ábrándja, az újra megtalált Éden is veszendő remény: „didergünk az Úr kertjében mint a gyümölcsfák amelyeknek szedetlen almáiból kiperegnek az életre és halálra érett magok és senki sem szedhet már belőlük tavaszra” (*a kertész testamentuma*). A költő léte „szava-fogyott lét”, s ami otthonához köti, az a „hontalan hazafiság”.

Mielőtt e kulcsszó-értékű oxymoront

Tevan Kiadó, Békéscsaba,
2002, 134 o.

a magam módján értelmezném, szabadjon „elhelyeznem” Banner Zoltán költészetét keletkezésének keretei között. Ha a formát nézzük, a többnyire központozás nélkül hömpölygő vagy rövid sorokra tördelt, versbeszédet és -olvasást szaggatottá ziláló szabadverset, benne a hiányra, nem-létre, *idegenségre*, egyszóval a lét-paradoxonokra utaló fordulatok (paradoxonok, oxymoronok s a velük egyenértékű fosztóképzők stílusminőséget meghatározó nagy számával), kétségtelennek tűnik, hogy a *Vincellérének* annak a hatvanas években kibontakozott erdélyi neoavantgárdnak az egyik markáns és jelenleg talán utolsó példája (az „előőrs” így válik „utóvéddé”), amelynek Szilágyi Domokos és Lászlóffy Aladár a reprezentatív költője. Sajátlagos „helyi szint” e két költő lírája akkor öltött, amikor egyrészt megfogalmazódott benne az idegenben-lét élménye (Szilágyi Domokos: *Bartók Amerikában*), illetve amikor a történelem fejlődéselvű marxista narratíváját felváltotta benne a kiszámíthatatlan, a jövőígéreteket kisiklató *historia* látomása (Lászlóffy Aladár: *A hétfejű üzenet*). Annak idején a kritika mint az *elidegenedés* élménykörének, illetve mint a kultúrértékek hitelvesztéséből következő *válságközérzetnek* a kifejezését írta le ezt a költészetet (ez általános értelmezésen túl nem mehetett a szerző és műve „leleplezésének” kockázata nélkül), ma már azonban elmondható, hogy – az említett általános, ha úgy tetszik, „egyetemes” jelentéseken túl (vagy innen) – a benne megszólaló hiány- és veszteségérzetet a kisebbségi lét is meghatározta. Illetve talán elsődlegesen ez határozta meg, ami nem mond ellent általánosítható-egyetemessíthető értelmezésüknek. Bretter György szerint a kisebbségi író, bölcselő esélye az egyetemes érdeklődésre „a hiány megteoretizálásában” rejlik, ilyen értelemben vezet az említett költői irány útja a konkrét, a „helyi”, a kisebbségi hiányérzettől a fent említett általános veszteségtudatig.

Ha Banner Zoltán verseit ebben a táv-

latban olvassuk, nyilvánvaló – és érthető – lesz az avantgárd forma és a jó (sőt nemes) értelemben vett konzervatív (vagy klasszicizáló) világkép ellentmondónak tűnő viszonya. A veszteségérzet e versekben mindig múlt felé fordul; az úgynevezett posztmodern szemlélettől radikálisan eltérő módon e versek szerzője a történelmet értékképző folyamatnak, a múltat értékek tárházának tekinti, s a vele (a múlttal) való (kényszerű) szakítást a jelenbeli értékvesztés elsődleges okának. A személyiség múltjából épül, annak foglya és teremtménye: „mint régi kendő – visszainteget / szellemem az elfoglalt, meghódított / végtelenből / ... / kössetek derekamra kötelet / utak, hegyek, tornyok, seregek – / rabjaim vagyatok, / akiktől én sem szökhetek” (*Aradtól Déváig*). A személyiség válságát a hagyományvesztő amnézia okozza e versek szerint: „szerepeimen átvérzett a történelem / honfoglaló lovak és Szent László / freskóinak a szeme minden látók szeme / valamikor Napkelte előtt Napkelet / estéjében ébredtem boldog álmra / mert minden álmom meg volt teremtve / a Teremtés előtt a tudattal tudóknak”, vall önmaga múlttalazonosságáról a versbeli Én, a válságon *innen* állapot harmóniáját idézve, hogy a válságon *túliról* is legyen szava: „boldogok a tudatot vesztenek és öntudatlanok / mert övük a tettek és a semmittevés országa / övük a hitetlenség és álmortalanság boldogsága” (*eltékozolt felelősség*). A múlt- és hagyományvesztés azonban nem valamiféle „fejlődés” vagy elkerülhetetlen változás kényszerűen vállalt eredménye, hanem külső erőszaké; a személyiség nem hűtlenné válik múltjához, hanem elszakítják tőle, lehetlenné teszik a vele való kapcsolat megőrzését, s ezzel identitását sodorják a nem-lét peremére – ebben áll e versbeli Én jellegzetesen kisebbségi nézőpontja. A megrendítő *szatmári millenium*, az eltűnt városról és városért mondott ima, „amelyben senki sem tudja / már: hol lakik, / az utcák sem tudják kimon- / dani a nevüket, /

nem itt születtek, akiket / megünnepelnek, / találomra nyitunk be házaikba, / se szín, se forma, se rend...”, pontosan közli az idegenné tett otthonnak az élményét, az átépített-eltorzított terek, az átkeresztelt utcák, a fiktív történelmi emlékek taszító világát, melyben egy voluntarista nemzetpolitika tárgyiasul. (Megrendítőnek mondtam, mert nemcsak közös emlékek sokasága fűz e kötet szerzőjéhez, hanem „véletlenül” szülővárosunk is közös.) A költemény befejezése pedig akár ars poeticának is tekinthető: „Beköltözöm az eklektikát, szecessziót / könnyező falakba /.../ s ha látod, hogy kimenekítettem / itt töltött ezer évedet – / VEDD VISSZA VÁROSODAT, URAM!”

Ennek az ars poeticának a lényege a megőrzés, a költészet azon ősrégi szerepének a feléléstése, mely az Idő rombolásának kitett hajdani világ megörökítését jelenti, bízva a szavak illetén mágikus erejében. Ebben áll a *hontalanná* vált ember *hazafisága*.

A rendezett és eredményes élet felszíne alól, a költői „mélytudatból” ugyanis nemcsak a szorongás, a válság és a hiány szorongása szívárogo föl, hanem a velük perlekedő remény is. E versek költője hisz a

feltámadásban, ha szó szerint értjük (bármilyen kockázatos is ez költői szövegek esetében) az erről valló sorait (*feltámadunk, a régész álma, halottak napja Szatmáron*). De ez nem „testnek feltámadása”, ahogyan a Hiszekegyben írva-mondva vagyon, hanem annak a múltba tűnt világnak a feltámadása, amelyben a test megszületett, s amely e testbe lelket lehelt. A tárgyaké, a városoké, az évszakok helyi színgazdagságáé – a költészetben transzcendens örökléte nyert (het), ami végleg elveszettnek tűnik.

Banner Zoltán ebből következően hisz a költészet közösségi szerepében és küldetésében. Lírája ezért patetikus, és hiányzik belőle az irónia, a destrukció valamennyi, manapság olyannyira divatos gesztusa. Ezért időszerűtlen mindazok szemében, akik e szerepet és küldetést végleg csak muzeális jelenségnek tekintik. Ez az időszerűtlenség természetesen csak ideiglenes, és azonnal visszavált időszerűségbe, mihamarabb a szerep- és küldetés-tagadás válik majd időszerűtlenné. (Végül is az olvasó „mélytudatából” is üzenhet ez a remény.) S akkor érthető lesz – amint számomra most is érthető – a költő paradoxona: „a költészet túléli a költészet halálát”.

Vasy Géza

„Magyarnak számkivetve”

Sarusi Mihály: Fekete-Zaránd

A huszadik században igen sokat olvashattunk arról, a történelmet megismerni akarván, hogy mi mennyire szörnyű náció voltunk és vagyunk: elnyomtuk más népeket, nagyhatalomként próbáltunk tetszelegni, a legrosszabb erők legutolsó csatlósai voltunk. S nemcsak magyarul, nemcsak a Monarchia szétdarabolásával létrejövő új államok nyelvein, hanem azoknak a valódi nagyhatalmaknak a nyelvén is, amelyek óriási gyarmatbirodalmakat hoztak létre, s amelyek igen sokat tettek azért, hogy saját országukban a nyelvi-kulturális sokszínűséget felszámolják. Ehhez képest igen keveset olvashattunk, s bizony még magyarul is alig valamit mindennek az ellenkezőjéről, cáfolatáról, ezer év kárpát-medencei történelmének tárgyilagosságra törekvő megítéléséről. Trianon botránya miatt mintha ma is nekünk kellene szégyenkezni, s nem azoknak, akik a történelmi-kulturális-nyelvi sajátosságokat ugyanúgy figyelmen kívül hagyták, mint a demokrácia egyik alapelveként emlegetett önrendelkezési jogot. József Attilának teljesen igaza volt, amikor „magyarnak számkivetve” érezte-tudta magát, mégis így folytathatta a *Hazám* utolsó szonettjét: „lelkem sikoltva megriad – / édes Hazám, fogadj szívedbe, / hadd legyek hűségese fia!” De mit tehetett, mit tehet az, akinek szülőföldjét, otthonát Trianon elszakította az anyaországtól? Az ő lelke sok-sok ok miatt riadhatott meg évtizedről évtizedre, s édesnek igazán nem érezhette sem elveszített-eltett hazáját, sem azt az újat, amelyik legfeljebb másodrendű állampolgárnak tekintette őt.

Ez a huszadik században folytonosan felhangzó, illetve elfojtott sikoly foglalkoztatja Sarusi Mihályt legújabb könyvében.

Tényekről szól és az általuk keltett lelki sebekről, amelyeket csak a halál szüntethet meg, de az is csak felemásan, hiszen nemcsak a túlélő kortárs szenved, hanem az utód is, s nemcsak az 1918-as vagy 1944-es emlékek miatt, hanem mindazért is, ami azóta történt. A történettudomány – évtizedek tilalmai és korlátozásai dacára – azért sok mindent feltárt már a magyarellenes indulatokról és azok tragikus következményeiről. Hellyel-közzel a szépirodalom is megpróbálkozott a szembenézéssel, legeredményesebben talán a dokumentumirodalom műfajaiban. A *Fekete-Zaránd* a történelem, az irodalom és a néprajz megközelítésmódjaiból alkot sajátos, talán csak kivételesen érvényes egységet. A szerző a Körösök romániai szakaszának falvait járta be, az egykor itt élt magyarság emlékeit kutatta, jelenével szembesült. Többnyire idős emberekkel beszélgetett, akiknek emlékezete visszanyúlt a II. világháború előtti évekbe, s akik családjuktól sokat hallhattak az 1918 utáni időszakról is. S akik megtapasztalhatták a királyi és a szocialista ország nacionalizmusát is. Ezek az emberek emlékeznek a nagy tragédiákra, s legtöbbször nyilván fontosnak is tartja, hogy végre elmondhatja azt, amiről tilos volt beszélni. A kimondás maga is megnyugvás valamennyire, bár többeknél újabb félelmek forrása is, hiszen annyi baja volt már egy-két szó miatt is a kisebbségi magyar embernek, hogy nemigen érzi biztonságban magát manapság

Tevan Kiadó, 2002, 240 o.

sem: a dolgok mindig fordulhatnak az éppen létezőnél rosszabbra is, s akkor újra számonkérhetővé válik az igazmondás.

Az itteni falvak már a huszadik század elején sem voltak színmagyarok, ezen a vidéken nagyon erős volt az elrománosodás, s ez a tendencia Trianon után mind erőteljesebbé vált. A könyvet ennek a tendenciának a megjelenítése indítja: „A városban három magyar katolikus él, az egyik asszony. Azt mondja, ő az utolsó zarándbányai magyar! Azért nem ment férjhez, hogy magyar maradhasson. (... rege.) Trianon idején Zarándbányán hatszáz magyar élt.” A nagy világégek idején ezeken a szórványmagyar településeken is átvonultak a hadseregek, s a hódítók, a visszahódítók nyomában jöttek azok a hordaszerű csapatok, amelyek tömeges kivégzésekkel és fosztogatással álltak bosszút a civil lakosságon. Olykor ehhez a szovjet hadsereg is partner volt, hiszen akire a román bíró, előljáró azt mondta, hogy fasiszta, az kiirtandó ellenségnek számított. Az esetek többségében azonban a szovjet tisztek megakadályozták a „szövetséges” román csapatok vérengzését, indokolatlan önbíráskodását, ha időben értesültek róla.

Sarusi Mihály nem a történettudomány nyomdokain halad, hanem a megíratlan népi történelmi emlékezetet faggatja. Ami tényanyag ebben a műben helyet kapott, azt mind az érintett falvakban élők emlékezete őrizte meg, a lényegét illetően nagyon nagy mértékű egybecsengéssel. Egyének és kisközösségek életrajzában tragikus eseményeiről van szó, s ezeket megismerve, akár hangszalagon rögzítve lehetett volna néprajzi gyűjteményt is közzétenni. Az író azonban regényes művet szándékozott készíteni, s ezért egységes szerkezetbe foglalta a megtapasztaltakat. A *Fekete-Zaránd* „Százegy igaz történet a Köves-Körözs mentéről”, de akárhány mesélője is volt e történeteknek, ebben a könyvben maga az író a mesélő. Nyelvi-stilisztikai értelemben is, s még inkább azzal, hogy a lehetséges do-

kumentumregény-anyagot úgy regényesíti, hogy a rege műfaját illeszti hozzá. Nem a reformkorban feltámasztott s divatosabb is vált jelentésében, hanem e feltételezhető ősisiben, amelyikben regősök, azaz énekmondók regéltek, regöltek, s amelynek némi emléke fennmaradt a huszadik századra is a regölésben. Egymásra mintázódik tehát a legutóbbi években összegyűjtött igaztörténetek sora, ennek archaizálása, s a történetmondás ötvözése a továbbélő regölési hagyománnyal. A regősök énekmondók voltak, a regölés énekes-hangszeres hagyományként maradt fenn, s ily módon lírizálódott. Ez a könyv tehát epikát és lírát mintáz egymásra, mindkét szálát el-elindítva és meg-megszakítva. Fontos tartalmi-hangulati hatású az is, hogy az ünnepi hagyományként, jókívánásokat sorolóként élő regölés egy olyan írásműben válik meghatározóvá, amelyben nem ünnepekről, hanem tragédiákról van szó, „magyar regéről”. Egy olyan világról, amelyben a legnagyobb jókívánás a „bort, búzát, békességet” harmadik tagjának megvalósulása lehetne.

Zaklatóak az emlékek, zaklatott, szaggatott az előadásmód. A regölés folyamatossága, „dallama” sem tud megszületni. A sorsemlékmorzszákból regemorzszák születnek, s így az egész könyv egy kissé emlékeztet olyanfajta ősi nyelvemlékekre, amelyekben ugyan minden magyarul és érthetően íródott le, de hiányoznak lapok, olvashatatlaná váltak sorok, részletek. Mindent a tárgyról az egykori szöveg írója sem tudhatott, de mi, kései olvasók még nagyobb bizonytalanságban vagyunk: jól, pontosan értünk-e mindent. Nem a történetek tényeit, hanem azok racionalitását, igazi megmagyarázhatóságát illetően. Ami megtörtént, nem emberszabású, nem normális mértékű, hanem végzettszerűen különös. Se epika, se líra méltóképpen meg nem örökítheti, csak olyanféle kevertség, ami a regölésnek is jellemzője lehetett, ami a balladára üt vagy a siratóra. Mert ezek a sors-

emlékmorzsák egy nagyszabású siratóvá lényegülnek: a balladás sorsú magyarságszigetek pusztulásának tapasztalata teszi oly hosszan és oly zaklatóan hangzóvá ezt a siratót. S nem az eredeti beszélők sírnak és siratnak, ők már legfeljebb csak kivételesen, hanem ennek a műnek az elbeszélőjének mondója, az a vándor-énekes, aki bejárta az ezredfordulón a Köves-Körös vidékét, túl a határon.

Ismét József Attilát idézve, *A Dunánál* nevezetes záró szakasza szerint „A harcot, amelyet őseink vívtak, / békévé oldja az emlékezés”. A költő elgondolása szerint viszont ehhez „a múltat be kell vallani”. Kimondatlan, mert természetes, hogy a szembenálló felek mindegyikének. S még inkább igaz ez, ha bűnösről és áldozatáról van szó. Ám az áldozatok hozzátartozóinak sokáig emlékezni se volt joguk. S pusztán magyarsága miatt minősült bűnösnek olykor a kisgyermek is. A másik, még nagyobb baj az, hogy az őseink által vívott harc nem ért véget sem a trianoni, sem a párizsi békeszerződéssel, a magyarság elűzése és be-

olvasztása a közelmúltig nyílt politikai célkitűzés volt, s ma is vannak ugyanezt képviselő erők. Pedig az európai történelem azt mutatja, hogy a szórvány nyelvi szigetek előbb-utóbb amúgy is beleolvadnak a környezetükbe. Manapság pedig lassan ott tartunk, hogy a többszázres, sőt a milliós nagyságrendű kisebbség is szórványnak kezd minősülni. A világszintű globalizációs tendenciákhoz illeszkedve egyes népek magukba igyekeznek olvasztani más népcsoportokat, az adott területen őslakosokat, közben fenntartva a 19. század óta eleven gyűlöletet a nyelvi-kulturális másság iránt, szinte semmi türelmet nem tanúsítva. *Fekete-Zaránd* siralma és feketéje ezért nem csupán a múltban történtek miatti gyászé, hanem a jövő miatti aggodalomé is. Aki ezt a 101 „regéből” álló siratót olvassa-hallgatja, óhatatlan Herder hírhedt jóslatára, meg Kölcseyre, Adyra, Illyésre is gondol, s szorongatja az érzés: hiába szeretné „rendezni végre közös dolgainkat”, ha nincs kivel.

Görgényi Tamás: Táncoló fák (olaj)

Kántor Zsolt

Olvasónapló

Verseskötetek Békés megyei alkotóktól

1. Lehullik, fennmarad

Nagy Mihály Tibor: *Szomjazó madár*

A *logosz*, azaz az ige történetének, a beszéd és a szóhasználat nagy világegyetemének rengeteg archimédeszi pontja van, ahonnan látni véljük a lényegét. S ennek a legmegfelelőbb nézőpontnak a kiugratása sokszor nemcsak választás kérdése, hanem a hagyomány elfogadásának megerősítő gesztusa, amiben ugyanúgy benne van az irodalmi neveltetés, mint a legújabb kori hatások elemi ereje, bűvölete (esetleg taszítása, elutasítása). Nagy Mihály Tibor is több költészeti attitűdhez is vonzódik. Egyrészt bevallottan kötődik klasszikus tradíciókhoz, másrészt fel is szabadítja a forma ismerete, szívesen ötvözi az elbeszélői, meditatív hangot a szikárabb, filozofikusabb beszédmóddal, de a líraibb, trubadúr nyelvezettel is. Nem mintha lovagkori nosztalgia kínozná, hanem mert a szerelemmel, életelvekkel kapcsolatos gondolatait adekvát módon felelteti meg a provanszál típusú metaforákkal. Ezért is üdítően friss, amit létrehoz a szövegben, néhol fanyar, olykor édeskésen andalgó, de mindig őszinte. „Az óceán, a tompa fényű ének, / sötét madár, lehullik, fennmarad, / lassú tánc, hullám hullámba mélyed, / villám-erek, felhő-szövet szakad ...” (*Magasan lebegő*)

Hét Krajcár Kiadó,
Budapest, 2001, 72 o.

Nagy Mihály Tibornál az erotika, a testi dolgok is az önvallomás terepei, a látható világot is arra használja, hogy a láthatatlan erőit kitapint-hassa mögöttük.

Transzcendentális érintettsége kötetnyitó ars poeticájában, a *Szomjazó madár* című versben is megmutatkozik: „(...)Ekként szállok alá az értekek szintjére csillapítani szomjamat, / s feltöltekve emelkedem hűvös szépségek magasába. / Az alapvetően tragikus élet csak így tűnik elviselhetőnek.”

Érdekes megoldás, hogy a kötetben szerepel egy másik *Szomjazó madár* opus is, ugyanezen a címen, csak szonettként, s ez a darab mintha folytatása is lenne a másikat, csak tágabb horizontú a végkövetkeztetése: „Hogy egy legyen a széthasadt igazság, / hogy test legyen, kit átragyog a lélek...” A kötet egyik legjobb verse a *Párhuzam*, amely megfogalmazza a teremtés és a létezés evidenciáit és sikerül kikerülnie a közhelyeket: „A semmi pora összetömről, / kitáruuló világok létesülnek, / talányos lényük lüktetése ünnep, / telésük múlhatatlan öröme.” De hasonló típusú és hasonlóan meggondolkodtató versek követik egymást az első ciklus végén, ilyen a *Megtágadott szárnyalás*, az *Összeszűkülő távlatokban*, a *Poharadban hold*, a *Sötétedőben* és a *Míg fölzajong*.

A második ciklusban inkább jelen van a kísérletezés, a játék és a jelenkori abszurditás atmoszférája, ambivalens hangulata. *A messzeség szerelme* viszont ráadásként az első ciklus motívumaiból is átörökíti, és így viszi tovább a könyv alaptónusait: a melankólikusságba rejtett életkedvet, a lelkesedés mélyén húzódó iróniát. „Látod, íme, ismerős vidék, / nézz a súlyos, hallgatag rögökre, / öröktől fogva benned él e kép, / és bármi lesz is, benne élsz örökre...” A *Belép az ismeretlen*, a *Képek a tükörből*, a *Tánc a hold alatt* mind elevenen sugároz-

zák az álmok és a valódi lét áttűnésének indignált energiáit. Az *Ördöglepke-éjen* és az *Éjszakámban is* a kötet legerősebb darabjaihoz tartozik. Az *Éjszakámban* című versben plasztikusan különválnak a csönd és a hallgatás, megjelenik e bináris oppozíció minden elkülönítő eleme, és az is, hogy a bennünk élő éppoly hiteles és igaz lehet mint a „kívül való”.

Izgalmas képversek is felbukkannak a kötetben és meglepő módon illeszkednek, funkcionálnak a többi, hagyományos textus között. *A pillanatban minden* és a *Halálom ellenében* megrendítő erejű vallomások, ugyanakkor mégis rendhagyó szövegek, az eddigiekhez képest új hangot ütnek meg. *A Szomjazó madár* az előző kötetekhez képest kitágította lehetőségeit, nyitott és sokfelé elágazó tónus született.

2. A jó irány

Hartay Csaba: Az idegen irány

A Barbaricum Kiadó szép kötetének címe: *Az idegen irány*. Már maga a cím is több értelmezési horizontot nyit meg az olvasó számára. A címadó versben egyébként jól kitapintható a kötet szinte minden jellegadó alapvonása, erénye. Az absztrakciók iránti vonzódás, az elégikusságba hajló önértelmezésre való hajlam és a szeretetvágy dinamizmusa is.

Ezért is szerencsés a válogatás címének (címkéjének) megválasztása, hisz a választott embléma (a cím) telitalálat. Az idegen irány itt valójában a legmegfelelőbb, a legautentikusabb út, amit végig lehet járni a „liget sötétjében”.

Barbaricum Könyvműhely,
2001, 107 o.

gen iránynak apostrofál, kiderül a versből, nem is annyira „idegen”, hanem inkább ismeretlen, s épp ez a metonímia kulcsa, az ismeretlenség, a feltáratlanság

terepe nagyon is jól belátható lehetőségeket teremt Hartay Csabának. Ugyancsak a címadó opus mondja: „itt örökké éjfél vagy dél van”. Tehát: megragadható momentumok adnak eligazítást a látszólagos bizonytalanság vibráló történései között. Az is leleményes megoldás, hogy éppen az idő az egyetlen konkrét fogódzó, ami rendszerint nem szokott mérvadó toposzként funkcionálni. Ez a biztos-bizonytalan, abszolutizált, relativizált ellentétpár adja az elevenességét, dinamizmusát sok más jó és erős versnek is. Például a *Boldog vagy*, a *Szerep-terület*, a *Három nap találkozása* és a *Hab ciklus* is mind az „időnyílás, időrés vonzásában” építi ki erőtereit. A nyitóvers, a *Rés* is erre példa. A másik Hartay-verstípusra a nyelvvel, a logosszal foglalkozó „beszéd” jellemző. Ezek a metaszövegek, mindig az átható ironia talpatán nyugszanak. Ilyen *A néma*, a *Bejegyzés a panaszkönyvbe*, az *Én-törvényűség*. Persze a téma mindig áttételes, de annál relevánsabb konzekvenciái vannak. „Szeretem azt a pillanatot, amikor összekapcsolom a pillanatokot.” (*Éntörvényűség*) Vagy: „Gondolatai mögött / Ágy a mondanivaló” (*A néma*) „Túl hangosan suttognak a versek / Mégsem ébresztenek alvókat” (*Bejegyzés a panaszkönyvbe*).

A kötet legkiemelkedőbb darabjai közül (*Fekete, Jelenség, Göngyöleg*) is kitűnik az *Álomstruktúrák* című vers. Megvan benne mind a két Hartay verstípus, így aztán szintézisnek is tekinthető: együtt látja az időt és a nyelvet (tehát a világot). „A fenyő egy álom” - jelenti ki az első szakaszban, majd a másodikban „a festés előtt álló lépcsőház”-ban jelenik meg az „álruhás” álom, majd a nyolcadik, utolsó szakaszban eljut a szubtilis kijelentésig: „hiányzom az álmaimnak”. A beszédhelyzet dramaturgia a jelenkori kánonba illeszkedően „apró pontokból” rakja össze (3. versszak) az álmokat, azaz a textust, így a szavak láthatatlanná teszik az én, a személyiség versben való ott-létét.

A vallomásosság alanyi beszédmódja

helyett az *alanyi kötetlenségű* (Kulcsár-Szabó Ernő kifejezése) közlés érvényesül. A fiktív személy anonim, a narrátor maga a nyelv. „A nyelvem határai – világom határai” tétel igazolódik, s ha a lineáris olvasat felől közelítünk, akkor is hiteles a hangütés. Egységes és folytatható műről van tehát szó, szabad vegyértékei messze elágaznak.

Hartay Csaba új kötetében megtalálta a helyes irányt (azt a megfelelő arányt kimondott és az elhallgatott, de tudott között) ami folyamatosan egyfajta kellemes feszültséget biztosít. „A groteszk kétértelműség aurája” (Margócsy István kifejezésével élve) egy pillanatra sem gyengül el. Nem szentimentális, de nem is szenttelen, egyszerre abszurd és magasztos, modalitása frivol, olykor meghökkent, de a saját maga által felállított határokat nem lépi át. A második olvasás után is úgy érzi az olvasó, hogy a kreatúra inkább a nyelvről szól, mint a valóság világáról, s ez valóban a jobbik út, Hartay Csabának alkatilag teljesen megfelel.

3. „Színek lüktetnek”

Szilágyi András: Némán hordott

Ludwig Wittgenstein-mottóval kezdődik a könyv, mely szerint: „Amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell.” Ilyen a lírai univerzum Szilágyi Andrásnál is, ennyire tömör. Nem lépi túl azt a határt, amit a szellemi függetlenség megkövetel, tapintata a dolgok kimondásában nemcsak etika töltetű, hanem esztétikai is. Azért nem szív-

Magánkiadás, 2000, 63 o.

bajos, amikor őszintének kell lenni, s ezt csak akkor vesszük észre, amikor már a könyv felét elolvastuk. Hogy ez a beszédmód azért rendszert megcélazza, és telibe kapja a lé-

nyezet, hogy azután egy fordulatot véve átlényegüljön újra, s alkalmazza a nyugodt, szinte klasszicizált retorikát. Ehhez valóban illeszkedik Wittgenstein mottója, hisz amiről már nem lehet beszélni, arról még sem lehetett. Az idő nem illemfüggő, a spirituális illemtan meg pláne nem az. Mondhatni, a bebeszél, beivódott szokások nem azonosak a megcsontosodott tradíciókkal, azoknál sokkal előbbek, elevebbek. Beszélni mindig is arról volt érdemes, amire amúgy is *rányílt* a száj.

A nyelv ugyanolyan valóság, mint minden más valóság, örökös változásban van, és nem egyenes vonalban fejlődik. A többi valóságtól abban viszont különbözik, hogy van *ismeretlenje*. S ez az „x” soha nem *egymegoldású*, hanem több jó kóddal megfejezhető. „A jelentő maga is lehet jel”-mondja Roland Barthes, és itt keresztezi az elméleti tér a költészetit, a konnotáció *halott*, ha nem írja újra az ész. S fölmerül a kérdés, a vers elsődleges jelentése valóban *elsődleges-e*? A korlátozott tudású narrátor nem tolakszik-e beljebb a lehetségesnél? Szilágyi András nem mímel mindentudást, ettől szimpatikus.

Azt is Wittgensteintől tudjuk, hogy egy kész könyvnél két rész van, az egyik, ami meg van írva, a másik, ami ezáltal nem lett leírva. S éppen ez a második rész a fontosabb. Szilágyinál ez a meg nem írt rész (képek, festmények története, utóélete) is fölsejlik a megírt szövegekben. A nem kimondottan képzőművészeti témájú versekben is elsődleges a látás, a látvány, a szem szerepe. Az első ciklusban (*Arcom kiltott honvágya*) a *Párlat*, a *Panoráma*, az *Idill*, az *Ezredvég*, a *Kihűlt emlék*, az *Arcod elé fenséges* című opusok jelenítik meg a költői én személyesen megélt látomásait. A második ciklusban (*Keretbe gyűrődve*) a *Schiele*, a *Sors*, a *Botticelli* mind tágabb látóterű, szélesebb szeleteket vág ki a látható térből.

Előző könyve (*Árvafelejtés*) kapcsán azt írtam róla: „kifinomult ízlésvilága” van. Ez

most is érvényes, csak másképp. A kifinomultság itt már testes, több rétegű ízlelésű helyeket jár be, lát meg s elemez. Ahogy Tandori Dezső írta egy másik író ürügyén: emelt szintű leképezés, nem a valóság szüli a nyelvet, hanem fordítva. A mondott által lesz valami, ami újraírható és be is „kereztezhető”. „Kit magamban hordok / bomló sejtjeim tükrében / meglátja magát / bordáimon vadrózsák nőnek át meg át- / hallgatom a suttogó éjszaka dalát...” (*Kit magamban hordok*). Ismét visszaköszön a *Traktátus* ideje, hisz a világ dolgokból áll és azok konfigurációiból, a dolgok képezik a szubsztanciát és a relációk a logikai struktúráját. Ez érvényes a Szilágyi András-féle elemi mondatok formájára is, mindegyikük egyszeri tényállás és rögzített vizualitás. Így vezet be bennünket, olvasókat, az életproblémákba, anélkül, hogy tautilógiába esne. „Vérem, már felhígult – éjre / kevert vágyam kényszerít térdre / darabokban hulltam a földre // Falevelek takarnak eső után / simogass meg anyásan puhán / kapaszkodom őseim vérvonalán” (*Vérem*) A fogódzó tehát nem lehet más, mint a kód, a genetikai és a kulturális. Mi másba kapaszkodnánk, ha nem ebbe, esetleg Isten nevébe, szellemébe, a transzcendentalitás mélyebb bugyraiba? Igen. Szilágyi András ilyen tájékozódási pontokat is ad, nemcsak testieket. *Az Áll bennem a festék* című versben például, amelyet Perlott Csaba Vilmos önarcképe ihletett, összetalálkozik spirituális és fatális. „Áll bennem a festék / Keveretlen, testes / Képeembe nézek / Színek lüktetnek”. Gyönyörű a *Párlat* felkiáltása is: „Tenyeremből tenyeredbe érintlek”. Ez sem csak az ige felturbóztatása, burjánzása, elidegenülése, hanem belépés a nyelv regiszterei közé. Szilágyi a wittgensteini tradíciót átemeli az intertextualitásba. „Kihasad a vászon / Fény kezd szállni / Résnyláson át / Angyal lelkét látni” (*Kihasadt vászon*) *Az alétheiá* (igazság és valóság) *merosza* (sorsa) összefüggő egész, benne lélegzünk és vagyunk, általa csepe-

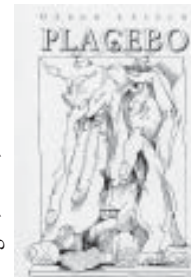
redünk valakivé, mint nyelvi *egők* (igék). Az egyén életvonala egyetlen rost az egyetemes létezésben, de átfúródhat más dimenziókba is. A vászon, a színek, a nyelv, mind eszköz, a sors (merosz) a tét. Ahogy a *Színnek alatt* második szakasza mondja: „csak a testem marad, fakéreg alatti nedvkerítés”.

Az agglomeratív tér relációi tiszták, áttetszőek, akár a celofán. Amivel a szöveget megfejtettük, az munkálkodik tovább. Az olvasói gondolkodás bekalkulálása máris nyereséget „vesztett”, de tért nyert. Ahogy Jacques Derrida írta, a struktúra továbbblapozható a *végénél*. Olvasói öröm és textuális boldogság néha egybeeshet. A megértés nem bűn ebben az esetben. Szilágyi András második könyvének új elemekkel megerősített tartópillérei a nyelvben találtak biztos fundamentumot, s ez a továbbiakra nézve is biztató.

4. Évek, gyümölcsök

Gábor László: *Placebo*

„Költőként útnak indulni sohasem volt könnyű...” – írja a kötetet nyitó ajánlásában Bíró Zoltán, és ezzel messzemenően egyetért a recenzens. Kiváltképp érvényes ez most, amikor textus-dömping van, napról napra új nevek bukkannak fel, alakulnak körök, szövetségek, folyóiratok, majd ugyanolyan hirtelen, ahogy jöttek, mennek is, elnyeli őket (legtöbb esetben) az érdektelenség, a materiális nyomor. Épp ezért nagy a felelőssége annak, aki elsőkötetes szerzőt bírál, mutat be, hisz egyetlen gesztussal leküldhet a pályáról egy jó játékost, de mennybe is meneszthet jogosulatlan centert. Egyikre sincs okom, *Gábor László* első könyve nem rossz összeállítás, kifejezetten tehetséges szerzőről, de ter-

Fialat Szegedi Írók Köre,
Szeged, 2002, 64 o.

mészeten nem kiforrott költőről van szó, hibái azonban nem súlyosak, erényei viszont figyelemre méltóak.

Két ciklusba rendezte anyagát, egyik a *Tüskék és szegek*, a másik a *Keserű méz*. Az első részben inkább az önmeghatározás dimenziói nyílnak meg, míg a másodikban a külvilág rétegeit bontogatja, elemezgeti, de ott is sokszor egyes szám első személyben, a kinti történéseket is *önmaga* lakmuszpapírján engedi át. „Lélegző lapok / csukódva nyíló / könyvek álmai / sejtetik vétnel / ébredésem / a hivatlanul érkező / végjátékot.” (*Utolsó vers*) A megérteni kívánt szó, szöveg mindig egy szituációba szól bele, ahogy azt Gadamer megírta, s ezt a helyzetet mindig előzetes körülmények határozzák meg. Idő, történelem, kanonizáció stb. Senki nem léphet úgy be az irodalomba, hogy ne tologatna félre vagy hívna elő eldugott vagy előtérbe helyezett hagyományokat. Szerzőnk távolságot tart minden ideológikus tradíciótól, nem pátyolgat utópiákat, sem hitető illúziókat. Nem konzervatív, nem is avantgárd, de a posztreal mese-mítoszait is próbálja elkerülni. Annyira Ő akar maradni, hogy nagyon is hasonlít pályakezdő elődeire. Beszédmódjában megtalálható a szürrealis és az elégikus vonás is. De legjobban az epigramma-szerű rövid versek sikerülnek neki. „Csak azért hogy ne / essen folt léteden / légy ha tudsz / vágytalan / légy ha tudsz / névtelen.” (Önarcképre)

A *Régi úton* eleje remekbe szabott indítás, sajnos a vége elcsúszik a sejtelmes enigmatikusságba: „Hipnotikus ez a valcer, és te pedig Ősz Kardinális / hanyagul ve-

zényled / a levelek dervistancát / a szélben. / Csend és üresség. / Csak az eső / mossa az arcomat. / Te pedig...”

Gábor László jól érzi, hogy a tudat maga is az idő horizontjában áll, folyton alakuló valóságként tűnik fel és megtapasztalhatósága mindig körülmények függvénye, így a művészet *beszédével* való találkozás kivétel nélkül lezáratlan jelenetek dramaturgiája, ebbe kell beleszönie saját élményeinek levonatait. De a nyitva hagyás olykor a tanácstalanság letéteményese is lehet, mint ahogy a többszólamúságé is. Ezen kívül a sok egyes szám első személyű alany elbizonytalaníthatja az olvasót, az ego túlteng, több versben is a szerző fejében jön létre valami vagy onnan származik. Ebből hamarosan ki kell lépni, hisz a kinyomtatott versek alapján a költő többre hivatott, mint saját enciklopédiát gyártani az individuum érzéseiből. Az *Éjszaka* című opus viszont megszabadul ettől az önkifejezési merevségtől és tisztán intonál: „Minden mondat / lassan kihül már alig / ad fényt mécsesem / permetté oszlik / a szó / nyugalom van / névtelen.”

Olykor viszont kitűnően ötvözi az archaikus és a szürrealis motívumokat, nem idegen tőle groteszk hangvétel sem, jól érzékelhető szövegein az olvasottság, a tájékozódás naprakész igénye. Egy-egy passzus Kukorelly Endrére, aztán Parti Nagy Lajosra, másutt Zalán Tiborra, mi több, hogy tényleg széles legyen a skála, Varró Dánielre emlékeztet, de ez nem olyan nagy probléma. Sőt, az indulásnál piros pontokat lehet kapni érte.

Gyarmati Gabriella

Posztumusz jelzések

Supka Magdolna: Kohán György

Gyula Város Önkormányzata, Kohán György művészi hagyatékának örököse 2001-ben megjelentette Supka Magdolna Széchenyi- és Madách-díjas művészettörténész több éve (25 éve) elkészült, azóta kiadásra váró Kohán-monográfiáját.

A szerző szándékát és vállalását maga fogalmazza meg: „A monografistára pályája során az a feladat hárul, hogy a jelen és az utókor számára elsősorban azokat – a jelentőségük arányában fel sem mért – alkotásokat vagy életműveket emelje ki, amelyek a formai és tartalmi korszerűségük mellett egyúttal a maradandóság jegyeit is magukban hordozzák: van bennük valami, ami az elévülhetetlent, a mindig újra érvényest szuggerálja”. Rég nyilvánvaló, hogy a fenti állítások mindegyike érvényes Kohánra, tragédiája, hogy még 1966-ban bekövetkezett halála után ennyi idővel is a „jelentőségük arányában fel sem mért” vesztélyzónájából kell Supka Magdolnának könyvével őt kimentenie. A művészettörténész erre vonatkozó első nagy kísérlete sikerrel zárult, amikor is 1965-ben a Magyar Nemzeti Galériában megrendezte a festő első (és életében egyetlen) retrospektív tárlatát.

Hiánypótló a könyv? Nyilvánvalóan igen, de nem győzöm hangsúlyozni, nem kizárólagossága alapján. Egyedülálló, de nem mert egyedül való. Például, miért és miként történhetett az, hogy András Gábor, Pataki Gábor, Szücs György és Zwickl András Magyar képzőművészet a 20. században c. összefoglaló munkájában három ízben nyer említést Kohán pusztán egy-egy mondat erejéig? A legegyszerűbb válasz megadásához idézem Pataki Gábor Minden egyszerre – művészet és művészeti élet

az ötvenes-hatvanas évek fordulóján című fejezetét: „A művészetirányítás komoly adut engedett ki a kezéből, amikor az alföldi iskola örökségét neorealista eszközökkel megújítani szándékozó vásárhelyi festőket eleinte tartózkodással, mi több, az akkori-ban sokat támadott népi írókkal rokonítva meglehetősen ellenérzessel fogadta, narodnyik hajlamokkal, a mezőgazdaság szocialista átszervezésének nem kellően intenzív ábrázolásával vádolta őket. Mire a hatvanas évek közepén az ideológusok észbe kaptak, késő volt, elsikkadtak, aktualitásukat veszítették a csoport igazi értékei, az idősebb nemzedékhez tartozó Kohán György Guttusót és a mexikói muralistákat idéző, a formákat sarkos tömbökké szeldelő, monumentális hatású színellentétekkel operáló kegyetlen, szinte bántóan »éles« realizmusa...”. Igen. Az akkori művészetirányítás. Ám azóta (feltehetően) szemléletünknek nagykorúsodnia kellett, tehát, ha Kohán akkor nem is kapta meg azt az elismerést és azokat a lehetőségeket, amelyek kvalitása alapján evidenciaként jártak volna neki, miért nem rehabilitálja az utókor? Még finoman a fent említett kiadvány is a visszavetés, a rejekció álláspontját képviseli. Más oldalról közelítve meg a kérdést, Supka Magdolna könyvének megjelenése előtt igen kis számban találunk (az ő publikációin kívül) említésre valóban méltó, komoly forrásanyagot e tárgy körben. A monográfiában közreadott, bár sajnos nem teljes kronologikus bibliográfia összeállítójaként és a Kohán

Gyula Város Önkormányzata, 2001. 174 o.

Múzeum munkatársaként ezt tapasztalva részben értem, hogy Kohán hírnevét kis mértékben öregbítette, csak éppen megtartotta a köztudatban az utókor. (Ennek egyik, ám el nem hanyagolható oka, hogy a műkereskedelemben is csak nagyritkán bukkan fel egy-egy igazán erős, kiforrott Kohán-mű, kevés kivétellel pusztán korai akvarellekkal és olajképekkel találkozhatunk.) Supka Magdolna missziós tevékenysége abban áll, hogy a mestert azon a helyen kívánta tartani, ahová végre az MNG-beli, tizenegy teremben rendezett nagy tárlatán a nyilvánosság előtt is emelkedett.

Az idő távlatából minden részlet – legyen szó sorsfordító eseményről vagy lélegzetvételyi epizódjelenetről – azonos jelentőséggel bír, ahogy a mozaikot felépítő elemek. Egy életút/életmű ilyen jellegű felölelésekor ez a mindent figyelembe vevő metódus az egyik járható út. A feldolgozás módszerének másik alternatívája az előbbi, általában kronologikus és tételes leltárral ellentétben a gondolatfolyam szabadnak tűnő, de nagyon is megfontolt és kidolgozott áramlásával együtt vezetni az olvasót, figyelmét újabbnál újabb kérdésekre és problémákra irányítva lassan, oldalról oldalra állítva össze a befogadóban is azt a képet, amit tulajdonképpen ő maga alakított ki és formált. Supka Magdolna az utóbbi megoldást választotta a Kohánról, de az Aba-Novák Vilmosról és Tóth Menyhért-ről szóló monográfiájában is. Bekezdésről bekezdésre a legteljesebb alapossggal, közben a legnagyobb könnyedséggel és fesztelenséggel kalauzol bennünket eszmeáramlatok, társadalmi és politikai korrajzok, műfaj- és stílusjellemzések, mindeközben persze életrajzi adatok, műelemzések között. Egy példa a fentiekre, mely a művészet 20. századi útkeresése egyik stációjának és a Kohán által választott alkotói metódus elvi hátterének egyaránt tekinthető: „...mindig akadt néhány vérbeli, eredeti vénájú honi művész is, aki töretlen hittel

maradt a figurativitás terepén, mivel kép telenségnek vélte, hogy az őt kontinensnyi emberiség, a maga évmilliók formáló és képíró kedvével a háta mögött, éppen most adná fel invenció híján ezt az ábrázolói igényét, hiszen látnivaló, hogy időről időre az embervilágú művészetek fejlődésének, esztétikai színváltásának is hatékony eszközei voltak az informel irányzatok”.

A koháni figurális piktúra esetében aligha van módja a nézőnek a környezeti valóság látványa és a művek képi világa közötti hasonlóság kényelmes élvezésére, őt a realitásnál reálisabb hasonlatosság érdekelte, a reálisnál mélyebb, ezáltal arról még többet közölni tudó. Megközelítésében nem törekedett a látvány érzelmi kilúgozására, szándékában, a figyelemfelhívó, a rámutató, az eszméltető magatartásban erre semmi szükség, a tömörítés, a gondolati, érzelmi koncentráció az ő sajátja. Túlzott technikai alapossg nemigen kerül szóba esetében, valószínűleg amit azokkal nyertek, ugyanannyit veszítettek is volna munkái őszinteségükben, igazmondó közvetlenségükben. Kohán az archetipikus energiákkal éltetett tömönatos látványok mestere, alapvető, ennél fogva hatalmas evilági titkok tudója.

Hajlíthatatlansága az alkotásban, a mások és más dolgok általi befolyásolhatatlansága olyasféle tényezőnek tetszhetett, mint azt Siqueiros írja önéletrajzában (melyből vett idézetben kivételesen nem a nagy mester neve aláhúzendó): „...igenis érdekelte Picassót az a szinte szektás erőszakosság, amivel az álláspontomat kifejtettem”. Kívülről, az alapvető empátia mellőzésével nézve az elvhű, a meggyőződés mellett bármi áron való kitartást, a magunk által konstruált rendszerhez/rendhez való szívós ragaszkodás és a fent említett szektás erőszakosság közti vékony határoló vonal észrevétlenül mosódhat el attól függően, mennyél nagyobb értetlenségbe, ellenállásba ütközünk, és annak függvényében, hogy mi-

lyen lelki alkattal és adottságokkal bírunk, mennyire vagyunk efféle helyzetekre kondicionálva, idomítva. Supka Magdolna nyilvánvalóan nem az ellenzékiek, hanem az érdeklődő szimpatizánsok táborába tartozott, könyvében jócskán találunk arra vonatkozó utalásokat és információkat, amelyek az efféle küzdelmekkel kapcsolatosak: Kohánnak életében, a szerzőnek Kohán életében és monográfusaként a mester halála után életművével foglalkozva. Utóbbira egy példát hoznék, az 1968-as gyulai emlékkiállítás, az akkor épült Dürer Terem nyitórendezvényének katalógusát: tizennégy oldalnyi lényeglátó, míves szöveganyaggal, életrajzi összefoglalóval, a kiállított művek jegyzékével (a készítés idejével, a technika és a méret megadásával), és tizenhét reprodukcióval a nagyon, nagyon, nagyon fontos művekről. Elkészült, ám nem jelenhetett meg, aminek túl sok oka volt, de igazán komoly akadályként minősíthető egy sem.

E könyvben foglaltakkal pusztán egyetlen esetben nem értek teljesen egyet. „...a műtörténet elméleti rekonstrukcióiból általában hiányzik a megrendelői ízlésnek a segítő vagy hátráltató szerepe...” – írja Supka Magdolna, majd Kohánnak Bene Lajoshoz, a gyulai orvos műgyűjtőhöz fűződő kapcsolatáról olvashatunk. A mecénás nemcsak a munkához, de a létfenntartás alapvető feltételeinek megteremtéséhez is hozzásegítette a festőt. (A Kohán Múzeum adattára tizenhat Bene Lajoshoz írt Kohán-levelet őriz, melyek kizárólagos témája különböző pénzüsszegek más-más célra való kölcsönzésének kérelme. A némiképp alázatos, de baráti[as] hangvétel arra utal, hogy a segítségnyújtás általában nem maradt el.) Az egyébként igen vegyes színvonalú donátori hagyaték anyagát bemutató Városi Képtár így részben olyan korai műveket is őriz, mely időszakból példákat szinte alig találunk a Kohán Múzeum – egyébként jelentős tételnek számí-

tó – kollekciójában, kuriozitásuknál fogva értékük az életmű egészét tanulmányozni kívánók számára különösen nagy. (A Kohán Múzeumban lévő hagyaték 667 festményt és 2370 grafikát tartalmaz.) A szövegben kiemelt *Szerelmespár a Tiberisparton* viszont mind témájában, mind festésmódjában és színhasználatában olyannyira idegen Kohántól, hogy a képet nézve leginkább megélhetési prostitúciónak tűnik e vállalkozás. Támogatója kívánalmainak oly lelkiismeretességgel igyekezett megfelelni, hogy a képre annak meglehetősen régi voltának érzetét felkeltő repedéseket is festett. Így felmerülhet az az aktualitásából mára semmit sem veszítő kérdés, hogy meddig kell elmennie egy alkotónak, és hol van az a határ, amit egy mecénásnak már nem lenne szabad átlépnie.

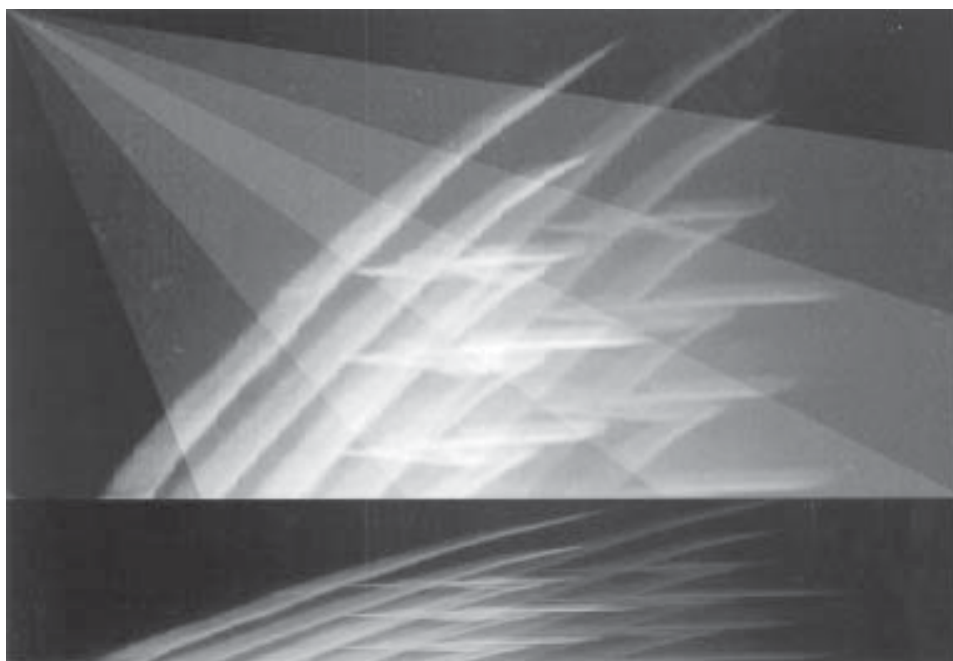
Egy – talán csekély jelentőségű – észrevételt tennék még, egy másik műgyűjtővel kapcsolatban, aki a mester barátja volt, s a szerzőnek némi adalékkal szolgált a gyermekével kapcsolatban. A kéziratban még nevesített későbbi támogató a szerkesztés során anonimitásba vonult („...egy műgyűjtő és jeles orvostól, Kohán gyermekkori pajtásától tudtuk meg...”), s minthogy özvegye alig két éve a Kifosztás után c. Kohán-táblát adományozta az Erkel Ferenc Múzeum képzőművészeti gyűjteménye számára, álljon neve itt: dr. Gyarmati István. (Supka Magdolna: I. m. 26. o., kézirat: 48. o.) A lendületes, ízes realizmussal festett, a vázlat frissességének érzékletes fázisában tartott kép kalapos parasztembert ábrázol az 1950-es években. (Hogy címét Kohán vagy Gyarmati István adta-e, az ajándékozó özvegy számára is eldönthetetlen volt, mert évtizedekig ők férjével egymás között is így nevezték.) A fentiekben felvetett mecénatura-problematikához újabb adalékkal szolgálhat ez a festmény, ugyanis effélet a hagyatékban szintén nem találunk. Lehetséges, hogy kifejezetten a támogató számára készült, aki kulák családból szá-

mazva kellő mélységében át tudta érezni az élet munkája egy csapásra való elvesztése fölötti, az ábrázolt férfialak arcáról süető fájdalmat.

Nem lehet nem szólnunk a könyv külleméről. Szép, komoly, elegáns. (Miért is nem látjuk viszont az alkalmazott grafika szakmai fórumain, ha máshol nem, legalább a békéscsabai XIII. Országos Tervező Grafikai Biennálén szerepeltethető lett volna.) A tipográfusi munkával először Kovács Tamást bízták meg, Supka Magdolna figyelemre méltó kivitelű Tóth Menyhért könyvének készítőjét. Az ő halálával kapta meg a feladatot Kállai Júlia, aki becsületes igénnyel, túlkapások nélkül dolgozott, viszonylag konzervatív formai tartományban tartotta a szöveg- és a fotóanyagot, valamint a sajnos nem színhelyes, bár remek fotónyersanyag alapján készült rep-

rodukciónkat. Gesztusai a tervezésben figyelmeztettek, emiatt az egész könyvet jellemzi bizonyos fajta tiszteletet feltétel nélkül megadó, kötelezően betartandó távolságtartás, ami nem ellentétben áll, hanem nagyon is optimális módon egészíti ki és engedi érvényesülni az égető szenvedéllyel létrehozott műveket, és az ahhoz hasonló szenvedély intellektus által fékezett, szántszándékkal csendesített variánsát a szövegben.

A könyv megjelenése után, már 2002 tavaszán a mester köztudatban tartásának határozott céljával két kiállítás nyílt Budapesten. Olaj és viasztempera munkái a Hamilton International Tőzsdeügynökség Aulich Art Galériájában, grafikai a Nemzeti Táncszínház épületének egykori karmelita templomterében működő Premier Galériában kerültek bemutatásra.

Lonovics László: Kereszteződő fények (számítógépes grafika)

E számunk szerzői

Alexa Károly (Radstadt, 1945) – Budapest
 Balogh Tamás (Gyoma, 1975) – Gyomaendrőd
 Banner Zoltán (Szatmárnémeti, 1932) – Békéscsaba
 Cs. Tóth János (Debrecen, 1951) – Békéscsaba
 Csatári Bálint (Karcag, 1949) – Kecskemét
 Elek Tibor (Nyíregyháza, 1962) – Gyula
 Fűzi László (Lövő, 1955) – Kecskemét
 Grecsó Krisztián (Szegevár, 1976) – Békéscsaba
 Gyarmati Gabriella (Gyula, 1972) – Gyula
 Hartay Csaba (Szarvas, 1976) – Szarvas
 Kántor Zsolt (Debrecen 1958) – Szarvas
 Kiss László (Gyula, 1976) – Gyula
 Kiss Ottó (Battonya, 1963) – Gyula
 Körmendi Lajos (Karcag, 1946) – Karcag
 Láng Gusztáv (Budapest, 1936) – Táplánszentkereszt
 Mikola Gyöngyi (Győr, 1966) – Szeged
 Molnár Lajos (Szeghalom, 1960) – Békéscsaba
 Nagy Mihály Tibor (Békés, 1959) – Békés
 Nagy Zopán (Gyoma, 1973) – Gyomaendrőd
 Niedzielsky Katalin (Gyula, 1953) – Békéscsaba
 Sándor Iván (Budapest, 1930) – Budapest
 Sass Ervin (Orosháza, 1929) – Békéscsaba
 Suhajda Zoltán (Békéscsaba, 1980) – Békéscsaba
 Szilágyi András (Békéscsaba, 1954) – Békéscsaba
 Szilágyi Ferenc (Gyoma, 1928) – Gyomaendrőd
 Takács Géza (Pápa, 1953) – Monor
 Újházy László (Jánoshalma, 1945) – Békéscsaba
 Vasy Géza (Budapest, 1942) – Budapest
 Verasztó Antal (Orosháza, 1936) – Orosháza

Bárka ^{2002/5.}

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonként. Kiadja a Békés Megyei Könyvtár.

Felelős kiadó: dr. Ambrus Zoltán. Szerkesztőség: 5600 Békéscsaba, Derkovits sor 1.

Telefon és fax: 66/454-354/106. E-mail cím: barka@bmk.hu. Internet: www.bmk.iif.hu/barka

Szerkesztőségi fogadóórak: hétfőn 14.00–16.00 óráig.

A társadalmi szerkesztőbizottság tagjai: Ambrus Zoltán (elnök), Banner Zoltán,
Cs. Tóth János, Erdmann Gyula, E. Szabó Zoltán, Timár Judit.

A lapot tervezte: Lonovics László.

Alapítók: Cs. Tóth János (felelős kiadó), Kántor Zsolt (főszerkesztő),
†Petőcz Károly (művészeti vezető)

HU ISSN 1217 3053

Nyomdai előkészítés: Kovács Sándor

Nyomdai kivitelezés: Kolorprint Kft., Békéscsaba

Megrendelhető a szerkesztőségben. Előfizetési díj: 1 évre 900 forint.

Terjeszti a LAPKER Rt.

*Kéziratokat nem őrzünk meg, de visszaküldjük, ha kapunk megcímzett, felbélyegzett válaszborítékot.
Az elektronikus úton küldött írásokat lehetőleg „rtf” formátumban kérjük.*

Az előző számunk tartalmából

Tóth Krisztina, Schein Gábor, Tatár Sándor, Lengyel Tamás, Déri Balázs, Szálinger Balázs, Pintér Lajos, Géczi János, Solymosi Bálint versei

Kántor Lajos, Balázs Imre József, Nicolea Balotă tanulmánya Reményik Sándorról, Hervay Gizelláról, Kányádi Sándorról

Szilágyi Márton, Pukánszky Béla, Fábri Anna tanulmánya a Gyermek a történelemben című konferencia anyagából

Miltényi Tibor Paulovkin Boglárka rajzairól

Kritikák Tóth Krisztina, Háy János, Déri Balázs, Jász Attila, Bertha Zoltán kötetéről – Margócsy István, Benyovszky Krisztián, Cseh Zoltán, Vida Lajos, Papp Endre tollából

Bárka

Kéthavonta megjelenő irodalmi, művészeti, társadalomtudományi folyóirat

Kedves Olvasóink, amennyiben folyóiratunk elnyerte a tetszését, legyen a szponzorunk és a megrendelőnk! Ha rendszeresen és biztosan hozzá akar jutni a Bárkához, tölts ki ezt a megrendelőlapot és küldje el szerkesztőségünkbe! Ajándékozzon barátainak, rokonainak Bárka előfizetés! Köszönjük a bizalmát, a megrendelésben megnyilvánuló szimpátiáját és támogatását!

Címünk: 5601 Békéscsaba, Derkovits sor 1.

Megrendelem a Bárka című folyóiratot ..... példányban.

Név: .....

Lakcím: .....

Aláírás: .....

Vélemény: .....